

Tadqiqot **UZ**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

31 DEKABR
№35

CONFERENCES.UZ

**“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”
7-ҚИСМ**

**«ИННОВАЦИОННЫЕ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЧЕНЫХ И МОЛОДЕЖИ УЗБЕКИСТАНА»
ЧАСТЬ-7**

**«INNOVATIVE SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH OF SCIENTISTS AND YOUTH OF
UZBEKISTAN»
PART-7**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” [Тошкент; 2021]

“Ўзбекистон олимлари ва ёшларининг инновацион илмий-амалий тадқиқотлари” мавзусидаги республика 35-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 декабрь 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 172 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22. Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23. Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24. Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25. География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

1. Jurayev Talmas Abdumannonovich FRANSUZ TILINI O'QITISHDA TERMINOLOGIYA VA ATAMALARNING AHAMIYATI	11
2. Xamidova Gulmira Ro'ziqulovna BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIGA RUS TILINI O'RGATISHNING INTERFAOL METODLARI	13
3. Эргашева Дилфуза Камиловна, Истамов Диёр МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО	15
4. Абдуллаева Мухаббат Рашидовна ТИПЫ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ, ПРЕДСТАВЛЯЮЩИХ В ТЕКСТЕ РОМАНА «ЕВГЕ- НИЙ ОНЕГИН» СРЕДСТВА ЛЮБОВНОГО ЛЕКСИКОНА	17
5. Tursunova Dilnoza Zakirovna TABIAT VA JAMIYAT HODISALARINI TUSHUNISHDA TILNING AHAMIYATI	19
6. Safarova Gulbahor Raxmatovna, Jalolova Yulduz Sa'dullayevna O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI	21
7. Bibitova Maxliyo Baxtiyorovna INGLIZ TILIDAN O'QUVCHILAR LUG'ATINI BOYITISH USULLARI	22
8. Jamolova Manzura Shoyimovna ONA TILI DARSLARIDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH	24
9. Nurova Inobat Ro'ziyevna O'ZBEK TILIDA JUFT SO'ZLARNING LEKSIK-GRAMMATIK XUSUSIYATLARI HAQIDA	26
10. Axmedova Roziya Toshpulatovna SO'ZLASHUV USLUBINI O'RGANISHDA BADIY MATNLARDAN FOYDALANISH	28
11. Abidova Farangiz Lamitdinovna BOLALARGA INGLIZ TILINI O'RGATISHNING INTERFAOL USULLARI	30
12. Abdinazimov Shamshetdin Najimovich, Alimbayeva Aseliya Qayirjanovna SAGINBAY IBRAGIMOV SHIGARMALARINDA TENEWLERDIN QOLLANILIV OZGESHELIGI	32
13. Dushamova Munajat Maqsudbekovna O'ZBEK TILI – MILLAT TILI	34
14. Sharipova Iroda Kuranbayevna, Kuryozova Dilfuza Amanbayevna ONA TILI DARSLARIDA YANGI INNOVATSION METODLARNI QO'LLASH USULLARI	35
15. Otamuratova Umida Otaboyevna, Abduraxmanova Aziza Abdukarimovna UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA ONA TILI FANINI O'QITISHDAGI MUAMMOLAR VA LINGVISTIK TAHLIL NAMUNALARI	36
16. Maminova Azizaxon Muminjanovna, Karimova Umida Davranbekovna APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL COMPETENCE	38
17. Jumamuratova Marhabo Anvarbek qizi, Abdisharipova Mahliyo Ruzimboy qizi CHET TILINI O'RGANISHDA O'RTA BOSQICH O'QUVCHILARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	40
18. Karimova Marhabo Baxtiyarovna, Ermetova Sayyora Shavkatovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA XORIJIY TILLARNI O'QITISHDA ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR	42

19. Matniyazova Taisiya Pavlovna EFFECTIVE METHODS OF LANGUAGE TEACHING	45
20. Narziyeva Gulshan Uzoqovna CHET TILLARINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	47
21. Полванова Феруза Рустамовна, Бозорбоева Наргиза Зариповна ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПОНЯТИЯ КАК УЧЕБНЫЕ ЕДИНИЦЫ	49
22. Palvanova Feruza Baxtiyor qizi HARBIY SOHAGA OID BO'LGAN TERMINLAR VA ULARNING AHAMIYATLARI	50
23. Quronboyeva Yulduz Bekmurod qizi, Matyaqubova Nilufar Qadam qizi CHET TILINI O'QITISHDA BOSHLANG'ICH BOSQICHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	51
24. Ro'zmetova Oyimjon Ergashboyevna, Qadirova Qizlarxon Komuljonovna OGANIY SHE'RIYATIDA ANTONIM SO'ZLAR	53
25. Абдурахманова Комила ГЁТЕ ИЖОДИДА ШАРҚ МАВЗУСИ ТАСВИРИ	55
26. Валижонова Юлдузхон ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ	59
27. Нурова Гулчехра Тишабаевна ОСНОВНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ	60
28. Jalilova Yaira Makhmatmusaevna, Khaitova Kumush Bakhodir kyzy MULTIMEDIA EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS	62
29. Adinayeva Yashna Abdigaffarovna 5 SINF O'QUVCHILARI UCHUN O'ZBEK TILI FANIDAN "O'ZBEK TILI XONASIDA" MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI	64
30. Matkarimova Dilorom Maqsudjonovna DRAMATIK ASARLAR USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASI	65
31. Nishonova hamidaxon tursunovna INTERFAOL TA'LIM METODLARIDAN FOYDALANIB INGLIZ TILI DARSLARINI TASHKIL QILISH	67
32. Qorayeva Yulduz Sherabodovna, Tojiyeva Xadicha Abdirazzoqovna APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ENGLISH LESSONS	68
33. Rafiqova Shahnozaxon RUS TILINI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISH	70
34. Rahmonaliyeva dilnozaxon O'TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA QO'LLANILGAN MAQOLLARNING BADIY XUSUSIYATLARI	71
35. Rajabova Komila Furkatovna INGLIZ TILINI O'RGANISHNING AHAMIYATI	72
36. Raxmonova Muhayyo Samadullayevna 5 SINF O'QUVCHILARI UCHUN O'ZBEK TILI FANIDAN "USTOZGA RAXMAT" MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI	74
37. Sayfullayeva Go'zaloy Mehridin qizi INGLIZ TILI FANINING BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'TILISHI	75
38. Shodiyeva Gulchiroy Quدراتovna INGLIZ TILI DARSLARIDA AKTNING O'RNI	76
39. Xasanova Karomat Atanazarovna, Sodiqova Iroda Abdusharipovna ABUL QOSIM MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING SHARQ FILOLOGIYASIDAGI O'RNI	78
40. Xaydarova Moxigul Abdullajonovna NEW IDEAS FOR TEACHING ENGLISH USING COMMUNICATIVE ACTIVITIES	80

41. Yoldasheva Muhabbatxon INGLIZ TILINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	82
42. Yuldasheva muhayyoxon akbarxonovna O'ZBEK VA RUS TILIDAGI SO'Z VA IBORALARNING SEMANTIK FARQLANISHI	83
43. Омонбаева Раъно Давлатбековна КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	84
44. A'zamova Gulasal Sodiq qizi ASAR KONSEPTIGA DOIR NAZARIY QARASHLAR.....	86
45. Abdrimova Barna Ozadovna, Atamuratova Munajat Shavkatovna ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING FANGA OID KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHDA FOYDALANILADIGAN NAZORAT TOPSHIRIQ TURLARI	88
46. Abdullayeva Anora Qahramonovna ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIGA OID SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI	90
47. Amonova Munira Farxodovna THE IMPORTANCE OF AUTHENTIC MATERIALS IN TEACHING ENGLISH	92
48. Artikova Yulduz va Ruzimetova Malohat TUB VA YASAMA ATOQLI OTLARNING TARKIBIY TAHLIL QILISH USULLARI	94
49. Artigova Sevara Kadambayevna "MUQADDIMAT UL ADAB" ASARINING O'ZBEK TILI TARIXIDAGI O'RNI	96
50. Avezova Muxayo Ibragimovna, Xajibayeva Mexriban Rajapovna ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA MUAMMOLI VAZIYAT USULINI QO'LLASH METODIKASI.....	98
51. Boltayeva Gulnoza Ataboyevna, Abdukarimova Roza Otajanovna SIFATNI O'RGANISH METODIKASI	100
52. Jo'rayeva Gulchehra Botirovna LEARNER MOTIVATION	102
53. Kaxarova Maxfuza Sunatillayevna METHODS FOR TEACHING READING SKILLS	104
54. Mamadjanova Nozima Abduraxmanovna TEACHING ENGLISH THROUGH SONGS	105
55. Matchanova Nargiza Ollayorovna, Musayeva Lolajon Atabayevna OGAHYNI HAYOTI VA IJODI.....	107
56. Mahbuba Mirzayevna, A'zamova Gulasal Sodiq qizi SCIENTIFIC BASIS OF THE CONCEPT FRAME "WORK"	109
57. Yulduz Sattorovna TILSHUNOSLIKNING PUNKTUATSIYA BO'LIMI HAMDA UNI O'RGANISH METODIKASI BO'YICHA USLUBIY TAVSIYALAR MIRZAYEVA	111
58. Moxmudova Nargiza, Atayeva Intizor O'ZBEK ADABIY TILI LEKSIKASIDA SODIR BO'LGAN ASOSIY JARAYONLAR	113
59. Murodullayeva Shaxlo Azamatovna TEACHING ENGLISH THROUGH MULTIMEDIA RESOURCES.....	115
60. Musoyeva Gulandom Yoqubjonovna BADIY ASARLARNING LISONIY-KOMPOZITSION TAHLILIDA UMUMSEMIOLOGIK TALABLARNING ASOSIY XUSUSIYATLARI.....	117
61. Nurullayeva Muxabbat Sa'dullayevna MAKTABDA O'ZBEK TILI FANIDAN "SPORT O'YINLARI" MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI.....	119
62. Otajanova Nilufar Rustamovna OGAHYNING "TA'VIZ-UL OSHIQIN"DEVONIDA QO'LLANGAN FITONIMLARNING USLUBIY XUSUSIYATLARI.....	120

63. Rabiyeva Mokhidil G'ayratovna EVFEMIZMLAR -LINGVISTIK UNIVERSALIYALAR SIFATIDA	122
64. Sabirova Shoirra Jumanazarovna, Erniyazov Mansur Ermatovich KEY DIMENSIONS IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE	124
65. Sadriyeva Gulvisar Sodiq qizi TEACHING GRAMMAR: CAUSES OF COMMON ERRORS AND NEW WAYS TO ADDRESS THEM.....	126
66. Sapayeva Barno Jumabayevna, Qurbannazarova Nilufar Mansurbek qizi ALISHER NAVOIYNING LINGVISTIK QARASHLARI.....	128
67. Shamsiyeva Dildora Ramazanovna MAKTABDA O'ZBEK TILI FANIDAN "MENING VATANIM" MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI.....	130
68. Sodiqova Ra'no Usmonovna RUS TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR	132
69. To'xtasinova Dildora Mashrabboy qizi GAMING TECHNOLOGIES AT THE ENGLISH LESSONS	134
70. Tojiyeva Aziza Qurolboyevna ONA TILI VA ADABIYOT MASHG'ULOTLARI- O'QUVCHILAR SO'Z BOYLIGINI OSHIRISHNING BOSH OMILI	136
71. Turayeva Mashhura Ravshanovna TA'LIM BOSHQA TILLARDA OLIB BORILADIGAN IQTIDORLI O'QUVCHILARNING YOZMA SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA MATN YARATISHNING AHAMIYATI	138
72. Turdiyeva Feruza Ibodullayevna ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA QO'LLANILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR.....	140
73. Umirova Dilnoza Baxtiyarovna ANIQ FANLARNI O'QITISH JARAYONIDA CLIL METODIDAN FOYDALANISH.....	142
74. Xatamova Rashida Normuradovna MAKTABDA O'ZBEK TILI FANIDAN 5 SINFLAR UCHUN "YANGI FANLARNI O'RGANAMIZ" MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI.....	143
75. Xudoykulova Ozoda Baxodirovna SOME HELPFUL IDEAS FOR TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS	144
76. Xujakulova Dilbar Tuxtapulatovna O'ZBEK TILI FANINI O'QITISHDA YANGICHA USULLARDAN FOYDALANISH	146
77. Yunusova Dilsora G'afforovna INGLIZ TILI FANINI O'TISHDA QIZIQARLI O'YINLARDAN FOYDALANISH	147
78. Уктам Урокович Ахмедов К ВОПРОСУ СРАВНЕНИЯ КОРЕЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ИДИОМ.....	148
79. Бабаджанова Дилбар Гуломалиевна МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ ИЗЛОЖЕНИЯ И СОЧИНЕНИЯ.....	150
80. Болтаева Нигора Нуруллаевна РАБОТА В МАЛЫХ ГРУППАХ КАК ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ СОТРУДНИЧЕСТВА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	151
81. Джумаева Надежда Нарпулатовна МЕТОДИЧЕСКАЯ РЕКОМЕНДАЦИЯ: ИНТЕГРИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ.....	153
82. Жабборова Юлдуз Мусоевна МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	154
83. Mамажонова Manzura Ne'matjon qizi SIGNIFICANCE OF IMPLICATION OF VARIOUS LEARNING STRATEGIES IN TEACHING AND LEARNING PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES.....	156
84. Мухаммадиева Махбуба Нормуратовна РЕЧЕВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	158
85. Умедова Умеда СМЕШАННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА	159

86. Файзиева Наталья Рудиковна ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУ- РЫ.....	161
87. Фахриддинова Гульчирой КАТЕГОРИИ ГЛАГОЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	163
88. Bekchanova Manzura Qadamboyevna, Asqarova Nargiza Sobirjanovna INGILIZ TILIDA PREDLOGLARNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI	165
89. Boyjanova Muborak Boltayevna ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILAR OG‘ZAKI NUTQINI O‘STIRISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING O‘RNI	167
90. Adambaeva Feruza Rustambekovna ABOUT THE DEFINITION OF THE CONCEPT “TERM”	168
91. Gulshoda Ismoilova Baxromjonovna CHEGARALANGAN LEKSIKANING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI	170

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

FRANSUZ TILINI O'QITISHDA TERMINOLOGIYA VA ATAMALARNING AHAMIYATI

Jurayev Talmas Abdumannonovich

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti,
Zamonaviy Yevropa tillari kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Fransuz tilida ot va sifatlarning o'ziga xos xususiyatlari, ulardagi rod va son kategoriyalarining berilishi, ularga tegishli muhim qoida va istisnolar qo'llanmada alohida bayon qilinib, ko'plab misollar yordamida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Gaiti, Monako, terminologiya, BMT, lahjalar.

Annotation: In this article, the specific features of nouns and adjectives in French, the assignment of the categories of genus and number in them, the important rules and exceptions to them are described in the manual, using many examples.

Keywords: Haiti, Monaco, terminology, UN, dialects.

Fransuz tili — Hind-yevropa tillari oilasining roman guruhiga mansub til; Fransiya, Fransiya Gvineyasi, Gaiti, Monako, Benin, Burkina Faso, Gabon, Gvineya, Kongo Demokratik Respublikasi, Kongo Respublikasi, Kot d'Ivuar, Mali, Markaziy Afrika Respublikasi, Niger, Senegal, Togo, Chad davlatlarining rasmiy tili; Belgiya Qirolligi, Shveysariya Konfederatsiyasi, Kanada, Lyuksemburg, Andorra, Kamerun, Madagaskar, Burundi, Ruanda, Komor Orollari Federativ Islom Respublikasi, Jibuti, Vanuatu, Seyshel Orollari davlatlaridagi rasmiy tillardan biri. Italiya va AQShning belgili hududlarida ham tarqalgan. So'zlashuvchilarning umumiy soni 100 mln. kishidan ortiq bo'lib, Fransiyaning o'zida 57 mln. kishidan ortiqroq (o'tgan asrning 90-yillari). BMTning rasmiy va ishchi tillaridan biri.

Fonetik xususiyatlari sifatida urg'usiz, ayniqsa, so'z oxiridagi unlilarning reduksiyasi, urg'uning asosan so'nggi bo'g'inga tushishi, urg'u ta'sirida unlilarning o'zgarishi, unlilar o'rtasidagi va so'z oxiridagi undoshlarning tushib qolishi va boshqalarni ko'rsatish mumkin.

Fransuz tili morfologiyasi uchun analitizm xarakterlidir (murakkab zamon, nisbat, qiyosiy darajalarning analitik shakllari). So'zlarning morfologik jihatdan o'zgarmaslikka moyilligi kuzatiladi. Bir qancha fammatik ma'nolar (jins, son, shaxs)ning ifodalanishi ko'pincha sintaksis sohasiga ko'chiriladi, yordamchi so'zlar keng qo'llanadi. Fe'l sohasida 4 mayl, 3 nisbat va keng tarmoqli zamon shakllari mavjud. Leksikasida gaplardan saqlanib qolgan so'zlardan tashqari franklar tilidan saqlanib qolgan muayyan qatlam ham mavjud. Fransuz tili rivojida adabiy lotin tili katta rol o'ynagan; undan ko'plab so'zlar, so'z yasash qoliplari, sintaktik tuzilmalar o'zlashgan.

O'zbek tilida bo'lgani kabi fransuz tilida ham barcha so'z turkumlar asosiy va yordamchi so'z turkumlariga bo'linadi. Ularni quyidagicha tasniflash mumkin:

Jonli va jonsiz predmetlarning, harakatning, sifatning, mavhum tushunchalarning nomlarini bildiruvchi so'z turkumi ot deb ataladi. Fransuz tilidagi otlarni quyidagi turlarga bo'linishi mumkin;

1. Jonli va jonsiz predmetlarning nomlari - fille, chien, livre, table.
2. Atoqli otlar; Jacques, Paul, Paris, Seine, Tachkent va turdosh otlar; garçon, ville, rivière, fenêtre.
3. Aniq otlar; crayon, porte, clé, table va mavhum otlar; patience, sourire, peur, amour, amitié.
4. Shaxs va predmetni ifodalovchi otlar; enfant, feuille, papier va jamlovchi otlar; foule, groupe, feuillage.
5. Sanaladigan otlar; cahier, pomme, allumettes va sanalmaydigan otlar. Sanalmaydigan otlar o'z navbatida predmetlarni ifodalovchi otlarga - eau, sucre, farine, viande hamda mavhum otlarga ajraladi - force, patience, musique.

6. Sodda otlar: plume, garde, stylo, porte va murakkab otlar: porte-plat, avant-garde. Bizga ma'lumki, o'zbek tilida rod tushunchasi mavjud emas.

Rus tilida esa 3 ta rod mavjud - mujskoy, jenskiy va sredniy rodlar. Fransuz tilidagi otlar esa ikkita rodga bo'linadi. Ular le masculin (mujskoy rod) va le féminin qenskiy roddir. Lug'atlarda qisqartirib m va f deb yoziladi. Shuni yodda tutish lozimki, rus tilidagi otning rodi har doim ham fransuz tilidagi otning rodi bilan mos kelavermaydi. Jonli predmetlarda otlarning rodi quyidagi yo'llar bilan ifodalangan bo'ladi:

1. Ot qo'shimchasini o'zgartirish yo'li bilan;
2. Maxsus suffikslar qo'shish yo'li bilan;
3. Determinativlarni (aniqllovchini) o'zgartirish yo'li bilan;
4. Maxsus so'zlarni qo'llash yo'li bilan

Xulosa qilib aytganda, Fransuz tilini o'qitishda asosiy e'tibor grammatika va terminologiyaga ahamiyat beriladi. Chunki har bir sohada terminologiya asosiy faktorlardan biri va sohani chet tilida bilish jarayonida mustahkam bilim egallashda asosiy rollardan biridir.

Adabiyotlar:

1. https://uzsmart.uz/kitoblar/files/Elektron%20kutubxona/Ingliz_tili_va_adabiyoti/Fransuz%20tilining%20amaliy%20grammatikasi%20A.E.Mamatov%202015.pdf;
2. “Fransuz tili” O'zME. F-harfi Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil;
3. Chavez, R.-M., L'Interculturel en classe, (2012), PUG. Grenoble
4. Coubard, F., Pauzet, A., Habitudes culturelles d'apprentissage dans la classe de Français Langue Etrangère – F.L.E., (2002), UCO. Angers. L'Harmattan. Paris
5. Cuq, J.P., Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde, (2010), CLE International. Paris;
6. Pretceille, M. A., L'éducation interculturelle, (1999), Que sais-je ?, Presses Universitaires de France. Paris;
7. Robert, J.M., Manières d'apprendre pour des stratégies d'apprentissage différenciées, (2009), Hachette. Paris;

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA RUS TILINI O'RGATISHNING INTERFAOL METODLARI

Xamidova Gulmira Ro'ziqulovna

Navoiy viloyati Navbahor tumanidagi

3-umumta'lim maktabining rus tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida rus tili fanini o'qitishning zamonaviy usullari, interfaol metodlar va ularni dars jarayonida qo'llash haqida nazariy va amaliy ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'z: rus tili, interfaol metod, o'yin.

Maktab ta'limi insonning hayotida muhim o'rin egallaydi. Bu bosqichda olingan ta'lim-tarbiya insonga bir umrga hayot yo'llarida as qotadi. Insonning kelajakda kim bo'lishi, qanday inson bo'lishi maktabda olingan ta'lim-tarbiya natijasida yuzaga keladi. Shuning uchun ham ustozlik mashaqqatli ammo sharaflı kasblardan biri hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarga dars berayotgan o'qituvchilarga esa bu ikki karra ma'suliyat yuklaydi.

Umumiy o'rta ta'limning ilk bosqichi bo'lgan boshlang'ich sinfda o'quvchilar ilk bor katta hayotga qadam tashlaydilar. O'quvchilarning iqtidori va qiziqishi boshlang'ich sinfdan boshlab sezila boshlaydi. Buni o'z vaqtida anglab yetish va uni to'g'ri yo'naltirish boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik mahoratiga va sinchkovligiga bog'liqdir. Inson savod chiqara boshlar ekan uning qiziqishlari orta boshlaydi hattoki, o'zgarishi ham mumkin. Boshlang'ich ta'limda savod chiqarish, o'qish, yozish, atrofni anglash bilan birgalikda til o'rganish juda muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Yurtimizda boshlang'ich sinflarda jahon tillaridan bo'lgan rus tili, ingliz tili, nemis tili, fransuz tili o'tib boriladi. O'quvchining tillar haqidagi tasavvuri shu bosqichda yaxshi shakllana boshlaydi. Maktab ta'limidan oldin bo'lgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham bolalarga xorijiy tillar o'tiladi, bolalar til haqida tasavvurga ega bo'lishadi, lug'atida yangi so'zlar paydo bo'ladi, albatta. Maktab ta'limida esa qiziqishlar, tasavvurlar jadallashadi chunki ular o'zga tillarga yanada yaqinroq bo'la boshlaydi. Misol tariqasida rus tilini oladigan bo'lsak, bu til bolalar uchun uchun unchalik begona til hisoblanmaydi. Bolalar bu tildagi so'zlarni oila a'zolaridan, radiodan, televezordan eshitgan bo'lishi tabiiy hol. Ular boshlang'ich sinflarda rus tilidan savod chiqara boshlashadi, harflarni tanishadi bu esa o'z navbatida o'quvchilarda til o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni oshirib boradi.

K.D.Ushinskiy til “hali kitob va maktablar bo'lmaganda xalqqa ta'lim bergan eng buyuk ustozdir” deb ta'kidlagan. Darhaqiqat, til o'rganish bilan bolalar o'z navbatida tarixni dunyo hayotini o'rgana boshlashadi.

Rus tili o'rganish darajasi bo'yicha qiyin tillardan biri hisoblanadi. O'quvchilarga rus tilini o'rgatishda faqat grammatikadan foydalanish yaxshi samara bermaydi, ayniqsa boshlang'ich sinflarda. Boshlang'ich sinf o'quvchilari hali kundalik hayotida o'yin faoliyatidan chiqib ketishmagan bo'ladi. Shuning uchun ularga tilni o'rgatishda turli ta'limiy o'yinlar va interfaol usullardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Interfaol tushunchasi ingliz tilida-interact (rus tilida-interaktiv) ifodalanib, lug'aviynuqtai nazardan inter-o'zaro, ikki taraflama,-act-harakat qilmoq, ish ko'rmoq kabi ma'nolarni anglatadi.

Rus tili fani o'qituvchisi bolalarga til o'rgatishda oddiy usullardan iloji boricha voz kechishi kerak. Darsni tushintirish, mashqlarni daftarga bajarish til o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni biroz susaytirishi mumkin. Interfaol usullar yordamida o'qitish esa ko'zlangan natijaga erishishga yordam beradi. Quyida rus tilini o'quvchilarga o'rgatishda yordam beradigan interfaol usullaridan birnechtasini ko'rib chiqamiz.

“Muzyorar” metodi

Bu metodni yangi mavzu bilan tanishtirishdan oldin qo'llasa boladi.

Borishi: xonadagi o'quvchilar o'rinlaridan turishadi va bir biri bilan qo'l ushlab aylana hosil qilishadi. O'qituvchi ham bu jarayonda faol qatnashadi. O'qituvchi rus tilida: o'quvchilar, kelinglar darsni boshlashdan oldin bir birimizga yaxshi kayfiyat bag'ishlab olamiz. Yonimizdagi o'rtog'imizga rus tilida ajoyib ta'rif keltiramiz deydi. Masalan: Амирбек умный, Умида веселая, Амира красивая и.т.д. Shu tariqa o'quvchilar davom ettirishadi. Bu metod orqali o'quvchilarning kayfiyati ko'tariladi hamda lug'at boyligi oshib boradi.

“Men nimani yoqtiraman” metodi

Bu metod orqali o'quvchilar o'zlarining yoqtirgan narsalarini rus tilida qanday nomlanishini bilib olishadi. Ular daftarga ustun shaklida yoqtirgan narsalarini yozishadi o'qituvchi esa ularni rus tilida tarjima qilib beradi. Bolalar bu so'zlarni o'qib yodlashadi. Natijada ularning lug'at boyligi yana bir nechta so'zga ko'payadi bu metodni har darsda takrorlab turish yaxshi samara beradi.

“Tomosha qilib o'rganamiz” metodi

O'qituvchi o'quvchilarga dars yakunida rus tilidagi multfilmlardan birini qo'yib beradi, o'quvchilar tomosha qilib bo'lgach, o'quvchi ularga tanish so'zlarni uchratdingizmi deb savol beradi. O'quvchilar yodida qolgan so'zlarni aytishadi, ba'zi notanish, ko'p qo'llanilgan so'zlarni o'qituvchi tarjima qilib beradi. Natijada bolalar sevimli multfilm ko'rish bilan birgalikda rus tilidagi so'z boyligi ham oshib boradi.

Dars jarayonida bunday metodlarni ko'plab qo'llash mumkin. Uni yaxshi samara berishi esa bevosita o'qituvchining pedagogik mahoratiga hamda ijodkorligiga bo'g'liq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Babanskiy Yu.K. “Hozirgi zamon umumta'lim maktabida o'qitish metodlari” Toshkent - “O'qituvchi” 1990 y.
2. «Инновационные технологии на уроках русского языка и литературы в условиях современной общеобразовательной школы. «- Зарипова Н.
3. Interfaol metodlar: Mohiyati va qo'llanilishi (Metodik qo'llanma) Toshkent

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Эргашева Дилфуза Камиловна
Преподаватель Педагогического
института Бухарского
государственного университета
Телефон: +998914154241
dilfuzaergasheva1972@mail.ru

Истамов Диёр
Студент I курса Педагогического
института Бухарского
государственного университета

АННОТАЦИЯ: Статья посвящена проблеме обучения русскому языку как иностранному. Автор утверждает, что повышение качества коммуникативной компетентности возможно благодаря применению новых обучающих технологий.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: неязыковая среда, коммуникативная компетентность, лингводидактические цели, семантизация, ассоциативное мышление, когнитивные умения.

Перед современной методикой преподавания русского языка как иностранного стоят новые задачи, обусловленные изменениями содержания, целей и условий обучения русскому языку в неязыковой среде. Повышение качества коммуникативной компетентности возможно благодаря применению новых обучающих технологий, обеспечивающих вариативность обучения, приближающих обучение к индивидуальным особенностям учащихся и создающих новые стимулы для успешного изучения русского языка.

В методике преподавания русского языка как неродного формируются новые методические концепции, разрабатываются новые подходы к построению моделей восприятия и понимания иноязычных сообщений, выявляются речевые тактики коммуникантов, уточняются психологическая и лингвистическая специфика общения на неродном языке, определяется роль национально обусловленных особенностей в овладении языком, сопоставляются культуры и системы контактирующих языков в лингводидактических целях. Это позволяет определить новые направления для использования коммуникативных технологий.

Как показывает анализ существующих методических работ, обучающие технологии зачастую рассматриваются в узко прагматическом аспекте (обучение орфографии, грамматике, лексике, развитие речи и др.). Однако современные технологии должны учитывать индивидуальные потребности и интересы учащихся, различные стратегии усвоения языка, дифференцировать способы предъявления учебного материала, предлагать индивидуальные формы работы, использовать широкий спектр стимулов для вовлечения учащихся в иноязычную речевую деятельность.

Методики, используемые в практике преподавания, должны соответствовать всем обязательным требованиям, вытекающим из специфики учебного предмета «иностраннй язык»:

- состоять из подсистем, учитывающих главных субъектов педагогического процесса – учителя и учащегося, а также содержание и цели обучения;
- создавать условия для овладения средствами языка и осуществления коммуникации на иностранном языке;
- выполнять мотивационные, обучающие и контролирующие функции;
- создавать многомерные стимулы для обеспечения иноязычной учебной (коммуникативной и познавательной) деятельности и др.

В условиях неязыковой среды предпочтительными являются следующие особенности организации учебного процесса:

- активное использование технических средств обучения (рисунков, схем, таблиц) для целей визуализации учебного материала, семантизации и др.;
- наличие большого количества языковых упражнений;
- наглядное представление элементов культуры России — видеофильмы, живопись, музыка, балет.

Особого внимания заслуживает игровой метод, который, на наш взгляд, имеет хорошие перспективы для обучения русского языка как неродного в неязыковой среде. Данный метод обладает следующими особенностями:

- 1) будучи одним из интерактивных методов обучения иностранным языкам, основывается на игровом взаимодействии учащихся с изучаемым языком и друг с другом в процессе обучения;
- 2) предполагает сочетание речевой деятельности с другими видами деятельности (пением, театрализацией, рисованием и т.п.);
- 3) используя лингвистический феномен языковой игры в функции тренинга на материале изучаемого иностранного языка, помогает в развитии чувства языка и осознания норм его употребления в процессе обучения (например, игра с синонимами, антонимами и т.д.);
- 4) развивает память учащихся, логическое, художественное и ассоциативное мышление, когнитивные умения и творческие способности обучаемых;
- 5) предполагает добровольное участие и возможность выбора;
- 6) позволяет создать позитивную эмоциональную атмосферу, когда учащиеся чувствуют себя непринужденно, действуют свободно и получают определенную «дозу адреналина»;
- 7) создает естественный коммуникативный контекст, в котором знания иностранного языка и умения им пользоваться становятся необходимыми;
- 8) основан на принципе информационного пробела (наличие элемента неизвестности) и предполагает поиск правильного решения;
- 9) отдает приоритет ритмической организации изучаемого языка (стихи, песни);
- 10) единственный метод, который совмещает учебные задачи и активный отдых в процессе обучения;
- 11) поддерживает и развивает мотивацию обучаемых в процессе обучения;
- 12) является высокоэффективным методом в обучении иностранным языкам;
- 13) отличается высокой степенью адаптации к конкретной аудитории и к целям обучения[4].

В процессе обучения русского языка как неродного особое место среди игровых технологий занимают ситуативные (ролевая) игры и симуляция. Ситуативная игра способствует повышению мотивации к изучению русского языка и эффективности обучения. Пример ситуативной игры – «Планирование экскурсий». Роли: представитель туристической фирмы в стране пребывания, местный гид и русскоязычный турист. Ситуация: место – офис турфирмы. Цель: выбрать экскурсии, маршрут путешествия, время. Сотрудник фирмы предлагает разные варианты экскурсий, турист уточняет время, продолжительность экскурсии, гид подробно описывает маршруты, турист делает выбор.

От оптимального сочетания игрового метода с традиционными методами обучения РКИ во многом будет зависеть эффективность обучения в целом.

Мы можем сделать вывод, что перспективой развития современных технологий в обучении русского языка как неродного является их соответствие коммуникативным задачам обучения, учет и реализация индивидуализированного подхода, межкультурного взаимодействия.

Методика преподавания русского языка как иностранного не стоит на месте. Главное, чтобы и преподаватель и учащийся шли вместе к конечной цели и добивались результата.

Использованная литература:

1. Молчановский В. В. Состав и содержание профессионально-деятельностной компетенции преподавателя русского языка как иностранного: Дис. ... д-ра. педаг. наук. – М., 1999. – 412 с.
2. Krashen S. Second Language Acquisition and Second Language Learning. – Pergamon, 1981. – 151 p.
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. – М.: Лабиринт, 1999. – 352 с.
4. Федотова, Н. Л.: Основные проблемы преподавания русского языка как иностранного в неязыковой среде. - International journal of Russian studies (IJORS - Международный журнал российских исследований), № 5/1 (январь 2016 г.) стр. 1-9.

ТИПЫ ЯЗЫКОВЫХ ЕДИНИЦ, ПРЕДСТАВЛЯЮЩИХ В ТЕКСТЕ РОМАНА «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН» СРЕДСТВА ЛЮБОВНОГО ЛЕКСИКОНА

Абдуллаева Мухаббат Рашидовна
Тупроккалинского района учителя
русского языка средней
общеобразовательной школы №19
Телефон: 998971130434

Аннотация: Весь комплекс языковых средств, связанных с традиционными лексико-семантическими средствами, составляющими любовный лексикон пушкинской эпохи может быть разделён на несколько групп в зависимости от степени традиционности и характера его представления в тексте.

Ключевые слова: Евгений Онегин, роман, любовного лексикона, текст.

Определенную роль при подобном членении играет также сам объект обозначения. С этой точки зрения наиболее значимыми являются: «обозначения самого любовного чувства, форм и средств его выявления стереотипов любовного поведения, самого персонажа, переживающего любовные чувства, и его внешнего облика».

Что же касается характера представления единиц в структуре текста, то «пушкинский текст обладает настолько ярко выраженными контекстуальными свойствами, что провести четкую границу между традиционным средством, модифицированной традиционной единицей и собственно индивидуально-авторским выражением оказывается не всегда возможным», тем более что даже в случае, когда единица дословно воспроизводит облик традиционного средства, она характеризуется определенными приемами контекстуального освоения. Именно поэтому выделение собственно лексикона, то есть набора отдельных слов и словосочетаний, представляющих этикетно-признанные средства, осуществляется с определенной мерой условности, поскольку даже высоко традиционные обозначения, поставленные в теснейшую связь с ситуацией, темой и контекстом, превращают даже хорошо вычленяемую отдельную лексику только в звено, с которого начинается разрастание единиц по горизонтали: превращения отдельного слова в двучленное словосочетание, словосочетание в многочленный описательный оборот, затем соединение описательных оборотов в микрофрагмент, который в рамках романа может быть рассмотрен тоже как фрагмент любовного лексикона.

Указанные процессы берут своё начало в группе единиц, являющихся первичными номинациями любовного чувства. Это, прежде всего глагол любить и его словообразовательные модификаты (разлюбить, полюбить), представленные системой личных форм и обладающие относительной контекстной автономностью, то есть не входящие в состав описательных и перифрастических оборотов.

Ср.: И сколько ни любил бы вас,

Привыкну в, разлюблю тотчас!

В эту же группу можно включить деепричастия и причастия любя-нелюбя; влюблён-любим, а также глагол ревновать как один из семантических противочленов глагола любить.

Второе, субстантивное, название эмоции – любовь – чаще встречается в составе перифрастических оборотов, хотя возможно и его относительно независимое употребление. В этом отношении весьма показательное следующее употребление: он пел любовь, любви послушный. В данном двустишии: пел любовь (воспевал любовное чувство как поэт) – это типичный стандартный описательный оборот, а любви послушный – контекстуальная единица, в рамках которой оба компонента сохраняют относительную свободу. Видимо, в данную же группу следует отнести наиболее прямую формулу любовного признания: я вас люблю.

Специфика этой формулы заключается в том, что она, опираясь на личную форму глагола, прямо называющего чувство представляет собой констатацию наличия этого чувства и

одновременно является этикетной формулой обязательной для определенного стереотипа любовного поведения.

Другими словами, данная единица принадлежит сразу двум группам языковых средств, связанных с любовным лексиконом:

- I. группе единиц, непосредственно называющих любовные чувства;
- II. группе средств, обозначающих стереотипы любовного поведения.

Литература:

1. Ильинская Н. Лексика стихотворной речи Пушкина. –М.,1970
2. Человеческий фактор в языке. Экспрессивные механизмы. – М.,1991

TABIAT VA JAMIYAT HODISALARINI TUSHUNISHDA TILNING AĤAMIYATI

Tursunova Dilnoza Zakirovna

Samarqand davlat chet tillar

instituti magistri

Telefon: +998995950142

komilov88@umail.uz

Annotatsiya: Til jamiyat madaniy hayotida alohida ahamiyat kasb etib ijtimoiy aloqalarni tartiblashtirish mezonini hisoblanadi. Jamiyatning holati tilning holatiga, tilning umumiy holati esa jamiyatning holatiga ta'sir qiladi. Mazkur maqolada atrofimizdagi tabiat va jamiyat hodisalarini tushunishda tilning o'rni hamda ahamiyati xususida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Tabiat, jamiyat, til, matn, dialog, tushunish, madaniyat, tushuntirish, individual, trialogik, polilogik.

Jamiyat va tilning o'zaro ta'siri inson va uning tili o'rtasidagi o'zaro ta'sirga o'xshaydi. Inson qanchalik aqlli bo'lsa, uning tili shunchalik boy bo'ladi, u shunchalik yaxshi gapiradi va his etish darajasi yuqori bo'ladi. Inson o'ziga mansub badiiy tilini qanchalik chuqur va to'liq o'rgansa, shunchalik aqlli va dono bo'ladi. Til abadiy ong va donolikning saqlovchisidir, bu esa avlodlar hayotida muhimdir. “Til ijtimoiy xarakterga ega, chunki u jamiyat taraqqiyoti, mehnat faoliyati jarayonida yuzaga keladi. Til faqat jamiyatda, odamlar orasida mavjud bo'ladigan ijtimoiy quroldir. Tilning taqdiri uning yashashi, rivojlanishi faqat shu tilda gaplashuvchi jamiyatga bog'liq. Til jamiyat bilan paydo bo'lganidek, jamiyat bilan birga o'ladi. Lotin, sanskrit tillarini esga oling, ular o'lik tillar deb aytiladi, chunki bu tillarda gaplashadigan, uni o'z ona tili deb hisoblaydigan xalq yo'q, hozirgi kunda bu tillarning lug'at tarkibi, tovushlar majmui, grammatikasi bor, ular to'g'risida fikr yuritish, boshqa tillar bilan qiyoslash mumkin. Ammo bu tillarda rivojlanish yo'q, qadimdan qanday bo'lsa, hozir ham shunday va shundayligicha qolaverdi.”[1]

Jamiyat turli g'oyalar, qonunlar, prinsiplarsiz va o'z navbatida, tilsiz yashamaydi. Asosiy g'oyalar, prinsiplarning umumiyligi, ular va dunyo o'rtasidagi bog'liqlik allaqachon insoniyat uchun ma'lumdir. Ushbu asosiy g'oyalar va prinsiplar to'plami, albatta, tilda mavjud. Har bir tilda ma'lum bir odamlarning hayot falsafasi mavjud. Tilning o'zi nafaqat hayot falsafasi, balki uning turli xil kontseptual birliklarida o'ziga xos tamoyil va g'oyalarni ham qamrab olishi mumkin. “Tilni xalq yaratadi va o'z navbatida, u jamiyat taraqqiyoti bilan ham nafis ohangda takomil topib boradi. Xalqning madaniy va ijtimoiy-tarixiy taraqqiyoti o'z izlarini, birinchi galda, tilda qoldiradi. Shu bois, jamiyatdagi har qanday o'zgarish, birinchi navbatda, tilda aks etadi. Ana shu qonuniyat har ikki tushunchaning qanchalik uzviy bog'liqligini ifoda etadi. Bu yaqin bog'liqlikni yanada aniq ifodalash uchun quyidagi holatni anglash yetarli: agar biz Alisher Navoiy asarlarini o'qisak. Navoiy yashagan davr bilan “gaplashamiz”. Navoiy qo'llagan so'zlar o'sha davrlardan sado beradi. Unda “bank”, “kompyuter”, “avtobus”, “avtomatika”, “mashina”, “futbol” kabi so'zlar mutlaqo uchramaydi, uchrash ham mumkin emas. Chunki u davrlarda bunday tushunchalarning o'zi bo'lmagan. Navoiyda “kotib”, “qalamzan”, “qalam”, “kilk”, “xota”, “kitob”, “lavh”, “nukta”, “shuaro” kabi so'zlarni o'qishimiz mumkin va ular Navoiy yashagan davrga xosdir. Yuqoridagi so'zlar esa bizning asrimizga oid so'zlardir. Jamiyat taraqqiy etib borishi bilan birga undagi o'zgarishlarga oid tushunchalar va ularni ifodalovchi yangi-yangi so'zlar tilda ham paydo bo'lib boraveradi. Demak, til jamiyat bilan doimo hamnafas yuradi. Tilning paydo bo'lishi, uning takomil topib borishi, odamzodning bunday buyuk ne'matga noil bo'lishiday murakkab jarayonda ijtimoiy muhitning, kishilik jamoasining hal qiluvchi omil ekanligidan iborat haqiqatni inson aqli to'liq anglagunga qadar ko'p zamonlar o'tgan.”[2]

Hozirgi davrda adabiyotlarda tabiat hamda jamiyatni tushunish turlari, tiplari va darajalarining har xil tasniflari mavjud. Masalan, G.I.Ruzavin tushunishning uch asosiy turini farqlaydi:

A) Dialogda til vositasida aloqa qilish jarayonida yuzaga keladigan tushunish. Tushunish yo tushunmaslik natijasi bu erda suhbatdoshlar o'z so'zlariga qanday ma'no yuklashiga bog'liq.

B) Bir tildan boshqa tilga tarjima qilish bilan bog'liq tushunish. Bu erda o'zga tilda ifodalangan ma'noni ona tili so'zlari va gaplari yordamida ifoda etish va saqlash nazarda tutiladi.

V) Matnlarni, badiiy adabiyot va san'at asarlarini, shuningdek odamlarning turli vaziyatlardagi qilmishlari va harakatlarini talqin qilish bilan bog'liq tushunish. Bu erda ma'noni intuitiv

tushunishning o‘zi etarli bo‘lmaydi.

Shunday qilib, tushunish - muayyan hodisaning ma’nosini, uning dunyodagi o‘rnini, yaxlit bir butun tizimdagi funksiyalarini tushunib etish demak. U borliqning ma’nolarini teran anglab etishga ko‘maklashadi. Tushunish jarayoni sodir bo‘lishi uchun quyidagilar zarur: har qanday tabiatli matnda ifodalangan predmet; unda ma’noning mavjudligi; mazkur ma’no to‘g‘risidagi dastlabki tasavvur; matnni talqin qilish, ya’ni matnning mazmunini tushunish; talqin qiluvchida o‘z-o‘zini tushunishning mavjudligi, muloqot, aloqa; «til stixiyasi»; dialog yuritish qobiliyati; o‘z fikrini bildirishga intilish, boshqacha fikrlaydigan odamga so‘z berish, uning aytganlarini hazm qila olish; ayni bir matn (unga muallif yuklagan ma’nodan tashqari) bir nechta ma’noga ega bo‘lishini nazarda tutish; matnning predmet mazmunini hozirgi davrning madaniy tafakkuri tajribasi bilan bog‘lash.

O‘z navbatida, ijtimoiy-madaniy voqelikni bilish mazkur tayyor mahsulotlar dunyosini bevosita aks ettirishdan ham ko‘ra ko‘proq ularning orqasida turgan narsalarni, ya’ni inson ma’nolari va mazmunlari dunyosini aks ettirishni nazarda tutadi. “Ong amalda til shaklida mavjud, demak, til materiallarisiz fikr shakllanmaydi. Bu hoi fikrni til bazasidagina o‘rgamshni taqozo qiladi. Shuningdek, tafakkur ham, til ham borliqdagi narsa-buyum va hodisalar bilan bevosita munosabatda bo‘ladi. Garchi til va tafakkur bir-biri bilan bog‘liq bo‘lgan ajralmas birlikni tashkil qilsada, ularni aynan bir hodisa deb tushunish ham noto‘g‘ridir. Til fonetika, grammatika qonunlari asosida tashkil topgan tovushlar tizimi sifatida mavjud bo‘lgan material - hodisa bo‘lsa, tafakkur mavjud borliqning inson miyasida aks etishining oliy shakli sifatida ideal hodisadir.”[3]

Ijtimoiy bilish matnli xususiyatga ega bo‘lgani tufayli ijtimoiy fanlarda semiotika muammosi alohida o‘rin egallaydi. Semiotika (yunon. belgi, alomat) – belgilar va belgili tizimlarning xossalarini o‘rganuvchi fan. Belgi xabarlar (axborot, bilim)ni ifodalash, saqlash va qayta ishlash vositasi sifatida amal qiluvchi moddiy predmet (hodisa, voqea)dir. Til belgilari (muayyan belgilar tizimiga kiruvchi belgilar) va tilga oid bo‘lmagan belgilar, ularning orasida esa – nusxalar, alomatlar va simvollar farqlanadi. Tabiiy va sun‘iy tillarning belgilari tafovut etiladi. Belgili tizimlarga tabiiy tillar (so‘zlashuv tillari), ilmiy nazariyalarning gaplar tizimi, sun‘iy tillar, avtomatlar uchun dasturlar va algoritmlar, tabiat va jamiyatdagi signallar tizimlari misol bo‘lishi mumkin.

Xullas, tushunish – insonning hamkorlik faoliyatida bilish jarayonlari ob‘ektiga kirgan narsa va hodisalarning mohiyatini fikr uzatish, o‘zaro ta’sir o‘tkazish, ta’sirlanish, muloqot, taqlid yordami bilan oydinlashtirish, xotiradagi bilimlar va ijtimoiy tajribalar bilan ularni uy. unlashtirgan holda tushunish sari yetaklovchi aqliy faoliyat. Tushuntirish hamkorlik faoliyatida (fikrni izohlovchi – fikrni qabul qiluvchi ishtirokida) individual, trialogik, polilogik shakllarida amalga oshiriladi. O‘zining muddati, ko‘lami, uzatish vositalari, verbal va noverbal nutq turlari ustuvorligi bilan bir-biridan farq qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. “Yoshlar matbuoti”. Toshkent. 2009. B 9.
2. Yo‘ldoshev I., Sharipova O’. Tilshunoslik asoslari. “Iqtisod-moliya”. Toshkent. 2007. B 35.
3. Uluqov N. Tilshunoslik nazariyasi. “Barkamol fayz media”. Toshkent. 2016. B 37.

О‘QUVCHILAR NUTQINI O‘STIRISHDA DIDAKTIK O‘YINLARNING AHAMIYATI

Safarova Gulbahor Raxmatovna,

Navoiy viloyati, Xatirchi tumani
17-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: +998942204009

Jalolova Yulduz Sa’dullayevna,

Navoiy viloyati, Xatirchi tumani
17-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: +998 934353594

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich talim o‘quvchilarining og‘zaki va yozma nutqini boyitishda ona tili darslarida didaktik o‘yinlardan foydalanish misollar asosida ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: Fonetik o‘yin, yetakchi omil, tovush, so‘z ma’nolari, leksik o‘yin, qarama-qarshi ma’noli, maqollar vositasida, ot, izohlash,

Kichik yoshdagi o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqni egallashlarida didaktik o‘yinlar muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, boshlang‘ich sinflarning ona tili ta’limida fonetik o‘yinlar tizimi tashkil etish o‘quvchilar nutqini boyitishga yordam beradi. Fonetik o‘yinlar bolalarda orfoepik, orfografik, uslubiy, punktuatsion va shu kabi malakalar hosil qilishning yetakchi omili sanaladi. Quyida 2-sinf ona tili darsida fonetik o‘yin o‘tkazish namunasini keltiramiz:

1-topshiriq. Nuqtalar o‘rniga mos tovushlarni qo‘yib, so‘zlarni o‘qing. Darax. . . , sus. . . , g‘ish. . . , qan . . . , kish. . . , pish. . . balan. . . , do‘s. . . , pas. . . , monan. . . , pisand. . . , mush. . . , dar. . . , hunarman. . . va h.k.

2-topshiriq. O‘n ikkita so‘z berilgan (in, oz, es, iz, ov, il, esh, og‘, ig‘, ek, et). Ularni qanday qilib uch guruhga ajratib yozish mumkin?

O‘quvchilarning so‘z ma’nolari, so‘zning o‘z va ko‘chma ma’nolari, ko‘p ma’noli so‘zlar, so‘z va atama hamda ularning o‘xshash va farqli tomonlari, qarama-qarshi ma’noli va ma’nodosh so‘zlar, ko‘p ma’noli so‘zlar bo‘yicha nazariy bilimlarini mustahkamlash maqsadida leksik o‘yinlardan foydalaniladi. Misol uchun qarama-qarshi ma’noli so‘zlar bo‘yicha mashq qilishga mo‘ljallab tuzilgan topshiriqni keltiramiz.

Topshiriq: Qarama-qarshi ma’noli so‘zlarning tagiga chizing.

Bir shirin so‘z odamga,
Asal bo‘lib tuyular.
Bir achchiq so‘z olamga
Zahar bo‘lib tuyular.

Maqollar vositasida ham xilma-xil mashqlar, didaktik o‘yinlar tashkil etish mumkin. Bunday o‘yinlar o‘quvchilarda so‘zlarning majoziy ma’nosini, ko‘p ma’no ifodalashini amalda qo‘llay olish malakasini shakllantiradi. Quyida ona tilidan 3-sinfda ot so‘z turkumini o‘tishda “Maqollar chashmasi” o‘yini o‘tkazish bo‘yicha o‘z tavsiyamni taqdim etaman. Bunda o‘quvchilar berilgan maqollardan otlarni aniqlash va ularni izohlash topshirig‘ini bajaradilar.

Nomard yovga yalinar, Mard kuchiga suyanar. 2. Yaxshi ko‘rgan dostingga, Yaxshi ko‘rgan molingni ber. 3. Tilingni botir qilma, O‘zingni botir qil. 4. Yaxshi bola-otaga quvvat, Yomon bola-uqibat.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining og‘zaki va yozma nutqini o‘stirish asosan ona tili va o‘qish darslarida amalga oshiriladi. Ammo, o‘quvchilarning nutqini boyitish boshqa o‘quv predmetlaridan o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar bilan ham uzviy ravishda bog‘lanadi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boshlang‘ich ta’lim bo‘yicha yangi tahrirdagi o‘quv dasturi. T. 2017-yil.
2. Ona tili 3-sinf uchun darslik. T. 2017-yil.
3. 2-sinf. Ona tili va o‘qish savodxonligi. T. 2021-yil.
4. Rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyalari. RTM, 2016-yil.

INGLIZ TILIDAN O'QUVCHILAR LUG'ATINI BOYITISH USULLARI

Bibitova Maxliyo Baxtiyorovna,
Navoiy viloyati, Navbahor tumani
13-maktab ingliz tili fani o'qituvchisi
Telefon: +998 934617075

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilini o'rgatishda ularning og'zaki nutqini o'stirish, lug'atini boyitishga oid turli didaktik o'yinlar tashkil etish usullari haqida fikrlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Didaktik materiallar, narsa-buyumlar, tevarak-atrof, nomlari, inglizcha so'zlar, nutqiy talaffuz, fonetik, Grammatik, o'yinlar, she'r, yodlash.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilini o'qish-o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshirishda ularning nutqini rivojlantirish, nutqiy munosabatga va muomalaga kirishishini shakllantirish lozim. Buning uchun avvalo ularning og'zaki nutqini rivojlantirishni yo'lga qo'yish kerak. Bu esa bir qancha maxsus vazifalarni o'z ichiga oladi:

1. O'quvchilarni sinf xonasi va tevarak-atrof bilan tanishtirish, rasmi kartochkalardan foydalanib ularning lug'atini boyitish.

2. Bolalar nutqining grammatik tomonini shakllantirish.

3. Bolalarda nutqiy talaffuz, tovush madaniyatini tarbiyalash.

O'quvchilar lug'atini boyitish uchun rasmi didaktik materiallar juda ko'p, bu ko'rgazmali qurollar o'quvchining inglizcha so'zlarni o'rganishiga yordam beradi. Bundan tashqari, sinf xonasidagi narsa-buyumlardan hamda tevarak-atrof bilan tanishtirish orqali ham bolalar lug'atini boyitish amalga oshiriladi. Ya'ni, o'quvchilarni tevarak-atrofdagi buyumlar, hodisalar, o'simliklar, hayvonot dunyosi va hokazolar bilan tanishtirish jarayonida ularning nomlarini, sifatlarini, xususiyatlarini inglizcha so'zlar bilan aytiladi. Bunga quyidagilarni misol keltiramiz:

1. Buyumlarning nomini anglatadigan (things): mirror (ko'zgu), camp(taroq), soup (sovun), carpen (gilam), cupboard(shikaf), bed (kirovat), tablecloth (dasturxon).

2. Vegetables (sabzavotlar): carrot (savzi), cabbage (karam), turnip (shalg'om), cucumber (bodring).

3. Fruits (mevalar): apple (olma), pear (nok), cherry (olcha), peach (shaftoli), banana (banan), grape (uzum).

4. Domestic animals (uy hayvonlari): rooster (xo'roz), hen (tovuq), horse (ot), cow (sigir), dog (it), cat (mushuk), goat (echki).

5. Verbs (harakatni ifodalovchi): washing (yuvinmoq), cleaning (tozalamoq), doing iron (dazmollamoq), cooking (pishirmoq) va boshqalar.

6. Adjectives(sifatlari): big (katta), small (kichkina), red (qizil), green(yashil), hot (issiq), cold (soviq) va hokazo so'zlar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy talaffuzni tarbiyalashda fonetik, grammatik o'yinlar o'tkazish, she'rlar yodlatishning ahamiyati katta.

Fonetik o'yinlar o'quvchilarni talaffuzini mashq qildirish, she'rlarni baland ovozda talaffuz qilishga o'rgatishda ishlatiladi. Bunda she'rlar o'quvchilarga avval yodlatiladi, so'ng yoddan aytish musobaqa qilib aytiladi. Fonetik o'yinlarning turlari ham ko'p. Masalan:

1. Kim {r} tovushi bor so'zlarni tez, to'g'ri talaffuz qiladi, bunda 2 o'quvchi qatnashadi.

2. Kim [y] tovushi bor so'zdan ko'p topib tez, to'g'ri talaffuz qiladi va yozadi.

3. She'r aytirish kabilar.

Quyida o'yin o'quvchilarning to'g'ri talaffuz qilishga o'rgatishda foydalaniladi.

“Go, my little pony, go!”

{ou}

Go, my little pony, go

Go, go, go!

Gallop, pony, gallop, go

Go, go, go!

An Old Grey Goose

{u}

An old grey goose game,
Th! Th! Th!
I stretch my neck and cry,
At puppies passing by,
I like to make them cry,
Th! Th! Th!

Grammatik o'yinlar ingliz tilidagi grammatik murakkabliklarni sodda usulda o'quvchilar ongiga singdiradi, o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantiradi. Shu bilan birga og'zaki nutqni mustaqil qo'llashda imkoniyat yaratadi va ijodiy mantiqiy faolligini oshiradi.

“Where is the pen”

Bu o'yinni tashkil etish oson bo'lib, o'yin shartiga ko'ra, bir o'quvchi tashqariga chiqarib yuboriladi. Qolgan o'quvchilar o'quv qurollaridan birini yashiradilar. Tashqaridagi o'quvchi sinfga taklif etilib, qolganlar nimani berkitib qo'yganlarini topishini so'raydi.

Pupil 1: Where is the pen?

He (She): The pen is in the bag.

Pupil 2: No, it is not.

He (She): The pen is on the desk.

Pupil 3: No, it is not.

He (She) The pen is under the desk.

Pupil 4: Yes, it is.

O'qituvchi o'quvchilar bilan she'r yod oldirish mashg'ulotini tashkil etishi ham ulardagi so'z boyligini oshiradi. O'qituvchi shakli va mazmun jihatdan o'quvchilar yodlashi uchun oson she'rlarni tanlashi lozim. Masalan, 1-sinf o'quvchilari "Ayiqlar" she'rini yodlatish.

Bolalarni she'r mazmuni bilan tanishtirish, uning ma'nosini tushunishga va yod olishga yordam berish. O'quvchilarni o'z o'rtoqlari oldida she'r aytishga o'rgatish.

Hozirgi she'r qo'shiq qilib kuylangan bo'lib u quyidagicha:

Head, shoulders, knee and toes

Knee and toes

Eyes and ears

And mouth and noes.

Xulosa qilib aytganda, bolalar uchun bu o'yinlar ko'ngil ochuvchi mashg'ulotdek tuyulsa-da, bu usullar orqali ularning darsga qiziqishi oshadi va lug'at boyligi kengayib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi qarori. 2012-yil 10-dekabr

2. Jalolov J.J, S.T Mahkamova, Sh.S Ashurov "English language teaching methodology" Toshkent-2015 "Fan va texnologiya" nashriyoti

3. Hoshimov O', Yoqubov I. "Ingliz tili o'qitish metodikasi", Sharq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahriryati Toshkent-2003.

4. [http:// www.englishclub.com/esl-activities](http://www.englishclub.com/esl-activities).

5. [http:// www.eslgamesworld.com/ClassroomGames.html](http://www.eslgamesworld.com/ClassroomGames.html)

ONA TILI DARSLARIDA RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH

Jamolova Manzura Shoyimovna,

Navoiy viloyati, Navbahor tumani

13-maktab ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Telefon:+998 997192663

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilar bilim samaradorligini oshirishda rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalaridan o'rinli foydalanish yuzasidan 5-6-sinf ona tili darslarida qo'llash usullari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: “Charxpalak”, fe'llar, harakat va holat, o'timli va o'timsiz, nisbat shakllari, didaktik o'yin, “So'zdan so'z”, fe'l yasalishi, sodda, qo'shma, juft.

Har bir dars o'ziga xos ijodiy jarayon bo'lib, har bir o'qituvchi o'z darsining ijodkoridir. Avvalo, o'qituvchi o'tiladigan darsga oldindan puxta tayyorgarlik ko'radi, sinfdagi o'quvchilarning har birining bilim darajasi va o'zlashtirish qobiliyatiga, beriladigan bilim, ko'nikmalar ko'lamiga qarab dars uchun usul tanlaydi, kerakli didaktik materiallar va ko'zgazmali vositalarni hozirlaydi. Hozirgi kunda rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari asosida darsni tashkil etishda tanlangan metoddan ko'r-ko'rona foydalanib bo'lmaydi. O'qituvchi birinchi navbatda darsda qo'llayotgan texnologiyaning mohiyatini tushunishi, keyin esa bu usul orqali o'z oldiga qo'ygan dars maqsadlariga erisha olishiga ko'zi yetsagina, undan foydalanishi kerak.

Men biror bir zamonaviy ta'lim texnologiyasini darsimda qo'llash uchun asosan uning mavzuga mos kelishini e'tiborga olaman, agar bir darsda qo'llangan usul yaxshi natija bermadimi, demak, bu usulni keyin qo'llamayman. Quyida o'z pedagogik faoliyatimda qo'llagan rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalaridan namunalar keltiraman. Masalan, “Charxpalak” texnologiyasi o'quvchilarda o'rganilgan mavzularni yodga olish, ular yuzasidan mantiqiy fikrlash, savollarga mustaqil javob berish, o'z-o'zini baholash malakalarini shakllantirish, o'qituvchi tomonidan qisqa vaqtda o'quvchilarning bilimlarini baholash imkoniyatini yaratadi. Bu usul o'quvchilarning individual, juftlik va jamoada ishlash, boshqalar fikrini hurmat qilish, mavjud fikrlar orasidan muhimini tanlab olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi.

Ushbu texnologiyani 6-sinf ona tilidan harakat va holat fe'llari, o'timli va o'timsiz fe'llar, fe'llarning nisbat shakllari bo'yicha o'tilganlarni mustahkamlash darsida foydalanish har bir o'quvchining individual fikrini aniqlashga va har bir o'quvchini bir-birining fikri hamda bilimi bilan tanishtirishga yordam beradi.

“Charxpalak” texnologiyasining qo'llanilish tartibi:

1. O'qituvchi o'quvchilarni shartlar bilan tanishtirib, ularni “5X6” yoki 5X5” shaklda bola soniga nisbatan guruhlariga ajratadi.

2. Har bir guruhga fe'lning nisbat qo'shimchalariga bittadan gap asosida misol keltirish vazifasi qo'yilgan tarqatma materialli topshiriqlar beriladi.

3. Topshiriqni bajarish uchun ma'lum vaqt belgilanadi.

4. A'zolar guruhda individual ravishda tarqatma materialda ko'rsatilgan vazifani bajaradilar (guruh raqami va o'zi bajarganligining belgisi qo'yiladi).

5. Belgilangan vaqt o'tgach, tarqatmali materiallar boshqa guruhlar bilan charxpalak aylanmasi yo'nalishida almashtiriladi.

6. Har bir guruh tomonidan material mazmuni o'rganiladi va o'zgartiriladi. Bir o'quvchining misoli boshqa o'quvchinikiga o'xshamasligi kerak.

7. Belgilangan vaqt o'tgach, tarqatma materiallar yana bir bor boshqa guruhlar bilan charxpalak aylanmasi yo'nalishida almashtiriladi (almashtirish guruhlar soniga qarab amalga oshiriladi).

8. Guruhlar o'z yechimlarini bitta qutiga yig'adi.

9. Materiallar so'nggi bor almashtirilgandan keyin har bir guruh o'zi bajargan yechimni (guruh raqami va belgi asosida) tanlab oladi.

10. Har bir guruh va uning a'zolari o'zlarining yechimlarini boshqa guruhlarining ishlari bilan taqqoslab, tahlil qiladi.

11. O'qituvchi jamoa yordamida to'g'ri javoblarni aniqlaydi.

12. Tahlil asosida har bir guruh va o'quvchilarning faoliyati baholanadi (bir vaqtning o'zida

o‘quvchilar ham o‘z-o‘zini baholaydi).

Bugungi kunda barcha fanlarni o‘qitishda “Didaktik o‘yin” texnologiyasini qo‘llash an’anaviy tus olgan. Didaktik o‘yin har bir fandan o‘tiladigan mavzularning ta’limiy va tarbiyaviy maqsadidan kelib chiqqan holda foydalaniladi. Ona tili darslarida “So‘zdan so‘z”, “Bu so‘z bizniki”, “So‘z zanjiri”, “O‘z o‘rningni top”, “Juftini bilasizmi?” kabi didaktik o‘yinlari keng qo‘llaniladi. Bu o‘yinlar o‘quvchilarning topqirlik, sezgirlik, mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga, o‘tilgan mavzular yuzasidan bilim va malakalarini mustahkamlashga yordam beradi. Jumladan, “So‘zdan so‘z” o‘yini o‘quvchini tez fikrlashga, topqirlikka undaydi. O‘yinni amalga oshirish uchun o‘quvchilarga biror bir til sathida oid birliklarning ma’lum qismi beriladi. 6-sinfda so‘z turkumlarini o‘rganishda ham bu o‘yindan foydalanish imkoniyati keng. Masalan, ona tili o‘quv dasturida “Fe’llarning tuzilishiga ko‘ra turlari. Sodda fe’llar. Qo‘shma fe’llar. Juft fe’llar” mavzularini o‘tigandan keyin “Fe’l so‘z turkumining yasalihi bo‘yicha tahlil”da bu o‘yinni o‘tkazish mumkin. O‘quvchilarning qanday bilimga ega ekanligini o‘rganish maqsadida quyidagi topshiriq beriladi: “ruxsat, ta’zim, yalt-yalt, boshi, kulib, o‘qib” so‘zlari ishtirokida qo‘shma fe’l hosil qiling.

Bajarilishi: ruxsat berdi, ta’zim qildi, yalt-yalt etdi, kulib yubordi, o‘qib chiqdi.

5-sinfda “So‘z ma’nosi” bo‘limi yuzasidan o‘quvchilar olgan bilim va malakalarini rivojlantirishda “Juftini bilasizmi?” o‘yindan foydalanish mumkin. Sinf xattaxtasi(doska)ga ushbu so‘zlar yoziladi: chiroyli, shirin, yaxshi, bordi, ko‘p so‘zlariga qarama-qarshi ma’noli so‘z topib, ularni jufti bilan yozing.

Bajarilishi: chiroyli-xunuk, shirin-achchiq, yaxshi-yomon, bordi-keldi, ko‘p-oz.

Yuqoridakeltirilgan misollardan ma’lumki, rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyalari qo‘llanilganda, o‘quvchilarning darsga qiziqishi ortishida, bilimlar ko‘nikmaga aylanishida muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ona tili fani o‘quv dasturi (5-9-sinf). Toshkent-2017.
2. Rivojlantiruvchi ta’lim texnologiyalari. RTM. 2016-yil.
3. 5-sinf ona tili darsligi.
4. 6-sinf ona tili darsligi. T. 2017-yil.
5. Ziyonet.uz.

О'ЗБЕК ТИЛИДА JUFT SO'ZLARNING LEKSIK-GRAMMATIK XUSUSIYATLARI HAQIDA

Nurova Inobat Ro'ziyevna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
43-maktab o'qituvchisi
Telefon: +99890- 619-22-50
inobatnurova@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada juft so'zlarning leksik-grammatik xususiyatlari haqida so'z yuritilgan. Juft holda qo'llanilgan so'zlarning qanday ma'nolarni ifodalashi to'g'risida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: juft so'zlar, leksik-semantik ma'no, lisoniy birlik, grammatik shakl, umulashtirish, leksema.

O'zbek tilida so'zlarning tuzilishiga ko'ra turlari quyidagilar: sodda, qo'shma, juft va takroriy so'zlar. Juft shakl ikki komponentdan tashkil topadi va har ikkala komponent bir so'z turkumidan bo'ladi. Adabiyotlarda juft so'zga turlicha ta'riflar berib o'tilgan. Masalan, ba'zi manbalarda, “Juft so'z—ikki mustaqil so'zni teng grammatik munosabatlar asosida yonma-yon keltirish orqali tuzilgan so'zlar sanaladi”, deb ta'kidlansa, yana boshqasida esa “Juft so'z deb, ma'no jihatidan bir-biriga yaqin, butun va bo'lak ma'nosini bildirgan, o'zaro sinonimik hamda o'zaro antonimik munosabatda bo'lgan so'zlarga aytiladi. Juft shakllar tarkibidagi har ikki komponentning bir xil morfologik ko'rsatkichga ega bo'lishi bilan xarakterlanadi”, deb izoh berilganini ko'rishimiz mumkin.

Juft so'z deb, bir xil so'roqqa javob bo'luvchi, bir xil turkumga mansub, bir xil grammatik ma'no ifodalovchi ikki so'zning bir-biriga bo'ysunmasdan, o'zaro erkin va teng munosabatda bog'lanishiga aytiladi. Juft so'zlarning umumiy grammatik ma'nosi—bu ularning jamlik, umumiylikni ifodalashi sanaladi. Misol uchun, qarindosh-urug', mehr-oqibat, shart-sharoit, so'zlari jamlik grammatik ma'nosini bildirimoqda. Juft so'zlarning leksik-semantik ma'nosi esa, umulashtirish, jamlikni bildiruvchi lisoniy birlik ekanligidir. Ikki so'zning juftlashuvi ot, sifat, fe'l, ravish, son, olmosh hamda taqlid so'zlarga xos grammatik shakl sanaladi.

So'zning juft shakllari bir turkumli so'z bo'lishi bilan, shuningdek, juft so'zlarning har birining o'z urg'usi bo'lishi bilan, xususan, ular grammatik tomondan teng sanalishi bilan bir tushunchani anglatib, bir bosh urg'uga ega bo'lgan, qat'iy tartib asosida bog'langan, qismlari turli so'z turkumlaridan tashkil topgan qo'shma so'zlardan ajralib turadi. Bu juft so'zlarning qo'shma so'zlar bilan qiyoslanganda yuzaga chiquvchi muhim xususiyat sanaladi.

A. Hojiyev juft so'zlarning yasaliishi haqida tadqiqotlari davomida “Juft so'zlar yasaliishi yangi so'z yasaliishi emas, ular shunchaki sintaktik usul bilan yuzaga kelgan hodisadir” deb ko'rsatadi. “Odatda, ikki so'zning juftlashishidan yangi leksik ma'noli so'z yasalmaydi, aksincha, juftlik hosil qilgan so'zlar o'z ma'nosini saqlagani holda ko'plik, jamlash, umulashtirish, miqdor, takror, kichraytirish kabi qo'shimcha ma'nolarni anglatadi”. Masalan, ot so'z turkumidagi ota-ona, qalam-daftar, kitob-daftar so'zlari ot ichida umumiylikni bildirib keladi; Juft sonlar ikki sonning o'zaro tenglashish yo'li bilan bog'lanishidan yasaladi va taxminiy miqdor ma'nosini anglatadi: to'rt-besh, besh – olti. Ikki sanoq sonni juftlab keltirish orqali chama son ma'nosi ifodalanadi.

Juft fe'l grammatik shakliga ko'ra ikki ko'rinishda bo'ladi: biri ravishdosh, ikkinchisi boshqa shaklda: aylanib-o'rgilmoq, elib-yugurmoq, yayrab-yashnamoq, o'ynab-kulmoq, qo'llab-quvvatlamoq; har ikki qismi bir xil shaklda: aylanib-o'rgilib, o'ylamay-netmay, aralashib-quralashib, achib-bijib, tejab-tergab, qisinib-qimtinib, yuvib-tarab, yayrab-yashnab.

Juft ravishlar ikki so'zning teng bog'lanishidan hosil bo'ladi. Bunda asosan “umulashtirish” ma'nosi ifodalanadi: bugun-erta, oldin-keyin vb.

Taqlid so'zlar ham juft holda uchraydi: g'arch-g'urch, taq-tuq, vag'ir-vug'ur, alang-jalang, tapir-tupur.

Juft so'zlarni turkumdan turkumga transpozitsiya (ko'chish)si ham mavjud bo'lib, uning natijasida juft so'zlar o'zi hosil bo'lgan turkumdan boshqa turkumga ko'chib o'tadi hamda birgalikda yangi leksik ma'no ifodalaydi. Fe'l so'z turkumidagi oldi-berdi, bordi-ketdi, keldi-ketdi so'zlari ot so'z turkumiga o'tib yangi leksik ma'no ifodalash uchun ishlatiladi.

Juft sifat konversiya yo'li bilan boshqa turkumdan o'tishdan ham hosil bo'lishi mumkin. Bu

sifatlashuv deyiladi. Sifatlashuv tarixiy jarayon bo'lib, boshqa so'z turkumi davr o'tishi bilan sifatga aylanib boradi. Masalan, otning sifatlashuvi: mosh-guruch, rang-barang, xilma-xil, kesimlik shaklidagi fe'l: oldi-qochdi, kuydi-pishdi.

Xuddi shunday holat ravish so'z turkumidagi uzoq-yaqin, ochiq-oydin, to'la-to'kis so'zlariga ham taalluqlidir. Boshqa turkum so'zlari juftlashib ravishga o'tgan: (lekin bular ham shaklan juft ravish bo'ladi: a) fe'l leksema juftlashgan: ag'dar-to'ntar. b) fe'l leksemalar -b ravishdosh shakli juftlashgan: ozib-yozib, to'lib-toshib, urib-surib kabi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, o'zbek tilidagi mavjud juft so'zlar o'ziga xos leksik-grammatik xususiyatlarni o'zida mujassamlashtirib kelganligini yuqorida izohlab o'tdik. Juft so'zlar tilda asosan jamlik, umumlashtirish grammatik ma'nolarini ifodalaydi; uslubiy jihatdan turlicha ma'noviy ottenkalarni ifodalaydi, boshqa turkumlarga ko'chish hodisasi asosida yangi leksik ma'nolarni ifodalashi mumkin. Lekin asosan juft so'zlar jamlik, umumlashtirish grammatik ma'nolarini ifodalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sapayev Q. “Hozirgi o'zbek tili”. Toshkent, 2009. 18-bet
2. Sayfullayeva R va boshqalar. “Hozirgi o'zbek adabiy tili”. Toshkent, 2009.
3. Hojiyev A. “O'zbek tilida qo'shma, juft va takroriy so'zlar”. Toshkent, 1963.
4. Sapayev Q. “Hozirgi o'zbek tili”. Toshkent, 2009. 21-bet.

SO‘ZLASHUV USLUBINI O‘RGANISHDA BADIY MATNLARDAN FOYDALANISH

Axmedova Roziya Toshpulatovna,

Navoiy viloyati, Navbahor tumani

13-maktab ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Telefon: +998 972289150

Annotatsiya: Maqolada ona tili fanini o‘qitishda o‘quvchilar ong-u shuuriga tilimiz imkoniyatlarining kengligini va boyligini singdirishda badiiy adabiyot materiallaridan foydalanish yuzasidan fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Usullar, badiiy matn, nutq uslublari, so‘zlashuv uslubi, guruhlarda ishlash, “Bemor”, “O‘g‘ri”, “Dahshat”, maqol, ibora, badiiy uslub,

Umumiy o‘rta ta’limning ona tili fani o‘quv dasturida: “5-9-sinflarda ona tili fonetikasi, leksikasi, morfologiya va sintaksisini tizimli va amaliy samarali o‘rganish natijasida ta’lim oluvchiga tilshunoslik fani asoslarini berish emas, balki ayni bir narsa-hodisani atash, fikrni ifodalash uchun ona tilida o‘nlab imkoniyatlar borligini, xilma-xil shakl va ko‘rinishlarga ega bo‘lgan bunday rang-barang imkoniyatlarning har birining o‘z ifoda va ta’sir xususiyatini o‘quvchiga yetkazish, unda mana shu jihatlarni ilg‘ay olish, bunda axborot resurslariga murojaat qilish madaniyatini shakllantirish, har bir shakl va imkoniyatdan o‘z o‘rnida foydalana olish malakalarini rivojlantirishdir”, —deb ko‘rsatilgan.

Demak, ona tili darslarida o‘quvchilar ong-u shuuriga til imkoniyatlarining kengligini va boyligini singdirish eng asosiy vazifalarimizdan biri hisoblanadi. Buning uchun ona tili fanini o‘qitishda darslik materiallari bilan cheklanib qolmasdan, o‘quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan usullardan foydalanish lozim. Bunday usullarni fanlararo aloqadorlikda o‘tkazish yaxshi samara beradi. Ona tili darslarida adabiyot faniga oid materiallardan, jumladan, badiiy asarlardan foydalanish o‘quvchilarning so‘zlarning ifoda va ta’sir xususiyatini, tilimiz go‘zalligini ilg‘ay olishga yordam beradi, nutq boyligini oshiradi.

Ona tili darslarida badiiy matndan foydalanishni so‘zlashuv uslubiga oid mashqlar bajarish misolida ko‘rishimiz mumkin. 9-sinf ona tili fani o‘quv dasturida “Nutq uslublari va uslubiyat” bo‘limida “Nutq uslublari haqida ma’lumot. So‘zlashuv uslubi. Matn ustida ishlash” mavzulariga 3 soat ajratilgan. So‘zlashuv uslubi yuzasidan o‘quvchilar tushunchaga ega bo‘lgandan keyin darsning takrorlash va mustahkamlash qismida o‘quvchilarning so‘zlashuv uslubi yuzasidan olgan bilim va malakalarini rivojlantirish maqsadida “Guruhlarda ishlash” usulini qo‘llasa bo‘ladi.

Ma’lumki, o‘zbek realistik hikoyachiligining asoschilaridan biri Abdulla Qahhor hikoyalari juda ko‘p ibratomuz so‘zlarga, xalq og‘zaki nutqidagi iboralar va hikmatli so‘zlarga boydir, shuningdek, sodda tilda yozilgan. Abdulla Qahhor hikoyalari 6-7-sinf dan boshlab o‘rganiladi. Shuning uchun yozuvchining hikoyalaridan foydalanib bu usulni qo‘llash qiyinchilik tug‘dirmaydi.

Bu usulni tashkil etish: Sinf uch guruhga ajratiladi. 1-guruh “Bemor” hikoyasi, 2-guruh “O‘g‘ri” hikoyasi, 3-guruh “Dahshat” hikoyasi asosida ish olib boradi. Guruhlarning har biriga hikoya matni, oq plakat-qog‘oz, rangli ruchka va boshqa kerakli o‘quv qurollari beriladi. Guruhlar o‘zlariga berilgan hikoyadan so‘zlashuv uslubiga xos so‘zlarni topib plakatga yozish va ishni bajargandan keyin bu so‘zlarni izohlash topshiriladi.

Topshiriqlarda hikoyda qo‘llanilgan maqol, ibora hamda dialoglardagi o‘zaro muomala jarayonlaridagi so‘zlar o‘z aksini topishikerak.

1-guruh “Bemor” hikoyasidan “Osmon yiroq, yer qattiq”, “og‘rib qoldi”, “... chakkasiga burov solingan kishiday talvasaga tushar edi”, “kasalni o‘qitdi”, “tolning xipchini bilan savaladi, tovuq so‘yib qonladi”, “doktorxona”, “...pashsha g‘ing‘illaydi, bemor inqillaydi”, “Ko‘ngilga armon bo‘lmasin”, “Bemor og‘irlashdi” kabilarni.

2-guruh “O‘g‘ri” hikoyasidan “Peshonam sho‘r bo‘lmasa... Otning o‘limi, itning bayrami. Dehqonning uyi kuysa kuysin, ho‘kizi yo‘qolmasin. Qozonni suvga tashlash, uyi xatga tushdi, Tekinga mushuk oftobga chiqmaydi, pulning yuziga qarash aqldan emas, fuqaroning arzga borishi arbobning izzati. Tepa sochi tikka bo‘ldi. Uni begim deguncha kishining beli sinar ekan. O‘ynashmagil arbob bilan – seni urar har bob bilan... Yo‘g‘on cho‘ziladi, ingichka uziladi” kabilarni.

3-guruh “Dahshat” hikoyasidan “burun zamonda, darchani, tag‘in, yuragi uvishdi, o‘tin

qalaganida, naridan-beri, boyagi, yuragi orziqib, yuragi dov bermas, xayal o'tmay, ko'ngli ozib, tushipti, pinakka ketgan, “jon berayotipti”, ko'zlari olaydi, o'tiripti, harna, peshingacha yetmadi — uzildi, “Mendan qaytmasa xudodan qaytsin”, “Bu dargohni endi elkamning chuquri ko'rsin” kabilarni.

Guruhlar a'zolaridan biri xattaxta(doska) yoniga chiqib bajarilgan topshiriqni izohlaydi. Masalan, “Bemor” hikoyasida “Osmon yiroq, yer qattiq” xalq maqoli,

“...chakkasiga burov solingan kishiday talvasaga tushar edi”, “Ko'ngilga armon bo'lmasin” ibora qolgan jummlar xalq og'zaki nutqida- uyda, ko'chada, insonlarning o'zaro so'zlashuvida qo'llanadigan so'zlashuvida ekanligini ma'nolari bilan sharhlab beradi.

9-sinf ona tili “Badiiy uslub” mavzusini o'rganishda darsni mustahkamlash maqsadida birorta badiiy asar ustida ish olib borish ta'lim samaradorligini oshiradi. Masalan, Abdulla Qodiriyning “O'tgan kunlar” romanidan olingan ushbu gaplarni ajratilgan so'zlarni tahlil qilish. 1. Kumushbib ham ixtiyorlik, ixtiyorsiz bu kulgulikka tortilib, uning yuvoshqina iljayishidan **yoqutdek** lablari ostidagi **sadaf kabi** oq tishlari biroz ko'rinib qo'ydilar. 2. Bu kungi kech Otabek bilan Homidning hayot va mamot masalalarini o'zining qora quchog'ig'a olg'an qorong'i bir tun edi va bulardan qaysi birlarining so'ng soatlari yetkanligi shu **qorong'i tun kabi** qorong'i edi.

Muxtasar qilib aytganda, ona tili darslarida o'quvchilarning badiiy matn ustida ishlashini tashkil qilish ta'lim samaradorligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'rinboyev B. O'zbek tilining so'zlashuv nutqi sintaksisi masalalari. T., 1975.
2. Ona tili fani o'quv dasturi (5-9-sinf). Toshkent-2017.
3. 6-7-sinf adabiyot darsliklari.
4. Abdulla Qodiriy. “O'tkan kunlar” romani PDF variant.

BOLALARGA INGLIZ TILINI O'RGATISHNING INTERFAOL USULLARI

Abidova Farangiz Lamitdinovna

Farg'ona viloyati Farg'ona shahar
42-son maktab ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda butun dunyoda ingliz tiliga bo'lgan talab kun sayin oshib bormoqda. Quyida biz kichik yoshdagi bolalarga informatsion texnologiyalardan foydalanib, qo'shiq-kuy orqali, rol ijro etish orqali ingliz tilini o'qitish va boshqa innovatsion metodlar haqida so'z yuritamiz.

Kalit so'zlar: Prezident qarori, alifbo, she'r, qo'shiq, multfilm, topishmoq, rolli o'yinlar.

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng chet tillarini o'rganishga katta e'tibor berib kelinmoqda. Jumladan, ingliz tilini o'rganishga bo'lgan talab oshib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining 2012-yil 12-dekabrda qabul qilingan “Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida”gi qarori hamda 2013-2014-o'quv yilidan boshlab umumta'lim maktablarining birinchi sinflarida xorijiy tillarni uzluksiz o'rgatishning joriy etilishi buning isbotidir.

Bugungi kunda nafaqat maktab, litsey, oliy o'quv yurtlari talabalari balki MTM tarbiyalanuvchilari bundan tashqari turli soha vakillari ham xorijiy tillarni o'rganmoqdalar, chunki hozirgi kun talabi, davlatning siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy tizimlari, o'quv jarayonlari, madaniyat va sport ishlari ham aynan xorijiy tillarni o'rganishga va undan foydalanishga bo'lgan talabni keng qamrovli oshirmoqda. Bu esa mamlakat kelajagi uchun juda quvonarli holat albatta.

Tilni o'rganishda esa juda muhim masalalar ham talaygina. Bulardan eng muhimi yoshga doir murakkab psixologik masaladir. Psixologlarning ta'kidlashicha, bolalar kattalarga nisbatan tillarni tez va oson o'rganadilar. Bolalarda tilga o'rganishga bo'lgan tabiiy moyillik, ularda taqlid qilish xususiyati kuchli ekanligi, esda qolish va yod olish instinktlari yuqori ekanligi hamda bolalarda kattalarga qaraganda vaqtlari ko'p bo'lishi buning muhim sabablaridan biridir. Keling fikrlarimizga ilmiy yondoshsak. 6-7 yoshdagi bolalarning xorijiy tillarni o'rganish koeffitsienti o'zidan kattaroq bolalarga nisbatan anchagina yuqori. Ular ma'lumotlar ma'nosini tushunib emas, uni mexanik tarzda yodlab olish bilan har qanday chet tilini oson va tez o'rganadilar. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'quvchilariga grammatikadan ko'ra ko'proq harakatlar, rasmlar, she'rlar, qo'shiqlar va rolli o'yinlar bilan o'rgatish maqsadga muvofiq bo'ladi. Aks holda ularni zo'riqtirib qo'yishimiz va yoki til o'rganishga bo'lgan qiziqishini so'ndirib qo'yishimiz mumkin.

Shunday ekan, kichik yoshdagi bolalarga xorijiy tillarni o'rgatish birmuncha murakkabroq va ma'suliyatli vazifadir. Lekin biz quyidagi usullardan foydalangan holda ularga xorijiy tillarni oson va tez o'rgatishimiz mumkin bo'ladi:

-qo'shiq va she'rlar orqali tushuntirish yoki esda qolishi qiyin bo'lgan, ma'noga ega bo'lmagan harf yoki birikmalarni kuyga solib o'rgatish. Bunga misol qilib Ingliz tili alifbosini ABC ni olishimiz mumkin. Alifboni qo'shiq qilib o'rganish shunchaki yodlab chiqishdan ko'ra samaraliroq;

-aqliy va jismoniy harakatlar bilan bog'liq bo'lgan o'yinlar; Bu o'yinlar yordamida Ingliz tili atmosferasi shakllanadi va bola til o'rganishga yana ham qiziq boshlaydi;

-multfilmlar; Bolalar til o'rganish mobaynida multfilmlardagi gaplarni tushunmasada, multfilm qahramonlarining inglizcha nomlari, ayrim ko'p takrorlanadigan so'z va iboralarni tezgina yodlab oladilar. Bu ham ularning lug'at boyligiga anchagina ta'sir ko'rsatadi;

-topishmoqlar; Bolalarda topishmoqlarning javobini topishga bo'lgan qiziqishi juda kuchli bo'ladi shuning uchun o'qituvchi topishmoqni Ingliz tilida aytib bolalarda mantiqiy fikrlash ko'nikmasi hosil bo'ladi. Topishmoqning javobini Ingliz tilida aytishga harakat qiladilar;

-rol ijro etish(role play): Bunda o'qituvchi mavzuga doir yangi so'z yoki harakatni tushuntirmoqchi va inglizcha nomlarni o'rgatayotgan paytda rol orqali ijro etishi yoki bolalarga ijro ettirishi lozim bo'ladi. Misol uchun quyovning sakrash, suvda suzish, kitob o'qish va shu kabilarni ko'rsatib bersa qolgan o'quvchilar shu harakatga mos so'zlarni inglizcha nomini aytishga harakat qiladilar;

-imo-ishoralar, yuz harakatlari (mimika) orqali o'qituvchi bolalarga biror gapni gapirganda yoki buyruq berganda, masalan, bu yoqqa kel (come here), derazani och (open the window) kabi imo-ishoralarni qilganda, yoki hissiyatini yuz mimikasi orqali ko'rsatib berganda ham ular mavzu

va unga doir soʻzlarni kuchliroq eslab qoladilar.

Bulardan tashqari koʻrgazmali qurollar, plakatlar, kitoblar orqali ham tilni oʻrgatishga qiziqtirish mumkin. Bunday usullarning xilma-xilligi oʻquvchilarning har bir yangi mavzuga oʻzgacha qiziqish bilan qarashga undaydi. Chunki ular bir xillikdan tez zerikadi. Ularga bir turdagi dars oʻtish uslublaridan emas, balki anʼanaviylikdan biroz chekinib, usullarni oʻzgartirib, yangilab dars oʻtishimiz lozim. Aks holda bolalar oʻqituvchining qanday dars oʻtishini fahmlab olishadi va bunga tayyorgarlik koʻrishadi. Usullarni yangilab dars oʻtish bolalarning intilishlarini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, kichik yoshdagi bolalarga til oʻrgatish majburiyat sifatida emas, qiziqarli mashgʻulot tarzida olib borilishi, bir necha samarali usullardan foydalanib dars oʻtish ularning kelajakda oladigan bilimlari uchun asos boʻlib hizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chet tilini oʻqitish metodikasi. Jamol Jalolov. “Oʻqituvchi” nashriyot-matbaa ijodiy uyi.
2. How to learn English as a foreign language? McMillan. Oxford University Press. 2016.

SAĞINBAY IBRAGIMOV SHIĞARMALARINDA TEŇEWLERDİN QOLLANILIW ÓZGESHELIGI

Abdinazimov Shamshetdin Najimovich

Filologiya ilimleriniń doktorı, professor.

Alimbayeva Aseliya Qayirjanovna

QMU Qaraqalpaq filologiyası hám jurnalistika

fakulteti 3-kurs studenti

Telefon: +998 33 8621966

@alimbayeva_01@mail.ru

ANNOTACIYA: Házirgi dáwirde qaraqalpaq til bilimi tariyxına jańadan kirip kelgen “Lingvopoetika” pániniń oraylıq obyektı bolğan troplardıń, tiykarınan teñewlerdiń házirgi dáwirdegi ádebiyatımızda óz ornına iye, sheber shayır hám awdarmashı Saǵınbay Ibragimov qosıqlarında qollanılıw ózgesheligi haqqında maǵlıwmat beriledi.

GILT SÓZLER: Lirika, Lingvopoetika, Qosıq, Trop, Stillik figuralar, Teñew.

“Lirika” termini áyyemgi grek tilinde sózlik mánisi boyınsha muzika ásbabın (lira) ańlatqan. Biraq, bul sóz ádebiy termin sıpatında b.e.sh. III ásirde baslap ellinizm dáwirinde qollanılıp baslaǵan. Sońın ala, lirika termini grek ádebiyatı menen qatar antik Rim ádebiyatında da, jańa dáwirde Batis Evropa ádebiyatında qollanılǵan. XVIII-XIX ásirde rus ádebiyatlarında, sonıń ishinde qaraqalpaq ádebiyatında da lirika termin retinde XX ásirde birinshi yarımında qalıplesti.

Lirikalıq shıǵarmalarda, tiykarınan, shayırdıń óziniń ishki keshirmeleri beriledi, sonlıqtan, ayırım jaǵdaylarda shayırdı lirikalıq qaharman sıpatında qabıl aladı. Shayır barlıq ishki keshirmelerin usı lirikalıq qatarlar arqalı oqıwshısına jetkerip beredi. Awa, bul júdá quramalı qubılıs. G.Bellinskiydiń aytıp ótkenindey: “Qosıq – qanday ájayıp oy-pikirlerge tolı bola bersin, dáwirde qanday ótkir máselesin kótere bersin, eger de ol poeziya ruwxı menen suwǵarılmasa, onda bul qosıqtaǵı ájayıp oy-pikirler de, ótkir máseleler de push nárseler, ondaǵı unamalı degen nárselerdiń barlıǵı da iske aspaytuǵın jaqsı niyetler bolıp ǵana qaladı”.

“Jazıwshınıń stillik ózgesheligin onıń tilinde, obraz jasaw usılınan, tema hám ideyasında ańlaw múmkin” – dep alım Kamal Mámбетovtıń aytıp ótkenindey, hár bir shayırdıń ózgesheligi tema tańlay biliwinde hám mazmun bere alıwında. Stillik figuralar menen troplardan paydalanıw sheberliginde.

Házirgi dáwirde ádebiyatımızda ayrıqsha orınǵa iye, kórnekli shayır Saǵınbay Ibragimovtıń poetikasına názer salatuǵın bolsaq, onıń stillik figuralardı, ásirese, troplardı qollanıw sheberliginiń gúwası bolamız. Máselen, shayırdı shıǵarmalarındaǵı teñewlerdiń qollanılıwı haqqında aytatuǵın bolsaq, ondaǵı hár bir uqsatıw talapqa ılayıq berilgenligin kóremiz. Eń áwele, troptıń bir túri bolǵan teñew haqqında qısqaşa maǵlıwmat berip ótsek:

Teñew – awıspalı mánide kórkem súwretlew quralı bolıp, tiykarınan grammatikalıq qurallar járdeminde ámelge asırıladı. Teñewler kórkem súwretlew quralları ishinde eń ónimlisi. Kórkem shıǵarmada belgili bir zat, qubılıslardı ekinshi bir zat yáki qubılıs penen salıstırıp súwretlew bolıp tabıladı. Teñewlerdiń jasalıw qubılısındaǵı teñeliwshi predmetke teñestiriwshi predmetti tańlaw boyınsha, professor, filologiya ilimleriniń doktorı Shamshetdin Abdinazimovtıń 2020-jılı baspadan shıqqan “Lingvopoetika” degen oqıw qollanbasında júdá anıq hám tolıq maǵlıwmat berilgen. Men usı oqıw qollanbanı úyreniw arqalı, shayırdı S.Ibragimovtıń 2016-jılı baspadan shıqqan “Tańlamalı qosıqlar” toplamında ushrasatuǵın ayırım teñewlerdi aytıp ótpekshimen:

1. Teñeliwshi predmetke teñlestiriwshi predmet etip tábiyat qubılısları, suw, hawa, sonday-aq juldız planetalar qollanıladı: Báhardey dirildip turmaysań tünde /3/; Sadaq oqların qarday boraǵan /4/; Ishki sarayımdı nildey aynıtıp /89/; Ot hám suwdan qarsı eki dúnyanıń /100/.

2. Teñeliwshi kóriniske teñlestiriwshi kórinis sıpatında bahalı hasıl taslar qollanılıwı ushrasadı: Altınday erikler shańǵa bolanıp /6/.

3. Teñeliwshi zat ushın ósimlikler alınadı: Quıyash seni gúldey ashıp oqıydı /4/; Tarıday shashadı jıllar adamdı /39/; Joldıń boyındaǵı gúldey nárseler /42/.

4. Teñeliwshi kóriniske teñlestiriwshi kórinis sıpatında quslar, haywanlar qollanılıwı: Qustay jeńil bolıp júrsen bolmay ma? /8/; Húkimi júrsen edi – qoyday qosaqlap /68/; Janım qustay shirlap, qanatlarımdı /86/.

Bunnan basqa da, shayır shıǵarmalarında hár qıylı mazmundaǵı:

Bul qustıń taǵdiri bunnan keyingi,

Ózimniń kewlimdey qarańǵı edi... /5/;

Tústey bir halatta bası aylanıp... /7/;

Sháddesleri suwdıń betine shıǵıp,

Mendey jigitlerge kórseter qılıq /8/;

Perishtedey hadal jasay alasań /12/;

Bir qońrawdıń sestı jerge darıp tur –

Men teridey etten sıyrılıwdaman /20/;

Demine buwsanıp jatar dalalar,

Tımsa sezim boyın biylegen qızday /30/

- sıyaqlı teńewler ushrasadı.

Mine, shayır S.Ibragimov óz shıǵarmalarında usı sıyaqlı troplardı qollanıw arqalı, qosıqtaǵı hár bir qatarǵa tereń mazmun hám emocional-ekspressivlik kúsh bere alǵan. Álbette, bulardıń barlıǵı shayırdıń qánshelli dárejede ruwxıy dúnyasınıń keńliginiń hám lirikadaǵı sheberliginiń belgisi bolıp tabıladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Abdinazimov Sh “Lingvopoetika” oqıw qollanba 2020-jıl “Yoshlar nashryot uyi” Toshkent;
2. Járımbetov Q, J.Saǵıdullaeva “Ádebiyattanıw teoriiyası” Nókis “Qaraqalpaqstan” 2020;
3. Mámbetov K “Ádebiyat teoriiyası” Nókis “Bilim” baspası 1995

О'ЗБЕК ТИЛИ – МИЛЛАТ ТИЛИ

Dushamova Munajat Maqsudbekovna

Xorazm viloyati Urganch shahar
28-son maktabning o'zbek tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilning to'xtovsiz o'zgarib turishi, tovushlar tizimi, davlat tili sifatida o'zbek adabiy tilining mavqei, o'zbek tilining milliy til ekanligi, o'zbek tilining hayotimizdagi o'rni haqida mulohaza qilingan.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, milliy til, lug'at, fonetika, tovush, taraqqiyot, ona tili.

Til to'xtovsiz ravishda o'zgarib turuvchi, taraqqiy etib boruvchi ijtimoiy hodisadir. Til taraqqiyoti jamiyat taraqqiyoti bilan bevosita bog'liq. Tilning taraqqiyoti birinchi navbatda uning lug'at boyligida o'z aksini topadi. Kishilar hayotidagi o'zgarishlar, ilm-fan va madaniyatning taraqqiyoti leksikani boyitib boradi. Tilning tovushlar tizimi va grammatik qurilishi esa juda sekinlik bilan o'zgaradi. Buni til tarixini o'rganish orqaligina sezish mumkin.

Til-millatning bosh belgisi. O'z ona tilidan mahrum millat tili iste'molda bo'lgan xalqlar ichiga singib ketishga mahkum. Ulug' o'zbek adibi, ma'rifatparvar bobomiz Abdulla Avloniy ta'kidlaganidek: Milliy tilni yo'qotmak - millatning ruhini yo'qotmakdur". O'zbek xalqining ko'p asrlik madaniy, ilmiy-ma'rifiy va badiiy tafakkuri, chuqur intellektual salohiyatining yorqin va bebaho mahsuli bo'lgan o'zbek tili uzoq o'tmishga ega va jahondagi eng boy tillardan biri hisoblanadi.

O'zbek tili - o'zbek millatining tili, o'zbek tili - O'zbekiston Respublikasining davlat tili. Davlat tili sifatida o'zbek adabiy tilining mavqei beqiyos darajada o'sdi, xizmat doirasi kengaydi, lug'at tarkibi boyidi, fonetik tizimi, grammatik qurilishning takomillashuvida katta o'zgarishlar yuz berdi.

O'zbek milliy tili hozirgi o'zbek millatiga mansub bo'lgan barcha kishilarning umumiy va yagona tilidir. U o'zbek millatining shakllanishi bilan bevosita bog'liq. O'zbek millati shakllangunga qadar u urug' tili, qabila tili va xalq (elat) tili tarzida yashab, rivojlanib keldi.

O'zbek adabiy tili ijtimoiy vazifasining kengayishi natijasida uning lug'at tarkibida jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi. Tilning leksikasi ichki imkoniyatlar bilan yangi yasalgan so'zlar va boshqa tillardan qabul qilingan so'zlar hisobiga boyib borishi ko'zga tashlanmoqda. Kishilar ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi, xalq xo'jaligidagi, madaniyat, fan-texnika sohasidagi ko'pgina o'zgarishlar yangi tushunchalarni, yangicha munosabatlarni keltirib chiqardi. Bularning hammasi o'zbek tili leksikasining ko'pgina yangi so'zlar hisobiga hamda boshqa tillardan o'zlashtirilgan so'zlar hisobiga boyishiga sabab bo'ldi. Masalan: *broker, diler, makler, kompyuter, menejer, fermer, biznes* va h.k. Ayrim o'zbekcha so'zlarning ma'nosida o'zgarishlar ro'y berib, ular boshqa ma'nolarda qo'llana boshladi. Masalan: *ishbilarmon* va *tadbirkor* so'zlari ilgari sifat turkumiga mansub bo'lib, belgi ifodalagan bo'lsa, hozirgi paytda bu so'zlar ot turkumiga o'tdi va shaxs ma'nosini ifodalaydigan bo'ldi. Bu jarayonlarning barchasi o'zbek tili lug'at boyligini yangi pog'onaga ko'tardi.

O'zbek tilining fonetik tizimida, grammatik qurilishida ham ma'lum o'zgarishlar sodir bo'ldi. Jumladan, fonetik tizimda, o'zlashma so'zlarda o'zbek tiliga xos bo'lmagan bo'g'inning yangi turlari (so'z boshida va so'z oxirida ikki yoki undan ortiq undoshning qator kelishi) paydo bo'ldi: *sport, stol, traktor, shkaf, magistr, kongress* kabi. Shuningdek, o'zlashma so'zlarda ikki unlining o'zbek tili uchun xos bo'lmagan ketma-ket kelish holatlari kuzatiladi: *aeroport, bionika, geologiya, teatr, poema* kabi. Grammatik qurilishda kelishik shakllari, ayrim ko'makchilarning ma'nosi va vazifasi kengaydi, kelishikli boshqaruv va ko'makchili boshqaruv me'yorlari belgilandi. Ot boshqaruvi asosida tuzilgan so'z birikmalari ko'proq qo'llana boshladi.

O'zbek tilining bundan keyingi taraqqiyoti leksikaning yana ham boyishi, grammatik qurilishning ichki qonuniyatlar asosida takomillasha borishi bilan bog'liq ravishda davom etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. U.Tursunov. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent. O'zbekiston. 1992.
2. SH.SHOabdurahmonov va boshqalar. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent. O'qituvchi. 1980.

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA YANGI INNOVATSION METODLARNI QO'LLASH USULLARI

Sharipova Iroda Kuranbayevna

Xorazm viloyati Urganch shahri 4– maktabning
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Kuryozova Difuza Amanbayevna

Xorazm viloyati Urganch shahri 4–maktabning
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy pedagogik usullardan foydalanish orqali yangi mavzuni mustahkamlash, innovatsion texnologiya-ta'lim samaradorligini oshiruvchi omillardan foydalanish, turli pedagogik jarayonlarni loyihalash va amalda qo'llash orqali bilim egallashni takomillashtirish usullari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: fikr, mashg'ulot, malaka, metod, natija, ta'lim texnologiyasi.

Interfaol usullar ta'lim jarayonida qatnashayotgan har bir bilim oluvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishga asoslanadi bu usullardan foydalanganda bilim olish qiziqarli mashg'ulotga aylanadi. Interfaol usullar qo'llanilganda mustaqil ishlash ko'nikma va malakasi rivojlanadi. Ma'lumki, hozirgi kunda interfaol metodlarning yuzdan ortiq turi mavjud bo'lib, ularning aksariyati tajriba–sinovdan o'tib, yaxshi natija bergan. Ta'lim texnologiyalarini o'quv jarayoniga tadbqiq etishning asosiy shartlari quyidagilardan iborat:

-darsni o'qitish jarayonida har bir o'quvchining bilimlarni o'zlashtirishda erkin muloqatga kirishishini rivojlantirish;

ta'lim jarayonida asosiy e'tiborni bilim oluvchining faolligini oshirishga va dars jarayonida ham faollikni oshiruvchi metod va zamonaviy ta'lim vositalaridan foydalanish.

O'qituvchi darsga tayyorgarlik ko'rish mobaynida o'quv vositalarini dars mavzusiga qarab tanlaydi va asosiy e'tiborni qo'llaniladigan metodlar va o'quv vositalariga qaratadi. O'qituvchi har bir mavzuga mos yangi usullar va texnik vositalardan o'z o'rnida va unumli foydalana olsa, shundagina ko'zlagan maqsadga erisha oladi. bu esa o'quvchilarni mustaqil bilim olishga, berilgan aniq mavzu bo'yicha atroflicha fkrlashga va ijodiy faol bo'lishga yo'naltiradi. hozirgi kunda keng qo'llaniladigan usullar –“klaster”, “Aqliy hujum”, “debat”, “Muammoli vaziyat” kabilardan foydalanib, o'qituvchilar darsda samarali natijalarga erishmoqda.

Ona tili va adabiyot darslarida ham zamonaviy usullardan foydalanish o'quvchilarning mustaqil fkrlash qobiliyatini shakllantirishda yaxshi samara beradi. “Nihol o'stiramiz” usuli orqali yangi mavzuni mustahkamlash mumkin. Bunda dars boshida o'quvchilarini guruhlariga bo'lib olamiz. Yangi mavzuni mustahkamlash jarayonida har bir guruhga 1 donadan oq qog'oz beriladi. O'quvchilar bu usul asosida yangi mavzu bo'yicha olgan bilimlarini mustahkamlashadi, o'quvchilar oq qog'ozga nihol chizadi va niholni parvarishlab o'stiradi. O'quvchilar yangi mavzu yuzasidan olgan bilimlari bilan niholni parvarishlaydi, har bir olgan ma'lumot bilan niholda bitta shox paydo bo'ladi. Shu tariqa nihol bir daraxtga aylanadi va o'qituvchiga o'quvchilar yangi mavzuni qay darajada o'zlashtirganini aniqlashga qulaylik yaratadi, bunda o'quvchilarning tasviriy san'at faniga bo'lgan qiziqishi ortadi, daraxtni qay darajada tasvirlashi orqali ularning fikrlashi rivojlanib boradi. Shoir yoki adibning hayoti va ijodi haqidagi ma'lumotlarni o'quvchilar qay darajada eslab qolganini, shu bilan bir qatorda uning yaratuvchanlik menatsevarlik qobiliyatlari shakllanib boradi. O'quvchilarning tabiatga bo'lgan mehr-muhabbati ortib boradi.

Ta'lim-tarbiya bir joyda to'xtab qolmaydi, u doimiy takomillashuv jarayonida. Shunday ekan, o'sib kelayotgan yosh avlodga bilim berishning yangi usullarini ishlab chiqib, o'quv jarayoniga tavsia etish dolzarb masalalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati;

1. Ona tili o'qitish metodikasi M.Sobirova JDPI/2017
2. Ona tilini samarali o'qitish metodikasi 51117000 TDP
3. Samarqand davlat universiteti “Ona tilini o'qitish metodikasi”2006

UMUMIY O`RTA TA`LIM MAKTABLARIDA ONA TILI FANINI O`QITISHDAGI MUAMMOLAR VA LINGVISTIK TAHLIL NAMUNALARI

Otamuratova Umida Otaboyevna

Xorazm viloyati Urganch shahri 4-son maktabning
ona tili va adabiyot fani o`qituvchisi

Abduraxmanova Aziza Abduraimovna

Xorazm viloyati Urganch shahri 4-son maktabning
ona tili va adabiyot fani o`qituvchisi

Annotatsiya: Umumiy o`rtata`lim maktablarida ona tili fanini o`qitishning maqsadi, muammolar, vazifalar va o`rganilishi qiyin va dolzarb bo`lgan mavzularni o`quvchilarga tushuntirish yo`llari, grammatik tahlil namunalari va bu namunalarni alohida mavzu sifatida o`qitish choralarini ko`rish.

**Kalit so`zlar:** kompetensiya, grammatika, morfologiya, sintaksis, fonetika, pedagogik texnologiya, leksikologiya, ta`lim standartlari, lingvistika, o`quv dasturi.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan davrda o`qitish tizimini zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida olib borish va fanning eng asosiy tayanch ma`lumotlarini yanada ko`proq o`quvchilar ongiga singdirish davr talabidir.

Umumiy o`rta ta`lim muassasalarida ona tili fanini o`qitishning maqsadi- o`quvchilarda og`zaki va yozma nutq ko`nikmasini, ijodiy fikrlash malakasini, kitobxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirishdan iborat.

Ona tili fanini o`qitishning asosiy vazifasi - o`quvchi shaxsini fikrlashga, o`zgalar fikrini anglashga, o`z fikrini og`zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish; o`quvchilarda grammatikaga oid o`zlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, so`zning tarkibi, so`z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish hamda ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to`g`ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat. Ana shu nuqtayi nazardan kelib chiqib, ona tili darslarida o`quvchilarga tilshunoslikning fonetika, leksikologiya, morfologiya, sintaksis bo`limlari yuzasidan o`quvchilar bilimini amaliy jihatdan mustahkamlash uchun maktab darsliklarida, shuningdek, o`quv rejalarida grammatik tahlil bo`yicha alohida o`quv – amaliy soatlarini ajratish maqsadga muvofiq. O`quvchilarning ona tili fanidan egallashi kerak bo`lgan bilim, ko`nikma, malaka va fanga oid kompetensiyalarda kelib chiqqan holda quyidagicha tahlil namunalari joriy etish mumkin:

Fonetik tahlil namunasi:

1. So`zda nechta tovush, nechta harf bor?
2. Unli va undosh tovushlar aniqlanib, tasniflanadi.
3. Tovush o`zgarishlari aniqlanadi.
4. So`z bo`g`inga ajratilib, turlari aniqlanadi.
5. So`zning urg`usi aniqlanadi.

1. So`zning atash ma`nosi qanday?
2. So`zning bir ma`noli yoki ko`p ma`noli ekanligi aniqlanadi.
3. So`zning omonimlik, sinonimlik, antonimlik, paronimlik xususiyatlari aniqlanadi.
4. Umumxalq ishlatadigan so`zmi yoki umumxalq ishlatmaydigan so`zmi?
5. Gap tarkibidagi ibora va tasviriy ifodalar aniqlanib, ma`nolari izohlanadi.

Morfologik tahlilni ikki qismga ajratish maqsadga muvofiq:

1. **Mustaqil so`zlar tahlili:** a) so`zning so`rog`i; b) qaysi mustaqil so`z turkumiga oid ekanligi; v) ma`no turlari; s) tuzilishiga ko`ra turlari; d) tub yoki yasama ekanligi (Yasama bo`lsa, izohlanadi);

e) gapdagi sintaktik vazifasi.

2. Yordamchi so`zlar tahlili:

- a) sof yoki vazifadoshligi;
- b) tuzilishiga ko`ra turi;
- ma`nosiga ko`ra turi.

Sintaktik tahlil namunasini ikki qismga ajratgan holda o'rgatsih mumkin:

1. So'z birikmasi tahlili:

- gapda so'z birikmalari aniqlanadi;
- Tobe so'z va hokim so'z aniqlanadi;
- Tobe so'z bilan hokim so'zning bog'lanish usullari(boshqaruv, moslashuv, bitishuv) aniqlanadi;

4. So'z birikmasining tuzilishiga ko'ra turi aniqlanadi.

2. Gap tahlili:

- gap bo'laklari aniqlanib, tagiga chiziladi;
- uyushiq va ajratilgan bo'lak bo'lsa, turlari aniqlanadi;
- gap bo'laklari bilan aloqaga kirishmaudigan bo'lak bo'lsa, aniqlanadi;
- gapning ifoda maqsadiga ko'ra turi belgilanadi;
- gapning tuzilishiga ko'ra turi aniqlanadi;
- qo'shma gap bo'lsa, qanday vositalar yordamida bog'langanligi va qo'shma gap turi aniqlanadi.

Ona tili fanidan o'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan Davlat ta'lim standarti talablaridan kelib chiqib, fonetik, leksik, morfologik, sintaktik tahlil namunalarini yuqoridagi kabi tuzib chiqish va alohida amaliy mashg'ulotlar sifatida o'quv dasturiga kiritish o'quvchilarda fanga doir nutqiy va lingvistik kompetensiyalarni hamda tayanch kompetensiyalarning elementlarini shakllantirishda muhim amaliy yordam bo'ladi, deb o'ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1 O'zbek tilining imlo lug'ati. "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi
- 2 A. Nurmonov, A. Sobirov, N. Qosimova. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Toshkent – "ILM ZIYO" – 2013
- 3 B. Mengliyev, O'. Xoliyorov. O'zbek tilidan universal qo'llanma. Toshkent – "Fan"- 2008

APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FOREIGN LANGUAGE PROFESSIONAL COMPETENCE

Maminova Azizaxon Muminjanovna

English teacher at school No.4 in Urgench, Khorezm region

Karimova Umida Davranbekovna

English teacher at school No.4 in Urgench, Khorezm region

Abstract: Today, one of the characteristic features of the educational environment is the ability of students and teachers to refer to structured teaching materials through ICT at anytime and anywhere in space. In addition to the availability of educational material, it is necessary to provide the trainee with the opportunity to communicate with the teacher, receive advice on-line or off-line, as well as the opportunity to receive individual “navigation” in the development of a particular subject. the article describes issues based on efficiency of application of innovative technologies in formation of foreign language professional competence of students.

Key words: innovation, technology, foreign language professional competence.

Information technologies bring the opportunity and the need to change the very model of the educational process: the transition from reproductive learning - the “overflow” of knowledge from one head to another, from the teacher to the students - to the creative model (when a life situation is modeled in the classroom with the help of new technological and technical support or a process, students under the guidance of a teacher should apply their knowledge, show creativity to analyze the simulated situation and work out solutions for the tasks). Experts believe that the development of traditional and new technologies should proceed according to the principle of complementarity and intercorrelation, which, in turn, allows us to talk about a fundamentally new dimension of the educational environment - a global dimension that exists in real time and associates the entire set of educational technologies.

“The Internet is a hyper-technology that includes everyone else, and its success is due to the fact that it can ‘give everyone everything’ ... However, there is always an area for the application of lower-level technologies such as computer conferences or e-mail ... the time has not come to abandon distance learning courses that are global in nature, but do not use any computer or communication technologies” [2].

Thanks to the Internet, the various facets of globalization (scientific, technological, economic, cultural and educational) have had a very significant impact on both traditional face-to-face educational institutions and the development of a variety of educational innovations such as distance learning and virtual universities. In all these organizations, globalization requires profound and radical changes in the structure, methodology of teaching and research, as well as the training of management and teaching personnel [1].

We consider the technologies for the formation of foreign language professional competence, used at the Tyumen Industrial University, as a system of didactic application of scientific knowledge and scientific approaches to the analysis and organization of the educational process, taking into account the empirical innovations of teachers and a focus on achieving high results in the formation of professional competence and the personality of students. The structural components of such a system are: learning objectives; content of training; means of pedagogical interaction, including motivation; organization of the educational process; student; teacher; the result of the activity (including the level of foreign language professional training). The innovative technologies used in the process of teaching a foreign language have the following features:

1. conceptuality (based on a certain scientific concept);
2. consistency (they have all the signs of a system: the logic of the process, the interconnectedness of all its parts, an indispensable overall integrity);
3. manageability (they have the ability to set diagnostic goals, planning, designing the learning process, step-by-step diagnostics, varying means and methods in order to correct the results);
- efficiency (effective in terms of results and optimal in terms of cost, as well as guaranteeing the achievement of a certain standard of training);
- reproducibility (reproducible in other educational institutions of the same type, by other subjects);

\endash education (morally justified, contributing to the humanistic and creative development of students).

Research has shown that teaching technologies in educational practice have a different effect on the student's attitude to the subject and the assimilation of knowledge in the course of classes. In this regard, indicators of the effectiveness of technologies for the formation of a foreign language professional competence were developed:

\endash the ability to take into account with their help the age, intellectual, moral and psychological characteristics of students, motivational potential;

\endash a positive emotional background of training;

\endash implementation of the principle of partnership, cooperation, dialogue between teacher and student;

\endash creating an atmosphere of active co-creation of students, including all the reserves of their memory in the classroom;

\endash attraction of a wide arsenal of technical, multimedia teaching aids;

\endash a good final result after the end of classes and, in the future, satisfaction of students with the quality of classes.

In the process of applying innovative technologies, the student's position also changes: his goal is to actively interact with the teacher and his fellow students, use a variety of information sources and resources using computer technologies, and independently search and comprehend the necessary professional information.

References:

a) Corral, S. (1998). Key skills for students in higher education. SCONUL Newsletter, 15, 25-29.

b) Akbarova Z. Sh. Application of innovative technologies aimed at training a competitive practice-oriented specialist. 2011

CHET TILINI O'RGANISHDA O'RTA BOSQICH O'QUVCHILARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Jumamuratova Marhabo Anvarbek qizi

Abdisheripova Mahliyo Ruzimboy qizi

Xorazm viloyati Urganch tumani

43-sonli maktabning Nemis tili fani o'qituvchilari

Tel: +998995274240; +998975122127

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim tizimida chet tili o'rganishning o'rta bosqichida (7-8-sinf) o'quvchi va o'qituvchilarda yuzaga keladigan psixologik jarayonlar haqida mulohaza yuritiladi.

Kalit so'zlar: psixologiya, chet tili, 4-5-sinf, 6-7-sinf, 7-8-sinf, takrorlash, til materiallari, o'quvchi.

Ma'lumki chet tiliga o'qitishda o'quv jarayonini o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olingan holda tashkil qilish muvaffaqiyatgarovidir. Bu yerda eng muhimi o'quvchi oldiga qo'yilgan vazifa ularning qobiliyatlariga yarasha bo'lishi kerak, ya'ni u o'quvchiga xaddan ortiq qiyinchilik tug'dirmasligi kerak. Psixologiya kursidan ma'lumki o'quvchilar (chet tili o'rganishning o'rtanchi bosqichida) bu yoshda tez o'sadilar, natijada ular tez charchaydigan, tez jahli chiqadigan, o'jar bo'lib qoladilar. Shuning uchun 4-5-sinflarda til o'rganishdagi aktiv faoliyatini unchalik aktivlikni talab qilmaydigan ish turlari bilan almashtirishi maqsadga muvofiq. Bu ayniqsa dars oxirida juda zarur. 7-8-sinf chet tili darsi til materialini o'rganishning tematik va intensivligi bilan ajralib turadi. Bu bosqichda o'quvchilar harakat qilib, harakatsiz (biror topshiriqsiz) turib qolishini yoqtirmaydilar. Shuning uchun 6-7-sinfda chet tili darsining mavzusini aslo susaytirmaslik kerak. Ilmiy izlanishlarga ko'ra 8-sinfga kelib o'quvchilarda chet tili materialini (turli mazmundagi) eslab qolish qobiliyati o'sadi, (so'zma-so'z eslab qolish emas, balki mushoxadaviy xotira) bilib olishga bo'lgan qiziqishi so'nadi. Ko'p o'quvchilar darsda zerikib o'tirishadi va aktivlik ko'rsatmaydilar, vazifani bajarishga befarq qaraydilar. Bu yoshdagi o'quvchilarda o'zini-o'zi boshqarishdagi irodalilik xoli yetarli darajada shakllanmasa va ulardan ichki norozilik, tez jaxli chiqish, qarshilik bildirish kabi xususiyatlar kuchli bo'lib, bu chet tiliga bo'lgan qiziqishni keskin kamayishiga olib keladi. Ularda o'z kuchiga va o'z qobiliyatlariga bo'lgan ishonch susayadi. Bu esa o'quv jarayoniga ta'sir ko'rsatmasdan qolmaydi, o'qishga bo'lgan qiziqishning pasayish sabablaridan biri bu o'quvchilarning umumiy aktivligi va serharakatlilikining o'quvchilik talablariga nomutanosibligidandir. Masalan: 4-5-sinfda ishonuvchanlik til o'rganishga bo'lgan tabiiy istak, baho, norma va kattalarni aytganini bajarish va h.k.

Agar biz 4-5-sinf o'quvchilari bilan 6-7-sinf o'quvchilarini yosh xususiyatlarini o'lchab ko'rsak, u xolda shu ma'lum bo'ladiki 4-5-sinf o'quvchilari uchun muhimi o'qishdir. 6-7-sinf o'quvchilari uchun esa chet tilini gapirish. Bu yoshdagi o'quvchilarda mustaqillikga intilish o'z-o'zini boshqarish kabi masalalar kuchli. Ba'zan bir o'zini butun sinfga qarshi qo'yib, boshqalar oldida o'zini, o'zligini ko'rsatish, ba'zi bolalarda boshqa bolalar oldida o'zining qobiliyatlilikini ko'rsatish istagi kuchli bo'ladi. Ayni shu yerda bolalarning kelajagi haqida o'ylab ko'rish kerak, ularning bu jarayonda biror kasbga qiziqishi shakllana boradi. Yuqorida bayon qilinganlarning barchasi chet tiliga o'qitishni va o'quvchilar faoliyatini nazorat qilishni qiyinlashtiradi. Buning oldini olish uchun maxsus ish olib borish zarur, ya'ni ularni mustaqillikka intilish istagini qondirilishiga g'amxo'rlik qilish, uni to'g'ri yo'lga solish kerak. Ayniqsa, 7-8-sinf o'quvchilarida agressivlik kuchli bo'ladi. Ularga nisbatan qattiq qo'llik qilish, nazoratni kuchaytirish, ulardagi agressivlikni kuchaytirib yuborish natijasida o'quvchi bilan o'qituvchi o'rtasida turli xil nizolarning kelib chiqishiga sabab bo'lishi mumkin. Bu yoshda eng muhimi o'z faoliyatiga (ishda, uyda, o'qishda) muvaffaqiyatga erishishdir. Shuning uchun ham chet tili o'qituvchisi o'quvchilardagi chet tili o'rganishga bo'lgan ozgina yutuqlarini ham ko'rsatish lozim. O'quvchini qilgan xatosi uchun boshqa o'rtoqlari oldida uyaltirish, ularda o'qituvchiga nisbatan xurmatsizlikni agressivlikni qasos olishga bo'lgan xissini keltirib chiqaradi. 7-8-sinf o'quvchilari faoliyatining qay turida bo'lmasin, o'zini boshqalarga solishtirib ko'rishga harakat qiladilar va bunda ustunlikga erishishni xoxlashadi. Ulardagi bu istak o'zlarini turli qiyinchiliklarga bardosh berishda, o'zlarini irodaliliklarini ko'rsatishga urinishadi va qo'rqinch ustidan g'alaba qozonishga intilishlarida namoyon bo'ladi. Ularda "o'zligini" namoyon

qilish istagi kuchli, chet tili o'qitishning o'rta bosqichida biz yoqorida ko'rib o'tilgan psixologik, fiziologik xissiyotlarni o'ziga xosligini hisobga olgan holda o'quv jarayonini tashkil qilishimiz kerak. O'quvchilarga doimo o'rganilayotgan til materiali avval to'la tushunilgandek bo'ladi, lekin material ma'lum vaqtdan so'ng takrorlanmasa xotirada saqlab qolinmaydi. Material takrorlanib turilsagina u o'zlashtirilgan deyiladi.

O'rta bosqichdagi o'quvchilar uchun ichki motivdan tashqi motiv kuchliroq shuning uchun bu har ikkala motivdan oqilona foydalanish zarur. Bajarilayotgan mashqlar o'quvchilar oldiga qo'yilgan vazifalar muammoli harakatga ega bo'lishi kerak, ular intellektual emotsiyani keltirib chiqarishga undovchi stimul bo'lishi kerak. Dars kommunikativlik prinsipi asosida olib borilmog'i zarur unda har bir nutq faoliyatini motiv-real vaziyatdan kelib chiqishi muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar chet tili nutqidagi o'z muvaffaqiyatlarini his qilsinlar. 7-8-sinf o'quvchilari o'zlarining chet tili nutqi juda ham sodda bo'lganligi uchun kulgiga qolmaylik deb, chet tilida gapirishga harakat qilmaydilar ham. Chet tili o'qitishning bu o'rtancha bosqichdagi muvaffaqiyatsizligi o'quv prosessining psixologik jihatdan soxta situatsiyaga moslashganligidandir. Ma'lumki ularning onatilidagi nutqi informatsiyaga boyligi bilan ajralib turadi. Ularning chet tili nutqi esa primitiv, bo'lib o'quvchilarning istak xoxishlarini ifodalashga hozir emas. Shuning uchun darsda real voqealikdan kelib chiqadigan situatsiyalardan foydalanish, darsda turli xil o'yinlarni o'tkazish kerak. Lekin bunda 4-5-sinfga xos bo'lgan o'yinlardan foydalanish mumkin emas, chunki 7-8-sinf o'quvchisi o'zga sinfdoshlari oldida kulgi bo'lib qolishdan qo'rqishadi. Bunday vaqtda eng muhimi turli rollarga ijobiy yondashgan holda bajariladigan o'yin turlaridan foydalanish kerak. Bu yoshdagi bolalarni sinfdan tashqari ishlarga ham keng jalb qilish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chet tili o'qitish metodikasi. Maruzalar matni.
2. Jamol Jalolov „Chet til o'qitish metodikasi”.
3. Internet saytlari.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA ILG‘OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR

Karimova Marhabo Baxtiyarovna
Ermetova Sayyora Shavkatovna

Allaberganova Marhabo Otabekovna
Xorazm viloyat Urganch tumani

15-son maktab Fransuz tili fani o‘qituvchilari

Annotatsiya: Maqolamizda boshlang‘ich sinflarda xorijiy tillarni o‘qitishda ilg‘or pedagogik texnologiyalarni qo‘llash to‘g‘risida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: pedagogik texnologiya, tarbiya, interfaol usullar.

Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning 10 dekabr 2012 yildagi PQ –1875 sonli “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida 2013 – yildan boshlab umumta’lim maktablariga chet tillarini o‘rganish birinchi sinfdan boshlanishi ko‘rsatilgan. Qarordan maqsad shuki, hujjatga mana bunday “...o‘tib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o‘qitish, shu tillarda erkin so‘zlasha oladigan mutaxassislarni tayorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda buning negizida, ularning jahon sivilizatsiyasi yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko‘lamda foyda-olanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish...”dir.

Hozirda fransuz tilini birinchi sinfdan o‘qitish uchun darsliklar tizimini chuqur isloh etish, boyitish eng muhim masalalaridan biri bo‘lib hisoblanmoqda. Chet el pedagoglari va psixologlari chet tilini bolalikning ilk davridanoq o‘rgatish zarurligini uqtirib keladilar. Zero, bolalikda olingan bilim toshga o‘yilgan naqsh kabi mustahkam bo‘ladi va hayotga verbal va vizual vositalar orqali egallangan barcha bilimlarning eng asosiy qismi bolalikda olinadi, inson o‘z umri davomida aynan shu bilimlarini chuqurlashtirib boradi. Turli chet mamlakatlar ta’lim tizimida xorijiy tilni 5–8 yoshdagi bolarga o‘rgatishning turli usullaridan foydalaniladi. Modomiki O‘zbekistonda ham chet tilini chuqur o‘rganish maqsad qilib olingan ekan, ularning ilg‘or metodlari va usullarini ko‘zdan kechirib chiqish va o‘zligimizning har bir jihatini nazarda tutib maqbul yo‘llardan foydalanish maqsadlidir.

Mualliflar S.Rahmonov, A.Nosirov, Sh.Nishonboyev va boshqalar tomonidan tayyorlangan “Hirondelle I” fransuz tilidan o‘quv metodik majmuasi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012 yil 10 – dekabrda “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi” PQ-1875- sonli Qarorida belgilangan talablar va vazifalardan kelib chiqqa holda yangicha bir yondashuv asosida tayyorlangan.

Mazkur o‘quv – metodik majmua darslik, o‘qituvchi uchun metodik qo‘llanma va DVD mul’timediya iborat bo‘lib, ular yaxlit bir holda 1 – sinfga endigina qadam qo‘ygan bolajonlarimizga Prezident sovg‘asi sifatida taqdim etilmoqda.

“Hirondelle I” o‘quv – metodik majmuasi O‘zbekiston Respublikasi Davlat Ta’lim Standartlarida hamda CECR (Cadre européen commun de référence pour les langues étrangères) talablariga asoslangan holda yozilgan. Yuqorida eslatib o‘tilgan qarorga asosan, ushbu majmua o‘qish va yozuvsiz, faqat gapirish va eshitishni rivojlantirishga asoslanganidir. Darslikda berilgan topshiriqlar faqat o‘qituvchilar uchun berilgan.

O‘quv – metodik majmua bolajonlarni zeriktirib qo‘ymaydi, aksincha, fransuz tili o‘rganishga ishtiyoq uyg‘otish bilan bir qatorda olam – olam quvonch ham bag‘ishlaydi.

Tan olingan va ta’limda ilg‘or foydalanib kelinayotgan metodlardan biri bu chet tilini o‘rgatishda turli xil qo‘shiqlardan foydalanishdir. Bu metod ayniqsa 5 –8 yoshdagi bolalar uchun ayni muddao bo‘lib, bu bog‘chaning so‘ngi yillari va maktabning birinchi hamda ikkinchi sinflariga to‘g‘ri keladi.

Ma’lumki aksariyat bolalar bu yoshda o‘yinqaroq, harakatchan bo‘lib, ularning maktabga o‘rganishida biroz qiyinchiliklar tug‘ilishi tabiiy.

Birinchi va ikkinchi sinf o‘quvchilariga chet tili grammatikasi va lug‘at boyligini zerikarli mashqlar va yozuvlardan ko‘ra qo‘shiq, o‘yinlardan foydalanib o‘rgatish ancha samaraliroq bizningcha.

Xorijiy tilni o‘rgatishda turli qo‘shiqlar mavjud bo‘lib, ular yordamida o‘quvchi yakka yoki

guruh bo‘lib kuylab o‘rganish mumkin bo‘lgan turlari bor. Guruh bo‘lib kuylab o‘rganish mumkin bo‘lgan qo‘shiqlarning afzalligi shundaki, ular barcha o‘quvchilarni jalb etadi hamda mimika yoki harakatlardan foydalanib o‘rgatilsa ta‘lim samarasi oshadi.

Xorijiy tildagi qo‘shiqni kuylash davomida o‘quvchilar talaffuz qoidalarini o‘rganishadi, lug‘at boyligini oshirishadi, gapning grammatik tuzulishini bilib olishadi; qo‘shiqni qayta – qayta eshitish esa uni oson yodda saqlanib qolishini ta‘minlaydi.

“Trampoline” qo‘shig‘i tadbirlarda, birinchi sinf o‘quvchilari uchun esa darsda foydalanishga mo‘ljallangandir.

1. “Viens sur le Trampoline
Pour sauter, s’amuser et s’en voler...”

2. “Trapolino, trampoline,
Qui sautera le plus haut...”

Yuqorida keltirilgan qo‘shiqni darsda birinchi sinf o‘quvchilariga fransuz tilini o‘rganishda foydalanish uchun yurish, yugurish, sakrash, kulish kabi so‘zlarni aytganda harakatlardan foydalanmasdan, qo‘llardan foydalanib kuylangan ma‘qul.

Bu dars davomida ortiqcha shovqin va tartibsizlikdan saqlaydi, hamda o‘qituvchiga sokin dars sharoitini yaratadi.

O‘qituvchi yoki tarbiyachilar undan dars jarayonida foydalanish maqsadida qo‘shiqning diskka yozib olingan varianti ham kerak bo‘lib, uni osonlik bilan saytlardan yuklab olishlari mumkin.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda xorijiy tilni chuqur iloji boricha o‘quvchi yoshi va fikrlariga mos ravishda o‘rgatish zarur. Bu borada zamonaviy metodlar va texnologiyalardan foydalanish davr talabidir.

Xorijiy tillarni boshlang‘ich sinflarda o‘rgatishda interfaol uslublarning qo‘llanilishi ahamiyati haqida gapirsak interfaol inglizcha so‘z bo‘lib, «interact»: «inter» - o‘zaro va «act» - harakat qilmoq), ularni umumlashtirganda esa, «Interfaol» - o‘zaro harakat qilmoq ma‘nosini anglatadi. «Interaction» - hamkorlikni (boshqalar bilan) bildiradi. Ya‘ni, o‘qitishning interfaol uslublari – bilish va kommunikativ faoliyatni tashkil etishning maxsus shakli bo‘lib, unda ta‘lim oluvchilar bilish jarayoniga jalb qilingan bo‘ladilar, ular biladigan va o‘ylayotgan narsalarni tushunish va fikrlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Interfaol usul - bu o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro hamkorlik tufayli dars samaradorligini oshirish, yangi darsni o‘qituvchining mustaqil harakati, mulohaza, bahs - munozaralar orqali o‘rganish, qo‘yilgan maqsadga o‘zi mustaqil erishish, mikrogruphlarda javob topishga harakat qilishidir, ya‘ni oquvchi fikrlaydi, yozadi, gapiradi, tinglaydi, eng asosiysi o‘zi faol ishtirok etadi. Interfaol o‘qitish usullari ayniqsa, amaliy mashg‘ulotlarda yaxshi samara beradi.

Boshlang‘ich sinflarda chet tili fanlari o‘yin tarzida tashkil etiladi va quyidagi o‘yinlarni tajribada sinovdan o‘tkazilgan:

“Laylak keldi” (clapping game) o‘yin metodi, bunda bir nechta o‘quvchilar ishtirok etishi mumkin. O‘quvchilarga hafta kunlarini o‘rgatishda qo‘l keladi. Bu o‘yinni tashkil etishda o‘quvchilar doira bo‘lib turadi va o‘ng qo‘l kaftini o‘zidan oldingi o‘quvchining chap qo‘l kaftiga qo‘yadi. Hafta kunlarini ketma – ket aytish jarayonida yuqoridagi qo‘l kafti bilan o‘zidan keyingi o‘quvchi kaftiga uradi. Masalan: Lundi, Mardi, Mercredi, Jeudi, Vendredi, Samedi, Dimanche tarzida . So‘nggi o‘quvchi o‘zidan keyingi o‘quvchining kaftiga ursa keyingi o‘quvchi o‘yinni tark etadi yoki o‘z kaftiga ursa o‘zi o‘yinni tark etadi. O‘yinni nazorat qilib, tezroq holatda amalga oshirishni tashkil etish kerak, aks holda o‘yin vaqti cho‘zilishi mumkin. Bu uslub bilan hafta kunlarini, fasllarni, oy nomlarini va shu mavzularga o‘xshash mavzularda qo‘llash mumkin.

“Aql charxpalagi” uslubi. Bu uslubda o‘qituvchi karton qog‘ozidan doira shaklini tayyorlab oladi va kattaroq karton qog‘oziga biriktiradi. Kerakli joyiga ko‘rsatkich belgisini qo‘yishi kerak. Doira shaklga o‘quvchilarga o‘tilgan mavzu rasmlarini qo‘yadi. O‘quvchilar navbat bilan charxpalagini aylantirib, ko‘rsatgichda to‘xtagan rasmni tasvirlab berishi kerak. Bunda yuqori sinflar uchun savollardan ham foydalansa buladi. Boshlang‘ich sinflarda rasmlardan foydalanish o‘rinli bo‘ladi.

“Applaudissement” (qarsak – deysinish) uslubi. Bu uslubni boshlang‘ich sinflarda keng foydalansa bo‘ladi. Ikki guruhga bo‘lib o‘rganiladigan mavzularda foydali. Masalan: mevalar va sabzavotlar mavzusi tushuntirilganidan keyin, o‘quvchilarga aralash tarzda rasmlar ko‘rsatiladi. O‘quvchilar mevalarni ko‘rganida qarsak chalishi, sabzavotlarni ko‘rganida deysinishi kerak bo‘ladi. Noto‘g‘ri bajargan o‘quvchilar o‘yinni tark etishadi. Bu uslub ko‘rib o‘rganuchi o‘quvchilar

uchun foydali, tinglab o'rganuvchi o'quvchilar uchun esa meva va sabzavotlarni nomlarini o'qib eshittiriladi. Bu o'yin o'rqali uy hayvonlari va yovvoyi hayvonlar rasmlari yoki nomlari bilan ham tashkil etsa ham bo'ladi.

Xulosa qiladigan bo'lsak boshlang'ich siflarda xorijiy tillarni o'qitishda maktab chet tili ta'limi o'quvchilarning fransuz adabiy tili me'yorlari darajasida og'zaki va yozma nutq malaklarini shakllantirish, imlo va uslubiy jihatdan savodxon qilish, ijodiy va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish kabi maqsadlarni amalga oshirishni nazarda tutadi. Binobarin, til muhim muloqot vositasi sifatida ulug' ne'mat har bir millatning noyob qadriyati hisoblanadi. Til inson mehnati faoliyati davomida ijtimoiy hodisa tarzida shakllanib, rivojlanib boradi va namoyon bo'ladi, inson salohiyatining rivojlanib borishida asosiy omil vazifasini o'taydi. Til vositasida o'zaro fikr almashinadi, hissiyotlar namoyon bo'ladi, insoniyat hayoti davomida to'plagan tajribalar bilan tanishish imkoniyati yaratiladi. Muloqot vositalari ko'p, biroq faqat til orqaligina fikringizni, quvonch va tashvishlaringizni, hissiyotlaringizni ifodalash mumkin. Boshqa vositalar inson ruhiyatini, hissiyotlarini tilchalik ifodalay olmaydi. Darhaqiqat, kishilik jamiyatida biror - bir jarayon yo'qki, til ishtirok etmagan bo'lsin. Zero, tilning ana shunday beqiyos imkoniyatlaridan o'quvchi – yoshlarni barhamand etish, ona tilimiz bilan bir qatorda chet tillarga hurmat – ehtirom tuyg'ularini tarbiyalash ushbu soha mutaxassislari zimmasidadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A. Karimovning 10 dekabr 2012 yil. "Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ – 1875 – sonli Qarori. "Barkamol avlod" gazetasi 15 dekabr 2012 yil.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash milliy Dasturi". 29 avgust 1997 yil.

EFFECTIVE METHODS OF LANGUAGE TEACHING

Matniyazova Taisiya Pavlovna

Teacher of English language at specialized school № 3
in Urgench city of Khorezm region

Annotation: The article discusses the problems on teaching foreign languages in Uzbekistan. The main learning skills are developed and assessed according to the world standards in order to prepare learners and future specialists answering the demands of CEFR requirements.

Key words: learning skills, teaching methods, foreign languages, teaching system.

Learning foreign languages in Uzbekistan has become very important since the first days of the Independence of our country. There is a great importance to understand up-to-date English. The First President of the Republic of Uzbekistan Islam Karimov signed a decree “On measures to further improve foreign language learning system”. It is noted that in the framework of the Law of the Republic of Uzbekistan “On education” and the National Programme for Training in the country, a comprehensive foreign language teaching system, aimed at creating harmoniously developed, highly educated, modern-thinking young generation, further integration of the country to the world community, has been created. Reforming the system of teaching is to put biggest responsibilities in front of teachers who teach at schools, at universities, and colleges. Modifying the teaching system involving CEFR is also the main factor to enrich the teaching foreign language. Main learning skills are developed and assessed according to the world standards in order to prepare our learners and future specialists answering the demands of CEFR requirements.

When materials developers design teaching materials some pitfalls may occur and they may affect negatively and cause to distract learners’ attention. Moreover, investigating unknown features of teaching modes deeply and practicing it in teaching process improve and lose the drawback of medium quality organized materials. In order to answer the modern language teaching requirements, teachers are to be informed about even subtle aspects of materials developing and how to use teaching methods with different types of learners.

Using different methods in classes. A teaching strategy is the method used to deliver information in the classroom, online, or in some other medium. Effective teaching strategies help to make students active about a topic, increase their curiosity on details, engage students in learning and on task, develop critical thinking skills, and, in general, enable and enhance the learning of course content. The goal of using teaching strategies is to facilitate learning process, to motivate learners and engage them in learning, to help them focus on the information or course books. There are many strategies and no one can choose only one strategy to teach a language; each strategy is devoted to increase one aspect; hence all teaching methods are used cooperatively. It is important to vary instruction to not only keep the students’ interest, but also to allow them to interact with content in various learning styles. In the classroom in the accompanying photograph, different instructional, pictured strategies can make a teacher’s lesson more effective in reaching a wide range of learners. No two teachers are alike, and any teacher with classroom teaching experience will agree that their style of teaching is uniquely their own. An effective teaching styles engages students in the learning process and helps them develop critical thinking skills. Traditional teaching styles have evolved with the advent of differentiated instruction, prompting teachers to adjust their styles toward students’ learning needs.

Types of language learners and teaching methods. As teachers use various methods in teaching languages, learners also have different styles of learning the particular subject. Learning style is an individual’s natural or habitual pattern of acquiring and processing information in learning situations. Individuals differ from each other with the ways in how they learn. The concept about individualized learning styles originated in the 1970s, and has greatly influenced education. According to the researches that teachers should assess their students so as to know students’ modes of learning and adapt their teaching strategies to best fit their students’ learning styles. There are three modalities of learners: visual, auditory, and kinesthetic.

Visual Learners acquire ideas, concepts, data and other information in association with images, graphic structures and techniques. Such learners learn better when they see illustrations, have strong memory in visualizing. Graphic organizers are visual representations of knowledge, concepts,

thoughts, or ideas. To show the relationships between the parts, the symbols are linked with each other; words can be used to further clarify meaning. By representing information spatially and with images, students are able to focus on meaning, reorganize and group similar ideas easily, make better use of their visual memory.

Auditory Learning is a learning style in which a person learns through listening. An auditory learner depends on hearing and speaking as a main way of learning. Auditory learners must be able to hear what is being said in order to understand and may have difficulty with instructions that are written. They also use their listening and repeating skills to sort through the information that is sent to them.

Teachers might use these techniques to instruct auditory learners: verbal direction, group discussions, verbal reinforcement, group activities, reading aloud, and putting information into a rhythmic pattern such as a rap, poem, or song.

Kinesthetic Learning (also known as tactile learning) is a learning style in which learning takes place by the student carrying out a physical activity, rather than listening to a lecture or watching a demonstration. Tactile-kinesthetic learners make up about five percent of the population. When learning, it helps for these students to move around; this increases the students' understanding, with learners generally getting better marks in exams when they can do so. Kinesthetic learners usually succeed in activities such as chemistry experiments, sporting activities, art and acting; they also may listen to music while learning or studying. It is common for kinesthetic learners to focus on two different things at the same time, remembering things in relation to what they were doing. They possess good eye hand coordination. In kinesthetic learning, learning occurs by the learner using their body to express a thought, an idea or a concept (in any field). A teaching strategy comprises the principles and methods used for instruction. Commonly used teaching methods may include lecture, class participation, demonstration, project-based learning or memorization, but some combination of these usually results in the most effective strategy. Mainly teachers choose teaching strategies depending on the given information or the objective that should be implemented, skill that is being taught and these strategies may be influenced by students' learning styles, aptitudes, skills, and enthusiasm towards subjects. Any two teachers never choose the same strategies, because their classroom and learner's knowledge level require different teaching approaches. An effective teaching style engages students in the learning process and helps them develop critical thinking skills. The following list of teaching styles highlights the five main strategies teachers use in the classroom, as well as the benefits and potential pitfalls of each respective teaching method.

Conclusion. When teachers know who the good and less good students are, they can form different groups. While one group is working on a piece of language study (e.g. the past continuous), the other group might be reading a story or doing Internet-based research. Later, while the better group or groups are discussing a topic, the weaker group or groups might be doing a parallel writing exercise, or sitting round a CD player listening to an audio track. This is an example of differentiation - in other words, treating some students differently from others.

Many teachers, faced with students at different levels, adopt a mixture of solutions such as the ones we have suggested here. However, it is vitally important that this is done in a supportive and non-judgmental manner. Students should not be made to feel in any way inferior, but rather should have the benefits of different treatment explained to them. Furthermore, we should be sensitive to their wishes so that if they do not want to be treated differently, we should work either to persuade them of its benefits or, perhaps, accede to their wishes.

References

1. Harben, P. T in the language classroom: What is the teacher's role? On CALL in the 21st century. London: IATEFL. 2001
2. Maftoon, P. Language needs identification
3. Williams, M., & Burden, R. Psychology for language teachers
4. Block, D. Some thoughts on DIY material design. ELT Journal, 1991.
5. Dulay, Burt and Krashen. Edited by Brian Tomlinson. Materials Development in Language Teaching, Second Edition, Excerpt. Cambridge University Press. 1982.

CHET TILLARINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Narziyeva Gulshan Uzoqovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani

9-umumiy o'rta ta'lim maktabi

ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola chet tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish usullari, yangi metodik qo'llanmalardan unumli foydalanish, mustaqil ichlanuvchanlik, tezkorlik va kreativlik kabi jihatlar orqali sifatli ta'lim jarayonini ta'minlash mumkinligi aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion texnologiya, chet tilini o'qitish metodikasi, media-texnologiya.

Bugun yuksalish davri kelganligi hammamizga ayon. Biz yetib bormagan, isloh qilinmagan sohalar kamchilikni tashkil qilmoqda. Jumladan, ta'lim sohasida ham ko'pgina o'zgarishlar yuz berdi. Ayniqsa, o'quvchi-yoshlarni chet tillari bo'yicha bilimlarini oshirish bo'yicha so'nggi yillarda talaygina shart-sharoitlar yaratildi. Bu yo'nalishga qaratilgan e'tiborni 2012-yil 10-dekabrda qabul qilingan “Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-1875 sonli qarorning qabul qilinishidan ham bilish mumkin. Ushbu qarorda umumta'lim maktablarining 5 — 9 sinflari uchun ingliz, nemis va fransuz tillari bo'yicha multimedia darsliklari, boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'rganish bo'yicha elektron resurslar tayyorlangani, umumta'lim maktablarida, kasb-hunar kollejlari va akademik litseylarda 5 mingdan ko'proq lingafon kabinetlari jihozlangani ham aytib o'tilgan. Shu bilan birga, chet tillarni o'rganishni tashkil qilishning amaldagi tizimini tahlil etish shuni ko'rsatmoqdaki, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari va darsliklar zamon talablariga, xususan, ilg'or axborot va media-texnologiyalardan foydalanish borasidagi talabga to'liq javob bermayapti. Ta'lim asosan an'anaviy usullarda olib borilmoqda. Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida chet tillarni uzluksiz o'rganishni tashkil qilish, shuningdek, o'qituvchilar malakasini oshirish hamda zamonaviy o'quv-uslubiy materiallar bilan ta'minlash yanada takomillashtirilishini taqozo etadi, deb aytib o'tiladi qonunda.

Bugungi kunda har bitta pedagog sifatli ta'lim jarayoni jadal sur'atlarda rivojlanishi uchun mas'uldirlar. Ya'ni, oldingidek darsga kirib, mavzuni tushuntirib, topshiriq berib, darsni yakunlaydigan davrlar o'tdi. O'quvchilardan bilim qanday talab qilinsa, ta'lim berish ham o'qituvchilardan ikki hissa o'rtig'i bilan so'raladigan bo'ldi. Jamiyat maydonining odatiy muloqot vositasiga aylanib qolgan ingliz tilini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Rivojlangan davlatlarga rivojlanish uchun yo'l olgan har bir inson uchun chet tilini bilishi zarur. Umumta'lim maktablarida chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali, o'quvchida ko'nikma shakllantirish va darsga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin. Darsliklarda qo'shimcha sifatida jahonning nufuzli universitetlarida tahsil olish uchun chet tilini o'rganish naqadar muhimligi keltirib o'tilsa, vaholangki, har bitta bola bunga beixtiyor qiziqish bildiradi. O'quvchilarni boshlang'ich sinfdanoq darsdan tarqari mashg'ulotlar bilan band qilish, qo'shimcha repititor mashg'ulotlariga jalb qilish orqali olayotgan bilimni yanada mustahkamlash mumkin. Dars jarayonida videorolik va taqdimotlar bilan cheklanibgina qolmasdan, respublikamizning chet tili bo'yicha yetuk mutaxassislari, iqtidorli talabalar yoki o'quvchilarning o'z tengdoshlari bilan ingliz tilida onlayn muloqot qilishlari, fikr almashishlari uchun shart-sharoitlar yaratib berilishi lozim.

Umumta'lim maktablarida chet tilini o'qitish metodikasi o'z predmetiga ega. Metodika predmetining tashkiliy qismlarini quyida ko'rish mumkin:

1. Chet tili o'qitish jarayoni
 - a. Chet tili materialini o'zlashtirish
 - b. Nutq malaka ko'nikmalarini hosil qilish va shakllantirish
 - c. Chet tili materialini kiritish, tushuntirish.
 - d. Shu materialni qo'llay olish.
2. O'sib kelayotgan yosh avlodni chet tili orqali tarbiyalash.

Yosh avlod o'zini qurshab turgan atrof-muhitdagi so'zlashuvdagi tillarni o'rgana oladi. Chet tilini mustahkam poydevori ham aynan bolaning yoshlik paytida o'rgangan bilimlaridir. Umumta'lim

maktablarida chet tili darslari til o'rganish uchun kamlik qiladi. Ingliz tilini mukammal o'rganish yoki ma'lum bir qismini butkul o'zlashtirish uchun kuniga kamida 4-5 soat ingliz tilda muloqot va darslar, o'zaro suhbatlar, listening(tinglab tushunish)lar tashkil qilinishi lozim. Sababi, o'quvchi bu tildan faqat dars jarayonida foydalanadi. Qolgan vaqtida bu tildan foydalanish ehtimoli kam.

Chet tilini o'rgatishda yagona manba faqat darsliklar bo'lib qolmasligi lozim. Tan olish kerakki, respublikamizda 80% ga yaqin pedagoglar dars jarayonida beradigan ma'lumotlarini darsliklardan oladi. Shuni unutmaslik kerakki, o'quvchiga har kuni yangilik taqdim qilsangiz u ham shunday javob qaytaradi, yangi narsalarni o'rganishga o'zida moyillikni yaratadi. Statistika yuzlanadigan bo'lsak, dunyodagi so'zga eng boy tillar bu arab va ingliz tillaridir. Inglizlarning hisobida ikki yarim milliondan ortiq so'z mavjud. Xitoyda ham aholining ko'pchilik qismi ingliz tilida so'zlashadi. Yer yuzi bo'yicha 400 milliondan ortiq odamlar ingliz tilida muloqot qilishadi. Bu statistikani keltirishimizdan maqsad, o'quvchiga ingliz tilini o'rgatishda, uni yetishish qiyin bo'lgan nuqta yoki bir mo'jiza sifatida o'rganish o'rgatishga hojat yo'q. Zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublarini joriy etish yo'li bilan, o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o'qitish, shu tillarda erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda buning negizida, ularning jahon sivilizatsiyasi yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko'lamda foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-1875 sonli qarori
2. I.Yoqubov, I.Xoshimov “Ingliz tili o'qitish metodikasi” kitobi.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ПОНЯТИЯ КАК УЧЕБНЫЕ ЕДИНИЦЫ

Полванова Феруза Рустамовна

Учитель русского языка и литературы в школе № 4
города Ургенча Хорезмской области.

Бозорбоева Наргиза Зариповна

Учитель русского языка и литературы в школе № 4
города Ургенча Хорезмской области.

Аннотация: в статье анализируется применение и важность языковых понятий на уроках русского языка в школах.

Ключевые слова: лингвистика, лексика, школа, курс,

Лингвистические понятия, используемые в школьном курсе русского языка, охватывают все разделы науки о нем. В раздел «Фонетика» включены следующие понятия: звуки; гласные; гласные ударные и безударные; согласные; согласные звонкие и глухие, мягкие и твердые, парные и непарные по мягкости-твердости, по звонкости-глухости; слог, ударение; чередование гласных и согласных. Кроме того, в некоторых школьных учебниках используются понятия шипящих и сонорных согласных, а также описываются функции звуков речи. В совокупности перечисленные понятия, отражая существенные признаки звуковой системы русского языка, составляют основы знаний о ней.

Для описания звуков вводятся основные элементы транскрипции: знак мягкости и квадратные скобки. В раздел «Лексика и фразеология» включены следующие понятия: слово, лексическое значение слова, многозначные и однозначные слова, прямое и переносное значение слова, омонимы, синонимы, антонимы, общеупотребительные слова, диалектные слова, профессиональные слова, эмоционально и стилистически окрашенные слова, заимствованные слова, устаревшие слова, неологизмы, фразеологизмы. Часть этих понятий характеризует лексику русского языка с точки зрения значения слов, часть – с точки зрения их употребления или происхождения. В учебники по русскому языку введены необходимые для практики понятия из области лексикографии: толковый словарь, словарная статья, помета в словарной статье, словарь иностранных слов.

Словообразовательная система русского языка в разделе «Словообразование» описывается помощью понятий, характеризующих строение слова (морфемику) и производство слов: окончание, нулевое окончание, основа; корень, приставка, суффикс; однокоренные слова; способы образования слов – приставочный, суффиксальный, бессуффиксный, приставочно-суффиксальный, сложение, переход слова из одной части речи в другую, сложное слово, соединительная гласная, сложносокращенное слово.

Для характеристики изменяемых самостоятельных частей речи отобраны понятия, описывающие их постоянные признаки (присущие слову в целом) и непостоянные (характеризующие словоформу). В тему «Имя существительное» включены следующие понятия: одушевленные и неодушевленные существительные собственные и нарицательные, род существительных, склонение, падеж, число, несклоняемые существительные, разносклоняемые существительные.

Тема «Имя прилагательное» располагает следующими понятиями: разряды прилагательных по значению – качественные, относительные и притяжательные; краткие и полные прилагательные; степени сравнения прилагательных (сравнительная и превосходная, простая и составная), падеж, число, род. Об имени числительном сообщается то, что они бывают количественные и порядковые, простые и составные; количественные числительные – дробные, собирательные; склонение, имеют категорию падежа.

Литература:

1. Бабайцева, В. В. Русский язык : теория : учеб. для 5–9 кл. общеобразоват. учреждений
2. В. В. Бабайцева, Л. Д. Чеснокова. – М. : Просвещение, 1995.

HARBIY SOHAGA OID BO'LGAN TERMINLAR VA ULARNING AHAMIYATLARI

Palvanova Feruza Baxtiyor qizi
O'zbekiston Davlat Jahon tillari
universiteti 2-kurs magistranti
Telefon: +998939298898

Annotatsiya: Ushbu maqolada tilshunoslikning terminologiya sohasi hamda sohaviy terminlarda harbiy sohaga doir bo'lgan leksik birliklarning ahamiyatlari va ularning sotsiolingvistika sohasida o'rganilishi borasida muallif o'z qarashlarini keltiradi.

Kalit so'zlar: Termin, terminologiya, sohaviy terminlar, harbiy terminlar, leksik birliklar evolyutsiyasi, sotsiolingvistika

Terminologiya – maxsus leksikani o'rganuvchi fan bo'lib, terminlarning kelib chiqishi, shakli, ma'nosi, vazifasi va qo'llanilishi kabilarni o'z ichiga qamrab oladi. Hozirgi dinamik rivojlanishdagi dunyo taraqqiyoti insoniyatdan har bir sohadan xabardor bo'lishni talab qilibgina qolmay, barcha sohaviy bilimlarni o'stirishni ham talab qiladi. bu lingvistika sohasida leksikani boyitishga xizmat qiladi yani leksik qatlamni boyitadi, shuningdek qator lisoniy birliklarni jamlab tobora kengaytiradi, kundalik hayotda hamohang bo'lishni talab etadi. Tilshunoslikning eng dolzarb, o'rganilishni talab etadigan, murakkab, amaliy va nazariy ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalishlardan biri bo'lgan terminologiyaning shakllanishi, rivojlanishi albatta o'ziga hos qonuniyatlar asosida paydo bo'ladi bunda terminlar tegishli bo'lgan soha tilining leksikasi asosida rivojlanadi hamda boyish uchun xizmat qiladi. Jahon tilshunosligida soha terminologiyasida kasbga oid til birliklari tushunchasi bilan bog'liq leksik-semantik hususiyatlarni aniqlashga qaratilgan bir qator muammolar ilmiy tadqiqot obyektlari sirasida bo'lib kelmoqda. Bugungi kunga kelib kasbiy soha tilini o'rganish yangi bosqichga ko'tarilganligi taqsimga loyiq ammo kasbiy sohaga doir til birliklarini mavzular bo'yicha yoki boshqa bir kichik guruhlar asosida tasniflash tamoyillarini va ularga hos alohida tizimlararo munosabat turlarini aniqlash, shuningdek ushbu til birliklarining o'ziga xos funksional vazifaviy hususiyatlarini belgilashga oid masalalar hanuzgacha o'z yechimini kutmoqda. Ushbu nuqtai nazardan, bu sohada Mustaqilligimizning ilk yillaridayoq O'zbekiston tilshunoslari zimmasiga kasbiy sohaga oid til birliklarini o'rganish va soha atamalarini tizimlashtirish, shuningdek mahsus soha lug'atlarini tuzish bo'yicha bir qator vazifalar yuklatilgan edi. Harbiy terminologiya mamlakatimizda endigina shakllanish va rivojlanish bosqichiga qadam qo'yayotgan bugungi kunda ingliz, rus va boshqa tillar harbiy terminologiyasini o'rganishga bo'lgan e'tibor yanada kuchaymoqda. Ingliz tilida harbiy kasbga doir til birliklari muammosi o'ziga xos murakkab va ko'p qirrali muammolardan biri sanaladi. Bu muammo umumiy tilshunoslik masalalarining turli jihatlar bilan bog'liq, yani tilning tuzilishi, til sathlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, funksional harakatchanlik, adabiy normaning o'ziga xosligi va o'zgaruvchanligi, adabiy til normasi va harbiy so'zlashuv tilining bir-biriga muvofiqligi va o'zaro munosabati, ularga xos leksik birliklar evolyutsiyasi hamda uning lingvistik nuqtai nazardan istiqboli kabilar shular jumlasidandir. Harbiy kasbga doir til sohasining funksional hususiyatlari, xuddi undagi sistem munosabatlar singari, turli xil lisoniy ko'rsatkichlar vositasida yuzaga keladi. Harbiyga oid til birliklarining lingvistik mohiyati adabiy tilning maxsus soha tillari hamda kasbiy dialektga oid so'zlarva turli ijtimoiylashuv jarayonlari bilan bog'liq bo'lganligi sababli o'ta murakkab muammo sifatida nazariy jihatdan qiziqish uyg'otadi. Tilni ijtimoiy va ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq holda puxta, chuqur bilim bilan o'rganish ma'lum turdagi til sohalari shu jumladan, harbiy sohaning ham sotsiolingvistik hususiyatini aniqlashda muhim jarayon bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aksenov A.T. К вопросу о взаимодействии между английской военной терминологией и общенародной лексикой. М., 2013.
2. Ahmedov G., Bektemirov H. Ruscha-o'zbekcha harbiy atamalar lug'ati.–T.: Adolat, 2012.
3. Boyko M.G. Структурно-семантические особенности формирования бронетанковой терминологии в английском языке.: -Omsk: OGU, 2011.
4. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. –T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2014. –B.154.

CHET TILINI O'QITISHDA BOSHLANG'ICH BOSQICHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Quronboyeva Yulduz Bekmurod qizi

Xorazm viloyati Urganch tumani

43 - son maktab Nemis tili fani o'qituvchisi

Tel: +998941162225

Matyaqubova Nilufar Qadam qizi

Xorazm viloyati Urganch tumani

43 - son maktab Ingliz tili fani o'qituvchisi

Tel: +998974575666

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarga chet tilini boshlang'ich bosqichda o'rgatishda nutq, talaffuz qoidalar va bu bosqichning o'ziga xos xususiyatlari haqida mushohada yuritilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, maktab, chet tili, birinchi bosqich, nutq, talaffuz, og'zaki ilgarilab ketish, matn, xususiyat.

Ma'lumki, birinchi bosqichda chet tili o'rganishning asosi “poydevori” yaratiladi. Maktabda bu bosqichlar o'rtasidagi farq aniq ajratilmagan va shuning uchun ham o'qitish jarayonida bir bosqichdan ikkinchi bosqichga o'tish asta-sekin bir ma'romda olib boriladi. Shuning uchun ham bosqichlar o'rtasidagi chegara shartli ravishda o'quv yilining oxiri deb olinadi. Aslini olganda ayrim bir bosqichning o'ziga xos tomonlari ikkinchi bosqichga o'tilganda ham ma'lum bir paytgacha davom etishi mumkin.

Birinchi bosqich chet tili o'rgatishning va o'qitishning boshlang'ich bosqichi bo'lganligi tufayli ham unda og'zaki nutqqa va o'qish texnikasini o'stirishga katta e'tibor beriladi. Ushbu bosqichda talaffuzga o'rgatish chet tili nutqiy mexanizmining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. Chet tili nutqining idrok etish va og'zaki nutqiy muloqotining eng sodda va oddiy savol-javobdan iborat nutqiy birikmalardan foydalanishni o'rgatish katta ahamiyatga ega.

Birinchi o'quv yilida ayniqsa, chet tili talaffuziga o'rgatishga alohida e'tibor berilmog'i kerak, chunki bu davrda talaffuz ko'nikmalari shakllantiriladi va keyingi bosqichlarida esa u kengaytirilib, rivojlantirib boriladi. Agar o'quvchilarda boshlang'ich bosqichda chet tili tovushlarining aniq talaffuziga, artikulyatsiyasiga erishilmasa, keyingi bosqichlarda ushbu masalasini xal etish ancha qiyin bo'ladi.

Birinchi bosqichdagi eng asosiy vazifa tanlab olingan leksik materialni ma'lum grammatik strukturalar asosida nutqda qo'llashni o'rganishdir. Bu esa nutq hosil qilish mexanizmining shakllanishiga yordam beradi. Ushbu o'rganilayotgan grammatik strukturalarni yuqori darajadagi avtomatlashuviga erishish talab etiladi. Birinchi yili chet tili o'rgatishning o'ziga xos tomoni bo'lmish leksik va grammatik jihatdan chegaralanganligi o'quv jarayonini ma'lum tematik asosida tashkil qilishga to'sqinlik qiladi.

Agar boshlang'ich bosqichda chet tili o'qitishni nutq faoliyati turlari bo'yicha ko'rib chiqadigan bo'lsak, ularni o'rgatishda quyidagi vazifalarni bajarish zarur:

- a) o'qish mexanizmini hosil qilish;
- b) og'zaki o'qish texnikasini o'stirish;
- c) o'qiganini tushunishga o'rgatish.

Bu jarayonning o'ziga xosligi shundaki, bu ish avval to'la o'rganilgan leksik-grammatik, material asosida tekstlarni ovoz chiqarib o'qish orqali amalga oshiriladi. Boshlang'ich bosqichda yozma nutqni o'stirish chet tili husnixati og'zaki nutqda o'zlashtirilgan so'zlarni yozishni o'rganish bilan xarakterlanadi. Chet tili o'qitishning og'zaki ilgarilab ketish tamoyiliga ko'ra til materialini o'rganish og'zaki nutqda va o'qishda bir vaqtda olib borilmaydi. Bu bosqichda til materialini o'rganish quyidagicha olib boriladi: tinglab tushunish – gapirish – o'qish – yozish. Bundan ko'rinib turibdiki boshlang'ich bosqichda nutq faoliyati turining og'zaki nutqiy harakterga ega turlariga ko'proq e'tibor beriladi. Chet tili o'qitishning boshlang'ich bosqichda “og'zaki kirish qism” degan atama tez-tez uchrab turadi.

Og'zaki ilgarilab ketish davrida ish og'zaki asosda ko'rilgani uchun ham uni ko'proq yoritib o'tilgani maqsadga muvofiqdir, bu davrdagi ish, asosan quyidagilardan iborat:

- a) O'quvchilarda to'g'ri chet tili talaffuz ko'nikmalarini o'stirish va o'rganilayotgan til

materialini o'z ichiga olgan grammatik strukturalarni intonatsion jihatdan to'g'ri tuslanishiga erishish;

b) Grammatik strukturalarni tinglab tushunish va gapirish jarayonida o'rganib, ularni boshlang'ich bosqichda o'rganish uchun tanlab olingan leksik material bilan to'ldirish hamda savol-javob harakteriga ega bo'lgan mashqlar yordamida to'g'ri talaffuz qilishga va og'zaki nutqda qo'llashga o'rgatish; c) Leksik birliklardan grammatik strukturalarni o'rganishda uning ayrim qismlarining o'rnini almashtirib turli gaplar tuzish va o'rin almashtiruvchi mashqlar yordamida nutq faoliyatining boshqa turlarini o'rganish uchun zamin tayyorlovchi vosita sifatida foydalanish;

d) Chet tili alfabitidagi kirish kursiga chet tili xarflarini, xarf birliklarini yozilishi va o'qilishini o'rganish. Garchi og'zaki nutq kirish kursiga chet tili harflarini, harf birikmalarini va ayrim so'z va gaplarni yozish kiritilsa ham bu og'zaki ilgarilab ketishi tamoyiliga zid bo'lmaydi.

Boshlang'ich bosqichda o'qishning asosan ovoz chiqarib o'qish turiga keng o'rin ajratilgan. O'qish uchun ajratilgan tekstlar ham eng sodda va oddiydan asta-sekin murakkablashib bordi. Lekin shuni aytish kerakki, boshlang'ich bosqichlardagi ish faoliyati asosan og'zaki nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lishiga qaramay chet tilida og'zaki nutq o'stirish masalasini xal qila olmaydi. U haqiqiy og'zaki nutq ustida ishlash uchun faqat tayyorgarlik bosqichini o'taydi. Ushbu bosqichda og'zaki nutq ustida ishlashning asosiy og'irligi o'quvchilarning alohida gaplar emas, balki bog'liq gaplar ham tuzishlariga imkon beruvchi ma'lum leksik birliklarni egallab olgan davriga to'g'ri keladi. Agar o'quvchilar oddiy savollarga javob bera olmasalar va ular faqat bir xil grammatik konstruktsiya yordamidagina gaplar tuzsalar biz ularning bu nutqini haqiqiy chet tili nutqi deb qabul qilmasligimiz kerak. Bundan tashqari oddiy so'roqlarga javob berish ham chet tilida nutqni egallash degan narsani bildirmaydi. Chet tili talaffuzi ustida ishlash va uni o'stirish o'quvchilar nutqini tovush va intonatsion tuzilishni o'z ichiga oladi. Bu davrda o'quvchilarning chet tilidagi talaffuziga bo'lgan diqqat e'tibor sira ham susaymasligi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chet tili o'qitish metodikasi. Maruzalar matni.
2. Jamol Jalolov „Chet til o'qitish metodikasi”.
3. www.ziyouz.com

OGAHİY SHE’RIYATIDA ANTONIM SO‘ZLAR

Ro‘zmetova Oyimjon Ergashboyevna

Xorazm viloyati Tuproqqal’a tumani
19-maktabning ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Telefon: +998997132740

Qadirova Qizlarxon Komuljonovna

Xorazm viloyati Tuproqqal’a tumani
19- maktabi ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Telefon: +998999654228
qizlarxon1989@gmail.com

Anotatsiya: Ushbu maqolada Muhammad Riza Ogahiyning she’riyatidagi bir qator she’riy janrlarda antonim so‘zlarni aniqlash; tazod san’atining vujudga kelish yo‘l-yo‘riqlari xususida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: she’riyat, g‘azal, antonim, she’riy san’atlar, janr, mazmun va tazod.

Ma’lumki, mumtoz she’riyatda o‘zaro zid, qarama-qarshi ma’noli so‘zlarning qo‘llanishi tazod san’atini shakllantiradi. Bunda ko‘pincha ma’no jihatidan, ba’zan esa shakl jihatidan qarama-qarshi bo‘lgan so‘zlar bir bayt yoki misrada muayyan maqsad yuzasidan ifodalanadi.

Ogahiy she’riyatida tazod san’atidan juda kengva o‘rinli foydalanilgan. Dastlab uning g‘azallaridan zid ma’noli so‘zlarni ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, buning go‘zal na’munasini “Ustina” radifli g‘azalidan olingan quyidagi baytda uchratamiz:

Ey shah, karam aylar chog‘i teng tut **yomon-u yaxshini**,

Kim mehr nuri teng tushar **vayron-u obod** ustina.

Baytdagi yaxshi-yomon, vayron-u obod so‘zlari o‘zaro qarama-qarshi ma’no hosil qilib tazod san’atini shakllantirmoqda. Baytda yor insofga chaqiriladi. Shoir yorga qarata, qaram chog‘i mehribonlik qilayotganingda yaxshi-yomonni teng tutmoq lozimligini aytadi. Buning dalili sifatida quyoshni misol keltirmoqda. Axir quyosh o‘z nurini vayron-u obodustiga bir tekisda sochadi-ku. Bu yerda tabiat hodisasidan chiroyli dalil keltirilgan. Ayni paytda, adolat hamma narsadan ustundir. Baytdagi zid ma’noli so‘zlar orqali hamma narsaning tosh-tarozisi, bag‘rikenglik, karam orif odamlar fazilatidir, sen ham undan uzoq bo‘lma, degan fikr aytilmoqda.

Ogahiyning “Vahki, aylab lutf-u ehson yor mandin o‘zgaga” satri bilan boshlanadigan g‘azalida sadoqat va vafo talablari bir qadar o‘zgacharoq ifodalangan. CHunonchi bu g‘azalda oshiq ma’shuqaning e’tibor ko‘rsatmaganidan, zid ma’noli so‘zlarni qo‘llaydi:

Vahki, aylab **lutf-u ehson** yor mandin o‘zgaga,

Aylamas **zulm-u sitam** izhor mandin o‘zgaga.

Baytda lutf-u ehson-zulm-u sitam so‘zlari zid ma’noli bo‘lib kelmoqda. Ya’ni oshiq mendan o‘zgaga lutf aylab, mendan boshqasiga zulm-u sitam aylamas- deb yordan norozi bo‘lmoqda. Birinchi misrada ma’shuqning oshiqdan o‘zgaga lutf-u ehson “aylashi” nazarda tutilsa, ikkinchi misrada oshiqdan boshqasiga zulm-u sitam “aylamasligi” nazarda tutilmoqda. Baytda zid ma’noli so‘zlar orqali yorning e’tiborsizligi yorqin ochib beriladi. Bu baytdagi ma’no g‘azalning keyingi baytida ham zid ma’noli so‘zlar orqali yanada kuchaytiriladi:

Ogahiy gar yig‘lasam, **tun-kun** ajab yo‘q, negakim,

Manga **javr-u lutf** aylar yor mandin o‘zgaga.

Baytda “tun-kun” so‘zlari birinchi misrada zid ma’noli bo‘lsa, ikkinchi misrada esa javr-lutf so‘zlari qarama-qarshi ma’no hosil qilmoqda. Baytda oshiqning tun-kun yig‘lashi e’tiborsizlik va jabr tufayli ekanini bildiradi. Muhabbatda ham adolat talab etadi. Lekin lutf-u marhamat undan o‘zgaga bo‘lgani uchun ham tinimsiz yig‘lashga mahkum.

Navbatdagi baytda esa ma’nosi yashiringan zid ma’noli so‘zlar qo‘llanmoqda:

Bizga g‘am aro chehra erur o‘ylaki **za’far**,

Siz aysh ila aylang yuzingiz o‘ylaki **qirmiz**.

Baytdagi za’far –qirmiz-so‘zlari o‘zaro zid ma’nolidir. Chunki baytda za’far deganda, g‘amdan sarg‘aygan yuz nazarda tutilayotgan bo‘lsa, qirmiz deganda quvonchdan qizargan yuz nazarda tutilmoqda. Baytda sariq va qizil ranglar g‘am va quvonch so‘zlariga nisbat berilib zid ma’noda kelmoqda. Demak, bu so‘zlar ma’no jihatdan antonimlik kasb etmoqda.

Shu o'rinda Ogahiy ruboiylarida ham zid ma'noli so'zlarning qo'llanishiga misol keltirish mumkin:

Qilmoq bilan parvarish **tikan gul** bo'lmas,
Ham tarbiyat bilan **zog' bulbul** bo'lmas,
Gar asli yomonga yaxshilik ming qilsang,
Yaxshilik aning niyati butkul bo'lmas.

Birinchi misradagi tikan-gul so'zlari o'zaro zid ma'nolidir. She'riyatda hamisha bu ikki so'z antonym sifatida qo'llanib kelingan. Shoir bu misra orqali tikan qanchalik parvarish qilinmasin, gul bo'la olmasligini aytadi. Ikkinchi misradagi zog' va bulbul so'zlarining qo'llanishi ham shunday. Ya'ni zog'ni qanchalik tarbiya qilsang ham, asli insonlardagi yaxshi-yu yomon xislatlarga nisbatan dalil sifatida ko'rsatiladi. Ya'ni shoir bu ruboiysi orqali asli yomon insonga ming yaxshilik qilsang ham, yomon yomonligicha qoladi,-degan fikrni ilgari suradi.

Ogahiy she'riyatidagi antonym so'zlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Ogahiy bunday so'zlardan juda o'rinli foydalangan. Buning go'zal namunalarini ko'plab uchratish mumkin. Nafaqat, zid ma'noli ,balki, ma'nodosh, shakldosh va uyadosh so'zlarni ham shoir ijodida kuzatishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ogahiy. Asarlar. Olti jildlik. Toshkent.G'.G'ulom nashriyoti,1971-1980.
2. Ogahiy .Ta'viz ul-oshiqin. Qo'lyozma,iav.№938.1960

ГЁТЕ ИЖОДИДА ШАРҚ МАВЗУСИ ТАСВИРИ

Абдурахманова Комила
Пайариқ тумани 10-мактаб
немис тили ўқитувчиси

Гёте даҳосининг гениаллиги, унинг барча халқларнинг эъзозлаган шоирларига айлантирган сабаблардан бири, Гёте ижодидаги гуманистик пафоснинг чуқурлиги, интернационал руҳнинг кучлилигидир. Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Искандар каби турли миллат кишиларининг идеал образларини яратган буюк Алишер Навоийнинг асарлари, халқларнинг бутун фарқларини унутиб буюк оилага бирлашишини орзу қилган поляк романтиги Адам Мицкевичнинг “бутун инсоният эркин халққа айланади, ер шарининг қалби ягона бўлур” – деган фикрлари, америкалик О.Уайлд орзулари, А.С.Пушкиннинг “халқлар жанжал низосини унутиб бирга бирлашажак” деган чуқур гуманистик ва интернационал фикрлари фантазиянинг оддий уйини эмас, балки инсониятнинг улуғ донишмандларининг буюк умиди, қалб орзуларининг мажмуаси эди. Биринчи бор “Жаҳон адабиёти” (Die Weltliteratur) терминини қўллаган буюк немис шоири Гёте ушбу терминнинг маъзини чақиб, ер юзидаги элат, миллатларнинг орзу, истакларини ифодалайдиган энг ноёб асарларнинг ягона оилага “Жаҳон адабиёти”га бирлашажагини уқтирган эди. Шу боисдан бўлса керакки, у турли миллатлар адабиётига, санъатига, турмушига катта ҳурмат ва эътиқод билан қаради. Қадимдан Ғарб ва Шарқ адабий алоқалари мавжуд. Шарқнинг илғор кишилари Ғарбнинг тараққиётига ҳавас қилишган ва шу билан бир қаторда уни тарғиб қилишга эришган бўлса, Ғарбнинг гуманистлари шарқ маданияти ва адабиёти, унинг порлоқ сиймоларига буюк муҳаббат билан қараганлар. Шарқ классик адабиётининг образлилигини, фантазияга бойлиги, фикрларнинг порлоқлиги ва туйғуларнинг кўтаринкилиги Европа санъаткорларини мафтун этиб келган. Шу боисдан бўлса керак классик адабиётимиз вакиллари Муҳаммад Солиҳнинг “Шайбонийнома”си Ҳ.Вамбери томонидан (тахминан XVI асрнинг охириларида) Муҳаммад Заҳириддин Бобурнинг “Бобурнома”си 1705 йилда Вицен томонидан голланд тилига ва кейинчалик “Бобурнома” нинг тўлиқ таржимаси 1728 йили немис тилига ўтирилди. Европада Алишер Навоийга оид дастлабки маълумотлар XVII асрда тарқалган [1. 21]. Европа адабиётида Фирдавсий, Шайх Саъдий, Ҳофиз, Анварий, Низомий, Румий, Жомий [1, 78] асарларининг пайдо бўлиши ғарб адабларида шарқ халқларининг адабиётига, санъатига қизиқиши ва шарқ шеърини услубига майл эканлиги бизга маълум. Юқоридаги етти шоирни буюк немис шоири Гёте қуйидагича таърифлайди: “Айтишларига кўра, форслар беш юз йил ичида ўтган шоирлардан фақат етти кишинигина арзигулик ҳисоблашар экан, улар шоир ҳисоб қилмаганлар орасида кўплари мендан яхшироқ эди-ку” [3, 8]. Шарқ адабиёти классикларининг Европа тилларига таржима қилиниши Европа халқларининг маънавий бойишида, адабиётининг ривожланишида улкан ҳисса қўшди. Жаҳон адабиёти тарихида зарҳал ҳарфлар билан ёзилган буюк немис классик шоири Гёте ўзининг ажойиб лирикаси, сиёсий-фалсафий шеърлари, поэмалари ҳамда гениал фалсафий асари “Фауст” билан жаҳон адабиётида ўзига боқий ҳайкал ўрнатди. Гётенинг бошқа халқлар ҳаёти ва адабиётига, жумладан, Шарқ халқлари ҳаёти ва адабиётига қизиқиш ва муҳаббат билан қараганлиги замирида шоирнинг интернационалистик дунёқараши ва гуманистик эътиқоди ётар эди. Гёте хорижий тиллардан ўгириладиган таржималарга катта эътибор берди. Ва ўзининг бутун ижодий фаолиятида таржима билан шуғулланди.

Мана шу чуқур таассуротлар натижасида у 1814-1818 йиллар орасида севги-муҳаббат мавзусида янги, ғоятда латиф шеърлар яратди ва “Ғарбу Шарқ девони” номи билан 1819 йили Штутгартда чоп эттирди. Гёте ўз шеърларида Ҳофиз яратган образлардан, ижтимоий-фалсафий фикрлардан фойдаланди. Мазкур туркум шеърларни “Муғаннийнома” (Moganni Nameh), “Ҳофизнома” (Hafis Nameh), “Ишқнома” (Ischk Nameh), “Тафаккурнома” (Tefkir Nameh), “Ранжнома” (Rendsch Nameh), “Ҳикматнома” (Hikmet Nameh), “Темурнома” (Timur Nameh), “Зулайҳонома” (Suleika Nameh), “Соқийнома” (Saki Nameh), “Масалнома” (Masal Nameh), “Форсийнома” (Parsi Nameh), “Хулднома” (Chuld Nameh) каби бўлимларга [Goethe 1819: 121] ажратди. Буюк немис шоири Й.В.Гёте ўзининг ушбу “Девони” хусусида 1815 йилда Коттга ёзган мактубида мана шундай сўзларни айтган эди: “Менинг ниятим Ғарб ва

Шарқни, ўтмиш билан ҳозирги замонни, форсий билан немисга алоқадор нарсаларни завқ-шавқ билан бир-бирига боғлаш ҳамда уларнинг урф-одатлари, фикрлаш тахлитини ўзаро бир-бирига боғлиқ ҳолда олиб қараш, бирисини иккинчиси орқали тушунтиришдан иборат [4, 103].

Гётенинг фикрича Ҳофиз ижодида маҳорат ҳосил қилмаган киши Калдеронни тушунмайди деб ёзган эди:

Herrlich ist der Orient
Übers Mittelmeer gedrungen;
Nur wer Hafis liebt und kennt
Weiss was Calderon gesungen [7, 224].

Таржимаси:

Шарқ – буюқдир, шубҳалар абас,
Денгиз кечиб бормоқ шарт экан.
Ким Ҳофизни билмасу севмас,
Тушунмайди Калдеронни ҳам [7, 205].

Гёте шарқ шеърятидан топган ғоявий-сиёсий маслак билан ўз эътиқодларининг яқинлиги ва ҳамоҳанглигига ҳамда унинг бадиий усулнинг ўзи яшаган давр шеърятини учун ғоявий мақбул эканлигига ишора қилади. Гёте нега энди ўзи яшаган даврдаги Олмония ижтимоий-сиёсий зиддиятларини очиб ташлаш учун Шарқ адабиёти тажрибасига, жумладан, Ҳофиз ғазалларининг услуби ва шаклига мурожаат қилди, деган савол туғилиши табиийдир. Ушбу саволга таржимашунос олимларимиз Ғ.Саломов ва Н.Комиловлар жуда тўғри ва ўринли жавоб беришган [2, 9].

Ҳақиқатдан ҳам, шарқ шеърятини шундай бир тил ва услуб ишланган эдики, унда ҳар бир байт, қолаверса, ҳар бир товуш (хатто ҳарф) бир нечта мажозий маъно англатар, дафъатан қараганда содда ва беозор бўлган биргина калима чуқур ижтимоий мазмунга ишора қилган бўлиши мумкин. Шунинг учун ҳам Шарқ шеърятини алломалардан Саъдий, Ҳофиз, Ҳайём, Бедил, Жомий, Лутфий, Навоий, Фузулийларнинг маъно тўла ғазалларини умуман адабиётда, қолаверса, ҳар бир шоирнинг ижоди бўйича махсус малака ҳосил қилмаган “ихтисослашмаган” кишининг ўқиб тушуниши ҳам қийин эди. Мана шу қийинчиликни, умуман шеърятни тушуниш мураккаб эканлигини таъкидлаб, Гёте ўзининг “Ғарбу Шарқ девони”ни қуйидаги тўртлик билан бошлаб, ўқувчига мурожаат қилади.

Wer das Dichten will verstehen,
Muss ins Land der Dichtung gehn;
Wer den Dichter will verstehen,
Muss in Dichters Lande gehen [6, 46].

Таржимаси:

Кимки шеърятни англамоқ
Шеър чаманини сайр этмоғи шарт.
Ва кимки шоирни англамоқ бўлса,
Шоир Ватанини сайр этмоғи шарт.
Мирза Кенжа таржимаси

Шарқ шеърятига хос ана шу сирлилик, полисемантизм Гётенинг эътиборини ўзига жалб қилди. У юнон шеърини системасидан топа олмаган нарсани шарқ ғазалиётидан – Ҳофиз ижодидан топишга муяссар бўлди. Шоир шеърятига хос ана шу абстракциялаш услуби Гётега ўз муҳолифларига зарба бериш ҳамда “Девон” туфайли ажойиб классик шеърини мажмуани бунёд этишда кўл келади. Шу тариқа Гёте янгича шеърини услуга мурожаат этади. Бундай усулни у Ҳофиздан қабул қилди. Немис мутафаккири Ҳофизни “Стилистик феномен”, “муқаддас Ҳофиз” деб атади. Гёте Ҳофизни “Шарқнинг Волтери” деб билади. Шунингдек, немис шоири ғурур билан ўзини “Ҳотаи Той” деб атади.

Козегартен “Девон”ни тўлиғича анализ қилиб ва унда кўзланган мақсад, ғояларни асл маъносида очиб исбот қилди. Такриз Ҳалледаги “Адабиёт газетаси”да чоп этилгандан кейин Гётега бир қанча адабиётшунос танқидчилардан мактублар кела бошлади. Адабиётчи Кнебел Гётега ёзган мактубида шундай дейди: Die Recension Deines “Divan” in der Hallischen Literatur – Zeitung hat mich sehr erfreut. Nur Kosegarten konnte sie mit solcher Einsicht und Verstand machen...”

Козегартен ўз такризиди Ғарб ва Шарқ адабиётлари ва улардаги сюжет, образларнинг

шеърый вазнларининг бири-биридан фарқ қилишлиги ва шарқий услубда ёзилган терминлар, шеърлар, образларнинг ғарбликларга тушунилиши мураккаб эканлиги ҳақида фикрлар юритиб, ғарблик ўқувчи Шарқ шеърый санъатига мурожаат этганда, албатта, катта қийинчиликларга дуч келади. Шу пайтгача, унга нотаниш бўлган ўлкалар, фикрлар, манзаралар, номларга дуч келадики, натижада шарқ шеъриятини тушуниш, англаш мураккаблашиб боради. Ана шу мураккабликларни енгишда ва ғарбликларни Шарқ шеъриятини, унинг гўзал оҳанги, мусикийлигини англашида ва Ғарб ва Шарқ адабиётининг янада яқинлашувида Гётенинг “Ғарбу Шарқ девони”нинг хизмати каттадир”, - дейди. Гёте ўзининг “Девони” билан нафақат янги бир маъно, образ, шеърый вазн, балки янги бир “руҳ”, Шарқ руҳини Европага олиб келди. Шунинг учун ҳам энг билимдон шарқшунос олим ҳам баъзида айрим сўз ва иборалар устида бош қотиришига тўғри келади. Сабаби унинг шарқ шеъриятининг руҳини яхши англай олмаслигидир. Тўғри, ҳамма ҳам шеърни шоирдек тушуна олмайди, чунки шоирда шундай бир ҳиссиёт, туйғу, руҳ борки, у ҳаммага ҳам насиб қилавермайди. Шарқ шеъриятини, жумладан, Ҳофиз ғазалларини мукаммал мутолаа қилган Гёте “Ҳофизона” шарқий услубда шеърлар битишга мувофиқ бўлди. У Шарқ шеъриятида ҳар бир сатр, ҳар бир банд, ҳатто ҳар бир сўз кучли маъно нашр этишини таъкидлаб шундай дейди:

Wie das Wort so wichtig dort war,
Weil es ein gesprochenes Wort war.

Мазмуни:

У ерда ҳар бир сўз қийматга эгадир, чунки у отилган ўқ билан баробардир.

Айтилган битта сўз туфайли Шарқда инсонларнинг, бой-бадавлат кишиларнинг тақдири ҳал қилинган. Шунинг учун ҳам араблар сўзнинг қудрати туфайли шеър санъатини “сеҳргарлик санъати” (Zauberkunst) ёки “жодугарлик” (Zauberei) деб билишган.

Муҳаммад пайғамбар ўз душманлари орасида шоирларни кучли рақиб деб билган ва улардан жуда қўрққан.

Гёте ўз “Девони”да шарқ халқларининг жумладан форсларнинг қадим даврдан бошлаб то ҳозирги кунгача бўлган даврини боён қилиб беради. Баён қилиш жараёнида шарқ ривоятларидан, “Қуръон”дан унумли фойдаланди. Ислоҳ динининг христиан динига бошқа Шарқ халқларининг динига нисбатан яқин бўлишлиги, “Қуръон” ва “Инжил”даги баъзи ривоят ва ҳикояларнинг мазмунан яқинлиги “Девон”нинг шеърый тузилиши, вазни, қофияси ҳақида Козегартен куйидаги фикрни қайд қилади: „Unser Divan aber enthält im ersten Theile, vorzüglich auf die Moslemish-orientalische Welt sich beziehende, West-Östliche Dichtungen, das ist, theils östlichen Stoff in westlicher Form, theils westlichen Stoff in östlicher Form” [6.35].

Гёте ўз “Девони”ни яратишда шарқ шеърый услубидан, вазнидан қофиясидан унумли фойдаланди ва “Ҳофизона” ёки “Ҳофизга тақлид” шеърлар битди. “Девон” мазмунан шарқийдир. Ундаги ҳар бир шеър Шарқ халқларининг ғояларини, истак ва орзуларини ифодалайди. Шарқшунос олим Козегартен “Девон”нинг мазмуни ҳақида шундай дейди: “Der Inhalt der Dichtungen des Divans aber ist östlich, insoferne er ausspricht theils allgemein im Oriente herrschende Ideen, Anschauungen und Bilder theils Gedanken und Gefühle einzelner ausgezeichneten Männer und Bücher des Orients“ [6.35].

Масалан, “Қуръон”дан олинган куйидаги ҳикматли сўзлардан “Девон”нинг биринчи китоби “Муғаннийнома”дан фойдаланади.

“Er hat euch die Gestirne gesetzt als Leiter zu Land und See;” “Gottes ist der Orient, Gottes ist der Occident;” “Wenn ich handle, wenn ich dichte, gibe du meinem Weg die Richte!” Яна Саъдий Шерозийнинг “Тулистон”идан: “Im Athemholen sind zweyerley Gnaden u. s. w.”.

“Vier Gnaden” номли шеърига арабларнинг куйидаги мақоли асос қилиб олинган: “Die Turbane sind ihre Kronen, und die Zelte ihre Mauern, und die Schwerdter ihre Zäune, und das Lied ist ihre Urkunde”.

Қадим араб шеърияти қонуни бўйича ҳар бир шеър ёки мақтов шеърлар муҳаббат, севги мавзуси билан бошланиши керак. Араб филологларининг айтишича, шоирнинг севгани борми, йўқми бундан қатъий назар севгини, муҳаббатни куйлаши лозим. Шунинг учун араб шоирлари ўзи билмаган, кўрмаган, маҳбубаларини ўз шеърларининг идеали сифатида куйлашган. Ҳалифа Мовийнинг айтишича, шоир Абдурахмон бин Ҳасан ўз қизини шеърларида машуқа тимсолида куйлаган. Ундан нима сабабдан ўз қизини куйлаганини сўрашганда, шундай жавоб берибди:

“O hätte ich nur eine noch edlere für mein Lied gewust, so hätte ich die besungen”.

Шунинг учун ҳам Гёте ўз “Девони”да биринчи навбатда “севги, муҳаббатни, машуқасини куйлайди. У ўзининг “Стихия” (Elemente) шеърида шундай дейди:

“Liebe sei vor allen Dingen

Unser Thema, wenn wir sagen;

Мазмуни:

Агар биз айтсак, ҳамма нарсдан олдин,

Севги темаси бўлиши лозим.

Шарқшунос олим Козегартен “Девони”даги айрим шеърларда камчиликлар мавжудлиги ва ўша шеърларни мутолаа қилган ғарблик ўқувчи етарли маълумот ола олмаслиги ва бу шеърларни яхшироқ тушуниш учун шарқшуносларга мурожаат қилишга мажбур бўлишлигини таъкидлаб, айрим шеърларга, жумладан, “Ишқнома” китобидаги “Идеаллар” (Musterbilder) шеърига ўз тақризида тўлақонли шарҳ берган. Гётенинг “Идеаллар” шеъри 6 та севишганлар “Рустам ва Рудаба, Юсуф ва Зулайхо, Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Жалил ва Ботайна, Саломон ва Саба”лар ҳақидадир.

Шу тариқа ер куррасининг қарийб икки қарама қарши қутбида жойлашган икки мамлакат, икки халқнинг икки улуғ фарзандлари: буюк форс шоири Ҳофиз билан олийжаноб немис шоири Гёте ўртасида мақсад, дунёқарашда умумийлик, муштараклик мавжуд. Ҳақиқатдан ҳам, Гёте ўзининг ҳофизона бир мақомда яратган ва жаҳон адабиёти дурдоналаридан бири бўлиб қолган “Ғарбу Шарқ девони” учун ўз даврининг сотқин, мунофиқ малайларидан озмунча дашномлар эшитмади.

Чунки ҳофизона бийронлик, ҳофизона жасорат ер юзининг қайси бурчагида бўлмасин – ҳамма жойда ҳам жаҳолат, худписандлик ва бадкирдикорликни аёвсиз ёндиради. Ёзеф фон Ҳаммер таржималари орқали Ҳофиз Шерозийнинг ажойиб мероси билан яқиндан танишган, унинг ғазаллари таъсирида немис адабиётида янги жанрда забардаст “Девон” ижод қилган Гёте буюк форс шоирининг авлодларига қолдирган муқаддас мусаффо мақсад ва ниятларини, халқига етказишда бебаҳо хизмат кўрсатди.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Гёте И.В. Муҳаммад алайҳис-салом. Немис тилидан С.Салимов таржимаси. Сирли олам. 1991, № 10. - 31-32 б.
2. Гёте И.В. Западно-восточный диван. – М.: Наука, 1988. – 894 с.
3. Гёте И.В. Заковат дурдоналари (олмон тилидан М.Акбаров таржимаси). – Т.: “Янги аср авлоди”, 2011. – 256 б.
4. Джаббаров С. Гёте и его “Западно-восточный диван”. – Самарканд: СамГИИЯ. – 2015. – 122 с.
5. Жабборов С. И.В. Гётенинг “Ғарбу Шарқ девони”. Матн талқини. Таржима. Автореферат. – Тошкент, - 1995. -19 б.
6. Goethe J. W. Sämtliche Werke. B. 9, Weimar, 1961, S. 527.
7. Goethe J. W. West-östlicher Divan. Bei Cotta in Stuttgart, 1819.

ОБУЧЕНИЕ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Валижонова Юлдузхон

Учительница русского языка в школе № 2
Попского района Наманганской области

Аннотация: В статье описано, что в современных условиях русский язык сохраняет статус средства межнационального общения и играет большую роль в укреплении экономических и духовных связей как носитель одной из богатейших мировых культур.

Ключевые слова: перспектива сотрудничества, средство общения, национальный этикет.

В современных условиях русский язык сохраняет исторически сложившийся статус средства межнационального общения и имеет большое значение в укреплении экономических и духовных связей как носитель одной из богатейших мировых культур. Перспективы сотрудничества и взаимного обогащения суверенных государств обуславливают потребность населения стран Содружества в знании наряду с родным языком и русского языка. Русский язык изучается во всех типах учебных заведений Узбекистана, в том числе и в сельских школах. Это требует продолжения серьезной работы по дальнейшему совершенствованию преподавания русского языка в национальной школе в плане достижения основной цели - овладения им как средством общения. Особая роль в реализации этой цели принадлежит начальному этапу обучения русскому языку.

Конституция Республики Узбекистан, Закон Республики «О государственном языке», «Закон об образовании» предусматривают овладение учащимися общеобразовательных школ, наряду с государственным узбекским языком, русским и другими языками. Начальные классы являются одним из основных и важнейших звеньев системы народного образования. Основной задачей обучения иностранному языку является формирование коммуникативной компетенции в единстве с воспитанием уважения к культурным традициям разных народов и готовностью к межкультурному сотрудничеству. Успех учащихся в изучении иностранного языка и их отношение к предмету зависят от того, насколько интересно проводятся уроки. Чем более уместно учитель использует различные методические приемы, тем интереснее проходят уроки, а поэтому прочнее усваивается материал. Приступая к изучению иностранного языка, дети очень многого ждут от нового учебного предмета, поэтому начинают изучать его с удовольствием. Но объем изучаемого материала постепенно возрастает, запоминать его становится сложнее. Интерес к предмету и познавательная активность начинают снижаться. Чтобы такая ситуация не возникла, учитель должен стараться создавать на уроке атмосферу комфорта, радости и успешности.

Изучение иностранного языка требует от учащихся напряженной умственной деятельности, внимания. Не всем детям иностранный язык дается легко. Важно, чтобы учитель не переставал вселять уверенность в своих учащихся. Таким образом, младший школьный возраст является наиболее ответственным этапом школьного детства и во многом определяющим для последующих лет обучения. Поэтому к концу младшего школьного возраста ребенок должен хотеть учиться, уметь учиться и верить в свои силы.

Список литературы

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. — М., 2008. — 190 с.
2. Закон «О народном образовании в Республике Узбекистан». Ташкент, 1997.
3. Андриянова В.И. Основы методики преподавания русского языка в начальных классах узбекской школы. Т.: Укитувчи, 1995.

ОСНОВНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ.

Нурова Гулчехра Тишабаевна
Докторант Самаркандского
государственного университета
Телефон: +998(91)5550525
gulanurova19972@gmail.com

Аннотация. В данной статье говорится об основных сложностях перевода, которые характеризуются особенностями синтактики и прагматики языковых выражений исходного языка и языка перевода. Актуальность данной темы заключается в выявлении различных факторов и использования грамматических трансформаций при переводе с английского языка на русский.

Ключевые слова: синтаксические комплексы, порядок слов, актуальное членение, внутреннее и внешнее членение, интонация.

Перевод - это создание на основе подлинного текста на одном языке эквивалентного ему текста на другом языке, равноценного оригиналу в коммуникативном отношении [3; 29]. Для того чтобы хорошо переводить, знания двух языков недостаточно. Чтобы в полной мере выполнить коммуникативную функцию перевода, достичь того, чтобы текст перевода произвел на получателя то впечатление, какое производит исходный текст, необходимо знать законы перевода, четко представлять его требования, предъявляемые обществом к переводу и к переводчику. Перевод играет большую роль в обмене мыслями между различными народами и служит делу распространения мировой культуры. Термин перевод многозначен. С одной стороны, он обозначает деятельность, заключающуюся в передаче содержания текста на одном языке средствами другого языка, а с другой - сами результаты этой деятельности. [1; 138] Отличия в порядке слов в английском и русском языках зачастую требуют перестройки предложения при переводе. В большинстве случаев несоответствие грамматического строя русского и английского языков проявляется именно в построении предложения. Обычный порядок членов предложения в английском языке следующий: подлежащее, сказуемое, дополнение, обстоятельство. В русском языке, по сравнению с английским, порядок слов более свободный. Однако необходимо иметь в виду, что свобода расположения членов предложения в русском языке относительная. Порядок слов всегда подчиняется определенным правилам и всегда выполняет те или иные грамматические, смысловые и стилистические функции.

Основными показателями актуального членения предложения являются порядок слов и интонация. В выражении актуального членения предложения участвуют также частицы, залоговые обороты и другие средства. Если в устной речи рему можно выделить интонацией, то на письме это, скорее всего, можно сделать через порядок слов.

Вместе с тем, есть немало примеров, когда именно русский язык является более дискретным, чем английский язык. Это ведет к необходимости использования противоположного переводческого преобразования, при котором производится не членение, а объединение высказываний. Для создания текста, отвечающего нормам русского языка, эти две тенденции должны быть уравновешены. Членение высказываний бывает двух видов - внешним и внутренним. Внутреннее членение состоит в замене простого предложения сложноподчиненным предложением. При внешнем членении одно высказывание преобразуется в два или более [2; 201]. Членению, как правило, подвергаются те английские высказывания, в которых фактически есть два субъекта. Один из них выражен грамматически представлен подлежащим в предикатном словосочетании, состоящем из подлежащего и сказуемого, другой же существует в скрытой форме. Для его выражения в английском языке используется ряд особых грамматических средств. К ним относятся так называемые синтаксические комплексы, абсолютные конструкции, некоторые значения неопределенного артикля, оговорки.

Объединение высказываний - такой же повсеместно используемый прием, как и членение. Причин объединения высказываний может быть много, в частности, это наличие между

высказываниями тесной смысловой связи или свертывание придаточного предложения в словосочетание с отглагольным существительным. Во втором случае речь идет о группе высказываний, представленных сложноподчиненным предложением. Иногда сохранение главного предложения или одного из придаточных противоречит нормам русского языка. «Чаще, главный состав сохраняется, а свертыванию подвергается придаточное предложение. Это связано с тем, что в русском языке существует тенденция к опредмечиванию действий и широкому использованию отглагольных существительных»[2;156]. В результате, проявлением этой тенденции в переводе служит прием номинализации, преобразование английских глаголов и глагольных форм в отглагольные существительные. Известное отсутствие отглагольных существительных в английском языке объясняется тем, что он «подразумевает» какие-то единицы информации, а русский их «выговаривает», а также, что в русском языке сильна тенденция к использованию отглагольных существительных, а в английском - глаголов.

Таким образом, под влиянием различных факторов переводчик вынужден прибегать к грамматическим трансформациям, важнейшие из которых состоят в полной или частичной реконструкции предложения, в замене частей речи или членов предложения в переводе.

Список использованной литературы

1. Баранов, А.Н. Введение в прикладную лингвистику. А.Н. Баранов. М.: Едеториал УРСС, 2003. 360 с.
2. Брандес М.П., Провоторов В.И., Предпереводческий анализ текста (для институтов и факультетов иностранных языков): Учеб пособие. - 3-е изд., стереотип. - М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001.- 224с.
3. Комиссаров, В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. В.Н. Комиссаров. М.: Высш. шк., 1990. - 253 с.
4. Виноградов В. С., Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). - М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001, - 224 с.

MULTIMEDIA EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS

Jalilova Yaira Makhmatmusaevna

Khaitova Kumush Bakhodir kyzy

Kashkadarya region, Kamashinsky district 63-IMUM

Phone: +998 90 981 09 88b +998 99 666 05 86

Mail: jalilova_yayra@mail.ru, kumushhayitova 05 @ gmail.com

Annotation: This article emphasizes the importance of ICT in the study of a foreign language, and also describes the issue of possible options for their use. The article discusses the modern concept of a lesson using information and communication technologies.

Keywords : information and communication technologies (ICT), foreign language, teaching methods.

Modern information and communication technologies (ICT) contribute to the development of individual critical and creative thinking, moral qualities in students. Everything that is acquired by students at the initial stage of the formation and formation of his personality and moral qualities is preserved for life. This also applies to the ability to think critically and to be critical of the information that surrounds and accompanies them.

The conclusions of scientists say that the use of information and communication technologies in teaching is based on data from human physiology: 1/4 of the material heard, 1/3 of what is seen, 1/2 of what is seen and heard, 3/4 of the material remains in the memory of a person if the student is actively involved in the process. Information and communication technologies have taken a firm place in the process of teaching a foreign language.

Information and communication technologies are an effective tool designed to develop the creative abilities of students and contribute to the formation of motivation for independent educational and research activities. The purpose of using this tool is to improve the quality of education at all stages. The use of ICT helps the teacher to solve the following didactic tasks:

- formation of sustainable motivation;
- activation of thinking abilities;
- attracting passive students to work;
- a qualitative increase in the intensity of the educational process;
- accustoming students to independent analytical work with various sources of information;

In the practice of the teacher, there is a certain classification of ICT tools according to the field of methodological application:

- trainers, the essence of which is to communicate new knowledge, to form skills, skills in educational and practical activities, thereby ensuring the required level of assimilation;
- simulators designed for the development of various kinds of skills and practical skills, the assimilation of the passed material;
- information retrieval and reference, which provide information, form skills and abilities in the system of building information;
- laboratory, which allow to conduct experiments remotely on real equipment in real time;
- modeling, allow you to model objects or phenomena in order to study their visual and other characteristics;
- settlement, which allow you to automate calculations and other operations in various fields;
- educational and game, the essence of which is in the creation of various educational situations in which the activity is realized in the form of a game.

Currently, the following areas of ICT are widely used:

- Creation of multimedia presentations. This is one of the easiest and most accessible ways to present educational material in a colorful and visual way .;
- Use of Internet resources. Includes search for relevant and useful information;
- Work with didactic games and educational programs. It helps to stimulate the motivation of students, allowing you to control and systematize the knowledge gained in a fun way.

Like any other medium, the use of ICT has both positive and negative sides. Therefore, it is very important to build the educational process in such a way as to make the most of only the positive

aspects, namely:

- deepening in a thorough study of theoretical knowledge;
- application of the acquired knowledge to practice;
- organization of the educational process using technical means;

ICT tools at school help the teacher to interest children, and students to better assimilate new material. But at the same time, their frequent use can lead students to get used to that they can solve different problems only in similar versions, and an unillustrated lesson will no longer cause them to be active.

ICT should be used only when this use has an undeniable pedagogical effect and the use of a computer cannot be considered a tribute to the times and turn it into a fashionable hobby.

Literature:

1. Zakharova, I.G. Information technologies in education: - M.: Publishing Center “Academy”, 2013. - 192 p.
2. Methods of teaching foreign languages / M.V. Lyakhovitsky [and others] ;. - M.: Higher school, 2015. -- 160 p.

**5 SINIF O'QUVCHILARI UCHUN O'ZBEK TILI FANIDAN “O'ZBEK TILI
XONASIDA” MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI**

Adinayeva Yashna Abdigaffarovna,
Navoiy shahar, 1 – AFCHO'IM
I toifali o'zbek tili fani o'qituvchisi

DARS MAVZUSI: O'ZBEK TILI XONASIDA
(Egalik va qaratqich kelishigi qo'shimchasining birga qo'llanishi)

Darsning maqsadi:

Ta'limiy maqsadi: o'zbek tilida egalik va qaratqich kelishigi qo'shimchasining birga qo'llanishi haqida umumiy ma'lumot berish.

Tarbiyaviy maqsadi: o'quvchilarni maktab jihozlarini qadrlashga o'rgatish, ularga maktabga, fanga bo'lgan mehrini oshirish.

Rivojlantiruvchi maqsadi: og'zaki va yozma nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga, o'z fikrini bayon etishga o'rgatish, xotira va tasavvurlarini rivojlantirish.

Dars turi: yangi tushuncha va bilimlarni shakllantiruvchi dars.

Dars uslubi: zamonaviy.

Dars jihozi: mavzuga oid rasmlar, tarqatmali materiallar.

DARSNING BORISHI:

I. Tashkiliy qism. (2 daqiqa).

O'qituvchining o'quvchilar bilan salomlashishi, o'quv xonasining tozaligini, o'quvchilarning darsga tayyorgarligini (o'quv qurollari, tashqi ko'rinishi) ko'zdan kechirish, davomatni tekshirish.

II. O'tilgan mavzularni so'rash. (3 daqiqa) O'tilgan darslar yuzasidan o'quvchilar bilimini savol-javob asosida aniqlash, uy vazifasini so'rash. “Ikki o'rtoq” matnini so'zlash, savollar tuzish.

III. Yangi mavzu bayoni (15 daqiqa).

1. Nutqiy mavzu: “O'zbek tili xonasida” matni orqali o'quvchilar yangi mavzu bilan tanishadilar va quyidagi savollarga javob beradilar: 1. Maktabingizda o'zbek tili xonasi bormi? 2. U nechanchi qavatda joylashgan? 3. Sinfingizda qanday jihozlar bor?

2. Grammatik mavzu: Qaratqich kelishigi, odatda, egalik qo'shimchalari bilan birga qo'llanadi. Bunda so'z o'zagiga avval egalik, keyin kelishik qo'shimchasi qo'shiladi. M: so'z + **im + ning** boshi, til + **imiz + ning** boyligi, xona + **si + ning** to'ri.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash. (20 daqiqa)

1.1-mashq (og'zaki) nuqtalar o'rniga kerakli so'zlarni qo'ying

2. 2-mashq (yozma). Egalik va qaratqich kelishigi qo'shimchalarini qo'llab so'z birikmalari tuzing.

3. 3-mashq (yozma) nuqtalar o'rniga kerakli so'zlarni qo'ying

4. 4-mashq (og'zaki) ustunchadagi so'zlarni o'zaro bog'lang.

5. 3-topshiriq (og'zaki) “Ona tilim” she'rini if. o'qib, savol-javob qiling.

V. Darsni yakunlash va baholash. (3 daqiqa)

O'qituvchi o'tilgan yangi dars mavzusi bo'yicha tushunmagan savollarga javob beradi, darsni mustahkamlashdagi o'quvchilar javobini muhokama qilib, o'quvchilar bilimini baholaydi va darsni yakunlaydi.

VI. Uyga vazifa: (2 daqiqa). Yangi so'zlarni yod olish va “Ona tilim” she'rini yod olish.

O'tmishi bor tarixga boy,

Navoiydan olgan chiroy.

Orzu havas bunda talay,

Ona tilim – a'lo tilim.

Yana qayta tug'ilgansan,

Baxt – iqbolga yog'rilgansan.

O'lkamizga nur bo'lgansan

Ona tilim — a'lo tilim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek tili 5 sinf darsligi 31-35 betlar A. Rafiyev

DRAMATIK ASARLAR USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASI

Matkarimova Dilorom Maqsudjonovna

Xorazm viloyati Xiva shahari
9-umumiy o'rta ta'lim maktabining
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada so'z san'atining asosiy turlaridan biri bo'lgan drammatik asarlar ustida ishlash hamda o'quvchilarga drammatik asarlar bilan ishlash texnologiyasini o'rgatish metodi haqida fikr mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zlar: Dramatik asarlar, kompozitsion tuzilish

So'z san'atining asosiy turlaridan biri bo'lgan drama qadimgi yunon tilidan olingan bo'lib harakat, amal-faoliyat degan ma'nolarni anglatadi. Dramatik asarlar, asosan, sahnada ijro etishga mo'ljallangan bo'lib, suhbat-dialog shaklida yoziladi.

Dramatik turga drama, komediya, tragediya (fojea) singari janrlar mansubdir. Bunday bitiklarda voqelik asarda bevosita ishtirok etuvchi shaxslarning xatti-harakatlari va nutqi orqali ochiladi. Dramatik asarlar sahnaga moslab yoziladi. Yozuvchining fikrlari asarda ishtirok etuvchilarning so'zi va faoliyati vositasida namoyon bo'ladi. Lirik yoki epik turdagi asarlarda muallif nuqtai nazar, ba'zan ochiq, ba'zan yashirin-pardali tarzda bildiriladi. Dramatik asarlarda ayni mana shu holatning mavjud emasligi o'quvchi uchun qo'shimcha qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Shunga ko'ra dramatik asarlarda munosabatlarning o'ziga xos tarzda aks ettirilishini o'quvchi yoki tomoshabin ongiga, idrokiga yetkazish masalasi turadi. Sahnada asaridagi har bir harakat va har bir so'zning katta ma'no tashishi o'quvchi yoki tomoshabinlar tomonidan anglab yetilishi kerak. Buning uchun tahlil jarayonida dramatik asarlarning shu xususiyatlariga alohida urg'u berishga to'g'ri keladi.

O'quvchi yoki tomoshabiniga bayon va tasvirlashga xos usullar yot bo'lganidan u personajlar xatti-harakatini, voqealar rivojini bevosita tahlil etish imkoniyatiga ega emas. Bunday vazifalar dialoglar yetakchiligidagi monolog, remarka va pauzalar yordamida muayyan vaqt ichida tomoshabin yoki kitobxon ko'z o'ngida sodir bo'layotgan qismlar shaklida amalga oshiriladi.

Har bir voqeaga yo'nalish beriladi. Dramatik asar tanaffuslar bilan ko'rsatilganligi sababli, har qaysi qismi parda deb yuritiladi. Parda ichida ko'rinishlar bo'ladi. Bir ko'rishga mo'ljallanganligi sababli dramatik asar hajman cheklangan bo'ladi.

Dramatik asarlar kompozitsion tuzilish jihatidan boshqa janrlardagi asarlardan farq qiladi. Shuning uchun drama janri so'z san'atiga mansub bo'lsa ham, sahnada ijro etilishi bilan roman va qissa janridan farq qiladi. Dramada har bir obraz o'z xarakteriga xos xislatlarni jonli tili, xatti-harakati orqali namoyish qiladi. Shunga ko'ra dramada proza va poeziyaga xos bo'lgan muallif nutqi bevosita ishtirok etmaydi. «Nasrchi va nazmchilar hikoya qilish, voqealarni izohlash, hodisalarni ifodalash, xarakterlarni tasvirlash yo'lidagi borishsa, dramaturg so'zlarni harakatga solish, qahramonlarni so'zlatib qo'yib, xarakterlarini ochish usulidan foydalanadi»¹²¹. Kitobxon yoki tomoshabin dramada sodir bo'layotgan voqea va qahramonlarni ularning o'zidan payqab oladi. Binobarin, dramaturg o'z qahramonlarining hayoti haqida hikoya qilmaydi, balki ularni harakatda ko'rsatadi.

Dramatik asarlarda ohang, pauza va ovoznining baland-pastligi katta ahamiyatga ega bo'lib, nutqning o'ziga xos bu xususiyati sahnada yorqinroq namoyon bo'ladi. Dramada dramaturg tashqi voqea-hodisalar, hayotiy masalalar, ishtirok etuvchi shaxslarni o'z-o'zini namoyon qilish vositasida aks ettiradi. Har qanday hodisa ham dramatik bo'lavermaydi.

Ta'lim jarayonida o'quvchi va talabalar bir necha dramatik asarlar bilan tanishadilar. Ular orasida qadimgi Yunon dramaturglarining asarlaridan boshlab, xorijiy mamlakatlardagi adiblar qalamiga mansub bo'lgan sahna asarlari, o'zbek dramaturglari bitiklarigacha qamrab olingan. Maqsud Shayxzoda, Said Ahmad, Sharof Boshbekov, Xurshid Davron va h.k. adiblarning dramaturgiyasi ham shular jumlasidandir. Dramatik asarlarni tahlil qilishda adabiyotshunoslikdagi mavjud tadqiqotlarga tayanish mumkin. Ayniqsa, Izzat Sulton, N. Mallayev, H. Abdusamatov, B. Imomov, I. G'afurov, Sh. Rizayevlarning tadqiqotlari bu jihatdan e'tiborlidir. Quyida dramaturg Sharof Boshbekov qalamiga mansub «Temir xotin» komediyasi matni ustida ishlash namunasi tavsiya etiladi. Adabiyotga XX asming 70-yillarida kirib kelgan Sharof Boshbekov badiiy adabiyotning

murakkab turlaridan bo‘lgan dramaturgiyada ijod qiladi. Shu paytgacha adibning «Taqdir eshigi», «Tikansiz tipratikanlar», «Eski shahar gavroshlari», «Eshik qoqqan kim bo‘ldi?», «Temir xotin», «Tushov uzgan tulporlar», «Charog‘bonlar» kabi dramalari chop etilgan va sahnalashtirilgan. Dramaturgning «Temir xotin» komediyasi hozirgi kungacha tomoshabinlar olqishiga sazovor bo‘lib kelmoqda.

Sh. Boshbekov o‘z ijodidagi xususiyatlar haqida gapirib: «Mening eng yaxshi ko‘rgan qurolim - yumor. Asar qanday janrda yozilmasin, voqealar qanchalik jiddiy, qahramonlarimning taqdiri qay darajada fojiali bo‘lmasin, yumor, hazil-mutoyiba, askiya unsurlari, so‘z o‘yinlaridan unumliroq foydalanishga harakat qilaman, bu, birinchidan, asami o‘qishli qiladi, tomoshaviyligini oshiradi, ikkinchidan, boshqa nuqsonlarni «yopib» ketadi. Masalan, «Temir xotin» asarimda aytiladigan «gap» jiddiy, lekin vaziyat, qahramonlarning so‘zi kulgili yoki aksincha bo‘lishi mumkin», - deb yozadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Imomov B., Jo‘rayev J., Hakimova O‘. O‘zbek dramaturgiyasi tarixi. - T.: «O‘qituvchi», 1995, 5-bet.
2. Abdusamatov O. Drama nazariyasi. - T.: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti. 2000. 210-bet.

INTERFAOL TA'LIM METODLARIDAN FOYDALANIB INGLIZ TILI DARSLARINI TASHKIL QILISH

Nishonova hamidaxon tursunovna

Farg'ona viloyati Dang'ara tumani

19-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada ingliz tilini o'rganishda zamonaviy innovatsion texnologiyalarining ahamiyati xususida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlari: ingliz tili, interfaol metodlar, innovatsion texnologiyalar.

Bugungi kunda dunyoning rivojlangan davlatlarining ta'lim tizimida chet tillarni, ayniqsa, ingliz tilini o'qitishda XXI asr ko'nikmalari juda muhimligi tadqiqotlar jarayonida o'z aksini topgan.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida katta tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritilmoqda. Interfaol ta'lim metodlari hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanayotgan metodlardan hisoblanadi.

Hozirgi ta'lim jarayonida o'quvchi sub'ekt bo'lishi lozim. Bunda ko'proq interfaol metodlarga e'tiborni qaratish ta'lim samaradorligini oshiradi. Ingliz tili darslariga qo'yilgan eng muhim talablardan biri mustaqil fikrlashga o'rgatishdir. Asosan ingliz tili o'qituvchilari Amerika Qo'shma Shtatlari, Angliya pedagoglari tajribasiga tayangan holda, quyidagi interfaol ta'lim metodlardan foydalanib kelmoqda:

“Muammoli vaziyat yechimi” (Creative problem solving) bu usulni qo'llash uchun hikoyaning boshlanishi o'qib beriladi, qanday yakun topishi o'quvchilar, talabalar hukmiga havola qilinadi;

“Quvnoq topishmoqlar” (Merry riddles) o'quvchilarga topishmoqlar o'rgatish. Ingliz tilini o'rgatishda muhim ahamiyatga ega, ular o'zlariga notanish bo'lgan so'zlarni o'rganadilar va o'ylab topishmoq javobini topadilar;

Kasbga oid ish qurollari haqidagi o'yin (Guess the tool). O'qituvchi o'quvchilarni juftlikka ajratadi. 2-o'quvchini yuzma yuz qilib ularga so'zlar yozilgan kartochkalarni beradi. Masalan: *Knife and cook, pen and pupil*. Bu o'quvchilar yozuvni bir biriga ko'rsatmasligi kerak.

O'quvchilar kartochkadagi ish qurolining nomini aytmasdan, o'sha so'zni tasvirlashlari shart. Boshqasi o'sha ish qurolini topishi kerak:

1-o'quvchi: It is used for cutting things (bread, vegetables).

2-o'quvchi: It is a knife. We use it to prepare meals.

“Pantomima” (Pantomime) bu usul juda qiyin mavzular tushuntirilishi kerak bo'lgan darsda yoki yozma mashqlar bajarilib, talabalar charchagan paytda foydalanilsa bo'ladi;

Ogohlantirish, bildirish iboralariga oid o'yin (Notices and warming practices). O'qituvchi ikki turdagi kartochkalarni tayyorlaydi. Birinchi turdagi kartochkalarda ba'zi joylarda aytiladigan iboralar va gaplar yoziladi. Ikkinchi tur kartochkalarda esa shu gaplar va iboralar aytish mumkin bo'lgan joylar ko'rsatiladi. Masalan:

1-o'quvchi: Many students are reading books.

2-o'quvchi: In the library.

3-o'quvchi: Tickets are sold out.

Shu bilan birga **“Kviz kartochkalari”**, **“Rolli o'yinlar”** **“Allomalar yig'ini”** **“Mantiqni kuchaytirish uchun ishlatiladigan o'yin”** (Exaggerate) kabi interfaol metodlar ingliz tili darslarini samarali tashkil etishda ahamiyatli hisoblanadi. Ushbu interfaol o'yinlarning maqsadi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hamkorlik, o'quvchining ta'lim jarayonida faol harakati, ziyrakligi asosiysi esa darsni qiziqarli tarzda o'zlashtirib, yodda saqlab qolishidir.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ingliz tili darslarini mazmunli tashkil etish hamda shu kabi interfaol ta'lim metodlarini qo'llash, dars samaradorligini oshirishda xizmat qiladi. Shu bilan bir qatorda, ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Yoqubov I Ya. Amaliy ingliz tili metodikasi. –T.: 2011
2. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. –T.: 1996
3. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari –T.: 2001

APPLICATION OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN ENGLISH LESSONS

Qorayeva Yulduz Sherabodovna
Tojiyeva Xadicha Abdirazzoqovna
Qashqadaryo viloyati Qamashi tumani
63 – IDUMI Ingliz tili fani o'qituvchisi

Abstract: This article describes the steam approach, interactive methods that can be used in English lessons, and their importance in English.

Keywords: STEAM, rolling snow pile, ripe grapes, garden laundry method.

STEAM is one of the most innovative methods in the world education system today. This method allows you to conduct a mixed type of education and develop the skills to apply the acquired theoretical knowledge in everyday life. STEAM is an in-school and out-of-school project is an innovative technology that allows you to carry out educational and research activities. With this method, sciences are taught in an integrated way, not in separate networks, showing the general interdependence. In addition to showing that science is relevant to everyday life, technology can also show students' creativity. This approach presents a number of tasks to students' activities, with the student learning to be creative in solving them. With the help of such tasks, the student not only invents ideas, but also learns to implement them in everyday life. In this way, the student learns to solve their problems within the framework of the tasks set and the available opportunities. The STEAM approach is to teach how to apply the acquired knowledge in real life.

Dolphin technologies

The content of this technology is an alternative to the problem posed by the community categorize the solutions according to the levels of acceptability of each of them. From evaluating the importance or insignificance, choosing the best option on this basis consists of for example, the area of the ground in the plug is 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45 cm let it be turned upside down.

To determine which of these options is best for tilting a particular plot of land, each of them is evaluated by students under the guidance of a teacher based on the available agronomic factors for tillage. Each small group can suggest their own options, and then the ideas can be summarized and the best option can be selected.

SKARAB TECHNOLOGY

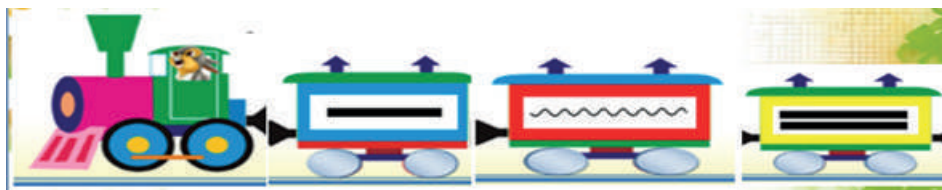
Scarab is an interactive technology that allows students to develop intellectual connection, logic, memory, solve a problem. Develops the ability to express one's thoughts openly and freely. This technology allows students to independently assess the quality and level of knowledge objective assessment, identification of concepts and ideas about the topic under study allows. It is about expressing different ideas at the same time and between them allows you to determine the dependencies.

The method of “rolling snow pile”

The Snowball method is a symbolic name for the training method used to reflect on a problem. It starts with giving students time, resources, and handouts. This method involves giving each member of the group a comprehensive perspective using the knowledge and experience of the whole group. To do this, students are divided into 4 small groups. All groups are given one assignment to discuss. Each small group works on the task separately. Then the first, second, third and fourth groups discuss the problem together. Eventually, all the small groups come together to discuss different ways to solve the problem as a whole. In the course of such a discussion, students' knowledge of the problem is deepened, clarified, enriched and expanded.

Rolling snow pile technology

Technology of the game “Grapes are ripe, go to the garden”.

It is better to play this game in small groups. A “Grape” model will be distributed to each group. According to the instructions on the grape leaf, the grapes are “cooked”. (Students write words of interest to the grapes.) The group that completes the task correctly and quickly is the winner.

The method “EVERYONE - TEACHES EVERYONE”

This method is a teaching method that allows students to become teachers and share certain knowledge with their peers. The purpose of this method is to provide students with the maximum amount of information needed in the teaching process, while at the same time stimulating the student’s interest in receiving and transmitting information. Also, the student who receives the amount of information will pass it on to as many friends as possible over a period of time.

References:

1. Avliyakov N.X., Musaeva N.N. Modular learning technologies. - T.: Science and Technology Publishing House, 2007
2. Ishmuhamedov R., Abdukodirov A., Pardaev A. Innovation in education technology / Practical recommendations. - T.: Talent Fund, 2008.

RUS TILINI O‘QITISHDA O‘QUVCHILARNING OG‘ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISH

Rafiqova Shahnozaxon

Farg‘ona viloyati Dang‘ara tumani
19-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi
Rus tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: rus tilini o‘qitishning mazmun-mohiyati, shuningdek rus tilini o‘qitishda o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirish g‘oyasi ochib berilgan.

Kalit so‘zlari: rus tili, og‘zaki nutq, kompetensiya, texnologiya, DTS.

Bugun yurtimiz mustaqil davlat sifatida jahon ham jamiyatida integrallashib borar ekan, yoshlarimizning o‘z ona tilini qadrlagan holda chet tillarini bilishi muhim ahamiyatga ega.

Barcha sohalarida mutaxassislar tayyorlash jarayonlarida ta‘lim tizimi ustuvorligini, jumladan, chet tillarini o‘qitishning yangi texnologiya- mexanizmlarini joriy etishni ta‘minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, xalqlar o‘rtasidagi aloqa, ma‘naviy va boshqa muloqotlar til orqali namoyon bo‘ladi. Til o‘rganishning bosqichlari turlicha bo‘lib biz buni rus tili misolida ko‘rib chiqishimiz mumkin. Rus tilida gapirish uch qismdan iborat nutqiy faoliyatdir. Dastavval gapirishga moyillik bo‘ladi. So‘ngra til vositasida fikrni bayon etish ehtiyoji tug‘iladi. Nutqiy harakatni bajarishga mayl paydo bo‘lsa, biror axborot yetkazish, savolga javob qaytarish yoki nutqqa bog‘liq bo‘lmagan harakat (masalan, iltimos, buyruq va hokazo)ni bajarishga kirishiladi. Gapirishning ushbu qismida aytish niyati hosil bo‘ladi. Gapirishni o‘rganishda sintagmatik aloqalarning ahamiyati katta bo‘lib, bunda so‘zning turli birikmalarda qo‘llanilishi ko‘zda tutiladi. Gapiruvchi xotirada tayyor turgan so‘zni yoki grammatik birlikni tanlaydi, odatda ona tili hodisalari xotirada tayyor turadi. Gapirishning uchinchi qismi ijro etish, fikrni bayon etish, talaffuz etish: ya‘ni, tashqi nutqda uni ifodalashdan iborat. Uchala qismga amal qilish nutq faoliyati turlarida gapirishni yuzaga keltiradi.

Fikrni og‘zaki bayon etishga o‘rgatish, muayyan fikrni yozma bayoni o‘zgalar nutqini idrok etib fahmlash (tinglab va o‘qib tushunish) kabi nutq faoliyati turlari bilan uzviy bog‘langan holda tashkil etiladi. Fikrni og‘zaki ikki shaklda, ya‘ni bog‘lanma (monolog) nutq va suhbat tarzidagi (dialog) nutqda ifodalash mumkin. Rus tilida monolog va dialogni o‘rganish o‘quv dasturining asosiy talablaridandir. Monolog uchun to‘liq jumlar va ularning nisbatan uzluksiz tizimlarini qo‘llash ahamiyatli bo‘lsa, dialogda tayyor jumlar ellips (qisqargan) gaplar ko‘proq ishlatiladi. Rus tilida nutq faoliyati turlarining sifat va miqdor ko‘rsatkichlari metodika asosida aniqlab beriladi. Gapirishda sifat ko‘rsatkichlari o‘quvchi nutqining mavzuga muvofiqligi va uni bayon etish mukammalligi, gapirganda – ijodiy yondashish; til materialini to‘g‘ri qo‘llay bilishi asosiy omil hisoblanadi.

Shuningdek, ta‘lim muassasalarida rus tillarini o‘qitishda og‘zaki nutqi ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim masalalardan hisoblanadi. Metodlarga asoslanib ta‘lim muassasalarida rus tillarini o‘rganayotgan o‘quvchilar DTSda belgilangan to‘rtta kompetensiyani- o‘qish, yozish, tinglab tushinish va gapirish kabi imlo va to‘g‘ri talaffuz me‘yorlarini bilishi, lug‘at boyligiga ega bo‘lishi talab etiladi.

Hozirgi davr talablarini amalga oshirishning yana bir yo‘li o‘quvchilarga ortiqcha material berishni kamaytirish, o‘quv jarayonini oddiy holatga keltirishdir. Bular yangi chet tillar dasturida hisobga olingan. O‘qituvchi buning uchun o‘quvchilar tomonidan materialni har tomonlama amaliy egallash jihatidan yondashadi. Shu sababdan o‘quvchi ishlarini til materiallarini produktiv (gapirish, fikrni yozma bayon qilish) va retseptiv (tinglab tushunish, o‘qishda) o‘zlashtirishga, o‘quvchi potensial lug‘atini kengaytirishga qaratadi. Har bir mustaqil O‘zbekiston Respublikasi fuqarosi o‘z kasbiga oid chet tilidagi adabiyotlarning asl nusxasini o‘qiy olishi, o‘qilgan matnni tushinishi va uni o‘z kasbida qo‘llay olishi lozim. Bundan tashqari, u berilgan mavzuda suhbatdoshi bilan chet tilida erkin fikr almasha olishi kerak. Zero, chet tillarini o‘rganish bugungi globallashgan davr talabidir.

Xulosa qilib aytganda, ta‘lim muassasalarida chet tilini o‘rgatish juda zarur, chunki o‘quvchilar har tomonlama yetuk qilib tayyorlashda chet tilining ahamiyati katta.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Jalolov J. Chet tili o‘qitish metodikasi. –T.: 1996
2. Avliyoqulov N.X. Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari –T.: 2001

О‘TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA QO‘LLANILGAN MAQOLLARNING BADIY XUSUSIYATLARI

Rahmonaliyeva dilnozaxon

Farg‘ona viloyati Dang‘ara tumani

19-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

Ona tili va adabiyoti fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: maqolada badiiy asarlarning emotsional-ekspressivlik ta’sirini kuchaytirishda maqollarning ahamiyati O‘tkir Hoshimov asarlari asosida yoritilgan.

Kalit so‘zlari: maqollar, badiiy asar, lingvopoetika, O‘tkir Hoshimov.

Har bir xalqning ona tili uning milliy o‘zligi, “aqliy va ruhiy dunyosining oynasi, dunyolarga bermaydigan bebaho boyligidir. Shunday bebaho boylikning bir bo‘lagi bo‘lgan maqollar xalqimizning necha ming yilliklar mobaynida to‘plagan hayotiy kuzatishlari asosida yuzaga keladigan, yetti o‘lchab, bir kesilgan xulosalardir.

Maqollar so‘zlashuv jarayonida qanchalik muhim ahamiyat kasb etsa, badiiy asar tilida ham ularning ahamiyati beqiyos. Badiiy asarning xalqchilligini, haqqoniyligini ta’minlashda, qahramonlar nutqini boyitish, emotsional-ekspressivlikka erishish maqsadida maqollardan ham foydalaniladi. Maqollardan ijodiy tarzda o‘rinli foydalanish asar g‘oyasini chuqurroq aks ettirishga ko‘maklashadi. Shuning uchun maqollarni, ularning badiiy asardagi o‘rnini o‘rganish, ilmiy, badiiy hamda lisoniy nuqtai nazardan tadqiq etish borasida o‘zbek adabiyotshunosligi va tilshunosligida ko‘p ishlar qilingan. Maqollarga xos yuqoridagi xususiyatlarni O‘tkir Hoshimov asarlari tilida ham yaqqol kuzatishimiz mumkin.

O‘tkir Hoshimov o‘z asarlarida qahramonlar nutqini boyitish, emotsional-ekspressivlikni oshirish maqsadida maqollardan mahorat bilan foydalangan. Shuni aytish joizki, ba’zi qahramonlar xarakterini yoritishda maqollar muhim ahamiyat kasb etgan. Masalan, “Ikki eshik orasi” romanida *Kecha keldi yugurib, bugun olar sug‘urib, O‘g‘ri qarisa, so‘fi bo‘ladi, Otdan tushsayam egardan tushmaydi, Amal tegdi hindiga – boshini suqdi yundiga* kabi maqollar orqali Umar Zakunchining xarakteri ro‘y-rost tasvirlangan.

Ma’lumki, maqollar qo‘llanish vaziyati, muayyan janr xususiyatlariga qarab turli-tuman ma’no-mazmun ifodalashi, tuzilishi jihatidan ham turli ko‘rinishlarda bo‘lishi mumkin. Maqollarga xos bo‘lgan bunday holat O‘tkir Hoshimov asarlarida o‘zgacha ko‘rinishlarga ega. Yozuvchi xalq maqollarini ba’zan ijodiy o‘zgartirgan holda qo‘llaydi. Bu, o‘z navbatida, yozuvchining o‘ziga xos uslubga ega ekanligidan dalolat beradi. Adibning ko‘plab asarlarida shakli o‘zgartirilib qo‘llangan maqollarning bir qancha ko‘rinishlari kuzatildi. Masalan, “Ikki eshik orasi” romani matnida *Bosh omon bo‘lsa, do‘ppi topiladi* maqoli badiiy maqsadga bo‘ysundirilganligi sababli asosiy mazmunni saqlagan holda tuzilish jihatidan o‘zgacha ko‘rinishda qo‘llangan, ya’ni maqoldagi *bosh so‘zi jon so‘zi bilan, do‘ppi so‘zi mol so‘zi bilan* almashtirilib, badiiy tasvir (qahramonlar holati, turmush tarzi) yanada kuchaytirilgan: *Bilaman, o‘ldim deganda har biringda sandiq burchagiga bekitib qo‘ygan bitta bilaguzuk, bir juft zirak bor. Yaxshi niyat bilan birini qizingga, birini kelingga atab qo‘yibsan... Jon omon bo‘lsa, mol topiladi. Bolang sog‘-salomat kelsa, to‘yni taqinchoqsiz ham qilaverasan. Omadi gap shu: belimda belbog‘im bor deganing obchiqaver lash- lushingni!*

Milliy qadriyatlarimizdan hisoblangan mehmonnavozlik yozuvchi mahorati tufayli quyidagi maqollar vositasida aks ettirilgan. Masalan:– *Bahay! Mehmon otangdek ulug‘!–* pakana kishi pildirab borib dadamga tirsagini tutdi. – *Xush kelibsiz, mehmon! ... Uqdim, mehmon kelsa bosh ustiga, dedim-ku!, Mehmon – atoyi xudo! Siylash kerak!* Adib bu kabi maqollarni qo‘llash orqali, avvalo, asarlari tilining xalqona, ravon, tasvirning ishonarli, sodda va ta’sirchan bo‘lishini ta’minlagan.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, O‘tkir Hoshimov asarlarida maqollar badiiy voqelikni yorqin aks ettirishga xizmat qilgan. Adib asarlarida qo‘llanilgan maqollar davr ruhini berishda, turli xil voqealarni tasvirlashda, qahramonlar xarakterini aks ettirishda muhim lingvopoetik vazifa bajargan.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Қўшоқов М. Сўз кўрки – мақол. – Тошкент, 1963
2. Karimov H. Istiqlol davri adabiyoti. – T.: 2010
3. Hoshimov O‘. Ikki eshik orasi. – T.: 2012

INGLIZ TILINI O'RGANISHNING AHAMIYATI

Rajabova Komila Furkatovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 12-maktab

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Telefon: +998 90 730 00 89

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz tilining o'ziga xos xususiyatlar va o'rganishning ahamiyati, maktablarda o'qitilishi, yuqori sinf o'quvchilarida ingliz tili grammatik ko'nikmalarini shakllantirish haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: ingliz tili, aloqa vositasi, grammatik ko'nikma,

Bugun ingliz tili dunyodagi eng muhim muloqot tili sifatida e'tirof etilmoqda. Shuni ta'kidlash lozimki, ushbu til dunyoning 70 mamlakatida rasmiy aloqa vositasi sanaladi. Ingliz tili 500 milliondan ko'proq kishining asosiy muloqot tili bo'lib, yana bir milliard 300 millionga yaqin inson ikkinchi til hisoblanadi. Ingliz tili – hind-yevropa oilasining german guruhiga kiruvchi til. Ingliz tili dunyodagi eng ko'p ishlatiladigan tillar ichida 3-o'rinda turadi.

Yuqori sinf o'quvchilarida ingliz tili grammatik ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy-metodik tavsifini tadqiq qilishdan ko'zlanadigan yagona maqsad ingliz tili grammatikasini o'rgatish modelini kiritishdir. Nazariy model o'quvchilarning inglizcha grammatik ko'nikmalarini takomillashtirish O'zbekistonda uzluksiz ta'lim yosh avlodni yuqori kasbiy madaniyat, ijodiy va ijtimoiy hayotga mustaqil moslashish ko'nikmalari hamda istiqbol rejalarini belgilash va hal etish qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Ushbu vazifalarni bajarishda hozirgi davr talabida bo'lish ahamiyatlidir. Shuning uchun ham jamiyatning ijtimoiy, iqtisodiy va ilmiy taraqqiyotini o'stirishda chet tilini yaxshi biladigan yosh avlodni tarbiyalashda chet tili, xususan, ingliz tilining o'rni juda katta. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturida ingliz tilining o'qitishning maqsadlari jamiyat, davlat manfaatlarini hamda talablaridan kelib chiqishi, unga muvofiq kelishi kerak.

Chet tili o'qitishning rivojlantiruvchi maqsadi quyidagilardir:

a) Nutqiy qobiliyatning tarkibiy qismlarini tinglash, idrok etish, payqab olish, til hodisalarini farqlash, fikrni mantiqli ifoda etish va boshqalar;

b) Nutq faoliyati bilan bog'liq bo'lgan psixik jarayonlar: tafakkur, xotira, diqqat, tasavvur, tahlil va sintez.

Ingliz tilini nima uchun o'rganamiz? Degan savol tug'ilishi mumkin. Ingliz tili bugungi jamiyatning tili. Uni bilmay turib yaxshi ishga joylasha olish, birorta sayohatga jo'nab ketib, usiz bemalol muloqotda bo'lish amri mahol. Bu til har bir mamlakatda alohida ehtiromga sazovor. Uni yaxshilab o'rganib olib, yangi texnologik olamni kashf etish mumkin.

Delvig Kristalning nazariyasi “Til bitta asosiy sababga ko'ra xalqaro miqyosga aylanib bormoqda,” deb yozadi taniqli ingliz tilshunos, - bu tilde so'zlashadigan odamlarning siyosiy kuchi, ayniqsa, harbiy kuch tufayli. Global til tarixi ushbu tilde so'zlashadigan askarlar, dengizchilarning muvaffaqiyatli ekspeditsiyalarida kuzatilishi mumkin. Yana shuni aytish mumkinki, ingliz tili butun dunyo bo'ylab akademiklar, shifokorlar, olimlar uchun jonli aloqa vositasi hamdir. Axir Xalqaro anjumanlar, xalqaro tajribani o'rganish va ilmiy fikr almashish faqat ingliz tilidan foydalaniladi. Olimpiya o'yinlari va mamlakatlar o'rtasidagi barcha turdagi musobaqalar rasmiy til ingliz tilini tanladilar.

Ingliz tili sevuvchilarning ko'pchiligi bu til soddaligi va kundalik hayotiyligi tufayli juda ommalashib keganligi to'g'risidagi nazariyani doim ta'kidlaydilar. Ayni bu tilda taxminan 800 mingdan ortiq so'z bor. Nafaqat so'zlar, balki sinonimlar ham o'zining talaffuz etilishi bilan juda boy. Masalan, “drunk” so'zining tarjimasini “mast” ma'nosini beradi, bu oddiy so'zning 2241 sinonimi mavjud, bu juda katta son. Bu rekord hatto Ginnes rekordlar kitobiga ham kiritilgan. Ingliz tili bir joyda turib qolgani yo'q, u doimo yangi so'zlar bilan yangilanib boryapti. Bu ham tilni yaxshiroq o'rganib olish juda zarur. Tez aytish o'yini nafaqat boshqa tillarda, ingliz tilida ham uning o'ziga yarasha o'rni bor. Masalan, ularning biri – The sixth sick sheik's sixth sheep's sick. Harflarni yaxshi o'rganish uchun ingliz tilining barcha harflari hozir bo'lgan gap ham mavjud. “I am” bilan “do” so'z iboralarini deyarli har bir maktab o'quvchisi biladi. Bu iboralar eng qisqa gaplar. Ingliz tilida eng uzun so'z hisoblanadigan so'z ham bor: Pneumonoultramicroscopicsilicovolcanoconiosis. Bu

soʻz ingliz tilida haqiqatdan ham ishlatilishiga ishonish qiyin. U kasallikni va uning nomlanishini anglatuvchi gap sifatida tarjima qilinadi.

Bugun ingliz tilini chuqur oʻrganish, uni bilish har bir oʻqimishli inson uchun, har qanday soha egasi boʻlishni xohlagan talabalar uchun muhimdir.

Foydalaniladigan adabiyotlar roʻyxati:

1. Jamol Jalilov. Chet tilini oʻqitish metodikasi. Toshkent. 2008-yil.
2. Hasanboy Rasulov. Oʻqituvchilar uchun metodik qoʻllanma kitoblari.

**5 SINIF O'QUVCHILARI UCHUN O'ZBEK TILI FANIDAN “USTOZGA RAXMAT”
MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI**

Raxmonova Muhayyo Samadullayevna,
Navoiy shahar, 1 – AFCHO'IM
o'zbek tili fani o'qituvchisi

**DARS MAVZUSI: USTOZGA RAHMAT.
(-lar ko'plik qo'shimchasining ishlatilishi)**

Darsning maqsadi:

Ta'limiy maqsadi: o'zbek tilida –lar ko'plik qo'shimchasi haqida umumiy ma'lumot berish.

Tarbiyaviy maqsadi: o'quvchilarni ustozlar mehnatini qadrlashga o'rgatish, ularga bo'lgan mehrini oshirish.

Rivojlantiruvchi maqsadi: og'zaki va yozma nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga, o'z fikrini bayon etishga o'rgatish, xotira va tasavvurlarini rivojlantirish.

Dars turi: yangi tushuncha va bilimlarni shakllantiruvchi dars.

Dars uslubi: zamonaviy.

Dars jihozi: mavzuga oid rasmlar, tarqatmali materiallar.

DARSNING BORISHI:

I. Tashkiliy qism. (2 daqiqa).

O'qituvchining o'quvchilar bilan salomlashishi, o'quv xonasining tozaligini, o'quvchilarning darsga tayyorgarligini (o'quv qurollari, tashqi ko'rinishi) ko'zdan kechirish, davomatni tekshirish.

II. O'tilgan mavzularni so'rash. (3 daqiqa) O'tilgan darslar yuzasidan o'quvchilar bilimini savol-javob asosida aniqlash, uy vazifasini so'rash.). 6-topshiriqdagi matnni o'qib, gapirib berish va matn yuzasidan berilgan yangi so'zlarni yod olish. Mavzu yuzasidan savol va topshiriqlarni bajarish.

III. Yangi mavzu bayoni (15 daqiqa).

1. Nutqiy mavzu: "Ustozga rahmat" matni orqali o'quvchilar yangi mavzu bilan tanishadilar va quyidagi savollarga javob beradilar: 1. Maktabga yangi kelgan kuningizni eslaysizmi? 2. Ustozingizning qaysi hislati sizga yoqadi? 3. Nima uchun ustozni ikkinchi ona deydilar?

2. Grammatik mavzu: O'zbek tilida –lar qo'shimchasi shaxs va narsalarning ko'pligini bildirish uchun qo'llanadi. M: ustoz-ustozlar, fan-fanlar, buyum-buyumlar kabi

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash. (20 daqiqa)

1.1-mashq (og'zaki) rasm asosida, tayanch so'zlarda foydalanib gaplar tuziladi.

2. 2-mashq (yozma). So'z birikmalari bilan gaplar tuzing.

3. 3-mashq (yozma) ko'plik ma'nosidagi –lar qo'shimchali gaplarni ko'chiring.

4. 2-topshiriq (og'zaki) rivoyatni o'qib javoblarni tushunturing.

V. Darsni yakunlash va baholash. (3 daqiqa)

O'qituvchi o'tilgan yangi dars mavzusi bo'yicha tushunmagan savollarga javob beradi, darsni mustahkamlashdagi o'quvchilar javobini muhokama qilib, o'quvchilar bilimini baholaydi va darsni yakunlaydi.

VI. Uyga vazifa: (2 daqiqa). Yangi so'zlarni yod olish va "Ustozlar" she'rini yod olish.

Sizgadir yurakda asragan so'zim,

To mangu ta'zimda turaman o'zim.

Dilimning tubida yangragan sozim —

Ezgulik yo'lida tolmang, Ustozim!

G'am ko'rmay bu dunyo turguncha turing,

Ming yillik mehnatlar huzurin ko'ring,

Shogirdlar baxtidan shod, masrur yuring,

Ezgulik yo'lida tolmang, Ustozim!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek tili 5 sinf darsligi 13-25 betlar A. Rafiyev

INGLIZ TILI FANINING BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'TILISHI

Sayfullayeva Go'zaloy Mehridin qizi

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 12-maktab

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Telefon: +998 90 730 00 89

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz tili fani va uning boshlang'ich sinflarda o'tilishi, darsni o'tishda turli zamonaviy texnologiyalardan foydalanish haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: ingliz tili, didaktik o'yinlar, innivatsion texnologiyalar, boshlang'ich ta'lim.

Zamonaviy boshlang'ich ta'limdagi eng asosiy va ijobiy o'zgarishlarga sabab bo'lgan qarorlardan biri bu O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidentining 2012-yil 10- dekabrda "Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida PQ-1875-sonli qaroridir. Ushbu qaror asosida chet tillarini, asosan, ingliz tilini o'rganish umumiy o'rta ta'lim maktablarining 1-sinflaridan o'yin darsidagi darslar va og'aki nutq darslari shaklida, 2-sinf dan boshlab esa, alifbo, o'qish va grammatikani o'qitish bosqichma-bosqich boshlanadi. Shubhasiz, mamlakatimiz ta'lim dargohlarida xorijiy tillar zonalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va o'qitishning ilg'or texnik vositalari bilan jihozlash, teleradiokanallarda bolalar va o'smirlarni xorijiy tillarga o'rgatuvchi ko'rsatuv va eshittirishlarni berib borish, boshqa mamlakatlar tarixi va madaniyati, jahon ilm-fani va texnik yangiliklariga bag'ishlangan ilmiy-ommabop xorijiy badiiy va multiplikatsion filmlarini o'zbekcha subtitrlar yordamida muntazam namoyish etish yoshlarimizga dunyo xalqlarining o'tmishi, madaniyati, ilm-fani bilan yaqindan tanishish imkonini berdi.

Boshlang'ich sinflarda, ayniqsa, birinchi sinfda o'quvchilarga chet tillarni o'rgatishda o'quvchining yoshi, fiziologik, psixologik xususiyatlarini hisobga olish kerak. Qarorda ta'kidlanganidek, birinchi sinflarda o'yin tarzidagi darslar va og'aki nutq darslari shaklida chet tillarini o'rgatishni amalga oshirish, haqiqatan kichik, yoshdagi o'quvchilarga mosligidir. Ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanish, eng samarali vositalardan biridir. O'yin davomida ularning tafakkuri, dunyoqarashi, fikrlashi kengayib boradi. Olimlar ta'limga o'yin orqali yondashuv ta'lim jarayonida osonlashtiradi, deb hisoblangan. Nafaqat osonlashtiradi, balki bu fanga qiziqishini kuchaytirib, bolani chuqur bili olishiga undaydi. O'yin tarzidagi darslar bolalarning og'aki nutqini rivojlanishiga yordam beradi. Birinchi sinf o'quvchilari rasmi yoki videoli turli ko'rishlarni juda yaxshi ko'rishadi. Turli xil rangli rasmlar orqali, ularning nuqtalarini o'stirishda o'yinlardan muntaza foydalanib turish lozim. Masalan, bu nima?, bu kim?, kim ko'p so'z biladi? Kabi o'yinlardan foydalanish mumkin. O'yin jarayonida bolalarning so'zlarni eslab qolishi, to'g'ri talaffuz etishga qarab rag'batlantirib, so'ngra ular kompyuterda rang-barang tasvirlarga uyg'un borish zarur. Bolalarning so'z boyliklarini ortib borishiga qarab boshqa turdagi o'yinlar, turli xil musobaqalarni tashkil etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalarga dastlab "Meva nomlari", "Kasblar", "Uy jihozlari" kabi mavzulardagi mashqalarni o'tinlar yordamida bajarish mumkin. holatda ko'rsatilsa, o'quvchilarning nutqi rivojlanib, atrof-muhitga munosabat doirasi kengayadi. Yangi mavzuni namoyish etish bosqichida ekranda so'zlar va uni aks ettiruvchi rasmlar paydo bo'ladi. O'quvchilar so'zlarni tinglab, ularni talaffuz etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Mavzuni kompyuter yordamida taqdim etishda ta'limni individuallashtirish prinsipiga e'tabor berish lozim. Ayrim o'quvchilar so'zning grafik, ayrimlari esa tovushli obrazni qabil qilishda qiyinchilikka uchraydilar.

Boshlang'ich sinflarda chet tili o'qitish metodikasi fani o'qitish jarayonida ta'limning an'anaviy va interfaol o'qitish usullardan foydalaniladi. Amaliy mashg'ulotlar og'aki va yozma shaklda tashkil etilishi ko'zda tutiladi. Mashg'ulotlarni o'tishda ilg'or pedagogic texnologiyalardan, xususan, ko'rgazmali slaydlarni kompyuter orqali namoyish etish, elektron materiallarni proyektor orqali tasvirga chiqarish vositalaridan foydalaniladi. Hozirgi kunda 1-sinfda o'qiyotgan bolalarimiz o'yinlar, qo'shiqlar orqali ingliz tilidagi 100dan ortiq so'zni bilib olgan bo'lsalar, 2-sinf o'quvchilari bu tilda o'qish va yozishni o'rganib, 250ga yaqin so'zni muloqotda ishlatish ko'nikmasiga ega bo'ladilar.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. N. Q. Xatamova, M. N. Mirzayeva. Ingliz tili darslarida qo'llaniladigan interfaol usullar. Uslubiy qo'llanma. Navoiy. 2006-yil.
2. O'. Hoshimov, I. Yoqubov. Ingliz tili o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. Toshkent. 2003-yil.

INGLIZ TILI DARSLARIDA AKTNING O'RNI

Shodiyeva Gulchiroy Qudratovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 34-maktab

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Telefon: +998 99 076 00 84

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz tili darslarida zamonaviy darslarni tashkil qilishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarning o'rni haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: axborot-kommunikatsiya texnologiyalar, ingliz tili, innovatsion texnologiya.

Hozirgi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish eng dolzarb vazifalardan biridir. Chunki bu texnologiyalardan foydalanganda mavzuning har tomonlama o'quvchilarga tushunarli bo'lishini talab etadi. Shu boisdan ham, yosh avlodga ta'lim berish jarayonida boshqacha yondashishni talab etmoqda. Darslarda zamon bilan hamnafas qadam tashlashni maqsad qilgan o'qituvchilar darsning har qanday qismini AKT orqali jonlantirishga tayyor bo'lishlarini davr talab etmoqda. Ta'lim jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, ayniqsa, chet tillarini o'qish va o'rganishda tobora katta ahamiyatga molik bo'lib bormoqda. Yangi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari o'qitishda katta imkoniyatlarini taqdim etadi, fan bo'yicha sifatli bilim olish va ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin tutadi. Ma'lumki, davr talabiga monand dars o'tishda mazkur fandan o'tiladigan birorta ham mashg'ulot o'qituvchi yoki o'quvchining taqdimotisiz o'tmasligi lozim.

2012-yil 10-dekabrda "Chet tilini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorida "Zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda o'qitishning ilg'or uslublari joriy etish yo'li bilan, o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillarga o'qitish, shu tillarda erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish hamda buning negizida, ularning jahon taraqqiyoti yutuqlari hamda dunyo axborot resurslaridan keng ko'lamda foydalanishlari, xalqaro hamkorlik va muloqotni rivojlantirishlari uchun shart-sharoitlari va imkoniyatlari yaratishlari va buning uchun bir qator muhim vazifalarni amalga oshirish zarurligi ko'rsatilgan.

AKT vositalari – kompyuter texnikasi, magnitofon, kitob, video uskunalari, elektron doska orqali dars vaqtini tejash va yanada ko'proq va samarali ma'lumot olishga imkoniyat demakdir.

Chet tillarini o'qitishda internet hamda uning katta imkoniyatlaridan foydalanishlari natijasida ta'lim va pedagogik jarayonlariga multimediyaga texnologiyalarining joriy etilishining istiqbolli toбора namoyon bo'lmoqda. Ma'lumki, asosiy kommunikatsiya vositasifatida internet bilan tanishuv to'rt yo'nalishda bo'ladi:

- 1) Internet axborot olish sifatida;
- 2) Internet muloqot vositasi sifatida;
- 3) Internet o'qitish vositasi sifatida;
- 4) Internet ko'ngilochar vosita sifatida.

Ingliz tili darslarida AKT va xususan, internetdan foydalanish orqali bir necha didaktik masalalarni hal qilish mumkin. AKTdan foydalanib dars o'tishda o'qituvchi unga DTS asosida reja tuzib, tayyorgarlik ko'rish mumkin. Darsda hech qachon o'qituvchining o'rnini egallay olmaydi, balki unga ko'makdoshlik vazifasini o'taydi. Dars mazmuniga ko'ra AKT va boshqa pedagogik texnologiklar navbatma-navbat oqilona qo'llashi lozim. AKTni dars jarayoniga tatbiq etishdan maqsad darsni boyitish, oddiy kitob bera olmaydigan ma'lumotlarni, didaktik ko'rgazmalarni berishdir. Shu tariqa internetdan foydalanib, chet tilini o'qitish orqali o'qituvchilar ham, o'quvchilar ham o'z ishlarida qulay imkoniyatga ega bo'ladilar. Shu boisdan ham, AKTni dars jarayoniga joriy etish dolzarb masala hisoblanadi. Zamonaviy dars samaradorligiga ta'limiy dasturlar, internetdan axborot izlab topish, natija sifatida chet tillarini o'rganishga qiziqishning o'sishi, xalqlararo, madaniyatlararo muloqotga aloqadorlikni anglash, ta'lim muhiti doirasini kengaytirish imkoniyati asosida erishiladi.

Bugungi kunda ta'limning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari masofaviy va ochiq ta'lim nuqtayi nazaridan ahamiyatli bo'lgan bir nechta materiallarni taqdim etishni ta'minlaydi. Ulardan biri televizion va video yozuvlar. Video va tegishli AKT vositalari ko'plab talabalarga eng yaxshi

o`qituvchilar ma`ruzalari haqida ma`lumot olish imkoniyatini beradi. Video yozuvlardan maxsus jihozlangan sinflarda ham, uyda ham foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. N. Q. Xatamova, M. N. Mirzayeva. Ingliz tili darslarida qo`llaniladigan interfaol usullar. Uslubiy qo`llanma. Navoiy. 2006-yil.
2. O`. Hoshimov, I. Yoqubov. Ingliz tili o`qitish metodikasi. O`quv qo`llanma. Toshkent. 2003-yil.

ABUL QOSIM MAHMUD AZ-ZAMAXSHARIYNING SHARQ FILOLOGIYASIDAGI O'RNI

Xasanova Karomat Atanazarovna

Qo'shko'pir tumani 2-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 515 42 88

xasanova.karomat_4288@mail.ru

Sodiqova Iroda Abdusharipovna

Qo'shko'pir tumani 2-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 221 94 85

iroda.abdusharipovna_2@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mahmud az - Zamaxshariyning hayoti, avlodlar uchun qoldirgan ilmiy merosi, tilshunoslikka oid asarlari hamda hozirgi kunda Mahmud az – Zamaxshariyning ilmey merosiga e'tibor berilishiga oid ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: “Ustod ul-arab va-l ajam”, “Faxru Xvarazm” , “Al-Mufasssal”, “Al-Kashshof”, “Al-Unmuzaj”, arab tili grammatikasi, lug'atlar.

Abul Qosim Mahmud ibn Umar az – Zamaxshariy musulmon sharqida “Ustod ul-arab va-l ajam” (Arablar va g'ayri arablar ustози), “Faxru Xvarazm” (Xorazm faxri) kabi sharaflı nomlar bilan mashhur bo'lgan o'rta osiyolik allomalardan yana biri Mahmud az - Zamaxshariydir (1075-1143).

Mahmud az - Zamaxshariy Xorazmning Zamaxshar qishlog'ida dunyoga keldi. Uning yoshlik yillari ilmu fan va madaniyat taraqqiy qilgan davrga to'g'ri keldi.

Zamaxshariylar oilasi dindor, hurmatga sazovor ziyoli oilalardan edi. Shunga ko'ra u dastlabki bilimni Zamaxsharda-o'z ota-onasidan oladi, xat-savodli bo'ladi. Mahmud o'z bilimni oshirish, ilm-fan bobida mukammal bo'lish maqsadida Xorazmga (Urganchga, so'ngra esa Buxoroga) yo'l oladi. Ushbu shaharlardagi madrasalarda o'zining ma'naviy-ma'rifiy saviyasini oshiradi. Bilimni yanada chuqurlashtirish maqsadida Isfaxon, Bog'dod, Makka, Marv, Nishopur, Shom, Hijoz va Iroq kabi ilm-fan, madaniyat taraqqiy qilgan shaharlarda bo'ladi, yetuk allomalardan, olimu fozillardan ilm-fan sirlarini o'rganadi, tinimsiz mehnat qiladi, doimiy izlanishda bo'ladi. Shunga ko'ra Mahmud az - Zamaxshariy o'z zamonasining buyuk allomasiga, ilm-fan homiysiga, dong'i ketgan mashhur kishisiga aylandi.

Buyuk alloma avlodlar uchun ulkan boy ilmiy meros qoldirdi. U tilshunoslik, lug'atshunoslik, jo'g'rofiya, adabiyot, aruz, tafsir, hadis, fikh va qiroat ilmiga oid 50 dan ortiq asar yaratdi, ko'plab she'rlar yozdi.

Mashhur tarixchi Ibn al-Qiftiy Mahmud Zamaxshariy haqida shunday deydi: “Xudo rahmat qilg'ur az - Zamaxshariy ilmu adab, nahv va lug'at bobida o'zgalarga misol (namuna) bo'ladigan alloma edi”, desa, Misr tarixchisi ibn Tag'riberdi esa Mahmud Zamaxshariy “shayx, buyuk alloma, o'z davrining yagonasi, o'z asrining eng peshvosi va imomi bo'lgan”, deydi.

Arab tili grammatikasiga oid Al-Mufasssal 1119-1121 yillarda Makkada yozgan.

Asar arab tili nahvu sarfini o'rganishda muhim dasturiy manba sifatida azaldan Sharqda ham, G'arbda ham shuhrat topgan asarlardan hisoblanadi.

Ko'pchilik olimlar o'z ilmiy qimmatini jihatidan Zamaxshariyning bu asari taniqli arab tilshunosi Sibavayhning (u 796 yili vafot etgan) arab grammatikasiga oid mashhur kitobidan keyin ikkinchi o'rinda turadi, deb ta'kidlaganlar. Bu asar o'sha davrning o'zidayoq arab xalqlari orasida katta e'tibor qozonadi va arab tilini mukammal o'rganishda asosiy qo'llanmalardan biri sifatida keng tarqaldi. Shom (Suriya) hokimi Muzaffariddin Muso kimda- kim az – Zamaxshariyning ushbu asarini yod olsa, uning besh ming kumush tanga va bosh oyoq sarupo sovg'a in'om qilishni va'da bergan. Mahmud Zamaxshariyning “Asos ul-balog'a” (Notiqlik asoslari asari asosan lug'atshunoslikka bag'ishlangan. Unda arab tilining fasohati va mukammalligi haqida so'z boradi. Fikrni chiroyli ibora va so'zlar bilan ifodalash, so'z boyligidan o'rinli va ustalik bilan foydalanish uchun kishi fasohat va balog'at ilmlaridan yaxshi xabardor bo'lishi kerak kerak edi. Buning uchun so'zni to'g'ri, o'z o'rnida ishlatish, qoidaga muvofiq so'zlash va yozish ham kerak bo'lgan.

Bu asarda adabiyotning asosiy qismlari, frazeologik so'z birikmalari va ularni amalda tatbiq etish yo'llari chuqur tahlil etilgan.

Az-Zamaxshariy ijodining gultoji bo'lgan, ilm-fan olamida g'oyat keng tanilgan “Al-Kashshof” asari Qur’oni Karimga yozilgan mashhur tafsirdir. Asarning to’liq nomi “Al-Kashshof an haqiqit-tanziyl va uyun il-aqoviyl fi vujud it-ta’viyl” (Kur’ondagi berk haqiqatlarni va uni sharhlash orqali rivoyatlar ko’zlarini ochg’ich) dir. “Al-Kashshof” az-Zamaxshariyning o’ziga ham g’oyat manzur bo’lgan. Hatto u o’z asari haqida shunday yozgan edi: “Chindan ham dunyoda tafsirlar behad ko’pdir. O’lay agar, ularda “Kashshof” kabisi bo’lsa. Agar hidoyat izlasang, “Al-Kashshof” ni takror o’qi. Nodonlik bir kasal bo’lsa, “Al-Kashshof” uning shifosidir”.

Al-Unmuzaj fi-n-nahv arab bo’lmagan xalqlarga arab tilini osonroq, soddaroq tarzda o’rgatish uchun mo’ljallanganligi bois, xalq orasida shuhrat topgan, keng tarqalgan. Mazkur asar yordamida tolibi ilm arab tilining asosiy qoidalarini tezda o’rgangan. Asarda lo’nda izohlar qoidalar hamda ularni mustahkamlash uchun misollar berilgan.

Mahmud Zamaxshariyning yuksak pedagogik mahorati ushbu asarda o’z aksini yaqqol topgan. Tajribali arabshunos, marhum Abduhafiz Abdujabborov “Al Unmuzaj” asarini 2001 yilda nashrga tayyorlagan. Bu risoladan hozirgi kunda o’quvchilar o’quv qo’llanma sifatida foydalanmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati

1. Rustamov A. Mahmud Zamaxshariy. –T., 1971.
2. Uvatov U. Abu-l-Qosim Mahmud az-Zamaxshariy // Donolardan saboqlar. – T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1994.
3. Mahmud az-Zamaxshariy. Al-Unmuzaj / Nashrga tayyorlovchi, muqaddima va atamalar sharhi muallifi Abduhafiz Abdujabborov. – T.: Toshkent islom universiteti nashriyoti, 2001. 80-b.

NEW IDEAS FOR TEACHING ENGLISH USING COMMUNICATIVE ACTIVITIES

Xaydarova Moxigul Abdullajonovna,
an English teacher of Namangan city, school № 88
Tel +973730089 E-mail:mohigul4958889@gmail.com

Annotation: This article refers to the way teachers can focus the teaching of the foreign language in the classroom in such a way that students can communicate in a conscious way, taking into account their real experiences. Communicative exercises such as this motivate the students by treating topics of their choice, at an appropriately challenging level.

Keywords: communicative competence, communication, motivation, teaching

The communicative method of teaching English is a modern approach in education. The communicative approach aims to help the student get rid of the language barrier. In practice, this means that almost 70% of classes are devoted to conversational practice, and yet it is a mistake to think that the communicative approach is only conversations in English. The method also involves teaching writing, grammar, and listening skills. Let's consider the fundamental principles of the communicative methodology of teaching English:

1. Help in overcoming the language barrier. A student begins to speak English from the first lesson, even if he is not familiar with the vocabulary and alphabet. This makes it possible to quickly get used to the sound of speech, which allows you to prevent the language barrier.

2. When teaching, only modern authentic manuals are used. Carefully designed English-language textbooks contain fascinating and, most importantly, practical material that you can use in life.

3. The teacher goes through three stages of training with the student:

engagement, study, activation.

At the first stage of engagement, the teacher engages the student in the learning process: offers to discuss a picture or initiates an interesting discussion, discuss an actual event, etc. At the second stage of the study, the student learns a grammatical topic, new words and expressions. Then comes the third stage of knowledge activation, where the student performs various exercises to consolidate new grammar and words.

Based on the tasks that this method sets for itself, let's consider who it will suit. So, the communicative method of learning English is suitable for those who:

1. Speaking correctly (accuracy). In the course of training, students are taught to speak on different topics, while the speech must be correct. Since most of the training is devoted to speaking, in a very short period of time the student loses the fear of speaking or the fear of making a mistake.

2. Speaking fluently (fluency). The more often and for longer you speak English, the better you learn to formulate thoughts. During the training, the teacher builds an interesting dialogue with you, in which you will be happy to get involved. You will be able to use various clichés and colloquial phrases that help you formulate answers quickly.

Interesting topics are selected for discussion, free communication in the language is encouraged, and group tasks are performed. This allows each student to feel free and not be afraid to make a mistake.

Activity 1. "Meet your partner". Each student in the group has his own pair, which he does not know about and which he must find by asking other participants of the game questions.

Activity 2. "Interview". The purpose of this technique is to interview as many participants as possible in order to find out their opinions, judgments, and answers to the questions posed. The interview is preceded by the compilation of a questionnaire in the form of a table in which the answers are recorded. For example: The task is to find out what your classmates like to read and what they like to do in their free time. To interview your classmates as much as possible, you should organize a game in a circle. Participants form outer and inner circles, find a partner and interview each other. Then the students of the outer circle move to the next participant clockwise. And this happens until all the participants of the game are interviewed.

For grades 5-9, there are many exercises like look, listen, repeat, act and continue. Students can be offered certain communication games. For example, Role-playing.

Thus, it can be concluded that a foreign language is a specific educational subject, the main task of which is to form and develop students' communicative competence.

In conclusion, we can say that, communicative games are necessary exercises in teaching a foreign language, as they bring the process of activating lexical and grammatical material closer to the conditions of real communication. In addition, these exercises help to increase the motivation and activity of students in the classroom. This means that students will be able to master a new means of communication, that is, acquire skills and abilities to communicate using the language being studied.

References:

1. Das, B. K. (Ed.) (1984). “Communicative language teaching.” Selected papers from the RELC seminar (Singapore).
2. Clark, J. L. (1987). Classroom assessment in a communicative approach. «British Journal of Language Teaching,»
3. Savignon, S., & Berns, M. S. (Eds.). (1984). “Initiatives in communicative language teaching.” Reading, MA: Addison-Wesley.

INGLIZ TILINI O‘QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Yoldasheva Muhabbatxon

Farg‘ona viloyati Dang‘ara tumani
19-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi
Ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tili darslarini o‘qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Chet tili, innovatsion texnologiya, texnologik vositalar.

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so‘ng, chet tillarini o‘rgatishga qiziqish oshdi va yoshlar uchun ko‘plab imkoniyatlar yaratib berildi. Hozirgi paytda yurtimizda xorijiy tillarni o‘rgatishga katta ahamiyat berilmoqda. Bu ham albatta, bejiz emas. Bugun jahon hamjamiyati o‘ziga munosib o‘rin egallashga intilayotgan mamlakatlarimiz uchun, chet ellik sheriklarimiz bilan hamjihatlikda, hamkorlikda o‘z buyuk kelajagini qurayotgan xalqimiz uchun xorijiy tillarni mukammal bilishning ahamiyatini baholashning hojati yo‘qdir. Respublikamizda chet tilining o‘qitilishi, chet tili o‘qituvchilarining bilim va ko‘nikmalarini baholashning umumevropa mamlakatlari tavsiyanomalari (CEFR) ga mos ravishda yangi usul va talablari ishlab chiqildi. Unga ko‘ra umumta‘lim maktablari va kasb-hunar kollejlari o‘quvchilari uchun darsliklar yaratildi. Ushbu talablarga mos ravishda o‘quv xonalari stendlar va yangi axborot kommunikativ texnikalar bilan jihozlandi. Chet tili o‘rganishga bo‘lgan talab ham kundan kunga oshib bormoqda. Chet tili fani to‘rt aspektga (o‘qish, yoish, tinglab tushunish va gapirish) bo‘linib, ularning har biri bo‘yicha alohida tushuncha va ko‘nikmalar berilmoqda.

Ta‘lim texnologiyalari, bu ta‘lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishdir. Shuningdek, ta‘lim jarayoniga zamonaviy innovatsion texnologiyalarini olib kirish orqali ta‘lim sifati va samaradorligini oshirishni nazarda tutadi. Xususan, chet tilini o‘rganishda bunday axborot-kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjuddir. Til o‘rganish va o‘qitishda zamonaviy texnologiyaning roli beqiyosdir. Ta‘lim jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanishda o‘quvchilar ham axborot — kommunikatsion texnologiyalarni yaxshi bilish va ulardan foydalana olishi muhim omil hisoblanadi.

Chet tilini zamonaviy texnologiyalardan foydalanib o‘rgatish va o‘rganish eng samador usullardan biridir. Bu jarayonda, jumladan: kompyuterlardan foydalanganda o‘quvchi chet tilidagi video roliklarni, namoyishlarni, dialoglarni kino yoki multfilmlarni ham ko‘rishi ham eshitishi mumkin; chet tilidagi radio eshittirishlar va televideniya dasturlarni eshitish va tomosha qilish mumkin; an‘anaviy usul hisoblanadigan magnitafon va cassetalardan foydalanish; CD pleyerlardan foydalanish mumkin. Bu texnik vositalardan foydalanish o‘quvchilarning chet tilini o‘rganishlari jarayonini qiziqarliroq va samaraliroq bo‘lishini ta‘minlaydi.

Bugungi kunda maktablarda interfaol o‘yinlar orqali dars o‘tish an‘anaga aylanib bormoqda. Ma‘lumki, darsning turli xil o‘yinlar asosida o‘tilishi o‘quvchilarning imkoniyatlarini namoyish etish, diqqatni jamlash, bilim va ko‘nikmalarini oshirish va kuchli bo‘lishlarini ta‘minlaydi. O‘yin texnologiyasidan foydalanishning asosini o‘quvchini faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyat tashkil etadi. O‘yinlar jarayonida o‘quvchi oddiy darsga qaraganda bu mashg‘ulotga qiziqibroq yondashadi va bimalol faoliyat ko‘rsatadi. Ta‘kidlash lozimki, o‘yin eng avallo, o‘qitishning bir usulidir. O‘quvchilar o‘yinli darslarga qiziqib qatnashadilar, g‘alaba qozonishga intiladilar, o‘qituvchi ular orqali o‘quvchiga ta‘lim-tarbiya ham beradi. Bugungi kunda ingliz tili o‘qituvchilari Amerika Qo‘shma Shtatlari, Angliya pedagoglari tajribasiga tayangan holda innovatsion metodlardan foydalanib kelishmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Ingliz tili darslarida innovatsion usullarni qo‘llash natijasida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to‘g‘ri javob berish malakasi shakllanadi. Bunday usullar o‘quvchida bilimga ishtiyoq uyg‘otadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Yoqubov I Ya. Amaliy ingliz tili metodikasi. –T.: 2011
2. Jalolov J. Chet tili o‘qitish metodikasi. –T.: 1996

O‘ZBEK VA RUS TILIDAGI SO‘Z VA IBORALARNING SEMANTIK FARQLANISHI

Yuldasheva muhayyoxon akbarxonovna

Farg‘ona viloyati Dang‘ara tumani

19-umumiy o‘rta ta’lim maktabi

Rus tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus tili va o‘zbek tili o‘zaro qiyoslanadi. Qiyoslashga asos qilib esa leksik birliklar olingan.

Kalit so‘zlar: frazeologik birlik, ibora, semantika, rus tili.

O‘zbek va rus tilidagi so‘zlarning ma’nolari miqdor jihatidan ikkala tilda har doim ham muvofiq kelavermaydi. Masalan, o‘zbek tilidagi *o‘qimoq* so‘zi ham «o‘qimoq», ham «o‘rganmoq» ma’nolarini beradi. Rus tilida esa bu ikki ma’no ikki xil so‘z (*читать, учить*) bilan ifodalanadi.

S.I.Ojegovning izohli lug‘atida *удму* so‘zining 24ta ma’nosi berilgan, o‘zbek tilidagi *bormoq* so‘zi esa «O‘zbek tilining izohli lug‘ati»da berilishiga ko‘ra, oltita ma’noga ega. Umuman olganda esa ko‘p ma’nolilik xususiyati har ikkala tildagi so‘zlarga ham xos bo‘lib, ularning aksariyat qismi o‘zbek tilida ham, rus tilida ham eng qadimgi leksik qatlamlarga mansubdir. Ayrim hollarda o‘zbek tilidagi polisemantik so‘zlarning bosh va hosila ma’nolari rus tilidagiga aynan mos keladi. Masalan: *oltin uzuk* – золотое кольцо, *oltin kuz* – золотая осень, *oltin qo‘llar* – золотые руки yoki *temir eshik* – железная дверь, *temir iroda* – железная воля. Keltirilgan misollardagi *oltin*, *temir* so‘zlari rus tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilingan birikmalarda ham bosh va hosila ma’nolarini saqlab qolgan. Ma’lumki, xalq og‘zaki ijodi ajdodlardan avlodlarga o‘tib kelar ekan, asrlar davomida yashab, takomillashib, kengayib, boyib boraveradi. O‘zbek tili turlicha iboralar, maqollar va turg‘un birikmalarga boy bo‘lib, ularda xalqimizning tarixi, madaniyati, urf-odati va ma’naviyati o‘z ifodasini topgan. Ikki yoki undan ortiq so‘zdan tarkib topib, yaxlit bir ma’no ifodalaydigan lug‘aviy birliklarni biz iboralar yoki frazeologizmlar yoxud frazeologik birliklar deymiz. Odatda, iboralar ma’nosi bir so‘z (leksema)ga teng keladigan birliklar sifatida baholanadi. To‘g‘ri, o‘zaro birikib, turg‘un birikmani, ya’ni iborani tashkil qilgan birliklar asosan yaxlit bir ma’no, bir tushunchani ifodalaydi, ammo bunda leksemadagidan ortiqroq bo‘yoqlar, bo‘rttirmalar mavjud. Shuning uchun leksik ma’no frazeologik ma’noga teng bo‘la olmaydi.

Barcha tillarda bo‘lganidek, rus tilining leksik tarkibida ham iboralar mavjud bo‘lib, ular nutqda turlicha mazmun va ma’no bo‘yoqlarini olgan holda qo‘llanadi.

O‘zbek va rus tillaridagi iboralarning tuzilishi va tarkibi, o‘zaro qiyoslanganda, ular o‘rtasida quyidagi o‘xshashliklar borligi aniqlanadi: 1) Har ikkala tilda ham iboralar ikki yoki undan ortiq so‘zdan tarkib topadi: *adabini bermoq* – показывать кому-нибудь; 2) so‘z birikmasi yoki gapga teng keladi: *Biri bog‘dan kelsa, ikkinchisi tog‘dan keladi.* – Один про Фому, а другой про Ерёму; (Bu o‘rinda iboralarning aynan tarjimasini emas, rus tilidagi ekvivalentlari berildi) 3) Har ikkala tilda ham iboralar bir butun lug‘aviy birlik holatida bo‘ladi va ularning tarkibidagi so‘zni o‘zgartirib bo‘lmaydi. 4) Har ikki tilda ham frazeologik birliklar biror sintaktik vazifada kela oladi: *U doim rahbarlarning oldida dumini likillatadi.* – Он всегда вертит хвостом перед начальниками. 5) Har ikki tilda ham iboralar nutq jarayonida hosil qilinmaydi, balki tilda tayyor lisoniy birlik sifatida yashaydi.

O‘zbek va rus tillaridagi frazeologizmlar semantik jihatdan o‘zaro qiyoslanganda, quyidagi holatlar namoyon bo‘ladi:

Ayrim o‘zbekcha iboralar rus tilidagi iboralarga ham shaklan, ham ma’nosi bilan muvofiq keladi: *ko‘z qorachig‘idek asramoq* – беречь как зеницу ока, *tepa sochi tikka bo‘ldi* – волосы дыбом. Har ikkala til iboralari ma’noviy jihatdan o‘xshash bo‘lsada, ularning tarkibidagi so‘zlar bir biriga mutlaqo muvofiq kelmaydi. Bunday iboralarda mahalliy va milliy bo‘yoqlar turlicha bo‘ladi: *To‘rt tomon qibla* – скатертью дорога. *O‘zi yemas, itga bermas.* – И сам не ем, и другим не дам. *Ali Xo‘ja- Xo‘ja Ali* – Что в лоб, что по лбу. Bunday iboralar ko‘pchilikni tashkil etadi.

Demak, rus va o‘zbek tillari leksikasini qiyoslashda so‘zlardan emas, kattaroq birliklardan, aniqrog‘i, gap va matnlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizov O. Safaev A. Jamolxonov. O‘zbek va rustillarining qiyosiy grammatikasi. – T.: 1986
2. Hamrayeva Y., Elmurodova L. O‘zbek va rus tillarining qiyosiy tipologiyasi. – T.: 2007
3. Rahmatullaev Sh. O‘zbek va rustillarini qiyoslash. – T.: 1993

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Омонбаева Раъно Давлатбековна

Учитель русского языка и литературы
средней общеобразовательной школы №54
Балыкчинского района Андижанской области

Аннотация: в статье рассматриваются проблемы модернизации образовательного процесса с помощью информационных технологий. Также существует необходимость использования информационных технологий на уроках русского языка.

Новые условия развития общества на современном этапе ставят перед системой образования новые задачи формирования качественно нового уровня подготовки квалифицированных специалистов, для их развития и становления как творческой личности, обладающей собственным стилем мышления, способной самостоятельно и творчески решать стоящие перед ними задачи. Целенаправленное развитие и системное реформирование образования требует особой роли языкового образования, развития коммуникативной компетенции личности, способной использовать русский язык как инструмент общения. Современный мир стремительно развивается, изменяется и прогрессирует.

Современная школа просто обязана формировать у учащихся жизненные навыки и ключевые компетенции. И формироваться все это должно на уроке, который должен быть непременно развивающим и личностно — ориентированным.

Через язык можно приобщить личность к универсальным глобальным ценностям, формировать умение общаться и взаимодействовать с представителями других культур в мировом пространстве. Решение этой задачи становится актуальной в нашей многонациональной стране. Компетенции и компетентностный подход занимают центральное место в системе управления качеством образования. По существу, управление качеством образования начинается с определения состава тех компетенций, которые должны быть освоены в учебном процессе в школе как образовательные результаты. Рассмотрим те виды компетенции, которые имеют непосредственное отношение к изучению русского языка. Языковая компетенция представляет собой практическое овладение материалом языковой системы. Лингвистическая компетенция включает в себя знание основ науки о русском языке, усвоение понятийной базы учебного курса и формирование учебно-языковых умений работы с языковым материалом. Коммуникативная компетенция - это знания, умения и навыки, необходимые для понимания чужих и порождения собственных программ речевого поведения, адекватных целям, сферам, ситуациям общения.

Она включает в себя знание основных понятий лингвистики речи, умения и навыки анализа текста и собственно коммуникативные - умения и навыки речевого общения применительно к различным сферам и ситуациям общения с учетом адресата и стиля речи. Формирование лингвистической и коммуникативной компетенций являются одинаково важными задачами преподавания русского языка. В понятие «коммуникативная компетенция» включаются следующие показатели:

- 1) осведомленность в лингвистической теории, осознание ее как системы правил и общих предписаний, регулирующих употребление средств языка в речи;
- 2) знание речеведческой теории, владение основными видами речевой деятельности;
- 3) владение основными языковыми (опознавать, классифицировать и т. п.) и речевыми (выбирать, актуализировать и т. п.) умениями;

Таким образом, цель обучения русскому языку в условиях двуязычия в нашей стране связана с формированием коммуникативной компетенции - одной из важнейших категорий лингводидактики и базового компонента культуры.

Целью обучения учащихся является формирование у них коммуникативной компетентности, то есть набора и реализации программ речевого поведения в зависимости от способности человека ориентироваться в обстановке общения, в основе которой лежит принцип профессионального общения, моделирующий условия профессиональных отношений.

Русский язык, несмотря на изменившуюся языковую ситуацию, продолжает исполнять роль языка межнационального общения в Узбекистане и на современном этапе всё еще играет большую роль в подготовке специалистов. Значение русского языка зависит от та-

ких факторов, как:

- наличие в библиотеках специальной литературы на русском языке;
- стремление учащихся получить информацию на русском языке из телевидения, радиовещания, периодической печати, Интернет;
- значимость русского языка связана с будущей деятельностью наших учащихся как специалистов;

Современное функционирование русского языка как языка межнационального общения в тесном единстве с мировой культурой и цивилизацией. Важно организовать учебный процесс таким образом, чтобы посредством русского языка учащиеся могли приобщиться к мировой культуре.

Приобщение человека к культуре происходит не только при изучении языка, но и под влиянием того, что мы читаем, слышим, видим, под влиянием той речевой среды, в которую погружены обучаемые. Одним из средств, создающей развивающую речевую среду является текст.

Обучение русскому языку активизирует формирование коммуникативной компетенции, воспитывает языковую личность, способную к профессионально-деловой межкультурной коммуникации, стремящуюся к саморазвитию и самообразованию, умеющую творчески мыслить.

Использованная литература:

1. Ишмухамедов Р., Абдукодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. – Т.: 2008
2. Быстрова Е. А. Коммуникативная Методика в преподавании русского языка. Русский язык и литература. – М.: 2000
3. Пашкевич А. В. Создание системы оценивания ключевых компетенций учащихся массовой школы: Монография. – М.: 2013

ASAR KONSEPTIGA DOIR NAZARIY QARASHLAR

A'zamova Gulasal Sodiq qizi
Farg'ona davlat universiteti
Gumanitar yo'nalishlar bo'yicha
chet tillar kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada konsept tushunchasiga turlicha yondashuvlar tahlil etilgan bo'lib, misollar yordamida konsept atamasi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: konsept, adabiyot, tarjimashunoslik, obraz, freym, mazmun, mohiyat.

Lingvistik adabiyotlarda “konsept” tushunchasiga turlicha yondashuvlar uchray turadi, shu sababli ham bu termin haqida juda ko'p izohlar mavjud, turli yondashuvlar natijasida esa konseptning tasniflari ham turlicha aniqlanadi. Konsept turlari: Konsept o'z strukturasi ega. Oddiy muayyan fikr, butun konseptual struktura, abstraktlikning bosqichlarini tashkil qilgan tushuncha ham konsept funksiyasini bajarishi mumkin. O'z mazmuni va abstraktlik darajasiga ko'ra A.P.Babushkin konseptni quyidagi turlarga tasniflab chiqqan: konkret obraz; sxema; tushuncha; prototip; freym; senariy(skript); geshtalt. Konsept tushunchasining tilshunoslikda qabul qilinganligi madaniyat, ong, tafakkur va til birligining asosiy o'ziga xosliklarini aniqlashda, lingvistikaning kulturologiya, falsafa va kognitologiya aspektlari uchun yangi bosqich bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, tushuncha bo'lgan leksik birliklar soni cheklangan, chunki yo'q hodisaning har bir nomi - bu tushunchadir. Kontseptsiya faqat shulardan iborat ma'lum bir madaniyat uchun dolzarb va qimmatli bo'lgan voqelik hodisalari katta ahamiyatga ega. Maqol va matallarning predmeti bo'lgan til birliklarining soni; she'riy va nasriy matnlar. Ular o'ziga xos ramzlar, timsollar bo'lib, aniq belgilab beradi. ularni yuzaga keltirgan matn, vaziyat, bilim. Ularning tashuvchilari xalqning madaniy xotirasi.

Odatda, “konsept” atamasi shuni hisobga olgan holda kontseptsianing mazmunini anglatadi. Zamonaviy tilshunoslikda “konsept” atamasi semantikani tavsiflash uchun keng qo'llaniladi. Chunki lisoniy iboralar ma'nosi ekvivalent ifodalangan bo'ladi. Tushunchalarni kontseptual tuzilmalarga - bu qarash kognitiv yondashuvning o'ziga xos umumiy belgisidir [Gachev, 1992].

So'nggi 15 yil ichida konsept aktallashtirildi va qayta talqin davrini boshdan

Konseptning turli xil ta'riflari mavjud, ular quyidagilar:

- bu ideal ifodalashda inson tajribasining minimal birligi;
- bu bilimlarni qayta ishlash, saqlash va uzatishning asosiy birliklari;
- konseptning mobil chegaralari va aniq vazifalari bor;
- konsept ijtimoiydir, uning assotsiativ maydoni uning pragmatikligini belgilaydi;
- bu madaniyatning asosiy hujayrasi.

A.Vejbitskaya rus madaniyati uchun faqat uchta asosiy konseptni ko'rib chiqdi (“Taqrir”, “Sog'inch” va “Vasiyat”), Yu.S. Stepanovning fikricha, ularning soni to'rt beshgacha etadi yoki o'nlab. Bular “Abadiyat”, “Qonun”, “Yomonlik”, “So'z”, “Sevgi”, “Imon” va boshqalar.

Kirnoze ta'kidlaydiki, bu milliy konseptlarning aniq doirasini aniqlash - muammoni hal qilib bo'lmaydi. Bundan tashqari, kontseptsianing nominativ sohasi kontseptual yoki boshqacha aytganda, semantik sohalarga asoslanadi. So'zlarni ularning ma'nosi asosidagi tushunchalarga ko'ra tasniflash mumkin. Bu tasnif kontseptual yoki semantik sohalar nazariyasi bilan chambarchas bog'liq. “Semantik maydonlar” atamasi bilan biz lug'atning bir-biri bilan chambarchas bog'langan tarmoqlarini tushunamiz, ularning har biri umumiy tushuncha bilan tavsiflanadi. Masalan, ko'k, qizil, sariq, qora kabi so'zlarni ranglarning semantik sohasini tashkil etuvchi, ona, ota, uka, amakivachcha kabi so'zlarni qarindoshlik atamalarining ma'no sohasi a'zolari sifatida ifodalash mumkin. shodlik, shodlik, shodlik, zavqlanish kabi so'zlar – zavqli his-tuyg'ular sohasiga mansub va hokazo. Konseptning strukturasi tushuncha, obrazli elementlar kiradi. G.G.Slishkin tomonidan taklif qilingan konseptlar tipologiyasida konseptning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan qadriyatlarga asoslangan elementi haqida yaxshi ma'lumotlar berilgan.

Hozirgi kunga kelib konseptlarni o'rganishning bir necha metodikalari ishlab chiqildi. Bugungi kundagi tadqiqotlar uchun konseptual analizni amalga oshirish metod va usullari bir talaygina. Konseptual tahlil qilishdan maqsad “madaniy ahamiyatga ega konseptlarning paradigmasini aniqlash va ularning konseptosferasini ta'riflashdir”. Bu kabi tadqiqotning obyekti alohida

so'zlar, grammatik kategoriyalar yoki matnlar orqali beriladigan fikrlar, shuningdek katakorpustli so'z va leksemalarning badiiy adabiyotda qo'llanilishi nafaqat o'rganilayotgan konseptni ta'riflash, uni strukturasini tuzish, asosiy belgilarini aniqlash imkonini beradi. shunday yozadi: "Lingvokulturologik tadqiqotlarda aynan konseptning ifodalanishi muammolariga juda katta e'tibor qaratilmoqda, internet materiallari bilan tanishganda, masalan, Rossiyadagi tilshunosliklarda bu yo'nalish nihoyatda keng tarqalganini ko'rish mumkin, bu boradagi ishlarni sanab, sanog'iga yetish mushkul. Hatto so'nggi yillarda yoqlangan nomzodlik dissertatsiyalarining juda katta qismi aynan u yoki bu tilda konseptning lingvokulturologik tadqiqiga bag'ishlangan". Demak, konsept lingvokulturologiyada eng faol qo'llanuvchi birlik sanaladi. Konsept lingvomadaniy birlik sifatida u yoki bu xalq madaniyatining o'ziga xos jihatlarini ifodalaydi. Masalan, uy konsepti o'zbek kishilarining tafakkurida quyidagicha assotsiatsiyalanadi: yashash joyi – bino – ko'p qavatli uy – hovli – xonadon – oila; katta, kichik, chiroyli, shinam, yorug', yangi, eski; mehribonlik uyi, dam olish uyi, madaniyat uyi. Ko'chma ma'noli birliklarni yuzaga chiqaradi: uy ichi "oila a'zolari", uyi buzilmoq "er-xotinning ajralishi", uyi kuymoq "xonavayron bo'lmoq". Lingvomadaniy konsept etnomadaniy xususiyatga ega bo'lgan va borliq haqidagi funksional ahamiyatga molik informatsiyani uzatadigan madaniyatning asosiy birligidir. U madaniy universalialarni ifodalaydi. Lingvomadaniy konsept tafakkurda mavjud bo'ladi, u o'zida kognitiv-ratsional va emotsional-psixologik mazmunni biriktiradi. Lingvomadaniy konsept barcha til egalari uchun dunyoqarash modeli vazifasini o'taydi. Lingvomadaniy konsept milliy xarakterning shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi madaniyat vositasi hisoblanadi. Lingvokulturologiyada madaniyat konseptlari alohida tadqiq etiladi.

Adabiyotlar:

1. Z.D. Popova, I. A. Sternin "Cognitive Linguistics"// M.: 1999. pp. 137-139
2. I Hojaliyev, A Shodiyeva, EXTRALINGUISTIC SIGNS OF THE OFFICIAL STYLE
3. EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR) - Peer Reviewed Journal
Volume: 6, Issue: 11, November 2020, 456-458

ОНА ТИЛИ ДАРСЛАРИДА О’QUVCHILARNING FANGA OID КОМПЕТЕНСИЯЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА FOYDALANILADIGAN NAZORAT TOPSHIRIQ TURLARI

Abdrimova Barna Ozadovna

Shovot tumani 5-son maktab o’qituvchisi

Telefon: +998 (91) 985 85 97

barna_ozadovna9191@inbox.uz

Atamuratova Munajat Shavkatovna

Qo’shko’pit tumani 4-son IDUM o’qituvchisi

Telefon: +998 (93) 286 13 54

atamuratovamunajat_4idum@umail.uz

Annotatsiya: Ushdu maqola ona tili darslarida o’quvchilarning fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishda foydalaniladigan nazorat topshiriq turlari haqida.

Kalit so’zlar: Nazorat topshirig’i, diktant, ta’limiy diktantlar, tekshiruv diktantlari, ta’kidiy diktant, o’z diktant yoki yoddan yozuv diktanti, izohli diktant saylanma diktant, erkin diktant, rasm diktant, lug’at diktant, ijodiy diktant.

Diktant eshitib idrok qilingan so’z, gap, matnni yozishdir. O’quvchilarning og’zaki yozma nutqini o’stirishda, savodxonligini oshirishda diktantning ahamiyati katta. O’quvchi diktant yozish jarayonida xato qilmaslikka harakat qiladi. Xato qilmaslik ularning fonetik, leksik va grammatik bilimlarni qay darajada o’zlashtirganliklariga bog’liq bo’ladi. Imlo qoidalari grammatik hodisalar bilan bog’liq bo’ladi. Demak, savodli diktant yozish uchun o’z navbatida grammatik qoidalarni ham bilish zarur.

Diktantlar maqsadiga ko’ra ikki xil bo’ladi:

1. Ta’limiy diktantlar – bilim berishga yo’naltirilgan diktantlar.
2. Tekshiruv diktantlari – o’quvchilarning bilim, ko’nikma va malakalarini nazorat qilishga qaratilgan diktantlar.

Ta’limiy diktantlarni o’tkazish vaqtini, o’rnini, turini o’qituvchining o’zi belgilaydi. Ta’limiy diktantlar uchun darsning ma’lum bir qismi (5-10 daqiqasi), ba’zan bir dars ajratiladi. Bu diktant o’quvchilar bilimini mustahkamlash maqsadida o’tkaziladi. Ta’limiy diktantda o’qituvchi o’quvchilarga o’rgatilayotgan hodisaning imlosini bir necha tahlil usullaridan foydalanib tushuntiradi, o’quvchilar so’zlarni to’g’ri yozishlariga ishonch hosil qilgach, uni yozishga ruxsat beradi. Har qanday yo’l bilan xatoning oldini olish chorasi ko’riladi. Masalan, 1-sinfda a va o unlilari o’rganilayotgan darsda bo’g’in-tovush, tovush-harf tahlili o’tkaziladi. Baho, bahor so’zlarining birinchi bo’g’inida a harfi yozilishini o’quvchilar bilib olgach, o’quvchilardan biri shu so’zlarni xattaxtaga yozadi. So’ng so’z o’chirib tashlanadi, shundan keyin aytib turib yozdiriladi.

Ta’limiy diktantlar tashkil etish va bajarilish usuliga ko’ra quyidagi turlarga bo’linadi:

1. Ta’kidiy diktant.
2. O’z diktant yoki yoddan yozuv diktanti.
3. Izohli diktant.
4. Saylanma diktant.
5. Erkin diktant.
6. Rasm diktant.
7. Lug’at diktant.
8. Ijodiy diktant.

Shulardan saylanma, erkin va ijodiy diktantlarda matn ma’lum o’zgarishlar bilan yoziladi.

Tekshiruv diktantida yaqinda yoki ilgari o’rganilib, mashqlar bilan mustahkamlangan qoidalarni o’quvchilar qay darajada o’zlashtirganliklari aniqlanadi. Tekshiruv diktanti biror bo’lim o’rganilgandan so’ng yoki chorak oxirida o’tkaziladi. Tekshiruv diktanti o’quv yili davomida 5-6 marta o’tkaziladi. Diktantning bu turida yo’l qo’yilgan xatolar chuqur tahlil qilinadi, ularni bartaraf qilish usullari belgilanadi. Shu jihatdan tekshiruv diktantining ta’limiy ahamiyati katta. Imloviy mashq sifatida diktantning xilma-xil turlaridan foydalaniladi.

Ta’kidiy diktantdan qoidani tatbiq etish usullarini yaxshi bilib olish maqsadida foydalaniladi. Matnni yozishdan oldin, uni yozish jarayonida, izohli yozuvdagi kabi, o’quvchilar so’zni qanday

yozishni va nima uchun shunday yozilishini tushuntiradilar.

O'z diktant yoki yoddan yozuvda o'rganilgan imloviy qoida asosida yoziladigan so'zlar bo'lgan matnni o'quvchilar o'zlari o'qib yodlaydilar (ko'rib idrok qiladilar) yoki o'qituvchi rahbarligida eshitib yodlaydilar (idrok qiladilar), keyin o'zlari mustaqil yozadilar.

Izohli diktant o'quvchilarning qobiliyatiga qarab ikki xil o'tkaziladi. O'quvchi, odatda, o'qituvchining ko'rsatmasi bilan ma'lum so'zning yozilishini diktant yozishdan oldin yoki keyin izohlaydi. So'zning yozilishini bo'g'in-tovush, tovush-harf tomondan tahlil qiladi, unga qoidani tatbiq etadi. Masalan, ““Kitob – bilim manbai” – Kitob: Ki-tob. Ikki bo'g'in. Birinchi bo'g'inida k, i; ikkinchi bo'g'inida t, o, b tovushlari bor. Oxirgi b tovushi p tovushi tarzida talaffuz qilinadi. Unda b yoki p tovushini ifodalovchi harfning yozilishini tekshirib aniqlaymiz. Buning uchun so'z oxiriga i tovushini qo'shamiz va aytamiz: kitobi. B tovushi yozilar ekan” kabi izohlanadi.

Bu diktantda o'quvchilar qoidalarga oid so'zlarning tagiga chizadilar.

Saylanma diktantda o'quvchilar diktovka qilingan gaplar yoki matnning hammasini yozmaydilar. Uning o'qituvchining topshirig'iga mos qisminigina (o'rganilgan qoida asosida yoziladigan so'zlarni, so'z birikmalarini) yozadilar. Masalan, bosh harf bilan yoziladigan so'zlarnigina yozish (1-sinf), qaratqich kelishigidagi so'zni u bog'langan ot bilan yoki tushum kelishigidagi so'zni u bog'langan fe'l bilan birga yozish (4-sinf) kabi. Saylanma diktant o'quvchilarda imloviy ziyraklikni o'stiradi.

Erkin diktantda o'quvchilarga mazmunni buzmay, gap tuzilishini o'zgartirish, bir so'zni unga yaqin ma'noli so'z bilan almashtirish erkinligi beriladi. Diktant uchun 3-5 qismli matn tanlanadi. O'qituvchi avval matnni bir marta ifodali o'qib beradi, so'ngra matn mazmuni yuzasidan suhbat o'tkazadi. Ayrim qoidalarni eslatadi. Keyin matnning bir qismi qayta o'qib beriladi, o'quvchilar uning mazmunini yozadilar.

Erkin diktant imlo qoidalarini mustahkamlashga xizmat qilishi bilan birga, o'quvchilar nutqini o'stiradi, fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Rasm diktant predmet rasmini yoki o'zini ko'rsatib o'tkaziladi: predmet rasmi ko'rsatiladi, o'quvchilar uning nomini aytadilar va yozib vergul qo'yadilar, ish shunday davom etadi (Birinchi so'z bosh harf bilan, qolganlari qoidaga ko'ra yozilishi eslatiladi). Rasm diktantda o'rganilgan qoidani, ayniqsa, o'quv yili davomida o'rganiladigan imlosi qiyin so'zlarni to'g'ri yozishni puxtalash, shuningdek, ularni o'quvchilar qanday o'zlashtirganliklarini sinash maqsadi ko'zda tutiladi.

O'qituvchi darsning maqsadi va malakani shakllantirish ustida ishlash bosqichini hisobga olgan holda, diktantning barcha turlaridan izchillik bilan foydalanadi.

Bayon o'quvchilarning lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqini o'stirishga qaratilgan orfografik mashq turlaridan biri hisoblanadi. Bayon orfografik mavzularni o'rganishning yakunlovchi bosqichida, o'quvchilar qoidalarni bilib olib, uni tatbiq qilishga o'rganganlaridan so'ngo'tkaziladi. Bayon yozganda o'rganilgan imlo qoidalarini to'g'ri tatbiq etish ularning ongli o'zlashtirilganligini ko'rsatadi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yhati:

1. Jumayev M.E., Yuldasheva M.Yu., Mingbayeva B.U., Mamatova G.A., Levkina M.F. Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish metodikasi O'UM. Nizomiy nomidagi TDPU huzuridagi XTXQTUMOHM., 2017.

2. Mirzaxmatova Sh., Po'latova D. Tabiatshunoslik darslarida interfaol ta'lim (Uslubiy qo'llanma) –T.: “Yangi asr avlodi”, 2011.

3. Mavlonova R.A, Sanaqulov X.R, Xodiyeva D.P Mehnat va uni o'qitish metodikasi. – T.: TDPU, (O'quv qo'llanma) 2007.

ОНА ТИЛИ ВА АДАБИЙОТ ДАРSLARIGA OID SINFDAN TASHQARI ISHLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI

Abdullayeva Anora Qahramonovna

Qiziltepa tumani 39- AFChO'IMI

ona- tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Maqolada, ona tili va adabiyot darslarida o'quvchiularning og'zaki va yozma nutqlarini o'stirish mustaqil fikrlashga o'rgatish, fanga oid hamda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda hamda adabiyot darslarida sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

O'zbekiston o'z taraqqiyotining yangi bosqichiga qadam qo'ydi. Bu muhim davrda yoshlarimizga chuqur bilim berish bilan birga kasb-hunarga o'rgatishning yo'l-yo'riqlari ko'rsatib bermoqda. Bu ulkan va mas'uliyatli vazifalarni amalga oshirishda barcha fan o'qituvchilari qatori ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari dars jarayonida ma'lum bilimlar tizimini berish bilan cheklanmasdan o'quvchilarning olgan nazariy bilimlarini amalda, ya'ni hayotga tadbqiq etishiga erishmog'i lozim. Bu borada sindan tashqari uyushtiriladigan mashg'ulotlarning ahamiyati juda muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy asoslangan bilimlarni o'quvchilarga etkazib berish bilan rivojlanadigan bu jarayonda ona tili va adabiyot faniga oid bo'lgan bilimlarni har bir umumta'lim o'qituvchisi sinfdan tashqari mashg'ulotlarda amalga oshirish imkoniyati egadir. Bu bilim va tushunchalarning amalga oshirilishi o'quvchilarning fan asoslarini o'rganishga bo'lgan qiziqishini orttiradi, puxta va ijodiy atroflicha bilim bilan qurollantiradi. Mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda, qolaversa estetik tarbiyada ham muhim rol o'ynaydi.

Ayrim fan o'qituvchilari sinfdan tashqari mashg'ulotlarni darsdan tashqari mashg'ulotlar bilan aralashtirib yuboradilar. Vaholanki, darsdan tashqari qilinadigan ishlar o'quv reja asosida ya'ni darslik talablarini bajarishga qaratilgan bo'lib, bunga sinfdagi barcha o'quvchilar bevosita ishtirok etiladi. Sinfdan tashqari mashg'ulotlardan asosiy maqsadi reja va darslikdan tashqari o'quvchilarga qo'shimcha bilim, ko'nikma va malakalar berish, ularning fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, olingan bilimlarni hayotga tadbqiq qila bilishga yordam berishdan iborat. Sinfdan tashqari uyushtiriladigan ishlarda ko'riladigan masalalardan yana biri o'quvchilar o'quvchining ilmiy dunyo qarashlarini shakllantirish bo'lsa, ikkinchi tomondan kasb tanlashga yo'llashdan iboratdir. Adabiyot fanidan uyushtiriladigan sinfdan tashqari mashg'ulotlar quyidagilarni hal qilishga yordam beradi. O'quvchilarning fan asoslarini o'rganishga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, qo'shimcha adabiyotlardan foydalanish, o'zlarining ko'nikma malakalarini o'stirish, mustaqil bilim olish ko'nikmasini mustahkamlash va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishva boshqalar. Bayram tadbirlarini tashkil qilishni samaradorligini oshirish avvalo komil insonni shakllantirishning eng zamonaviy va qulay yo'nalishlarini topib joriy etishga bog'liq. Bayram yoki ijodiy kechalarini tashkil qilish davr talabiga javob beradigan holga barcha g'oyalar qaytadan ko'rib chiqilishi, asosiy e'tibor bola shaxsiga qaratilishi, yillar davomida to'plangan ijobiy tajribadan unumli foydalanish zarurligini taqozo etadi. Tadbirlar asosida tashkil qilingan tarbiyaviy ishlar huquq-targ'ibot organlari, ijodiy uyushmalar, davlat va nodavlat jamg'armalar, qo'mitalar va tashkilotlar bilan hamkorlikda olib boriladi. Inson shaxsining kamol topishi juda murakkab va uzluksiz jarayon davomida shakllanadi. Uning tarbiyasiga ota-onasi, maktab, mahalla, do'stlari, jamoat tashkilotlari, atrof-muhit, ommaviy axborot vositalari, san'at, adabiyot, tabiat va hokazolar bevosita ta'sir ko'rsatadi. Yuqoridagi barcha hayotiy ehtiyojlarni vujudga keltirishda o'zaro hamkorlikning ta'sir doirasi orqali shaxsni tarbiyalash va tarbiyaning birligini ta'minlagan holda, uni shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan muhitdan himoya qiladi. Tarbiyaning bosh maqsadi - yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'analarga, urf-odatlariga hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib amalga joriy etishdir. Shunday ekan o'quvchi yoshlarda ijodiy faollik, aqliy zakovat, axloqiy salohiyat, ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, ularni keng qamrovli ijtimoiy foydali ishlarga faol ishtirok etishlarini shakllantirish uchun, maktablarda o'tkaziladigan ma'naviy - ma'rifiy tarbiya ishlarining alohida o'rni bor. Shuningdek, sinfdan tashqari tadbirlarini o'tkazilishi tarbiyaviy maqsadga erishish uchun xizmat qiladi. Bayram tadbirlarini o'tkazishda albatta Hadis ilmiga murojaat qilmoq kerak. Hadis-Qurondan keyin turadigan ikkinchi muqaddas manba. U Muhammad payg'ambarning hayoti va faoliyati, uning diniy va axloqiy ko'rsatmalarini o'z ichiga oladi. Hadislardan murg'ak qalb egalarilarining ongiga ona yurt, Vatanni sevmok, Vatan

taraqqiyotiga hissa qo‘shish kabi tushunchalarni chuqurroq singdirish lozimki, shu ruhda tarbiya topayotgan yosh avlod kelajakda mamlakat, xalq manfaatlarini o‘z manfaatlari bilan uyg‘un holda ko‘radigan, har jihatdan yetuk insonlar bo‘lib yetishadilar. Bunday shaxslarni tarbiyalab voyaga yetkazishda ta‘lim va tarbiya jarayonining almashinib bo‘lmas o‘z o‘rni bor. Shuningdek, dars jarayonining davomi sifatida yo‘lga qo‘yiladigan sinfdan va darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarning vazifasi ham o‘quvchilar hayotini zavq shavqqa to‘ldirish bilan birga mamlakatimiz rivoji uchun barkamol insonlarni tarbiyalab berishdan iborat. Maqsadga yo‘naltirilgan holda tashkil etiladigan sinfdan va darsdan tashqari tarbiyaviy ishlarning vazifasi o‘quvchilarning darsda olgan bilimlarini yanada mustahkamlash, amalda qo‘llay bilish, kasbga yo‘naltirish, xalqimizning boy merosi, an‘analari bilan yaqindan tanishtirish kabilar bilan amalga oshirilishi tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Safarova N. O‘zbek bolalar o‘yin fol’klori tabiati. T.: “Fan”, 2008.y
2. Ibrohimov A. Biz kim o‘zbeklar.-T.: Sharq, 2001.y
3. Mahkamov U. Axloq-odob saboqlari.- T.: Fan, 1994.-y

THE IMPORTANCE OF AUTHENTIC MATERIALS IN TEACHING ENGLISH

Amonova Munira Farxodovna

Qiziltepa tumani 7–umumta’lim
maktabi ingliz tili fani o’qituvchisi

Keywords: Sam Shepherd, Richards, Guariento and Moley authentic , authentic materials, oral texts

Most language teachers know about the importance of authentic materials and the advantages of using them in English language teaching. Any materials in English which are not specifically designed for the classroom can be called authentic materials. Authentic materials can be both written texts (such as newspapers, postcards, menus, fliers) and oral texts (such as radio or TV programs or films) [1]. Authentic texts are extremely useful in language teaching because they are samples of real language and help to bring the ‘real’ world into the classroom. If carefully selected, they motivate learners and involve them thinking about real problems and situations. Students can be deceived about the true nature of the language if they are always offered textbook texts. From time to time learners need to assess themselves against real language.

Widdowson’s (1990) gave definition of the terms “authentic” and “genuine material”. *Authentic* would be material designed for native speakers of English used in the classroom in a way similar to the one it was designed for. For example, a radio news report brought into the class so students discuss the report on pollution in the city where learners live. Most of the time, though, this material is used in a *genuine* way, in other words, not in the way it was intended, but in a somewhat artificial way [2]. For example, a news article where the paragraphs are cut up and jumbled so students have to put them back together in the correct order.

Sam Shepherd (2005) described the usage of authentic materials and he pointed out authentic sources such as: songs, web pages, radio and TV broadcasts, films, leaflets, flyers, posters which we can use in our class. He considered that the materials used, will of course, depend on the “usual” factors: topics, target language area, skills, students needs and interests. He identified the difficulties of authentic materials such as: text, written or recorded, is likely to be too hard, even, in some cases, for advanced students [3]. The trick, regardless of the text used, is not to edit and grade the text, but to grade the task according to your students’ abilities. This is for three reasons: most importantly, it reflects the kind of situation your students may face in an English speaking environment, it saves you time and energy (more of an added bonus than a reason) and lastly it encourages and motivates your students when they can ‘conquer’ a real text.

Richards (2001, p. 253) points out that alongside with these advantages, authentic materials often contain difficult language, unneeded vocabulary items and complex language structures, which causes a burden for the teacher in lower-level classes[4]. Martinez (2002) mentions that authentic materials may be too culturally biased and too many structures are mixed, causing lower levels have a hard time decoding the texts. There comes the question of when authentic materials should be introduced and used in a classroom; in other words, can we use authentic materials regardless of our students’ level?

Guariento and Moley (2001) suggest that authentic materials should be used in accordance with students’ ability and adds that suitable tasks can be given to learners in which total understanding is not important [5]. According to Jordan (1997), in the earlier stages, non-authentic materials can be used, but stresses that upon students’ dealing with materials from their own subject area, authentic materials should be introduced.

To conclude, I’d like to say that using authentic materials may have some challenges because of the difficulty of the language and some unnecessary information. But if we manage to use Authentic material properly, it will certainly give good results. Finding appropriate authentic material and designing tasks according to students’ level we will increase their motivation and raise their interest towards English.

References:

1. A. Ulko, Y. Volkova, N. Sarikova, N. Muhammedova “Professional Development for Uzbekistan English Teachers” Tashkent-2009
2. Widdowson, H. (1990), Aspects of Language Teaching. Oxford: Oxford University.
3. Sam Shepherd, Teacher, New Zealand, Using authentic materials, Accessed 08 August 2005 by LOB.
4. Richards. J. (1983) “Listening comprehension: Approach, Design, Prosedure.” TESOL Quarterly 17/2 pp. 219-239
5. Press[http://www. Teachingenglish.org.uk/think/resources/authentic_materials.shtml](http://www.Teachingenglish.org.uk/think/resources/authentic_materials.shtml)

TUB VA YASAMA ATOQLI OTLARNING TARKIBIY TAHLIL QILISH USULLARI

Artikova Yulduz va Ruzimetova Malohat

Urganch shahar 29-son maktabning
ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada atoqli otlar, joy nomlarini so'z yasalishi jihatlari yoritib berilgan va, avvalo atoqli otlarning o'ziga xos bir qator semantik va grammatik xususiyatlarini e'tiborga olish zarurligi ta'kidlangan.

Kalit so'zlar: lingvistik, grammatik, semantic, toponimik asos, affiksatsiya va kompozitsiya, fonetik struktura

Nomlarni lingvistik, xususan, grammatik jihatdan tekshirish juda ko'p lisoniy masalalarni yoritishga, jumladan, tilimizdagi mavjud va ba'zi iste'moldan chiqqan affikslarni aniqlashga, shuningdek, so'z yasalishining qadimgi usullari va ba'zi fonetik hodisalarini aniqlashga yordam beradi.

Nomlar yasallash jarayonida fonetik strukturasi jihatdan o'zgarishga uchraydi: unli yoki undosh tovushlar tushadi, orttiriladi, natijada so'zlarning torayishi yoki kengayishi sodir bo'ladi, turli xildagi assimilyatsiya, metateza kabi fonetik hodisalar ro'y beradi. Bunday holatlarda nomlar strukturasi sodir bo'lgan fonetik o'zgarishlarning xarakterini belgilamoq va mazkur o'zgarishlarning sabablarini aniqlash kerak bo'ladi. Ana shu taqdirdagina nomlarning etimologiyasini belgilashga erishish mumkin. Masalan, Shovot toponimiyasi aslida Shohobod bo'lgan. Keyinchalik talaffuzda ikki unli orasida h tovushi tushgan, o-o unlilari qo'shilib cho'ziqlashgan, intervokal holatdagi b undoshi v undoshiga, so'z oxiridagi d undoshi esa t undoshiga o'zgargan, ya'ni Shoh-obod Sho/h/obod-Sho:vot.

Nomlarni lingvistik jihatdan tahlil qilish jarayonida ularning ma'nosida sodir bo'lgan o'zgarishlarni ham (semantik siljish, torayish, kengayish, arxaiklashish hodisalarini) ko'ramiz.

Atoqli otlar mazkur territoriyada yashovchi xalq tili leksikasida mavjud so'zlar yoki boshqa tillardan kelib shu xalq tiliga o'zlashib ketgan so'zlar asosida vujudga keladi. Obyektlarni bir-biridan farqlash yoki nomlash, atash turli grammatik yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin. Davr o'tishi bilan har bir o'zining toponim yasash modellari sistemasini hosil qiladi.

O'rni bilan shuni ta'kidlash kerakki, ko'pgina olimlar toponim, etnonim, gidronimlar tarkibidagi qo'shimchalarni affiks deb hisoblaydilar. To'g'ri, o'zbek tilining morfologik strukturasi asosiy xususiyat agglutinatsiyadir. Unda yasama so'zlar va so'z formalari o'zakka ma'lum tartibda, izchillik ko'pgina toponimistlar o'zak bilan toponimga asos bo'lgan qism bir-birga mos kelmasligini qayd qilgan, shu sababli toponimik asos termini ishlatiladi. Ba'zi nomlar asosga affikslar qo'shish orqali hosil qilinadi.

Masalan, Hazorasp toponimi toponomistlar kitobida turli xil izohlangan. S. Qorayev o'zining “Geografik nomlar siri” nomli kitobida Hazorasp shunday ya'ni “Hazorasp – qishloq, Xorazm viloyati Hazorasp tumani markazi. Dastlab Istarxiy, Ibn Havqal, Muqaddasiy asarlarida qayd qilingan. Hazorasp “ming ot” ma'nosini bildiradi degan rivoyat bor. Toponim qadimgi hazor xalqi nomi bilan atalgan deyish haqiqatga yaqindir” izohlangan.

Z.Do'simov, X.Egamovlarning “Joy nomlarining qisqacha izohli lug'ati” kitobida ham shu va shunga o'xshash fikrlar mavjud. “Toponimning etimologiyasi haqida hozirgacha tadqiqotchilar tomonidan turli xil fikrlar bildirilib kelinadi. Bu fikrlarning aksariyat ko'pchiligida nomni ikki qismga bo'lib (ya'ni “Hazor” va Asp“) tekshiradilar va shu asosda toponimning kelib chiqishini izohlaydi. Shulardan ba'zilarini keltiramiz. Professor Yahyo G'ulomovning yozishicha qal'ani bahaybat dev qurgan emish. Dev aldash yo'li bilan bu yerga suv ichgani keladigan mingta qanotli otni qo'lga kiritgan. Shundan so'ng ularning qanotini kesib o'ziga o'rgatgan. Shu otlarning nihoyatda yaxshi avlodlari tufayli shuhrat qozongan bu qal'ani Hazorasp, ya'ni “ming ot” deb atay boshlaganlar.

A.R.Muhammadjonov hamda T.Ne'matovlar shu afsonaga asoslangan holda Hazorasp – “mimg suvoriy beradigan ma'muriy territoriya ma'nosida bo'lsa kerak” degan fikrni aytadilar.

Toponim haqida Y.Jumanazarov shunday bir fikrni bildiradi. Hazorasp nomi asosida qabila nomi yotadi, ya'ni bu Hazora – os bo'lib, “os qabilasi” degan ma'noni anglatadi. Hazorasp formasi esa “mimg ot” afsonasi asosida vujudga kelgan (Beruniy va Xorazmiy tili, j. “O'zbek tili va adabiyoti”

Toshkent, 1973, 5. 22 – 23-bet).

Bu fikr haqiqatga ancha yaqin. Os qabilalarining Xorazm hududida yashaganligi haqida tarixiy ma'lumotlar bor. Shuningdek, Os qal'a, Oslar, Osyon kabi toponimlarning mavjudligi bu fikrni tasdiqlaydi. Ammo Beruniyning yozishicha, Os qabilalari eramizdan oldinoq shimolga ko'cha boshlagan. (Beruniy, I, III, 95).

Shunday ekan ilk o'rta asrlarga mansub bo'lgan Hazorasp qal'asining oslar shahri bo'lganligiga ishonish qiyin. Hazorasp toponimi Xorazm shevasi vakillari tilida Hazaris shaklida qo'llaniladi. Shuningdek, yozma manbalarda ham bu nom Xazaris, Xazarus, Azarus formalarida tilga olinadi.

Shunday qilib Hazorasp toponimi ikki komponentdan Hazoris (-us) Xazor – xalq nomi, is-us" ko'plik qo'shimchasi shaklida yasalgan. Hazor so'zining etimologiyasi haqida hozir biror aniq fikr aytish qiyin. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, osetin tilidagi xussar "janub, janubiy" so'zi bilan ma'lum darajada aloqador bo'lishi mumkin.

Shu kungacha o'zbek tilshunosligida va ayrim turkiy tillar toponimiyasiga bag'ishlangan tadqiqotlarda toponimlar yasalishi masalasi turlicha talqin qilinadi. Bu ayni vaqtda toponimlarning so'z yasaliish strukturasini, ularning yasalganligini belgilashda qator chalkashliklarga sabab bo'lmoqda. Ko'pgina affikslar asossiz ravishda toponim yasovchi qo'shimchalar qatoriga kiritilmoqda. Xullas toponimlarning yasalishi masalasi hal qilinishi lozim bo'lgan aktual muammolardan biridir. Joy nomlarini so'z yasaliishi jihatidan tekshirar ekanmiz, avvalo atoqli otlarning o'ziga xos bir qator semantik va grammatik xususiyatlarini e'tiborga olmoq zarurdir.

Keyingi yillarda o'zbek tilshunosligida toponim, etnonimlarning yasaliishi va ularning morfologik strukturasini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlarda va shuningdek turli xududlarning toponimlarini tekshirgan dissertatsiyalarda toponim yasaliishining ikki yo'li – affikssatsiya va kompozitsiya usullari qayta-qayta qayd etildi. Ko'pgina toponimik modellar hamda toponim yasovchi affikslar tavsiflanadi. Deyarlik barcha dissertatsiyalarda -liq -chi, -li, -lar kabi ko'plab qo'shimchalar toponim yasovchi affikslar qatoriga kiritiladi.

Ta'kidlaganimizdek, toponimlar tarkibida qo'shimchalar ma'nosi va funksiyasi jihatdan bir-biridan farqlanar ekan, ularni atamalar jihatdan ham farqlash maqsadga muvofiqdir. Darhaqiqat, o'zbek tilida *-iston, obod, -kant* tipidagi qo'shimchalar borki, ular doimo joy nomi yasaydi.

Vaholanki, toponimlar tarkibida ishtirok etadigan qo'shimchalarning ko'pchiligi yasovchi element xarakteriga ega bo'lsa, ba'zilar faqatgina formal holatda bo'lib, o'zlarining yasovchilik ma'nosini saklamagan. Ular shu terminlarning mazmuniga to'la mos kelmaydi. Shuning uchun qayd etilgan xarakterdagi qo'shimchalarni toponim yasovchi affikslar deyish o'rinlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev F. O'zbek tilining Xorazm shevalari. – Toshkent: O'z FAN, 1961. – 346
2. Madrahimov O. O'zbek tili o'g'uz lahjasining qisqacha qiyosiy lug'ati. – Urganch: Xorazm, 1999.
3. Beruniy va Xorazmiy tili, j. "O'zbek tili va adabiyoti" Toshkent, 1973, 5.

“MUQADDIMAT UL ADAB” ASARINING O‘ZBEK TILI TARIXIDAGI O‘RNI

Artiqova Sevara Kadambayevna
Urganch tumani 2-son maktabning
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Mahmud Zamaxshariyning “Muqaddimat ul-adab” asarining leksikasini o‘rganishda g‘oyat muhim ahamiyati ko‘rsatilgan. O‘zbek tilining so‘z boyligi, adiblarning poetik mahorati kabi masalalarda faktlarga boy mulohazalar bayon qilish imkoniyati ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: mumtoz, Bob ul-vaqt va Bob us-samo, mohyah, hilol, g‘urra, badr, salxu-sa’bon, Avesto.

“Muqaddimat ul-adab” eski o‘zbek tili leksikasini o‘rganishda g‘oyat muhim ahamiyatga ega. Xususan, mumtoz adiblar asarlari tili uchun shu kungacha yaratilgan lug‘atlarda aks etmagan, lekin o‘zbek mumtoz adiblari asarida uchraydigan ayrim so‘zlar izohini mazkur asardan topishimiz mumkin. Masalan, *eklil* so‘zi Ogahiy tarixiy asarlarida mavjud: “Odil podshohlar toraki davlatin jahonkushoylig‘ *eklili* murassa’i bila...” (“Firdavs ul-iqbol”) Asarda bu so‘zga “bosho‘rov (sarband), toj ma’nosida ham keladi” – deya izoh berilgan. Ushbu izoh orqali *eklil* so‘zining semantik taraqqiyot haqida ham tasavvur paydo bo‘ladi.

“Muqaddimat ul-adab” mavzuiy-semantik guruh asosida tuzilgan lug‘at bo‘lgani uchun o‘zbek mumtoz adiblarimiz asarlari uslubiyati, lingvopoetik va lingvoestetik jihatlarini o‘rganishda g‘oyat muhim. Masalan, ism qismining birinchi va ikkinchi boblari – “Bob ul-vaqt” va “Bob us-samo”da keltirilgan so‘zlar izohi orqali bir sinonimik qatorga mansub so‘zlar o‘rtasidagi o‘zaro ma’no tafavutlarini yaxshi tushunib olamiz. “Muqaddimat ul-adab” bunday so‘zlar o‘rtasidagi farqlarni anglashga, shu bilan birga, muayyan asarning badiyatini imkon qadar to‘la anglashga ko‘mak beradi. Masalan, Ogahiy asarlarida oy tushunchasi bilan bog‘liq qator so‘zlar mavjud. Shulardan *moh* umumeroniy so‘z bo‘lib, “Avesto”da *mohyah* oy ilohasining nomi. Mazdaparastlarning besh mashhur alqovidan uchinchisi (“Xurda Avesto”da 12 bandli) mazkur ilohaga bag‘ishlangan. Uni oyning 30 kuni davomida 3 marta: hilol ko‘ringan payt, badr vaqti, oyning oxirgi kuni o‘qiydilar. *Moh* so‘zi ham osmon jismi, ham vaqt hisobi ma’nolarida ishlatiladi. Mumtoz adiblarimiz tilida *moh* so‘zi – *mah* shaklida ham uchraydi. *Moh* (oy) va *mohi* (baliq) so‘zlarining shaklan yaqinligi bois “boshdan-oyoq”, “butun borliq” ma’nosida “moh to mohi” (buni arabcha so‘zlar bilan “samodan samakkagacha” deyish ham uchraydi, “samak” – arabcha “baliq”) degan go‘zal ibora qo‘p uchraydi. Shuningdek, *hilol*, *g‘urra*, *badr* so‘zlari o‘zaro ma’no farqiga ega. Lug‘atda izohlangan so‘zlardan biri *salx* esa “oyning oxirgi kuni, ertasiga yangi oy ko‘rinadigan kun” ma’nosini beradi. Arabcha bu so‘zning o‘zagi “salaxa” – “po‘stini tilmoq” fe‘liga borib taqaldi. Shuning uchun ilonning po‘st tashlashi *salxu-s-sa’bon* deyiladi. G‘iyosiddin Rampuriy ham shu o‘zakni keltirib, buning vajhi tasmiya – atalish sababini nihoyatda mo‘tabar bo‘lgan “Ilmi nujum risolasi”ga asoslanib, bu kunda oy kuyosh nuri ostidan chiqadi, shuning uchun bu kunni shu nom bilan ataganlar, deb yozadi. Demak, falon oyning salxi deyilsa, o‘sha oyning oxirgi kunini tushunamiz. *Salx* o‘zagi asosida yasalgan “qassob” ma’nosidagi “sallox”, “kushxona” ma’nosidagi “salloxona” so‘zlari adabiy tilimizda mavjud. Tarkibida forsiy “xona” affiksida mavjud bo‘lgan bu so‘z arab tilida ham “salaxxona” shaklida uchraydi va Xorazm shevalarida *sallaxxana* so‘zi faol ishlatiladi. Bundan tashkari, o‘zbek tilining tarixiy leksikasida oyning shakl va palla (vaqt)lardan birini ifodalovchi “mahoq” so‘zi ham bor bo‘lib, qorong‘u tun, eski va yangi oy oralig‘idagi vaqt ma’nosini anglatadi.

Fikrimizcha, eski o‘zbek tili asarlari lug‘at tarkibining mavzuiy-semantik tadqiqida Mahmud Zamaxshariyning “Muqaddimat ul-adab” asari eng yaxshi namuna bo‘ladi. Shu asosda eski o‘zbek tilining so‘z boyligi, adiblarning poetik mahorati kabi masalalarda faktlarga boy mulohazalar bayon qilish imkoniyatiga ega bo‘lamiz.

O‘zbek tilining shakllanish va rivojlanish tarixini o‘rganish, uning bugungi kundagi jozibasi va boy imkoniyatlarining ildizini aniqlash uchun ham “Muqaddimat ul-adab” singari lug‘atlarni nashrga tayyorlash va chop etish samarali natijalarni beradi. Biroq, “Muqaddimat ul-adab” singari asarlarni nashrga tayyorlash va chop etish ishi o‘ziga xos murakkabliklarga ega.

Bundan tashqari, adabiy manbalarga kirmagan, aholi o‘rtasida jonli muomalada bo‘lgan

bir talay soʻzlar ham borki ular “Muqaddimat ul-adab” kabi lugʻatlarda oʻz ifodasini topgan. “Muqaddimat ul-adab” kabi lugʻatni, umuman boshqa lugʻatlarni ham nashr qilishning oʻziga xos murakkabligi shundaki, lugʻatlarning tarkibida maʼlum bir til va lahjalarning turli davrlarga oid soʻzlari oʻrin olgan boʻladi. Shuning uchun lugʻatdan oʻrin olgan soʻzlarning katta bir qismini qaysi davr tiliga oidligini aniqlash lozim boʻladi. Buning uchun soʻzlarning fonetik ifodalanishini aniqlash zarur. Chunki, soʻzlar ular qaysi lahjaga mansubligi va qaysi davrga oidligiga koʻra maʼlum bir fonetik oʻzgarishlarga uchraydi. Lugʻat tili va uning muallifining tilini aniqlash uchun esa, lugʻat qoʻlyozmasining eng qadimgi nusxasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun nashrga tayyorlash va chop qilish uchun lugʻatning nisbatan eng qadimgi nusxasi yoki nusxalari tanlanadi. Lugʻat chop qilish uchun lugʻatning boshqa bir necha nusxalari bilan qiyoslash lozim.

“Muqaddimat ul-adab”ga oʻxshash lugʻatlar oʻtgan uzoq davr mobaynida turli kotiblar tomonidan, turli hududlarda bir necha marotaba koʻchirilgan boʻladi. Lugʻatni koʻchiruvchi har bir kotib tomonidan oʻzi yashayotgan makon va davrda jonli muomalada boʻlgan soʻzlarni lugʻat tarkibiga kiritish holati ham koʻp uchraydi. Natijada, lugʻatning turli nusxalari tarkibida turli davr, har xil til va lahjalarga mansub boʻlgan soʻzlarni uchratishimiz mumkin. “Muqaddimat ul-adab” asari ham bundan mustasno emas.

“Muqaddimat ul-adab”ni chuqur oʻrganish, nashr etilishi haqida maʼlumotlar toʻplash undagi yutuq va kamchiliklar dunyoning turli mamlakatlarida nashr etilgan nusxalar bilan qiyosan oʻrganish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ҳакимжонов М. “Муқаддимат-ул-адаб”нинг қўлёзмаси // Ўзбек тили ва адабиёти, № 6, 1978. 19-бет
2. Йўлдошев Р., Матниёзов А. “Муқаддимат ул-адаб” – ўзбек тили тарихи учун ноёб манба // Илм сарчашмалари. Урганч, 2013. № 10. С. 37-42.

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA MUAMMOLI VAZIYAT USULINI QO'LLASH METODIKASI

Avezova Muxayo Ibragimovna

Urganch tumani 4-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 732 75 15

muxayo.ibragimovna_7515@umail.uz

Xajibayeva Mexriban Rajapovna

Urganch tumani 4-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (93) 282 42 26

xajibayeva.mexriban_4@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili va adabiyot darslarida qo'llaniladigan zamonaviy pedagogik texnologiyalardan muammoli vaziyat usulini qo'llanilishi va bosqichlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Muammoli vaziyat, ta'lim beruvchi, ta'lim oluvchi, kichik guruh, taqdimot, muhokama, tahlil.

“Muammoli vaziyat” usuli ta'lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish, hamda ularning yechimini topish bo'yicha ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan usuldir.

“Muammoli vaziyat” usuli uchun tanlangan muammoning murakkabligi ta'lim oluvchilarning bilim darajalariga mos kelishi zarur. Ular qo'yilgan muammoning echimini topishga qodir bo'lishlari kerak, aks holda yechimni topa olmaslik, ta'lim oluvchilarning qiziqishlari so'nishiga, o'zlariga bo'lgan ishonchlarining yo'qolishiga olib keladi. “Muammoli vaziyat” usuli qo'llanilganda ta'lim oluvchilar mustaqil fikr yuritishni, muammoning sabab va oqibatlarini tahlil qilishni, uning yechimini topishni o'rganadilar.

“Muammoli vaziyat” usulining bosqichlari:

1. Ta'lim beruvchi mavzu bo'yicha muammoli vaziyatni tanlaydi, maqsad va vazifalarni aniqlaydi. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarga muammoni bayon qiladi.

2. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni topshiriqning maqsad, vazifalari va shartlari bilan tanishtiradi.

3. Ta'lim beruvchi ta'lim oluvchilarni kichik guruhlariga ajratadi.

4. Kichik guruhlar berilgan muammoli vaziyatni o'rganadilar. Muammoning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar va har bir guruh taqdimot qiladi. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

5. Bu bosqichda muammoning oqibatlari to'g'risidagi fikr-mulohazalarni taqdimot qiladilar. Taqdimotdan so'ng bir xil fikrlar jamlanadi.

6. Muammoni yechishning turli imkoniyatlarini muhokama va tahlil qiladilar. Muammoli vaziyatni yechish yo'llarini ishlab chiqadilar.

7. Kichik guruhlar muammoli vaziyatning yechimi bo'yicha taqdimot qiladilar va o'z variantlarini taklif etadilar.

8. Barcha taqdimotdan so'ng bir xil yechimlar jamlanadi. Guruh ta'lim beruvchi bilan birgalikda muammoli vaziyatni yechish yo'llarining eng maqbul variantlarini tanlab oladi.

Namuna: O'qituvchi A.Qahhorning 7-sinfidagi “O'g'ri” hikoyasini o'tishda ekran orqali “Qobil boboga Amin nega yordam bermadi?” - degan muammoli savol asosida muammoli vaziyat vujudga keltiriladi, mavzuning mazmunini to'liqroq o'zlashtirishga erishadi. O'quvchilar asardagi Qobil boboning ishonuvchanligi, ko'ngli bo'shligi, soddaligi, Ellikboshi Pristavga xabar bermaganligi to'g'risidagi javoblarni aytishadi, jadvalni to'ldirishadi.

Topshiriqni guruh a'zolari quyidagicha bajaradilar:

“Oglovchi”	“Qoralovchi”
Qobil bobo oilasining tirikchiligi shu birgina ho'kiz orqasidan o'tib turardi	Qobil bobo o'ta ishonuvchan, mustaqil fikrga ega emas

Guruhlar orasidan bitta sud ijrochisi tayinlanadi. Sud ijrochisi oxirida guruhlarining yozganlarini xulosalaydi va o'qituvchisi bilan birgalikda hukm chiqarib, taqdimotga olib chiqadi. Sud ijrochisi o'z so'zini isbotlash uchun guvohlarni chaqiradi va guvohlikka chiqqan o'quvchilar o'z

yozganlarini isbotlashga harakat qiladilar, sud ijrochisi o'z asoslarini bayon qiladi. O'qituvchi barcha o'quvchining javobini umumlashtirish jarayonida quyidagilarga e'tiborini qaratishi lozim:

1. Muammoli savolga aniq javob topishga undash.
 2. Muammoga aloqasi bor, -deb o'ylagan barcha fikrlarga e'tibor qaratish.
 3. Ko'rgan, eshitgan, o'qiganlari asosida mustaqil fikrlarini aytish, o'z bilimlarini baholay olishga sharoit yaratish.
 4. Har bir guruh a'zolarining mustaqil fikrlarini qisqa, lo'nda, tiniq, aniq qilib ifodalashlariga ko'maklashish.
 5. O'rtog'ining o'zidan yaxshi fikrlashini sidqidildan tan olishga, ularga havas qilishga, ularni past darajada fikrlayotganligini tan olishga yo'naltirish.
 6. O'rtog'ining ijobiy javoblarini o'zlashtirishga harakat qilish.
 7. Darslikdan unumli foydalanishni bilish.
- O'qituvchi umumlashtirish jarayonida aniq asosli javob aniqlanadi, yaxshi ishtirok etgan o'quvchilar rag'batlantiriladi, baholanadi.

Mazkur o'yindan maqsad-o'quvchilarga mavzu mazmunini chuqur yetkazish bilan birga hayotda uchraydigan haqsizlik va adolatsizlikka qarshi odilona kurasha bilishni o'rgatishdan iboratdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abduraimova M. Ona tili ta'limida ilg'or pedagogik texnologiya. Toshkent, 2005.
2. Abdullayeva Sh. Ta'limda o'qituvchi shaxsi va o'quvchi faoliyatini uyg'unlashtirish texnologiyalari. Molodoy uchyonyy, 2016 yil. 9-son.
3. Azizxo'jayeva N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. T.: TDPU, 2000.

SIFATNI O'RGANISH METODIKASI

Boltayeva Gulnoza Ataboyevna

Shovot tumani 38-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (90) 557 35 33

ag_boltayeva3533@inbox.uz

Abdukarimova Roza Otajanovna

Shovot tumani 5-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (90) 738 19 71

abdukarimova_ro05@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada sifatni o'rganish metodikasi va sifatni o'rganish tizimi materialni leksik va grammatik tomondan izchillik bilan boyitib, murakkablashtirib borishni ko'zda tutadi.

Kalit so'zlar: Sifat, leksik va grammatik material, lingvistik xususiyat, semantik-grammatik, morfologik va sintaktik.

Sifatni o'rganish tizimi materialni leksik va grammatik tomondan izchillik bilan boyitib, murakkablashtirib borishni ko'zda tutadi. O'quvchilar 1- va 2-sinfda sifatning leksik ma'nosini kuzatadilar, sifatga qanday?, qanaqa? so'rog'ini berishga o'rganadilar; 3-sinfda sifat so'z turkumi sifatida o'rganiladi; 4-sinfda ilgari o'rganilganlar takrorlanib, grammatik materialga bog'liq holda qip-qizil, yam-yashil kabi ortirma darajadagi (atama aytilmaydi) sifatning yozilishi o'rgatiladi. Ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlar bilan boyitiladi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatning ma'nosiga aniqlik kiritiladi.

Sifatni o'rganish metodikasi uning lingvistik xususiyatlariga asoslanadi. Sifat predmetning belgisi (rangi, hajmi, shakli va ko'rinishi, maza-ta'mi, xarakter-xususiyati, hidi, vazni, o'rin va paytga munosabati)ni bildiradi. Sifatning leksik ma'nosi uni ot bilan bog'liq holda o'rganishni talab qiladi. Sifatni tushunish uchun 1-sinfdan o'quvchilar e'tibori sifatning otga bog'lanishini aniqlashga qaratiladi. O'quvchilar predmetning belgisini aytadilar, ularda so'roq yordamida gapda so'zlarning bog'lanishini aniqlash ko'nikmasi o'stiriladi, ya'ni ular gapdagi sifat va otdan tuzilgan so'z birikmasini ajratadilar (atama aytilmaydi). Keyingi sinflarda bu bog'liqlik aniqlashtiriladi. Shunday qilib, sifatning semantik-grammatik xususiyatlari sifat ustida ishlashni leksik va grammatik (morfologik va sintaktik) yo'nalishda olib borishni talab etadi.

Boshlang'ich sinflarda „Sifat“ mavzusi quyidagi izchillikda o'rganiladi: 1) sifat bilan dastlabki tanishtirish (1-, 2-sinf); 2) sifat haqida tushuncha berish (3-sinf); 3) shu grammatik mavzu bilan bog'liq holda ayrim sifatning yozilishini o'zlashtirish (4-sinf). Sifat bilan (atamasiz) dastlabki tanishtirish (birinchi bosqich) sifatning leksik ma'nosi va so'roqlari ustida kuzatish o'tkazishdan boshlanadi. Predmetning belgilari xilma-xil bo'lib, uni rangi, mazasi, shakli, xil-xususiyatlari tomonidan tavsiflaydi. Shunday ekan, sifat tushunchasini shakllantirish uchun uning ma'nolarini aniqlash talab etiladi.

O'qituvchi predmetni yoki uning rasmini ko'rsatadi, o'quvchilar uning belgilarini aytadilar va yozadilar. Masalan, (qanday?) olma - qizil, shirin, yumaloq olma; (qanday?) ip — uzun, ko'k ip. Albatta, suhbat asosida o'quvchilar olma, ip so'zlari nima? so'rog'iga javob bo'lib, predmet nomini bildirishi, qizil, shirin, yumaloq kabi so'zlar qanday? so'rog'iga javob bo'lib, predmetning belgisi (rangi, mazasi, shakli) ni bildirishini aniqlaydilar. O'qituvchi atrofimizni o'rab olgan predmetlarning o'z belgilari borligini, ular bir-biridan shu belgilar bilan farqlanishini yana bir-ikki misol bilan tushuntiradi (Qanday? daraxt— Katta, chiroyli, sershox, ko'm-ko'k daraxt. Qanaqa? shkaf — Oynali, baland shkaf). Xulosa chiqariladi: qanday?, qanaqa? so'roqlariga javob bo'lgan so'zlar predmet belgisini bildiradi. O'quvchilar belgi bildirgan bunday so'zlarning nutqimizdagi ahamiyatini anglashlari uchun sifat ko'p uchraydigan matn tanlanib, awal sifatlarini tushirib qoldirib, so'ngra sifatleri bilan o'qib beriladi va mazmuni taqqoslab ko'rsatiladi. Predmetni aniq tasvirlash uchun uning belgisini bildiradigan so'zlardan foydalanilgani tushuntiriladi. Bu darslarda ko'rgazma vositalar (predmetlar, predmet rasmlari, sujetli rasmlar)dan keng foydalaniladi. O'quvchilar qanday?, qanaqa? so'roqlariga javob bo'lgan (predmet belgisini bildirgan) so'zlarni o'zlashtirishlari uchun mashqning quyidagi turlari samarali hisoblanadi: 1) so'roq yordamida predmetning belgisini bildirgan so'zlarni tanlash; 2) aralash berilgan so'zlardan gap tuzish; 3) matndan kim? yoki nima? so'rog'iga javob bo'lgan so'zni va unga bog'langan

qanday? va qanaqa? so'rog'iga javob bo'lgan so'zni tanlab (so'z birikmasini topib) aytish va yozish; 4) tayanch so'zlar va rasm asosida gap yoki kichik hikoya tuzish.

Ikkinchi bosqichda asosan ikki vazifa: „Sifat“ tushunchasini shakllantirish hamda o'quvchilar nutqini yangi sifatlar bilan boyitib borish, fikmi aniq ifodalash uchun mazmunga mos sifatlardan nutqda o'rinli foydalanish ko'nikmasini o'stirish hal qilinadi. „Sifat“ tushunchasini shakllantirish o'quvchilarning „predmet belgisi“ degan umumlashtirilgan kategoriyani o'zlashtirish darajasiga bevosita bog'liq. Shu maqsadda rang, maza, shakl, hajm, xil-xususiyyat bildiradigan so'zlar guruhlanadi va shu so'zlarning xususiyatlari umumlashtiriladi. Sifatning leksik ma'nosi bilan birga uning xarakterli grammatik xususiyatlari ham qayd etiladi. Sifatlarning xususiyatlarini umumlashtirish asosida o'quvchilar uning so'z turkumi sifatidagi o'ziga xos ko'rsatkichlarini ajratadilar: a) predmet belgisini bildiradi, b) qanday? yoki qanaqa? so'rog'iga javob bo'ladi, d) gapda otga bog'lanib, shu ot bilan so'z birikmasi hosil qiladi, ikkinchi darajali bo'lak vazifasida keladi. Bu sinfda og'zaki va yozma ijodiy ishlar (maktab bog'i yoki parkka ekskursiya vaqtida kuzatilgan daraxt, qushlar, hayvonlarni tasvirlab kichik hikoya tuzish kabilar)ga katta o'rin beriladi. O'quvchilarning sifatning leksik ma'nosi haqidagi tushunchalarini chuqurlashtirish va predmetni har tomonlama tasvirlash malakasini o'stirish uchun:

1) berilgan predmetlarning rangi, mazasi, shakli, xususiyatini ifodalaydigan sifatlar tanlash va yozish: Qanday? Shaftoli-Shirin, suvli, tuksiz shaftoli. Qanday? kitob Qalin, qiziqarli kitob;

2) berilgan belgilariga qarab qaysi hayvon ekanini aniqlash: Tikanli, kichkina, foydali ... (tipratikan). Ehtiyotkor, ayyor, yovvoyi ... (tulki); 3) predmetlarning belgisiga qarab topishmoqlarning javobini aytish kabi mashqlardan foydalanish mumkin.

Sifatning nutqimizdagi, fikrni aniq va tushunarli ifolashdagi o'rnini puxta o'zlashtirishga erishish uchun ma'nodosh va zid ma'noli sifatlar ustida ishlash, o'qish darslarida sifatning o'z va ko'chma ma'noda ishlatilishini kuzatish maqsadga muvofiq. Sifatni o'rganish jarayonida so'z yasashga oid mashqlarni muntazam o'tkazib borish o'quvchilarda u yoki bu so'z turkumini yasash uchun so'z yasovchi qo'shimchalardan ongli foydalanish malakasini shakllantiradi. Uchinchi bosqichda sifat haqidagi bilimlarni takomillashtirish, og'zaki va yozma nutqda sifatlardan aniq, o'rinli foydalanish ko'nikmasini o'stirish bilan bog'liq holda -roq qo'shimchasi bilan qo'llangan sifatlarini va ko'm-ko'k, yam-yashil kabi sifatlarini to'g'ri yozish malakasi shakllantiriladi. Ish mazmuni shu vazifalarni bajarishga qarab belgilanadi va o'quvchilar nutqini o'stirishga qaratiladi.

Nazariy ma'lumotlarga asosanib: matnda berilgan otlarning belgilarini ifodalaydigan sifatlarini tanlab qo'yish, gapda sifat bog'langan otni (so'z birikmasini) aniqlab yozish; otga mos sifatlar tanlab predmetni tasvirlash, berilgan sifatlar yoki so'z birikmasi bilan gap tuzish kabi mashqlardan foydalaniladi. Mashq materialini tanlashda -roq qo'shimchasi bilan qo'llangan yaxshiroq, aqlliroq kabi, shuningdek, tip-tiniq, sap-sariq kabi sifatlar ko'proq bo'lishiga e'tibor beriladi. O'quvchilarning mustaqilligi osha borgan sayin mashq topshiriqlari ham asta-sekin murakkablashtira boriladi. Shunday qilib, sifatni o'zlashtirishda uni ot bilan o'zaro bog'liq holda o'rganishga asoslaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. A.Zunnunov va boshq. Adabiyot o'qitish metodikasi. T.: O'qituvchi41, 1992.
2. A.Rafiyev. Lotin yozuviga asoslangan o'zbek alifbosi va imlosi. T.: 2003.
3. A.G'ulomov. Ona tili o'qitish prinsiplari va metodlari. - T.: „O'qituvchi“, 1992.

LEARNER MOTIVATION

Jo‘rayeva Gulchehra Botirovna

Qiziltepa tumani 7– umumta’lim
maktabi ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Motivation was something that granted my achievement in my own language learning. As I was very motivated to learn English, I kept trying which, I believe, made me who I am right now. So what is learner motivation?

According to Paul Davies and Eric Pearse, motivation is a complex phenomenon and is difficult to define and measure. Penny Ur states that ‘motivated’ learner is the one who is willing or even eager to invest effort in learning activities and to progress [1]. Is motivation very important in ELT? The answer is obviously ‘yes’. The reason is that motivation makes the learning much easier, more pleasant and successful. Studies show that motivation is even more important than a language aptitude. As Williams emphasized, ‘very little if any learning can occur unless students are motivated on a consistent basis’ [2].

Keywords: Motivation, student, teacher, content, method / process, environment.

Language experts point out different kinds of motivation. Gardner and Lambert introduced the concepts ‘integrative’ and ‘instrumental’ motivation [3]. Integrative motivation is a desire to be involved with native speakers of the language and their culture whereas ‘instrumental’ motivation appears from the need to learn the language for study or for work.

‘Intrinsic’ or ‘extrinsic’ motivation is another distinction which may be more useful to teachers. ‘Intrinsic’ motivation is the enjoyment of learning the language while ‘extrinsic’ motivation is derived from the influence of external sources. Five key ingredients impacting student motivation are: student, teacher, content, method/process, and environment.

As we are teachers, I researched more on how teachers can motivate learners. Williams states, ‘...in order to get learner motivation, the teachers must be well-trained, must focus, and monitor the educational process, be dedicated and responsive to his or her students, and be inspirational’. Penny Ur emphasizes on 5 factors which have motivating power that teachers must take into account: success and its awards, failure and its penalties, authoritative demands, tests and competition[4]. Teacher’s main functions here are to make sure that

- learners are aware of their successes,
- learners understand they might fail if they don’t make enough progress,
- learners feel they have demanding and authoritative teacher
- to test learners’ progress from time to time;
- to use group competitions in class.

Paul Davies identifies setting appropriate goals and objectives, carefully planned activities, interesting topics, authentic materials, personalities and relationships of the teacher and learners, and teacher’s feedback as important factors to gain motivation.

Graham Crookes and Richard Smidt point to several areas where educational research has reported increased levels of motivation for students in relation to pedagogical practices. Included among these are:

Motivating students into the lesson: At the opening stages of lesson (and within transitions), it has been observed that remarks teachers make about forthcoming activities can lead to higher levels of interest on part of the students [5].

Varying the activities, tasks and materials Students are reassured by the existence of classroom routines they can depend on. However, lessons that always consist of the same routines, patterns and formats have been shown to lead to a decrease in attention and increase in boredom. Varying the activities, tasks, and materials can help to avoid this and increase students’ interest levels.

Using to co-operate rather than competitive goals Co-operate learning activities are those in which students must work together in order to complete a task or solve a problem. These techniques have been found to increase the self- confidence of students, including weaker ones, because every participant in a co-operate task has an important role to play. Knowing that their team-mates are counting on them can increase students’ motivation.

In conclusion, learner motivation is an essential factor in ELT. As motivation is the key to learner achievement in language learning, all teachers should understand the nature of motivation and do their best to create an atmosphere in which students are as much motivated as possible following and implementing the principles and strategies discussed above. As an EFL teacher, I will implement in my teaching all techniques I have learnt as well.

References:

1. Davies, P. and Pearse, E.(2000) Success in English teaching, Oxford: Oxford University Press.
2. Williams, K. (2013) Five key ingredients for improving student motivation, [online]: available: <http://www.aabri.com/manuscripts/11834.pdf> [14,Mar 2013]
3. Gardner, T. And Lambert, M.(1972) Attitudes and Motivation in Second language Learning, Rowley, Mass: New Bury House
4. Ur, P.(1991) A course in language teaching: theory and practice, Cambridge: Cambridge University Press.
5. http://www.priceless-teaching-strategies.com/student_motivation.html

METHODS FOR TEACHING READING SKILLS

Kaxarova Maxfuza Sunatillayevna,
Navoiy viloyati,
Navbaxor tumani
2-o'rta ta'lim maktabining
Ingliz tili fani o'qituvchisi

Annotation: the present article is devoted to method for teaching reading. Nowadays, reading takes an important place in learning English and other foreign languages. The author describes the method in details and tries to apply during the lessons

Key words: reading skills, complex, vocabulary growth, phonics method

Learning to read is a complex process that doesn't happen on its own. The best way to teach kids to read is by making it fun.

A lot of people don't realize just how many skills can be picked up through the simple act of reading to a child. Not only are you showing them how to sound out words, you're also building key comprehension skills, growing their vocabulary, and letting them hear what a fluent reader sounds like. Most of all, regular reading helps your child to develop a love reading, which is the best way to set them up for reading success. Learning how to read is one of the most important things a child will do before the age of 10. That's because everything from vocabulary growth to performance across all major subjects at school is linked to reading ability. The Phonics Method teaches children to pair sounds with letters and blend them together to master the skill of decoding.

The whole word approach teaches kids to read by sight and relies upon memorization via repeat exposure to the written form of a word paired with an image and an audio. The goal of the Language Experience Method is to teach children to read words that are meaningful to them. Vocabulary can then be combined to create stories that the child related to. Yet while there are various approaches to reading instruction, some work better than other for children who struggle with learning difficulties.

Most people don't think about the process of learning to read until they decide to start teaching their own children at home.

Contrary to what some people believe, learning to read is not a 'natural' process that happens all on its own. It's a complex one that requires the proper teaching of various skills and strategies, such as phonics (knowing the relationship between letters and sounds) and phonemic awareness.

Pre-literacy skills.

Children begin acquiring the skills they need to master reading from the moment they are born. In fact, an infant as young as six months old can already distinguish between the sounds of his or her mother tongue and a foreign language and by the age 2 has mastered enough native phonemes to regularly produce 50+ words. Between the ages of 2-3 many children learn to recognize a handful of letters. Early literacy is comprised of print concepts, phonological awareness as well as letter and word recognition. Book reading is an easy way to incorporate both language and literacy skills. Books can introduce new vocabulary words and feelings, grammar rules and other age-appropriate concepts. They may enjoy singing the alphabet song and reciting nursery rhymes, which helps them develop awareness of the different sounds that make-up English words. As fine motor skills advance, so does the ability to write, draw and copy shapes, which eventually can be combined to form letters.

There are plenty of ways parents can encourage pre-literacy skills in children, including pointing out letters, providing opportunities for playing with language, and fostering in interest in books. It can be helpful to ask a child about their day and talk through routines to assist with the development of narrative skills.

Used literature:

1. Marsh D. CLIL. The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential Public Services Contract DG EAC: European Commission, 2002.
2. Wiesemes R. The Final Report for the Content and Language Integrated Project. London: CILT, 2005

TEACHING ENGLISH THROUGH SONGS

Mamadjanova Nozima Abduraxmanovna,
an English teacher of Namangan region,
Uychi district, school
№ 27 Tel +934040189
E-mail: nozimamadjanova-318@gmail.com

Annotation: This article looks at why songs benefit pupils and how to use them in a fun and productive way. One method suggested to meet those needs through songs. Finally, we will learn how songs can be used successfully, so that your pupils learn faster, enjoy your classes more and really can sing along!

Keywords: songs, sing, listening skills, pronunciation, music, teaching, practice

One of the big problems we all face, whether teaching English to children or adults, is maintaining learners' interest throughout our lessons. Consequently, we often have to be very creative in the techniques we use. What makes music such a great teaching tool is its universal appeal, connecting all cultures and languages. This makes it one of the best and most motivating resources in the classroom, regardless of the age or background of the learner. Purcell states that students can become bored by repeatedly listening to a narration or dialogue as they attempt to understand the meaning of new words or phrases in context. ¹Many teachers already know that teaching English through songs brings joy to the classroom. Teaching English through songs is a way for children to listen and practice English in a group, joining in when they can without being singled out and gradually achieving more with each listening. When teaching English through songs, it's best to use recordings by native speakers. This way, students hear natural rhythms and stress, which helps their pronunciation and speaking fluency. Everyone joins in with the actions and starts to sing along. Teaching English through songs allows pupils to hear English in context, naturally. Students can listen to piece repeatedly, get involved with TPR activities (total physical response), and enjoy learning. Songs can help them focus and motivate them to remember and retain the language. Music also helps with classroom management. Songs can be used at any level of ages at any stage in a lesson. In the beginning of a lesson songs can be used to mark the change from one topic to another. Songs can be a break from another more concentrate activity in the middle of a lesson and used to round a lesson of the end. There are a lot of songs can be chosen, can be used with a variety of language learner's age at different stages, can act as a starting point for devising a program of work, can integrate with cross-curricular work, topics and stories, and can complement and supplement other resources.

Activity 1.” Guess the Song”. It is the game that let you read the lyric and guess the song with 18 letters and watching online Music Video.

How do you play guess the song? This is how we do it: Have one person to hum or clap a song. The others will try and guess it, whoever guesses it gets to go next.

Activity 4. “ Hello “.

Some songs, such as Hello, contain common expressions and can be used as good listening activities. For example, the teacher could sing the first three lines of the song below, and students could respond with the following three lines.

Hello,
Hello,
Hello, how are you?
I'm fine,
I'm fine,
I hope that you are, too.

Songs can also help to improve listening skills because they

¹ Purcell, J. M. (1992). Using songs to enrich the secondary class. Hispania, 75(1), 192-196.

provide students with practice listening to different forms of intonation and rhythm.

In conclusion, we can say that, using songs can help learners improve their listening skills and pronunciation; they can also be useful for teaching vocabulary and sentence structures. Probably the greatest benefit to using songs in the classroom is that they are enjoyable. Songs can break down barriers among those who share the rhythm and meaning. Moreover, the repeated lyrics in songs allow the children to memorize and learn new words quickly. Since teaching is a developing art, which requires innovative and creative ideas to enrich its effectiveness, we must not hesitate to use songs in our classrooms. Such activities are student centered, hence, by using them we give a chance to our students to express themselves, enjoy themselves during learning.

References:

1. Purcell, J. M. (1992). Using songs to enrich the secondary class. *Hispania*, 75(1), 192-196.
2. Horn, C. A. (2007). *English Second Language Learners: Using Music to Enhance the Listening Abilities of Grade Ones*. University of South Africa.
3. Lo, R. S. M., & Li, H. C. F. (1998). Songs Enhance Learner Involvement: Materials Development. *Forum*, 36(3), 8-11.

OGAHIYNI HAYOTI VA IJODI

Matchanova Nargiza Ollayorovna

Qo'shko'pir tumani 2-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 449 50 10

nargizaollayorovna_5010@inbox.uz

Musayeva Lolajon Atabayevna

Urganch tumani 27-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 969 72 11

musayevalolajon_27@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ogohiyning hayoti va ijodi, Ogohiyning yuksak iste'dodi, sermahsul ijodiy merosi bilan adabiyotimiz tarixida zabardast olim, talantli shoir, yetuk tarixchi, mohir tarjimonligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Xorazm xonlari, adabiy harakat, ijodiy meros, shoir, adabiyotshunos, devon tanqidiy.

O'n to'qqizinchi asrning birinchi yarmi o'zbek adabiyoti, xususan Xorazmda vujudga kelgan adabiy harakatning eng ilg'or vakillaridan biri Ogahiydir. Alohida qayd etish lozimki, Ogahiy o'zining yuksak iste'dodi, sermahsul ijodiy merosi bilan adabiyotimiz tarixida zabardast olim, talantli shoir, yetuk tarixchi, mohir tarjimon sifatida alohida o'rin tutadi.

Ogahiy 1809 yilda Xiva shahri yaqinidagi Qiyot qishlog'ida tavallud topadi. Uch yoshlarida otasi vafot etgach, amakisi Shermuhammad Munis qaramog'ida tarbiya topadi. Avval maktab, so'ngra madrasa sabog'ini oladi. Turmush talablari bilan dehqonchilik qiladi, so'ngra bir oz muddat harbiy xizmatda bo'ladi. 1829 yilda Munis vafotidan keyin uning o'rniga miroblik lavozimiga tayinlanadi.

Ogahiy umri Xorazm xonlaridan Muhammad Rahimxon-1, Olloqulixon, Rahimqulixon, Muhammad Aminxon, Sayyid Abdullo, Qutlug'murodxon, Saidmuhammadxon hamda Muhammad Rahimxon-2 lar hukmronlik yillarida kechadi. Ma'lumotlarga qaraganda, umrining so'nggi yillarini tug'ilgan qishlog'ida o'tkazib, 1874 yili 65 yoshida olamdan o'tadi.

Ogahiy va uning ijodiy merosini o'rganish 1950 yillardan boshlanadi. 1958 yilda “Tanlangan asarlar”, 1960 yilda “Ta'vizu-l-oshiqin” devoni nashr etiladi. 1971-1980 yillarda Ogahiy asarlarining 6 jildligi nashr qilinadi. Shoir ijodiy merosini o'rganishda V.Zohidov, G'.Karimov, S.Dolimov, R.Majidiy, A.Qayumov, J.Sharipov, F.G'anixo'jayev, Q.Munirov kabi olimlarning alohida o'rni bor. Ogahiy shoir, tarjimon va bilimdon tarixchi sifatida boy ijodiy meros qoldirgan. Uni juda ko'p adabiyotshunoslar “Navoiydan keyin eng ko'p va xub yozgan ijodkor” sifatida talqin qiladilar.

Ogahiy she'riy merosini o'zida jamlagan to'plami uning “Ta'vizu-l-oshiqin” – “Oshiqlar tumori” deb nomlanuvchi devonidir. Uni tuzish 1852 yilda boshlangan. Unda 18000 misra she'ri jamlangan. Shundan 1300 misrasi fors tilida. Devonning debochasida aytilishicha ham, boshqa ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha ham, “Devon” shoirning barcha she'rlarini qamrab olmagan. V.Abdullayevning ko'rsatishicha, devondagi she'rlarning aksariyati shoirning 60-yillardan keyin yaratgan she'rlaridir. Lekin bu fikr biro z munozarali. Hozirda bu devonning 1905 yilda kotib Muhammad Ya'qub Xarrot tomonidan ko'chirilgan bir qo'lyozma hamda 1905 va 1909 yillarda bosilgan 2 ta toshbosma nusxalari bo'lib, shular asosida u 1958, 1960, 1971– 1972 yillarda kiril yozuvida qayta nashr qilingan.

“Ta'vizu-l-oshiqin” debochasida aytilishicha, shoir umrining so'nggi o'n yilligida Muhammad Rahimxon - Feruzning maslahati bilan bunyod etilgan: “Bir necha muddatdin so'ng bir kun faqirga inoyat bila boqib, dilnavozlik yuzasidan xitob qilib dedikim, barcha musavvada (qoralama) lardagi, bayozlardagi va o'zga yerlardagi parishon bo'lgan she'rlaringni jam' etib, devon suratida tartib bergil va anga debocha ham yasab, aytilgan ash'oringni dog'i hamul devonda o'z mahallida guhar yanglig' tergil. Dedikim, kishidin to qiyomatgacha boqiy qolaturg'on yodgor va farzandi saodatosor-yaxshi so'z dur...”

Bo'libdur she'r yaxshilar shiori,

Jahonda to qiyomat yodgori.

Kishiga she'rdin yo'q yaxshi farzand,

Ki doim boqiy ul farzandi dilband.
So'zingdur o'zga so'zlardin ziyoda,
Sango farzand-bizga xonzoda.
Ravo ko'rma alarga darbadarlik,
Yetimoso hamisha navhagarlik.
Alar haqqinda mehr oyinini tuz,
Vorisin yig'ibon devong'a kirguz.
Yamon deb solmog'il birni nazardin-
Ki, farzand o'lg'usi pora jigardin.
Necha yaxshi aro bo'lg'ay yamon ham,
Tuman bug'doy aro bo'lg'ay samon ham.
Agarchi ochilur yuz gul chamandin
Va lekin chorasi yo'qdur tikandin.

Alqissa, bu amri sharifni “Alma'muru ma'zurun” hadisining muqtazosi bila qabul ettim. Necha muddat ko'p mehnat va mashaqqatlar chekib, aksar ash'orimni jam'etib, devon suratida bir necha avroq suturig'a bitdim”.

Ogahiy devoni tarkibiga 18 janrdagishe'rlar kirgan. Bu janrlar quyidagilar:

1. G'azallar – 445 ta (shundan 23 tasi forsiy), 4056 bayt;
2. Mustazodlar – 3 ta, 24 bayt;
3. Muxammaslar – 84 ta, ulardan 10 tasi o'z she'rlari asosida, Navoiy g'azallariga 31 ta, Fuzuliy g'azallariga 8 ta, Munis g'azallariga 7 ta, Rojiy g'azallariga 8 ta, Dilo'var g'azallariga 2 ta, Feruz g'azallariga 9 ta, Amir, Xon, Vazir, G'oziy g'azallariga 1 tadan taxmis yozgan (yana 5 ta forsiy muxammas, ulardan 4 tasi Bedil va Amir g'azallariga bog'langan), 639 band, 3195 misra;
4. Musaddaslar – 5 ta, 36 band;
5. Murabba'lar – 2 ta, 24 band;
6. Musammanlar – 3 ta, (yana bir forsiy musamman), 27 band;
7. Tarje'band – 1 ta (4 she'r), 24 band;
8. Qit'alar – 7 ta, 21 bayt;
9. Ruboiylar – 80 ta;
10. Tuyuqlar – 10 ta;
11. Muammolar – 80 ta;
12. Chistonlar – 4 ta;
13. Masnaviylar – 4 ta, 450 bayt;
14. Munojot (forsiy) – 27 bayt;
15. Ta'rixlar – 20 ta, 562 misra;
16. Musovittarafayn – 1 ta;
17. Bahri tavi'l – 1 ta;
18. Qasida – 19 ta,

Devon tanqidiy matni ustida tadqiqot olib borgan Fathulla G'anixo'jayev “Ogahiy klassik poeziyaning 22 turida (janrida – N.Sh) ijod etgan”, degan fikrni aytadi, lekin uni asoslamagan. Bundan qat'i nazar devon hoshiyasiga bitilgan she'rlar hamda Ogahiyning tarixiy asarlarida uchraydigan she'rlar shoir tomonidan qo'llangan janrlar 18 tadan ko'proq ekanini ko'rsatadi. Xususan, tarixiy asarlarning bir necha o'rnida keltirilgan fardlar devonga kiritilmagan. Birgina shu dalil janrlar sonini 19 taga yetkazadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Dolimov S. Ogahiyning hayoti va ijodi: fil. fan. nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – T.: O'zR FA TAI, 1962.
2. Majidiy R. Ogahiy lirikasi – Toshkent: «Fan», 1963.
3. Munirov Q. Xorazmda tarixnavislik (XVII – XIX va XX asr boshlari). – Toshkent: Adabiyot va san'at, 2002.

SCIENTIFIC BASIS OF THE CONCEPT FRAME “WORK”

Mahbuba Mirzayevna

Fergana State University, Department of Foreign
Languages in the Humanities, Associate Professor

A'zamova Gulasal Sodiq qizi

Teacher of Fergana State University,
Faculty of Foreign Languages

Abstract: this paper analyzes the theoretical views on the frame of the work concept and discusses them using examples. The article deals with the peculiarities of differentiation of such notions as “frame”, “concept”, “script”, “slot” in cognitive linguistics.

Key words: frame, systems, concept, mental, languages, work, theory.

At the end of the XX century linguistics has gained the nature of a metadiscipline. Methods of linguistics are widely used not only in sciences of a humanitarian cycle: philosophies, psychology, cultural science, but also in natural, and also in the exact sciences. So the scientists who work within the corresponding directions, enrich linguistics, expanding possibilities of the researchers in the sphere of the analysis of the text. In particular, cognitive science was affected, first of all, by works of the programmers, who study the problem of artificial intelligence. Linguistics operating in the analysis of the text with concepts, symbols and signs, has also accepted such terms as frame, script, slot and topic. In this regard invaluable contribution to cognitive linguistics was made by the scientists developing the artificial intelligence direction. The term “frame” was offered by M.Minski in his work «Frames for representation of knowledge». According to the author, any “intelligent” behavior of any artificial system demands the existence of a specially organized model of the world within it: «The knowledge must be embodied in some form of mechanism, data-structure, or other representation» (Minsky 1991: <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/-SymbolicVs.Connectionist.html>). Knowledge in a frame is stored in the substructures, therefore represented in «stereotypic situations».

Short, but the exact review of the term “frame” in modern cognitive science was presented by V.Z.Demyankov in «The short dictionary of cognitive terms». The scientist doesn't give the definition of “frame”, but naturally refers to other researchers arguing (J. Hayes, L. Flower) that this term “frame” is at the same time a set of assumptions of formal language using for expressing knowledge (Demyankov 1996: 187).

I.A.Sternin considers frame to be a Gestalt version – the functional structure of a complex type combining sensual and rational, dealing with mixed type of coding information (Sternin 2000: 57).

We share U.Eco's point of view on a frame problem where frame is described as the representation of «encyclopedic knowledge» of a situation in special structures where all the components are connected among themselves. U.Eco comes to a conclusion that frame, thus, is «already potential text or a narration concentrate», but specifies that «the same it is possible to tell and about the separate sememe presented in the encyclopedia» (Eco 2005: 42). Lakoff and Johnson have found a way to begin to identify in detail just what the metaphors are that structure how we perceive, how we think, and what we do. Sphere of concepts is a structured knowledge, an information base of mental images, consisting of universal object code units. The semantic language space as a part of the sphere of concepts is verbalized in the system of linguistic signs: words, phrase combinations, syntactic structures, frames. It is formed by the linguistic units' meanings. A concept conceived as a unit of the sphere of concepts reflects peculiarities of thinking, worldview and culture of people. Any person can be “a concepts bearer”, as he or she has its own cultural experience and cultural identity. Thus, individual verbal activity is determined by the language sphere of concepts and national sphere of concepts. Constructs such as frames, Idealized Cognitive Models (ICMs), and domains have been central to various methods of analysis in Cognitive Linguistics. Each of them provides a way of characterizing the structured encyclopedic knowledge which is inextricably connected with linguistic knowledge—that assertion being an important tenet in much of the cognitive linguistic research. Frames, ICMs, and domains all derive from an approach to language as a system of communication that reflects the world as it is construed by humans, rather than as it might be represented from some god's-eye point of view. Charles J. Fillmore began using

the term solely on the level of linguistic description, and later, he and others extended its use to include characterization of knowledge structures, thus linking the analysis of language to the study of cognitive phenomena. In his papers “Frame semantics” and “A private history of the concept ‘Frame’”, Fillmore reveals the influences which led to his formulation and development of the notion.

The majority of the scientists developing the theory of frames, agree that it is very difficult, and sometimes even impossible for the recipients of information to isolate the correct word meaning in a peculiar information vacuum — out of access to a context of encyclopedic type, to all knowledge relating to this word. Ability of decoding, on the one hand, is caused by social factors, and, on the other, — by specific features of the recipients’ perception of the situation. The frames, thus, represent a coherent structure of the interconnected concepts. We define the term “frame” as a structure of data which serves for representation of the stereotypic situations, organized round a certain concept. The numbers of different frames, in our opinion, are crossed, and updating of this or that concept depends on the focus of attention of the subject.

The frame is set by TOPIC which the western linguists define as text «aboutness» (Beghtol 1986, Campbell 2000). «In themselves, thematic progression and semantic progression tell us nothing about the topic of a text as a whole. A distinction can be drawn between the extensional aboutness of a text and its intentional aboutness. The former is defined by the topics of component parts of a text, topics of its paragraphs, sections, chapters, etc. The latter is the topic of the text as a whole, representing something more than the topics of its parts» (Hutchins 1977: 25).

References;

1. Demyankov, V. Z. Frame//Short dictionary of cognitive terms / Kubryakova E.S., Demyankov V. Z., Pankraz Yu.G., Luzin L.G. – M: Philological faculty of the Moscow State University, 1996.- P. 187-189.
2. Sternin, I.A. Concepts and lacunas//Language consciousness: formation and functioning. M, 2000.- P. 55-67.
3. I Hojaliyev, A Shodiyeva, EXTRALINGUISTIC SIGNS OF THE OFFICIAL STYLE EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR) - Peer Reviewed Journal Volume: 6, Issue: 11, November 2020, 456-458

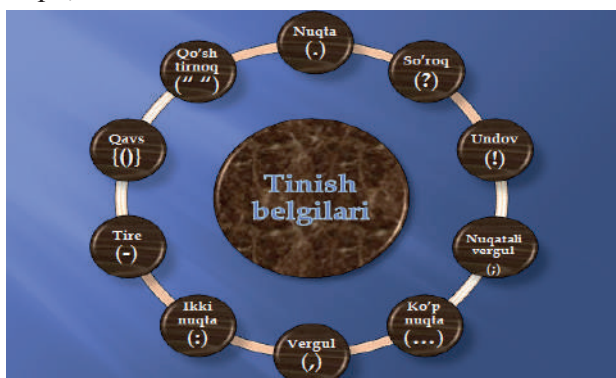
TILSHUNOSLIKNING PUNKTUATSIYA BO'LIMI HAMDA UNI O'RGANISH METODIKASI BO'YICHA USLUBIY TAVSIYALAR MIRZAYEVA

Yulduz Sattorovna

Navoiy shahar 20-umumiy o'rta ta'lim maktabi
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili darslarida tilshunoslikning punktuatsiya bo'limi va uni o'rganish metodikasi bo'yicha uslubiy tavsiyalar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: punktuatsiya, nuqta, vergul, qo'shtirnoq, nuqtali vergul, qavs, so'roq, undov, ko'p nuqta, tire....

Kelajak avlodni tarbiyalash haqida qayg'urish, barkamol, yetuk naslning tarbiyalab yetishtirishga intilish bizning milliy xususiyatimizdir. Qadim ajdodlarimiz o'z kelajagini yaratish uchun farzandlarini ilm beruvchi ustozlar, hunar o'rgatuvchi hunarmandlar, hatto jang qilish mahoratini o'rgatuvchi sardorlarga berib, ularning mahoratini yuksaltirishga intilib kelganlar. Bugungi kunda ota-onalar shu ulug' niyat yo'lida o'z farzandlarini maktabga yetaklab kelar ekan, o'qituvchi yelkasiga katta

mas'uliyat va ishonch yuklaydi. Bu ishonchni oqlash uchun ta'lim-tarbiya sohasida isloh qilinayotgan qonunlar, yangi pedagogik bilimlarni egallashimiz darkor. O'quvchining imlo savodxonligini oshirish qanchalik ahamiyatli bo'lsa, punktuatsiyani puxta bilish ham shunchalik ijtimoiiy qimmatga ega.

Puntuatsiya - lotincha "punktum" so'zidan olingan bo'lib, "nuqta, to'xtash joyi" degan ma'nolarni bildiradi. Bu bo'limda tinash belgilari va ularning qo'llanilish qoidalari o'rganiladi.

Puntuatsiya - yozuv oynasi. Yozuv orqali ifodalangan har bir gapning mazmuni, ma'nosi va sintaktik qismlari orasidagi turli munosabatlarni aniqlashda punktuatsiyaning o'rni muhim. U yozma matnning tushunilishini osonlashtiradi, mazmunini oydinlashtiradi, unga aniqlik kiritadi.

Hozir o'zbek yozuvida 10 xil tinash belgisidan foydalaniladi:

Tinash belgilarining qo'llanilishi gapning mazmuni, grammatik qurilishi va ohangiga ko'ra bo'ladi. Gapda tinash belgilarining o'rni o'zgarsa, gapning mazmuni va sintaktik tuzilishi ham o'zgaradi. Masalan:

To'g'ri yo'llarda ham mashaqqat bor.

To'g'ri, yo'llarda ham mashaqqat bor.

Birinchi gapda *to'g'ri* so'zi sifat so'z turkumiga mansub, sifatlovchi aniqllovchi vazifasiga kelgan. Ikkinchi gapda *to'g'ri* so'zi modal so'z, kirish so'z vazifasiga kelgan.

Nuqta tinash belgisi yozuv belgisi sifatida ishlatilishi qadimgi arab manbalariga borib taqaladi. U o'zbek tilida tinash belgisi sifatida XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ishlatila boshlangan.

Nuqta o'zbek tilida, odatda, quyidagi o'rinlarda ishlatiladi:

1. His - hayajonsiz aytilgan darak, buyruq gaplardan so'ng;
2. Atov gaplardan keyin;

3. Ismi, otasining ismi (ba'zan familiya ham) qisqartirilganda, ularning birinchi harfidan so'ng;

4. Nashriyot ishlarida, lug'at va ma'lumotnomalarda shartli ravishda qisqartirilgan ayrim so'zlarning birinchi harfi yoki bo'g'inidan so'ng;

5. Qo'shma gapning birinchi qismidan so'ng kuchli to'xtam bo'lsa, mantiqan biri ikkinchisiga bog'lanmagan qo'shmagaplar orasida ham nuqta ishlatiladi. Bunday hollarda ikkinchi gap ammo, lekin, biroq, chunki, shuning uchun bog'lovchilari bilan boshlanishi mumkin.

6. Ba'zi bir hollarda yil, oy, kunni ifodalovchi raqamlardan so'ng, ham nuqta qo'yilishi kuzatiladi.

7. Butunning qismlarini sanash uchun qo'llanilgan arab raqamlaridan so'ng ham nuqta ishlatilishi mumkin.

8. Hisob – kitob ishlarida nuqta belgisidan ko'paytiruv alomati sifatida ham foydalaniladi. 9. Birinchi qismida (uzilib qolgan qismida) nuqta, ko'p nuqta undov yoki so'roq belgisi bo'lgan ko'chirma gap o'rtasida kelgan muallif gapidagi so'ng nuqta qo'yiladi.

Mavzuni o'quvchilarga tushuntirishda “**Tushunchalar tahlili**” usulidan foydalanish o'rinlidir.

Tushuncha	Mazmun
So'roq belgisi va uning ishlatilishi	1. So'roq gaplarning oxirida; 2. Kim? nima? qanday? qanaqa? qaysi? kabi so'roq olmoshlaridan so'ng; 3. Gap yoki matn ichidagi birorta so'z yoki jumla majhul, noaniq, tushunarsiz bo'lsa, undan so'ng qavs ichiga qo'yiladi.

“**VENN**” **diagrammasi usuli** orqali punktuatsiya bo'limini boshqa bo'limlar bilan solishtirib o'rganish mumkin.

Vergul va uning qo'llanilishi

Puntuatsiyani musiqa asarlari notasiga o'xshatish mumkin. Nota musiqa asarini anglash uchun qulaylik tug'dirsa, tinish belgilari yozma nutq mohiyatini yaxshi tushunishni ta'minlaydi. Og'zaki va yozma nutqni shakllantirishdek murakkab vazifa biz ona tili va adabiyot fani o'qituvchilari zimmasiga yuklatilgan. Bu vazifani chin dildan ado etib, yangi Renessans bunyodkorlarini yaratishda o'z hissamizni qo'shishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shayakubov Sh.K., Ayupov R.X. Interfaol ta'lim usullari. – T., 2010-yil
2. Qo'shimcha ma'lumot uchun elektron manzillar: www.eduportal.uz
www.ziynet.uz www.istedod.uz

О‘ЗБЕК АДАБИЙ ТИЛИ ЛЕКСИКАСИДА СОДИР БО‘ЛГАН АСОСИЙ ЖАРAYONLAR

Moxmudova Nargiza, Atayeva Intizor

Urganch shahar 29-son maktabning
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchilari

***Annotasiya:** O‘zbek tili leksikasi boyishida manbalarning o‘rni va uning lingvistik xususiyatlarini tadqiq etish, o‘rganish borasida muhim hisoblanadigan, asosiy jarayonlar keltirib o‘tilgan.*

***Kalit so‘zlar:** leksik, turkologiya, arxaik leksema, fe‘l-leksik birlik, adabiy til.*

O‘zbek adabiy tili va unga xos leksik tarkibning shakllanishi hamda rivojlanishida XIII asr ikkinchi yarmi – XIV asr birinchi yarmi alohida ahamiyatga ega. Zero, bu davr adabiy tildagi rang-barang uslub hamda janrlarning shiddatli taraqqiy etishi bilan xarakterlanadi. O‘zbek adabiy tili leksikasining keyingi taraqqiyotida bu davr alohida o‘ringa ega bo‘ldi. Hozirgi o‘zbek adabiy tili leksik tizimida mavjud birliklarning muayyan qismi ayni qayd etilgan davrga mansubdir.

Rabg‘uziygacha bo‘lgan leksik taraqqiyotdagi asosiy jarayonlar, albatta, shu davrda yuz bergan ijtimoiy-siyosiy hodisalar bilan bevosita aloqador. Iqtisodiy, harbiy hamda ijtimoiy munosabatlardagi muayyan o‘zgarishlar turli bilim sohalari rivojini taqozo etar edi. Shu nuqtai nazardan matematika, astronomiya, jug‘rofiya kabi aniq, fanlar qatori tarix, adabiyot va tilga doir asarlar paydo bo‘ladi. Tadqiq etilayotgan davrga xos asosiy manbalar sirasiga Sayfi Saroyining “Guliston bit-turkiy”, Xorazmiyning “Muhabbatnoma”, Qutbning “Xusrav va Shirin”, Mahmud ibn Ali as-Saroyining “Nahjul-farodis” kabi deyarli bir hududda va ayni adabiy tilda bitilgan hamda Sakkokiy, Durbek, Yaqiniy, Gadoiy, Xo‘jandiy, Atoiy, Amiriy. Lutfiy singari shoirlar qalamiga mansub asarlar kiradi. E’tirof etish lozimki, Temur va temuriylar davrida tarix fani jadal rivojlanganligi bilan ajralib turadi. Asosan, fors-tojik tilida ta’rif etilgan Nizomuddin Shomiy, Sharafuddin Ali Yazdiy, G‘iyosuddin Ali, Abdurazzoq Samarqandiy, Xofizi Abro‘ va boshqa tarixnavislar tomonidan qoldirilgan meros nafaqat o‘zbek xalqining tarixi, balki tilini tadqiq etishda zaruriy manbalardan bo‘lib xizmat qildi.

Mazkur asarlar, ularga xos lisoniy xususiyatlar haqida turkologiyada yetarlicha mulohazalar mavjud. Shu bois bu jihat xususida takroran fikr bayon etish o‘zini unchalik oqlamaydi.

XIII asrning ikkinchi yarmidan, Movarounnahr, Dashti Qipchoqda yuz bergan tub o‘zgarishlar ijtimoiy, ilmiy va madaniy hayotning turli qirralarida o‘z aksini topadi. Bu o‘zgarishlar eski o‘zbek adabiy tili tizimiga, ayniqsa, jamiyatda yuz beruvchi har qanday o‘zgarishga o‘sha zahoti munosabat bildiruvchi leksik tarkibiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiq etilayotgan davr manbalari tilida eski o‘zbek adabiy tili leksikasi tarkibida ma’lum ma’noda bir-biriga zid turuvchi umturiy hamda faqat eski o‘zbek adabiy tili uchungina mansub leksikani o‘zaro farqlash lozim bo‘ladi.

XIV asr ikkinchi yarmidan e’tiboran oldingi lisoniy uzusning o‘zgara boshlashi kuzatiladi. Leksikada umumturiy va eski o‘zbek adabiy tiliga xos qatlamlar yaqqol farqlana boshlaydi. Ayni chog‘da endigina o‘z o‘rnini egallashga jiddiy kirishgan o‘zbek adabiy tili leksemalari qatori hali ancha mustahkam mavqega ega bo‘lgan umumturiy leksika o‘rtasida lug‘at tarkibida saqlanib qolish uchun o‘ziga xos qarama-qarshilik, ifodali qilib aytganda, musobaqa yuzaga chiqdi. Bu “musobaqa”da har ikki taraf o‘z mavqeini imkoni boricha bermaslik tadorikida bo‘lgan.

XIV asrning ikkinchi yarmida eski o‘zbek adabiy tili leksikasida qadimgi turkiy til hamda eski turkiy til ilk davriga tegishli umumturiy so‘z boylikning son jihatidan ko‘pligi, qo‘llanish jihatidan esa ancha faolliigi ko‘zga tashlanadi.

Ashyoviy dalillarga murojaat etaylik. Qutbning Berke Fakih tomonidan 1383-yili Misrning Iskandariya shahrida ko‘chirilgan, hozirgi kunda Parij Milliy kutubxonasida saqlanadigan “Xusrav va Shirin” asari yagona nusxasi matnida 2500 leksema ishlatilganligi prof. Amir Najib tomonidan o‘z vaqtida aniqlangan edi. Asar leksikasining dialektal belgisiga ko‘ra tasnifi manba tilida ishlatilgan so‘z boyligining 38% umumturiy xarakterdagi leksemalardan tashkil topganligini ko‘rsatadi. Qolgan asosiy qismni esa o‘g‘uz hamda qipchoq elementlari tashkil qiladi.

Oltin O‘rda va xorazmiy tili xususiyatlarini o‘zida mujassam mazkur yodnoma tilidagi leksik birliklar Sayfi Saroyining “Guliston bit-turkiy”, Xorazmiyning “Muhabbatnoma” asarlari so‘z boyligidan sezilarli farqlansa, ikkinchi tomondan, 1310-yili Xorazmning Raboti O‘g‘uz mavzeida Nosiruddin Burhonuddin Rabg‘uziy tomonidan bitilgan “Qisasi Rabg‘uziy”, Mahmud

ibn As-Saroyining “Nahjul-farodis”, muallifi noma’lum “Tafsir” leksikasiga juda yaqin turadi. Umumturkiy xarakterdagi leksikaning muayyan qismi Binoiygacha bo’lgan eski o’zbek adabiy tilida o’z faolligini saqlab qolgan holda, boshqa bir qismi esa ma’lum darajada arxaiklashgan. Arxaik leksemalar aksariyat qoraxoniylar davri badiiy-lisoniy an’alarini o’zida saqlab qolgan obidalar tilida ko’rinadi.

E’tirof etish lozimki, qayd etilayotgan davrga xos ba’zi manbalardagi arxaiklashgan leksemalar keyingi paytlarda faollashgan variantlari bilan yonma-yon, parallel qo’llanganini ko’rish mumkin. Masalan: *azaq* va *ayaq* “oyoq”, *bo’z* va *bo’y* “bo’y, gavda, qomat”, *uziq* va *uyuq* “uxlamoq”, *ayt* va *ayit* “aytmoq, demoq”, *kazg’u* va *qayg’u* “qayg’u, g’am, alam”, *yapurg’aq* va *yapraq* “barg, yaproq”, *ya* va *yay* – yoy, kamon” kabi. Davr o’zbek adabiy tili leksikasida oldingi zamonlar tilida qo’llanishda kuzatilmagan, o’zbek adabiy tili boshqa qardosh turkiy adabiy tillar qatori o’z taraqqiyot bosqichiga kirgan pallada uning bazasida vujudga kelgan leksik birliklar alohida ahamiyat kasb etadi.

XIV asring ikkinchi yarmi – XV asr boshida rasmiy til vazifasi kengayishi qatori muloqot tilining bosh leksik fondi hisoblanmish o’zbek tili o’z leksikasi rolining sezilarli darajada kuchayishi va kengayishi ko’zatiladi.

Mazkur davr adabiy tiliga xalq tiliga oid so’zlar shiddat bilan kirib kela boshlaydi. Bu hodisa asosan turli janrlarda maydonga chiqqan badiiy adabiyotda o’z ifodasini topadi. Ularda *avunchaq*, *yermak*, *yaratqan* “Alloh”, *ko’rk* “jamol, husn”, *ko’zgu* va *oyna*, *chiraq* “chiroq”, *yag’i* “dushman, g’anim”, *kenata* to’satdan, birdan, nogoh”, *sayran* “xushvaqt, xursand”, *urug’* “nasl”, *o’g’il qiz* “farzand”, *bosag’a* “ostona”, *enaga* “enaga, tarbiyachi”, *qaychi ayaq tutquchi* “soqiy” kabi mavhum, insonlar kundalik turmush tarzi, aniq-maishiy ma’no kasb etuvchi ko’pdan-ko’p leksemalar, *sevunch* “shod bo’lmoq, sevinmoq”, *avunch* “ovunmoq, xotirjam bo’lmoq”, *chevurch* “aylantirmoq”, *yuklanch* “homila bo’lmoq”, *qazg’an* – to’plamoq, yig’moq”, *ko’zlaq* “maqsad qilmoq”, *quch* “quchmoq, og’ushiga olmoq,” kabi fe’l-leksik birliklar keng iste’molda bo’lgan.

Ushbu davrga xos yetakchi lisoniy jarayonlardan biri sifatida o’zbek adabiy tili leksik tarkibining o’zlashmalar hisobiga boyishini qayd etish maqsadga muvofiqdir.

Garchi XII-XIII asr adabiy tilining shakllanishida o’zga tillardan kirib kelgan o’zlashmalarning sezilarli rolini takidlashga shu davrga tegishli qo’lyozma manbalardagi faktik materiallar izn bermasa-da, bu fikrni XIV asr ikkinchi yarmidagi o’zbek adabiy tili leksikasi pozitsiyasidan turib bemalol aytish mumkin. Ijtimoiy hayotning turli sohalarida ro’y bergan keskin o’zgarishlar oqibatida makon va zamonda yangi-yangi narsa-predmetlar, ular bilan bog’lik tushunchalarni ifodalash maqsadida yangi so’zlar o’zbek tiliga kiradi. XII-XIV asr birinchi yarmida arab, fors-tojik va mo’g’ul tillaridan o’zlashgan o’zlashmalar qatori XIV asr ikkinchi yarmi-XV birinchi yarmida yangi o’zlashmalar hisobiga yanada kengayadi.

XIV asr ikkinchi yarmi - XV asr birinchi yarmida yuz bergan o’zgarishlar Yuqorida ta’kidlanganidek, fan, texnika, ilm, madaniyat va boshqalar paydo bo’lgan yangi ma’no va narsa-predmetlarni ifodalash uchun tilda yangidan-yangi leksemalarning yaratilishiga turtki bo’ldi. Bu davr leksik tarkibi bir qancha yangi so’zlar hisobiga kengaydi. Leksik tarkibning boyishi asosan ikki yo’l, ya’ni o’zbek tili asosida so’z yasash hamda xorijiy tillar leksikasini o’zlashtirish orqali ro’yobga chiqdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаев Ф. Ўзбек тилининг Хоразм шевалари. – Тошкент: Ўз ФАН, 1961. – 346.
2. Бегимов О. Жанубий Ўзбекистон топонимларининг ўзлашган қатлами: Филол. фанлари номзоди ... дис. автореф. – Тошкент:, 1999. – 25 б.

TEACHING ENGLISH THROUGH MULTIMEDIA RESOURCES

Murodullayeva Shaxlo Azamatovna

Qiziltepa tumani 7– umumta’lim
maktabi ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotation: Teaching and learning English has faced changes in methodologies as well as in techniques, with the advances of technology. The Multimedia DVD contains natural recordings of texts, dialogues, videos, etc. performed by kids, native speakers of English and by good Uzbek speakers of English. It includes all the material needed for the listening activities in the Pupil’s Book. If teachers do not have the Multimedia DVD, they can read out the tapescript themselves. All tapescripts are included in the Teacher’s Book. The Multimedia DVD is designed both for use during the lesson and for pupils to use at home. Multimedia is contrast to media which only use traditional forms of printed or hand-produced material. Multimedia is the combination of different forms content and media, includes a combination of audio, text, still image, animation, video and interactivity content forms.

Keywords: visual material, visual resources, pictures, posters, postcards, word calendars, realia, charts, picture books, television, videos.

Images such as charts, diagrams, forms, formulas, graphs, illustrations, photos, portraits, statistical tables, tables, various kinds of maps, interactive tasks, games. Teaching and learning English has faced changes in methodologies as well as in techniques, with the advances of technology. Besides, it is necessary to introduce in the classroom not only blackboard as visual resource, but also other audio-visual resources, to obtain the efficient development of the basic Linguistic macro-abilities of the English Language. The aim of this article is to show how audio-visual materials are used in the EFL classroom when vocabulary is being taught and what their effect on learners is. The use of visual aids such as pictures, posters, postcards, word calendars, realia, charts, picture books, television, videos, and computers can help learners easily understand and realize the main points that they have learned in the classroom. For each visual aid, learners have different responses and expressions even because of their different educational and cultural background. Using visual aids can help learners understand the deep meaning of a topic and realize similarities and differences between each topic.

Using Audio-Visual Materials

As teachers we should face the fact that our pupils expect their English lesson to be ‘visual’ because language they experience outside the classroom is strictly connected with images, colours, sounds. They possess all important features of effective teaching aid and it is the job of the teachers to facilitate the process of learning the vocabulary using visual materials. The reason may be that they allow learners to absorb the information through an additional sensory perception.

The objective of this study is to examine the use of audio-visual materials in teaching English as a foreign language in the classrooms. Teachers were interviewed to get additional information concerning the impact these visual materials have on children as they learn fast and in an enjoyable way.

Pupils were interviewed in a random way in the schools concerning the techniques they liked most when vocabulary is taught. They also were asked about the visual materials the book provided for them and if they were enough in the vocabulary section. Of, course they responded that learning English through visual aids is more interesting and motivating. Teaching can simply be defined as an act of impacting knowledge in a group. But learning is a complex process, and can also be described as a change in attitude, thinking or relatively permanent change in behavior overtime. The use of audio-visual materials as teaching aids has increased in recent years; thanks to technological advancement. Today’s technology offers many choices to teachers, lecturers and curriculum developers who wish to capitalize on the new generation’s appetite for multimedia presentations. According to studies and research, some teachers claim that whenever they teach with some learning aids, their learners get more stimulated because the learning aids help pupils to become more attentive. In addition, learner’s positive attitude generates more interest for the lessons they teach, and as a result pupils participate better in the class. Audio-visual aids use, supports a good knowledge in the different subjects, but they also face some barriers to continue

their introduction in this process. Taking a great and heightened relevance of audio-visual aids in the different subjects teaching, mostly English. Present times demand capacities and knowledge of dealing with the target language, which increases opportunities, possibilities of learning and communicate skills, to become more competitive in professional work and multicultural in our relationships with people from different countries around the world. English language deserves a special attention because it is worldwide spread. allowing to extend the capacity to access to people, to generate knowledge, groups or institutions that use it, independently of their cultural background with Audio-visual resources aids, contents can be adapted to develop in students visual resources important macro abilities of teaching-learning and practice of it. The audio- help in great way teachers to obtain students relationship with the process of teaching and learning and to develop the projected objectives, including activities to allow a great joint with the English.

Literature:

1. Kids' English teacher's book series(1-4) S.Khan and others. Tashkent 2013-2016

BADIY ASARLARNING LISONIY-KOMPOZITSION TAHLILIDA UMUMSEMIOLOGIK TALABLARNING ASOSIY XUSUSIYATLARI

Musoyeva Gulandom Yoqubjonovna
Qiziltepa tumani 7-umumta’lim
maktabi ingliz tili fani o’qituvchisi

Annotatsiya: Har qanday matn u o’zining asosiy xususiyati va o’z ifodalayotgan mazmuni, shuningdek, adresat imkoniyatiga mos kelishi bo’yicha lisoniy - kompozitsion xususiyatlari bo’yicha tahlil etiladi.

Kalit so’zlar: adresat, strukturaviy-ontologik (sintaktika), strukturaviy-ontologik (sintaktika), leksik birlik.

Badiiy asar komponentlarining ichki kompozitsion xususiyatlari ham lisoniy tahlil ob’ektiga kiradi. Matn yaratuvchisi va matnni qabul qiluvchi adresat orasidagi muvozanat, mutanosiblik, nomutanosiblik, munosabat elementlari (unsurlar) etarli darajada o’rganilmasa, asarning semiologik tahlilida yetarli asoslar mavjud bo’lmaydi. Masalan, yozuvchi O’tkir Hoshimovning “Ikki eshik orasi” romani mazmunini adresatlar (ommaviy o’quvchilar) tushunishi va uning ijtimoiy – psixologik (ruhiy) imkoniyatlarini his etish uchun nafaqat, o’sha davrdagi ijtimoiy muhit, balki adib (yozuvchi) davrni tavsiflash uchun sotsiolingvistik va psixolingvistik imkoniyatlardan keng foydalanishi zarur. Sotsiolingvistik imkoniyatlar asosan matn mazmunining ijtimoiy davr tavsifi hamda ijtimoiy davrning adresatlar (ommaviy o’quvchilar) ongiga va dunyoqarashiga ta’sir doiralari atroficha o’rganilishi asarning kontseptual va kognitiv asoslarini, shuningdek, umumsemiologik rejadagi strukturaviy-ontologik (sintaktika), strukturaviy-ontologik (sintaktika) va pragmatik-dinamik xususiyatlarini mujassamlashtiradi. Sotsiolingvistik imkoniyatlar yozuvchi ideali bilan ommaviy o’quvchi orasidagi kontseptual va kognitiv aloqalar, tavsiflanayotgan davr, o’sha davr kishilarining psixolingvistik imkoniyatlari, dunyoqarashidagi atrof-muhit muammolari, ijtimoiy-iqtisodiy qarashlar, diniy, etik, estetik va boshqa imkoniyatlar mavjudligini tavsif etuvchi omillar ta’siriga bog’liq.

Rus tilshunosi G.A.Zolotovaning fikricha: “...tildan foydalanuvchi va tilning yaratuvchisi. Inson tabiatda va jamiyatda yashaydi. U mazkur makon va zamonda amal qiladi, harakat qiladi, fikrlaydi, o’ylaydi, tafakkur qiladi, his etadi. U (Odam) boshqa insonlarga nisbatan har xil his-tuyg’ularni sinovdan o’tkazadi ular bilan eng asosiy turli-tuman munosabatlarga kirishadi. U (Odam) tabiat hodisalarini his etadi va qabul qiladi, ko’radi, ularning xususiyatlarini o’rganadi, boshqa insonlar bilan o’zaro muloqotlarni tashkil etadi, o’z navbatida atrofda kishilar va tabiatga o’z ta’sirini ko’rsatadi.

Demak, inson so’z va u ishtirokidagi matn yoki diskursni barcha mavjud olam va inson tafakkuridagi ideallar uchun ishlatadi. Koinot o’rab olgan olam va davr ma’lumotlaridan boxabar bo’lish hamda ma’lum darajadagi ma’lumotlarni adresatlarga uzatish uchun so’z va matndan foydalanadi. U (Odam) u o’zini o’rab olgan olamdagi barcha element va unsurlar, odamlar munosabatlari (ijtimoiy, iqtisodiy, diniy, etik, estetik va b.) majmuasida til orqali idrok etayotgan voqelik va hodisalarni, til, so’z, matn orqali idrok qiladi, ularning xususiyatlari va belgilarini farqlaydi. Mazkur so’zlar majmuini tashkil etadigan, ularning o’zgarishlari bilan to’playdigan majmua bu lug’at hisoblanadi. Qanday bo’lishidan qat’iy nazar tilning lug’at tarkibi, mazkur milliy tilning ma’naviy boyligi. Inson (millat) tomonidan yaratilgan va kundan kunga boyib borayotgan tilning eng faol elementi so’z (leksik birliklar) lug’atlarda jamlanadi. Agar biz badiiy asarni diqqat bilan o’qisak, asar mazmuni bilan ishlatilgan so’zlar orqali anglaymiz, idrok etamiz, etik, estetik va madaniy fikrlarimizni yuksaltiramiz. Agar o’quvchi asarda ishlatilgan barcha so’zlar ma’nolari, ularning uslubiy qo’llanishi va pragmatik ma’no komponentlarini to’g’ri o’rgangan bo’lsa, bunda asar mazmuni ommaviy kitobxonga, o’quvchiga to’liq tushunarli bo’ladi. Asarda mavjud leksik vositalar va asar matni orqali biz barcha emotsional, estetik va madaniy manbalarni o’rganar ekanmiz, undagi yozuvchi ideali bilan davr va makon (ijtimoiy muhit) o’rtasidagi bog’liqliklar, qarama-qarshiliklar, munosabatlar va boshqa imkoniyatlar ta’siri kitobxon ongida tahlil etiladi. Kitobxon ongi va shuuri bilan yozuvchi (adib) bilan hayotiy imkoniyatlar doirasida bo’lmasa ham, asar mazmuni va matni orqali muloqotda bo’ladi. Yozuvchi ta’sirida o’z ideallarini kengaytiradi. L.Ginzburg ta’kidlaganidek: “... agar o’quvchi (kitobxon) asar mazmunini tushunadimi,

tushunmaydimi, asar mazmuni orqali kognitiv va kontseptual asoslari, pragmatik effektlar ta'siri qabul qiladimi qilmaydimi barchasi, matnda ishlatilgan so'zlar orqali ifodalanadi. Matnda mavjud so'zlarning pragmatik effekti va pragmatik ma'no komponenti o'quvchiga ma'lum bo'lmas, asar mazmuni va yozuvchi ideali o'quvchiga yetib kelmaydi”.

Demak, dunyoning lisoniy qiyofasi. Uning tarixi, jamiyatdagi insonning hayoti ijtimoiy muhit prizmasidan o'tkazilganda, ular ishlatayotgan muloqot vositasida til va uning elementlari(unsurlari) jamiyat tomonidan qabul qilinsa, shundagina u ijtimoiylashgan, jamiyat hayotiga singgan bo'ladi.

Tilshunos G.V.Kolshanskiyning fikricha: «...til tushunchasi til dinamikasining faoliyat sifatida e'tirof etilishini ta'kidlaydi”. Bunda til va uning birliklari nutq jarayonida reallashadi, reallashish jarayoni gaplar strukturasi va tizimida matn yoki diskursni tashkil etadi. Bu esa til birliklari oddiy fonemadan to matn sathigacha aktuallashishi esa nutq jarayonining inson faoliyati darajasiga olib chiqadji. Ya'ni nutq va nutq parchasi diskurs, albatta, inson va uning faoliyatini tavsiflovchi ma'lumot yoki axborotni tashiydi.

Demak, bu tahlillar, nafaqat, umumsemiologik tadqiqotlar yoki lingvopragmatik, balki ijtimoiy tilshunoslik (sotsiolingvistika) fanini yaratilishiga ham asos bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoev, Abduxoliq G'ijduvoniylar maqbarasiga tashrifi, 2019-yil 29-mart
2. S.S.Buxoriy “Bahouddin Naqshband yoki yetti pir” -T.: “Navro'z” 2017.
3. U.Uvatov “O'zbekiston – buyuk allomalar yurti” – Y.: “Ma'naviyat” 2010
4. Mirzo Salim Buxoriy . bahouddin naqshband yoki etti pir.:T.”Yangi asr avlodi” 2003-yil 7-

bet

МАКТАБДА О‘ЗБЕК ТИЛИ ФАНИДАН “SPORT O‘YINLARI” MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI

Nurullayeva Muxabbat Sa’dullayevna,
Navoiy shahar, 1 – AFCHO’IM
II toifali o‘zbek tili fani o‘qituvchisi

Darsning maqsadi:

Ta’limiy maqsadi: o‘zbek tilida so‘roq olmoshlari va so‘roq yuklamalari haqida umumiy ma’lumot berish.

Tarbiyaviy maqsadi: o‘quvchilarga jahonga mashhur sportchilarni har tomonlama o‘rnak ekanligini uqtirish.

Rivojlantiruvchi maqsadi: og‘zaki va yozma nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga, o‘z fikrini bayon etishga o‘rgatish, xotira va tasavvurlarini rivojlantirish.

Dars turi: yangi tushuncha va bilimlarni shakllantiruvchi dars.

Dars uslubi: zamonaviy.

Dars jihozi: mavzuga oid rasmlar, tarqatmali materiallar.

DARSNING BORISHI:

I. Tashkiliy qism. (2daqqa).

O‘qituvchining o‘quvchilar bilan salomlashishi, o‘quv xonasining tozaligini, o‘quvchilarning darsga tayyorgarligini (o‘quv qurollari, tashqi ko‘rinishi) ko‘zdan kechirish, davomatni tekshirish.

II.O‘tilgan mavzularni so‘rash. (3 daqiqa) Qoidalarni, 6-mashqdagi maqolarni yod olish.

O‘tilgan darslar yuzasidan o‘quvchilar bilimini savol-javob asosida aniqlash, uy vazifasini so‘rash.

III.Yangi mavzu bayoni (15 daqiqa).

1.Nutqiy mavzu: “Bolalar va sport” matni orqali o‘quvchilarga sport turlar haqida ma’lumot beriladi. Sportning inson hayotidagi o‘rni haqida suhbatlashiladi.

2.Grammatik mavzu: Kim?, nima?, qanday?, qanaqa?, qachon?, qancha?, nechanchi? so‘zlari so‘roq olmoshlari. So‘roq olmoshlari shaxs, narsa, belgi, miqdor, ish-harakatning o‘rni, payti haqidagi so‘roqni bildiradi.

Masalan: Kim tennis o‘ynaydi?- Anvar tennis o‘ynaydi.

Musobaqa qachon boshlanadi?- Musobaqa ertaga boshlanadi.

IV. Yangi mavzuni mustahkamlash. (20 daqiqa)

1. 1- topshiriq (og‘zaki) rasmlar asosida tayanch so‘zlarda foydalanib gaplar tuziladi.

2. 1-2mashq (yozma).

3. 3-mashq (o‘gzaki)

V. Darsni yakunlash va baholash. (3 daqiqa)

O‘qituvchi o‘tilgan yangi dars mavzusi bo‘yicha tushunmagan savollarga javob beradi, darsni mustahkamlashdagi o‘quvchilar javobini muhokama qilib, o‘quvchilar bilimini baholaydi va darsni yakunlaydi.

VI.Uyga vazifa: (2 daqiqa). Yangi so‘zlarni yod olish va o‘zingiz yoqtirgan sport turi musobaqasi haqida kichik matn tuziladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbek tili 5 sinf darsligi 33-37 betlar A.Rafiyev

OGAHIYNING “TA’VIZ-UL OSHIQIN”DEVONIDA QO’LLANGAN
FITONIMLARNING USLUBIY XUSUSIYATLARI

Otajonova Nilufar Rustamovna
Urganch shahar 18-son maktabning
o‘zbek tili fani o‘qituvchisi
+998975268026

Annotatsiya: “Ta’viz-ul oshiqin” devonida qo‘llangan zoonimlarning nomlanish xususiyatlari.

Kalit so‘zlar: sozoq, sipand, arg‘uvon, sunbul, shamshod, sanavbar, ar‘ar, tok, bug‘doy, mosh, juvan, kadu, bodom, nilufar, gul, ko‘lcha, badrav, yop, rosh

Ogahiy poeziyasida boshqa soha so‘zlari qatori, fitonim (o‘simliklar nom) larga ham duch kelinadi. Uning she‘riyatidan yovvoyi, madaniy, xonaki, ko‘p yillik o‘simliklar nomlari o‘rin olgan. O‘simliklar nomlari o‘z ma‘nosida, shuningdek, ko‘chma ma‘noda qo‘llanilgan. Bunday o‘simliklar va qishloq xo‘jaligiga oid so‘zlarga sozoq, sipand, arg‘uvon, sunbul, shamshod, sanavbar, ar‘ar, tok, bug‘doy, mosh, juvan, kadu, bodom, nilufar, gul, ko‘lcha, badrav, yop, rosh kabilar misol bo‘la oladi. Bularning ayrimlari Xorazm shevalariga taalluqli bo‘lib, Ogahiy poeziyasida leksik dialektizm sifatida ishlatilgan:

Qish mavsumida qurilsa bir toza o‘tov,
Yonsa ichida quruq sozoq birla olov,
Armoni bo‘lurmu dahr aro ul kishining –
Kim, anda tuzub bazm, esa yog‘li palov.

Ogahiy ruboiysida ajratib ko‘rsatilgan sozoq so‘zini professor F.Abdullayev saksovlning mayda turi ekanligini qayd etadi: ras bir mashym sazaq o‘dymni vosa, hāzātip yaqyb yassañ (Hazorasp).

O.Madrahimov bu so‘zning Xorazm shevalaridan tashqari, turkman tilida sazak, ozarbayjon tilida sazag tarzida uchrashini qayd etadi.⁵

Qoraqalpog‘istondagi o‘zbek shevalarida esa sazaq, botanikaga oid termin sifatida aynan saksovlni ifodalashi ta‘kidlangan.

Ogahiy poeziyasida iste‘molda bo‘lgan o‘simlik nomlaridan yana biri isiriq ma‘nosidagi isvānd//sipand hisoblanadi. F.Abdullaev Xorazmning Gurlan, Mang‘it, Yangibozor tumanlari aholisi nutqida isiriq+ādrāsmān, Xiva, Urganch, Xonqa, Hazoraspda esa isvānt tarzida ishlatilishini qayd etgan.

O. Madrahimovda ādrāsmān varianti uchramaydi. U isvānt so‘zining o‘g‘uz shevasiga xos bo‘lib, bu o‘simlikning toshloq joyda o‘sadigan giyohli-gini, bundan tashqari, ысыгық so‘zi qipchoq hamda o‘g‘uz shevalarida mavjudligini ko‘rsatadi.

Qoraqalpog‘istondagi o‘zbek shevalarida, xususan, To‘rtko‘l va Beruniyda isvānt⁵; Xo‘jayli, Qo‘ng‘irot, Mang‘itda adyrasman//adrasman shaklida uchraydi.

Demak, Xorazm vohasi o‘zbek shevalarida pastki cho‘l mintaqasida o‘sadigan tuyatovonlar oilasiga mansub isiriq o‘simligi nomi isvānt// ысыгық//adyrasman//adrasmin//ādrāsmān kabi variantlarda uchraydi.

Ogahiy poeziyasida esa bu o‘simlikning nomi vazn talabiga ko‘ra, sipand//ispand tarzida qo‘llanilgan:

Savodi zulfini ko‘rgach yumor Ogahiy tun deb ko‘z,
Yuzig‘a nozir o‘lg‘och ham tutar qo‘l birla kun deb ko‘z,
Ko‘ngul hayratda qolma ko‘rmas oni ne uchun deb ko‘z,
Ul oy o‘tlug‘ yuzin ochsa, Navoiy, tegmasun deb ko‘z,
Muhabbat tuxmidin o‘zga ul o‘t uzra sipand etmas.
Otashin ruxsorida erkanmu xoli g‘abrin,
Donai ispand yo o‘t uzra tushganmu ekan,
Kirpigimu o‘qu yo xanjarmudur bilmon yaqin,
Ko‘zi yo jallod, yo sayyod, yo ohuyi Chin,
YO baloyi jonmu, yoxud hinduyi jodugari.
Dedim: «Jonim kuyar har lahza o‘t uzra sipandoso»,
Dedi: «Fikr aylama la‘limni xoli anbari birla».9

Tadqiqotchi H.Norimov bir maqolasida, jumladan, ispand va adrasman soʻzlariga ham eʼtibor berib, isvant soʻzining «Avesto»dagi sipanta; sipanta bilan bogʻliqligi, isvant soʻzining asp (ot) va band (bogʻlovchi, band qiluvchi) soʻzlaridan iboratligi, sababi isvant oʻsimligidan qadimda otga arqon tayyorlanganligi, ana shuning uchun ham bu soʻz aspband (otni bogʻlovchi) soʻzining fonetik oʻzgarishga uchragan shakli deb baholanishi, keyingi tadqiqotlarda «Avesto»dagi sipanta (ezgu, muqaddas) soʻzi bilan aloqadorligi, sipanta>isvant>ispant tarzi talaffuz qilinishi, shuningdek, Yangibozor va Gurlan shevalaridagi adraspan soʻzining ham isvant soʻzi bilan bogʻliqligi, oʻz navbatida, adraspan adr va spanta komponentlaridan tashkil topishi, spanta soʻzidagi -ta elementining tushib qolishi, bundan tashqari, adr komponentining avesto tilidagi oʻt, olov maʼnosini bildiruvchi atar bilan aloqadorligi, pirovardida, ator-adar-adr shakli vujudga kelib, adraspan soʻzining muqaddas olov, ezgu olov maʼnolarini anglatishini taʼkidlaydi.

Ogahiyning “Toʻynoma” sheʼrida tilga olingan, dorbozlar oyogʻiga kiyib oʻyin, tomosha koʻrsatadigan kadu soʻzi, aslida, tojikcha boʻlsa-da, Xorazm shevalarida oshqovoq maʼnosida ishlatiladi. Xorazm shevalarida: kădi+qovoq–oshqovoq, nas+qovoq; O. Madrahimovda kă:di oʻgʻuz shevasida: 1) oshqovoq; 2) gʻaltak; bir kădi ip maʼnolariga ega. Shuni taʼkidlash joizki, Ogahiyning prozaik asarlariga nisbatan nazmiy asarlarida oʻsimliklar nomlari va qishloq xoʻjaligiga oid soʻzlar kamroq uchraydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ogahiy.Devon,1-jild
2. Ogahiy.Devon,2-ild
3. Doʻsimov Z. Ogahiy asarlarida xorazmiy tili elementlari. “Ogahiy olami”, Urganch. 2004. 25-26-betlar

EVFEMIZMLAR -LINGVISTIK UNIVERSALIYALAR SIFATIDA

Rabiyeva Mokhidil G'ayratovna

Buxoro davlat universiteti
Tarjimashunoslik va lingvodidaktika
kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola evfemizmgа qarama-qarshi hodisa hisoblangan disfemizm deb ataladigan lingvistik mazhabga bag'ishlangan. Bundan tashqari, ushbu maqolada ushbu ikki til hodisasi o'rtasidagi o'xshashlik va farqlar muhokama qilinadi. Bundan tashqari, maqolada ba'zi omillar, masalan, evfemizmlarning tasnifi orqali shakllanadigan disfemiya tasnifi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Evfemizmlar, tabu so'zlar, disfemiya.

Nutqni evfemizatsiya qilish jarayoni uning hozirgi holati uchun juda xarakterlidir. Ko'pchiligimiz shu kabi so'zlardan har kun foydalanamiz. Evfemizatsiya hodisasiga odatda lingvistik universalıya sifatida qaraladi. Hali ham evfemiya chegaralari va evfemizatsiya usullari tasnifi haqida evfemiyanı aniqlash uchun aniq qabul qilingan mezon, kelishuv mavjud emas.

Ingliz tilida «evfemizm» atamasi ilk marta 1656 yilda T. Blaunt tomonidan «Glossografiya» asarida tilga olingan hamda evfemizm hodisasiga quyidagicha ta'rif berilgan “a good or favourable interpretation of a bad word”.

Evfemiya - bu o'z tarkibiga ko'ra bir jinsli bo'lmagan va tilning leksik tizimida juda muhim bo'lgan til hodisasi. Evfemizm bu nafaqat salbiy tushunchani yashirin ifodalashdan iborat bo'lgan trop, balki uning tarixiy rivojlanishida muhim rol o'ynaydigan tilning tarkibiy qismidir, chunki evfemizatsiya inson tomonidan ifoda shakllarini doimiy baholash va qayta baholash asosida ba'zi ismlarni boshqasiga almashtirishning uzluksiz jarayoni sifatida tushuniladi. Nutqda evfemizmlardan foydalanish esa muvaffaqiyatli muloqot qilish istagidan kelib chiqadi.

G. Pol evfemizmlarning paydo bo'lishining sababini «uyat hissi» deb atadi, bu esa so'zlovchini narsa-hodisalarni «o'z nomlari bilan» atashdan qochishga va «bilvosita belgilar» dan foydalanishga majbur qiladi.

(Pol, 1960).

Reformatskiy evfemizmlarning paydo bo'lishining yana bir sababini ko'rsatib o'tadi - tabu, ya'ni insoniyat rivojlanishining turli bosqichlarida ijtimoiy hayot sohasida paydo bo'ladigan ta'qiq.

A.A.Reformatskiy “Evfemizmlar–ta'qiqlangan(tabulashtirilgan)so'zlarningo'rnigaqo'llanilishi mumkin bo'lgan so'zlardir” deya ta'rif beradi. “Лингвистический энциклопедический словарь” da esa “Evfemizm- so'zlovchi uchun noo'rin, noxush, qo'pol tuyulgan so'z va ifodalar o'rniga ularga sinonim hisoblangan emotsional-neytral so'zlardir” deb ta'riflanadi.

Evfemik ma'no mezoni va uning ko'lamini ob'ektini belgilashda birinchidan til evfemik qatlamining shakllanishiga asos bo'lgan sotsiopsixologik, etnolingvistik omillarni nazarda tutish muhimdir. Chunki sotsiopsixologik, etnolingvistik omillar kishilarning borliqqa munosabati bilan bog'liq holda kelib chiqqan turli urf-odat, rasm- rusumlarning shakllanishiga sabab bo'ladi va so'ngra bu jarayon tilga ko'chadi. A.A. Reformatskiy “Evfemizm tarixiy-etnografik kategoriyadir” deganda evfemik ma'noning shakllanishidagi ana shu davrni nazarda tutgan. So'ngra ilm-fan, ma'rifat va ma'naviyatning taraqqiyoti, jamiyat a'zolarining ma'naviy va dunyoviy fikrlashlari, etik-estetik qarashlarning o'sishi, yangicha odob-axloq normalarining shakllanishi bilan til evfemik qatlamining ham xarakteri, sotsiopsixologik asoslari o'zgaradi va bu jarayon tilga ko'chadi.

Evfemizm hodisasi XX asr boshlarida umumtilshunoslikda J.Vandries, L.A.Bulaxovskiy kabi tilshunoslar tomonidan soha bilan bog'liq adabiyotlarda qayd etilgan bo'lib, ularning fikr-mulohazalari evfemizm mohiyati tavsifining -alohida jins vakillari (masalan, oltoy ayollari nutqi) misolida tadqiq etgan olimlar sirasiga A.N.Samoylovich, N.A.Baskakovlarni kiritish mumkin. Ular evfemizumni ko'pqirrali etnik hodisa sifatida yoritishga harakat qiladilar. E.A.Agayan, O.N.Turbachevlar ham ma'lum guruh, mentalitet doirasida ushbu jarayonni tadqiq etadi. Masalan, O.N.Turbachev Yevropa ovchilari va ov mavsumi bilan bog'liq evfemizmlarning Shvetsiya, Finlyandiya, Estoniya kabi mamlakatlar xalqi nutqida ishlatilishini kuzatsa, E.A.Agayan arman qishloqlari aholisi nutqidagi evfemizatsiya jarayonini o'rgandi. S.Otaev turkman tili evfemizmlari, G.G.Musaboev qozoq tili evfemizmlari, V.P.Darbakova mongol xalqi evfemizmlari, N.G.Mixaylovskaya Uzoq Sharq —Chukot, Xanti-Mansiy, Nanay xalqlari tilida uchraydigan

evfemizmlarni ilmiy tahlil qilishgan.

Shuningdek, Tuva tilida uchraydigan evfemizmlar borasida S.P.Vanshteyn, Sh.Ch.Sat, ingliz tilida uchraydigan evfemizmlar xususida I.V.Arnol'd kabi tadqiqotchilar ham o'z ishlarida ma'lum darajada fikr bildirganlar.

A.A.Reformatskiy tabu o'rnida qo'llanilayotgan evfemik birliklarni etnik taraqqiyot bilan bog'liq deb hisoblaydi. Tabuning paydo bo'lishiga turli bid'at va xurofotlar sabab bo'lganligini aytib, evfemizmlar uning nomini yopish uchun xizmat qilishini ta'kidlaydi.

Tushunchalarning evfemizatsiyalashuvi masalalariga bag'ishlangan turli tillardagi ishlar bu hodisa yuzasidan bildirilgan nazariy qarashlarni 3 asosiy guruhga bo'lish imkonini beradi.

Birinchi guruhning nazariy qarashlari bo'yicha, “evfemizmlar ibtidoiy dunyoqarash (tabu) ni o'rganish ta'sirida paydo bo'lib, jamiyatning madaniy bosqichida yo'q bo'lib boradi”.

Ikkinchi guruh, “evfemizmlar til fakti, passiv leksik qatlam sifatida mavjud” degan fikrni ilgari suradi.

Uchinchi guruhning nazariy qarashlari N.Ismatullaevning “Evfemizмы в современном узбекском языке” nomzodlik dissertatsiyasida o'z aksini topgan. Uning fikricha, evfemizmlar ayni zamonda nutqiy vosita, uslub uchun ham xizmat qiladi.

Evfemizatsiya ikki xil ma'noda tushuniladi:

- a) nutqda fikrni “pardali” va “yumshoq” ifodalash jarayoni;
- b) lisoniy birliklarga evfemik vazifa yuklash.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'ayratovna, R. . M. . (2021). Semantics of euphemistic and dysphemic units. Middle European Scientific Bulletin, 12, 243-246.
2. RADJABOV, R. R., & MAKHMUDOVA, S. (2021, March). THE ROLE OF ART OF TRANSLATION IN THE DEVELOPMENT OF WESTERN AND EASTERN LINGUISTICS. In E-Conference Globe (pp. 310-315).
3. Sobirovich, S. R. (2021). Ethymological Doublets Between French Verbs And Their Use. Middle European Scientific Bulletin, 13.
4. European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA)
Available Online at: <https://www.scholarzest.com> Vol. 1 No. 4, December 2020,
ISSN: 2660-5589 55 | P a g e
TO THE PROBLEMS OF COMPLETE ASSIMILATION OF
EDUCATIONAL MATERIALS AT SCHOOLS
Djalolov Furkat Fattohovich
5. Imamkulova Sitora Anvarovna. (2021). Cognitive Interpretation of Degrees of Intensification. Middle European Scientific Bulletin, 11(1).
6. Abdikarimovich, B. O. . (2021). The views of Jalaliddin Rumi. Middle European Scientific Bulletin, 12, 319-322.

KEY DIMENSIONS IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Sabirova Shoirra Jumanazarovna

Teacher of school number 4 of Urgench district

Phone: +998 (94) 233 29 77

shoira.sabirova77@inbox.uz

Erniyazov Mansur Ermatovich

Teacher of school number 4 of Urgench district

Phone: +998 (99) 021 54 30

mansurermatovich_4@inbox.uz

Annotation: This article provides information on the key dimensions of English language teaching.

Key words: The European CLIL, the Culture Dimension, the Environment Dimension, the Language Dimension, the Learning Dimension, Communicative

The European CLIL Compendium has presented the various reasons for implementing CLIL under five key dimensions involving culture, environment, language, content and learning. The schools can decide freely which dimensions will be given more emphasis than others and which learning and development outcomes their CLIL programmes focus on. The dimensions of CLIL are:

The Culture Dimension: building intercultural knowledge and understanding, developing intercultural communication skills, learning about specific countries, regions and/or minority groups, introducing the wider cultural context.

The Environment Dimension: prepare for internationalization, access international certification, enhance school profile.

The Language Dimension: improve overall target language competence, develop oral communication skills, deepen awareness of both mother tongue and the target language, develop plurilingual interests and attitudes, introduce a target language, allow learners more contact with the target language. The Content Dimension: provide opportunities to study content through different perspectives, access subject-specific target language terminology, prepare for future studies or working life.

The Learning Dimension: complement individual learning strategies, diversify methods and forms of classroom practice, increase learner motivation and confidence in both the language and the subject being taught.

Immersion and CLIL: The Main Differences. Immersion education and CLIL have similar goals and methods, but they differ in three main respects. First, a pre requisite for successful immersion is a society that enables the learners to become functional bilinguals and in which the first language of the learners has a strong position. Basically, this applies to societies with two official or main languages. This is not a pre-requisite for CLIL. Second, in immersion education the learners learn to read and write in the immersion language, whereas in CLIL they learn to read and write in their first language. Third, in immersion classes approximately 50% of the teaching and learning discourse should take place in the immersion language while in CLIL the minimum requisite is only 25%. Moreover, immersion has well established methodological principles and goals whereas CLIL is an umbrella term for various educational models and goals, including immersion itself.

These differences considered, the term that best describes the educational model followed by the informants of this study is CLIL: the foreign language content varies between 30—50% per day and the pupils learn basic literacy skills in Uzbek.

The pupils do not need to speak or write English before commencing the programme, but their language aptitude is tested before they are admitted to the programme to ensure that they are able to undertake the programme. Pupils are, thus, selected on the basis of their score in the language aptitude test. Involving both an underlying language learning capacity and the capacity to handle decontextualized language, language aptitude has been found to be one of the best predictors of L2 learning. Studying in both Finnish and English typically means much extra work and challenges for the pupil as well as requires ample support from parents. Practically, all CLIL pupils speak or at least understand Finnish at the start of the programme even if their first language is something

different. They also learn to read and write in Finnish on the first grade. The first graders also practice reading, writing and spelling in English, but on a very basic level suitable for second language learners. Many pupils continue in English speaking or CLIL classes in the secondary level.

The bilingual classes follow the school's general curriculum and the general learning goals and principles are the same as for the mainstream Finnish speaking classes. Pupil evaluation also follows the same general principles. It is stated in the school curriculum that the language of instruction should not affect the learning outcomes or evaluation.

The CLIL teachers in Uzbekistan are native speakers of Uzbek and have a native-like proficiency in English. The teachers have much freedom in deciding which content to teach in Finnish, in English, or in both languages, as long as approximately half of the instruction is carried out in English. Generally, some contents are more suitable to learn in Finnish, such as Finnish history and the geography of Finland and the Nordic Countries. Mathematics is taught mainly in English, and only the most essential mathematical concepts are learned in both languages. All CLIL pupils attend Finnish as a mother tongue lessons and L2 speakers of Finnish take Finnish as a Second Language lessons once or twice a week.

English has an A1 language status in bilingual classes, meaning that besides content instruction in English, the pupils attend formal EFL lessons taught solely in the target language by a native speaker. At the time of the data collection, there was one native English-speaking teacher for the bilingual classes. The general linguistic goal of the CLIL programme is to provide the pupil with a functional command of the English language and the ability to use it properly and concisely to convey meaning. This includes having knowledge about the language, listening attentively, talking to the point, reading with understanding, and writing fluently with accurate spelling and punctuation. The content of language learning is closely connected to the language skills needed in other academic subjects (e.g. mathematics, history and science). The pupils should learn the most essential concepts and contents in different academic subjects in both English and Finnish, so that they may continue their studies in either language.

The acquisition of L2 Grammar in CLIL. Foreign language education has adopted an increasingly communicative and intercultural emphasis during the past decades. Modern foreign language instruction draws primarily on the principles of communicative language teaching (CLT). The goal is to develop the pupils' communicative competence, which has four components: grammatical, discourse, sociolinguistic and strategic competence. Grammatical competence includes the knowledge of e.g. vocabulary, word formation, syntax, spelling, and pronunciation. Discourse competence involves knowledge of the conventions, coherence and cohesion of the language. Sociolinguistic competence refers to the knowledge required to use the language appropriately in different social contexts, such as form and function, registers and roles, while strategic competence is the skill to use

efficient communication strategies.

Communicative language teaching is based on the view that language is learned primarily by taking part in meaningful interaction and carrying out authentic communicative tasks, defined by Nunan as a “piece of classroom work which involves learners in comprehending, manipulating, producing or interacting in the target language while their attention is principally focused on meaning rather than the form”. Communicative tasks involve, for example, problem solving, group work and collaborative learning.

List of used literature

1. Aphthorp, H. 'Effects of a supplemental vocabulary programme in third grade reading/ language arts.' *Journal of Educational Research*, 100:2, 67-79. (2006)
2. Beals, D. 'Sources of support for learning words in conversation: evidence from mealtimes.' *Child Language*, 24:673-694. (1997)
3. Biemiller, A. 'Vocabulary: needed if more children are to read well.' *Reading Psychology*, 24:323-335. (2003)

TEACHING GRAMMAR: CAUSES OF COMMON ERRORS AND NEW WAYS TO ADDRESS THEM

Sadriyeva Gulvisar Sodiq qizi

gulvisarsadriyeva@gmail.com

The teacher of Uzbekistan

State World Languages University

Annotation: Learning another language as a foreign or second language demands acquiring certain linguistic and paralinguistic skills. Grammar is one of the essential parts of the language learning and teaching since it serves as building block of the other micro and macro skills of the language. Thornbury (1999) pointed out that “grammar teaching has always been one of the controversial and least understood aspect of language teaching” although several studies have been conducted in analyzing grammatical problems or finding out possible methods or approaches to deal with them (p.4). This very paper focuses on analysis of the most frequent grammar error made by most students, namely, Non-Finite forms and proposes certain techniques to make the grammar classes interactive.

Key words: *Infinitive and Gerunds, EFL/ESL learners, unwillingness, authentic materials, learning difficulties*

Being non-finite forms of the verb, Infinitive and Gerunds are one of the problematic grammar topics for EFL/ESL learners who usually confuse the verbs followed by them. It was the problem that target learner encountered in his both written and spoken language more frequently. This part of the paper is dedicated to find out the source of the problem by analyzing the nature of non-finite forms and seeking for appropriate and effective pedagogical approaches.

Non-finite forms of the verbs were studied by several researchers who provided certain definitions of them with the accordance of the aspect that they studied. Trask (1993) defined that non-finite verbs are “the verbs which cannot serve as predicate, since it shows neither person nor grammatical number” (p.185). Non-finite verbs are close to nominal and adjectives than the verbs because they do not conjugate in voice, tense, mood, number and person (Crystal, 2008). Infinitives, Gerunds and Participles are three main categories of non-finite verbs. Infinitives are the verbs that can be used without or with “to” that were called as “first infinitive” and “second infinitive” by Hartmann and Stroke (1972, p.111). They can be used as subject or objects of the sentence. Gerunds are another type of non-finite verbs that proceed by -ing and serve the function of noun, subject, object or complement of the sentence. These two grammar structures seem straightforward to teach and learn but actually they pose particular problems both to teachers and learners.

The main source of the problem is learners’ unwillingness to learn grammar which is a set of unnecessary rules and structures in their mind and show their disliking to grammar classes. This, in turn, complicates teacher’s task and demands to motivate students before introducing grammar point. Ellis (1993) stated that learners can never be able to engage in interaction in the target language expressing their thoughts, feelings or emotions precisely and concisely unless they focus on grammar of that language. If learners find grammar tedious or arduous, teacher should create such materials that can attract learners’ attention and make the lesson more engaging. There are several ways of making grammar learning much more interesting such as integrating technology, media, video or audio materials into the lesson is one of the effective tools. Nunan (1998) suggested that grammar lesson will not be no longer boring but engaging when authentic audio or video visuals become part of the grammar. For example, Rucynski (2011) experimented teaching grammar with the help of TV series called ‘Simpsons’ or Bedjou (2006) highly stated that the language can be learnt easily and quickly when its’ content is interesting and he recommended radio podcasts to make content much more engaging. While selecting any material to the lesson, the needs, interests and lacks of the target learners should be taken into account in order to provide effectiveness of the lesson. Taking all the points into account, authentic materials (audio, video, reading) whose content are in the field of target learner’s interest will be used in the remedial lesson to make it interesting as well as effective. It is acknowledged in the field of SLA that meeting learner expectations is sometimes more important than any teaching methods or strategies (Tomlinson, 2001).

The next reason of learners mistakes in the use of Infinitive and Gerunds is the lack of ability to internalize the rules and strategies which is one of the *learning difficulties* of grammar

that highlighted by Ellis (2006). Although learners understand the rules, even they do not face difficulties in grasping the rule, they cannot use them in communication accurately. Most linguists considered that this problem will happen as a result of the chosen pedagogical approaches which emphasize on memorization or rote learning rather than focusing on free production of the language (Ellis 2006). In our modern era, in which communication skills are superior to others, designing practice activities is crucial to encourage learners to produce language freely and use target grammar structure rather than getting them to fulfill lower order activities. Take our target grammar topic, Infinitives and Gerunds as an example, after having introduced the rules, learners should engage free practice or communicative activities in order to see how well they can put the rules into play. Moreover, it gives the teacher the advantage of observing possible learner problems and “new language items can be learned incidentally and effectively when students participate in communication activities” (Shameem & Tickoo, 1999, p.9). Interactive games are one of the options through which boring grammar lessons become more engaging as well as learners actively participate and communicate to complete the tasks of the activity which in turn enhances learners’ collaborative skills (Rinvolutri, 2002). Therefore, inclusion of interactive games in the lesson plan will be helpful to the target learner who prefers working in collaboration and studying in competitive atmosphere.

Appropriately selected teaching approaches and techniques are key to the success and effectiveness of the lesson. Having analyzed the nature of target grammar point and learner’s frequent errors and their sources, the next important step would be choosing pedagogical approaches some of which has already suggested in the previous section. The important step of teaching any grammar point is to ascertain the focus of lesson: form, meaning or both of them. There have been heated theoretical discussions on the effectiveness of these approaches in teaching grammar. Doughty (2001), for example, claimed that focus on meaning is effective as it helpful for interlanguage development. DeKeyser (1998), however, found focus on form approach more appropriate in EFL context and stated that grammar learning is a gradual process which can be achieved by teaching target forms explicitly. Teaching grammar as skill approach proposed by Batstone (1994) gives us the opportunity of combining these two approaches that are equally important in language learning and teaching as they complement each other. Therefore, the activities included in the lesson will focus on both form and meaning of Infinitive and Gerunds. As a part of teaching grammar as skill approach, grammar will be integrated into other skills of the language which provides the opportunity of teaching grammar in context. Context is essential in learning grammar of a particular language because isolated grammar forms or single sentences cannot be fully analyzed by the learners. Criticizing existing ESL/EFL textbooks, Nunan (1998) argued that unless the opportunity for exploring the target structure in meaningful context will be provide, they never will be able to internalize the rules. The activities given in the textbooks which involve manipulation, translation or repetition are not sufficient to improve learners’ grammar mastery which requires observing “systematic relationship between form, meaning and use” of the language (p. 102).

References

1. Batstone, R. (1994). *Grammar. Language Teaching: A Scheme for Teaching Education*. UK: Oxford University Press.
2. Bedjou, A. (2006). Using Radio Programs in the EFL classroom. *English Teaching Forum* (44) 1, 28-31.
3. Bucknall, S. (2012). *Children as Researchers in Primary Schools: Choice, Voice and Participation*. London: Routledge
4. Doughty, C. (2001). *Cognitive Underpinnings of Focus on Form*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Ellis, R. (2006). Current Issues in the Teaching of Grammar: An SLA Perspective. *TESOL Quarterly*, 40 (1), 83-107.
6. Nunan, D. (1998). Teaching grammar in context. *ELT Journal*, 52, 101-109.
7. Rinvolutri, M. (1984). *Grammar Games: Cognitive, Effective and Drama Activities for EFL Students*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Thornbury, S. (1999). *How to teach grammar*. Pearson Education Limited.

ALISHER NAVOIYNING LINGVISTIK QARASHLARI

Sapayeva Barno Jumabayevna

Shovot tumani 38-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (90) 430 74 80

sb_jumabayevna38@gmail.uz

Qurbannazarova Nilufar Mansurbek qizi

Qo'shko'pir tumani 2-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 516 24 21

nm.qurbannazarova_2421@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada Alisher Navoiyning turk va fors tillarini qiyosiy metod asosida o'rganishga bag'ishlangan “Muhokamatul-lug'atayn” asari va Turkiy tilshunoslikda tipologiya sohasining yuzaga kelishiga ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy. Muhokamatul lug'atayn. Chog'ishtirma usul. Turkiy va forsiy til. Ekspressiv bo'yoqdor leksika. Yuzta fe'l. Fe'ning birgalik nisbati.

O'rta asr turkiy tilshunoslikning buyuk cho'qqisi sifatida Alisher Navoiyning “Muhokamatul lug'atayn” asari tan olinadi. U 1499 yilda yozilgan.

Navoiy “Muhokamatul lug'atayn” tadqiqoti bilan turkiy filologiya tarixiga judakatta hissa qo'shdi. Asarda ikki til – turkiy va forsiy til chog'ishtirib tahlil etiladi. Navoiy dunyo tilshunosligi tarixida birinchilardan bo'lib ilmiy kompravistika usullarini o'z tadqiqotiga qo'lladi.

Navoiy asar boshida keng tarqalgan to'rt til guruhiga e'tibor qaratadi. Bular: arab, turkiy, forsiy, hindiy. Bular ichida arab tili “o'z mo'jizasi va ilohiyligi” bilan ajralib turadi. So'ng qolgan uch til ham asl va mo'tabar tillar sifatida qayd etiladi.

Shundan keyin muallif turkiy va forsiyning qiyosiy tahliliga o'tadi. U turkiy tilning uslubiy afzalliklarini ko'rsatish maqsadida forsiyda tengdoshi yo'q yuzta fe'lni keltirdi.

Asarda yegulik va ichimliklar, qarindosh-urug'chilikka oid, madaniy-maishiy hayotga doir so'zlar, qush va parrandalar, hayvonlarning atalishi, ot va uning jihozlari, kiyim-boshlar, mansablar, hunar va kasb otlari har ikki tilda qanday atalishiga ham o'rin berilgan.

Navoiy turkiy tilning o'ziga xos morfologik xususiyatlariga ham e'tibor qaratdi. U fe'ning o'zlik, orttirma va birgalik nisbatlarini, ravishdosh shaklini, ko'makchi fe'l yordamida tuzilgan murakkab fe'llarni, sifatning orttirma va kuchaytirma darajalarini, ayrim so'z yasovchi qo'shimchalarning ma'nolarini ko'rsatib, misollar yordamida izohlab berdi.

U mazkur asarida tillarning kelib chiqishi, til va tafakkur orasidagi munosabat, so'z ma'nosi, so'zlarning shakl va ma'no munosabatlariga ko'ra turlari, so'z yasalishi, morfologik kategoriyalar, fonetikaga oid-tovush bilan bog'liq qator hodisalar haqida chuqur fikr yuritadi, bunday hodisalarni atroflicha tahlil qiladi.

Navoiy asarda fonetik sistema haqida fikr yuritarkan, ayni sistemaning qurilish a'zolari bo'lgan tovushlar haqida, tovushlarning artikulyatsion xususiyatlari haqida ma'lumotlar beradi, o'zbek tili tovushlarining qo'llanilishidagi o'ziga xosliklarini alohida qayd etadi.

Ushbu fonetik o'ziga xosliklar haqida prof. S.Usmonov va prof. A.Nurmonovlar o'z tadqiqotlarida bir qator ma'lumotlarni keltiradilar. Masalan, tovush va harf munosabati haqida fikr yuritilgan ekan, ular bir-biriga hamma vaqt ham mos kelmasligi, bir harf bilan bir necha tovushni anglatish mumkinligi aytiladi. Anig'i, Navoiy eski o'zbek adabiy tilining unlilar sistemasiga to'xtalib, o-ö, u-ü oppozitsiyasi asosida misollar keltiradi qiyoslang: ot (olov), öt (harakat); to'r (tuzoq), to'r (uyning to'ri); ot (yutmoq), ot (kallani otga tutib, tukini kuydirish). Shuningdek, birgina ey (s) harfi bilan uchta tovush: i, cho'ziq i va e tovushlari ifodalanishi qayd etiladi.

Qofiya masalasida o'zbek va fors tillari qiyoslanarkan, bunda o'zbek tili imkoniyatlarining kengligi, bu jihatdan o'zbek tili fors tilidan ustun ekanligi bayon qilinadi. Anig'i aro so'zini saro, daro bilan ham, boda bilan ham, erur so'zini esa hur, dur bilan ham, g'urur, surur so'zlari bilan ham qofiya qilish mumkinligini, fors tilida esa bunday imkoniyat yo'q ekanligini ta'kidlaydi.

Xullas, Alisher Navoiy tovushni, hozirgi tilshunoslik nuqtai nazaridan baholashda, fonema sifatida olib, uning eng muhim xususiyati bo'lgan ma'no farqlash qobiliyatiga ega ekanligini bayon qiladi.

Alisher Navoiy morfologiyaga oid fikrlarni bayon qilar ekan, asosiy, yetakchi so'z turkumi

sifatida, maqsadga to'la muvofiq, fe'llarga murojaat qiladi. Fe'l birliklarning ma'no jihatdan, shakl va qo'llanishi jihatdan eski o'zbek adabiy tilining o'zigagina xos, ya'ni forsiyda uchramaydigan xususiyatlarini, zukko tilshunos sifatida, puxta tahlil qiladi. Aniqrog'i, u fe'llarning nisbat bilan bog'liq tomonlariga alohida e'tibor berar ekan, fe'lning o'zlik, orttirma va birgalik nisbatlarini, ravishdosh shaklini, ko'makchi fe'l yordamida tuzilgan murakkab fe'llarni qayd etadi.

Navoiy fe'lning orttirma nisbat shakli haqida fikr yuritir ekan, ayni nisbat tushunchasi-t qo'shimchasi orqali hosil bo'lishini aytadi, qator misollar keltiradi. qiyoslang: yugurt, yashurt, chiqart va boshqalar.

Fanda “Muhokamatul lug'atayn” asarining to'rt qo'lyozma nusxasi ma'lum.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Abdurahmonov G'. Rustamov A. Navoiy tilining grammatik xususiyatlari. Toshkent, 1984.
2. AliŞir Nevayi. Muhakemetü'l-luġateyn (İki Dilin Muhakemesi). Hazırlayan F. Sema Barutçu Özönder. Ankara, 1996.
3. O'rinboyev B. O'zbek tilshunosligi tarixi. Samarqand, 1999.

МАКТАБДА О‘ЗБЕК ТИЛИ ФАНИДАН “МЕНИНГ ВАТАНИМ” MAVZUSIDA
NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI

Shamsiyeva Dildora Ramazanovna,
Navoiy shahar, 1 – AFCHO’IM
II toifali o‘zbek tili fani o‘qituvchisi

Darsning maqsadi:

Ta’limiy maqsadi: o‘quvchilarga olmosh. Kishilik va ko‘rsatish olmoshlari haqida va ularning nutqda qo‘llanishi haqida ma’lumot beish.

Tarbiyaviy maqsadi: o‘quvchilarga Vatanga muhabbat, vatanparvarlik tuyg‘usini singdirish. Buyuk bobolarimizdan bizga meros bo‘lib qolgan bunyodkorlik ishlari bizga har tomonlama o‘rnak ekanligini uqtirish.

Rivojlantiruvchi maqsadi: og‘zaki va yozma nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga, o‘z fikrini bayon etishga o‘rgatish, xotira va tasavvurlarini rivojlantirish.

Dars turi: yangi tushuncha va bilimlarni shakllantiruvchi dars.

Dars uslubi: zamonaviy.

Dars jihozi: darslik, mavzuga oid rasmlar.

DARSNING BORISHI:

I. Tashkiliy qism. (2daqqa).

O‘qituvchining o‘quvchilar bilan salomlashishi, o‘quv xonasining tozaligini, o‘quvchilarning darsga tayyorgarligini (o‘quv qurollari, tashqi ko‘rinishi) ko‘zdan kechirish, davomatni tekshirish.

II. Yangi mavzu bayoni va uni mastahkamlash (15 daqiqa).

1. Nutqiy mavzu: O‘zbekiston Respublikasining xritasi asosida Vatan mavzusida suhbatlashish. Tayanch so‘zlar:

Vatan, joylashgan, poytaxt, shaharlar, tarixiy, obidalar, zamonaviy, bino, rivojlanmoqda, qurilmoqda.

2. Grammatik mavzu: Men, sen, u, biz, siz, ular so‘zlari kishilik olmoshlari bo‘lib, ular birlik va ko‘plikdagi shaxslarni ifodalaydi. M: Men (I sh birlik) o‘quvchiman. Biz (Ish ko‘plik) Vatanimizni sevamiz.

Shu, bu, u, ana, mana, o‘sha, ana shu, mana shu kabi so‘zlar esa shaxs va narsalarni ko‘rsatish uchun qo‘llanadi. Ular ko‘rsatish olmoshlari. M: Bu- mening maktabim. Mana shu ko‘chada turaman.

III. Yangi mavzuni mastahkamlash. (20 daqiqa)

1. 1-mashq (og‘zaki, lug‘at ishi, o‘qish va so‘zlash)

2. 2-mashq (yozma)

3. 3-mashq (yozma)

4. 2-topshiriq (“Vatan” she’r matni bilan ishlash, ifod. o‘qish, lug‘at ishi)

IV. Darsni yakunlash va baholash. (3 daqiqa)

O‘qituvchi o‘tilgan yangi dars mavzusi bo‘yicha tushunmagan savollarga javob beradi, darsni mustahkamlashdagi o‘quvchilar javobini muhokama qilib, o‘quvchilar bilimini baholaydi va darsni yakunlaydi.

V. Uyga vazifa: (2 daqiqa). “Vatan” she’rini yod olish..

Mening yurtim O‘zbekiston

O‘lkalar ichra doston

Har yeri bog‘-u bo‘ston

Men tug‘ilgan guliston

Sendir mening vatanim

O‘zbekiston gulshanim

Senda barcha tinch-omon

Yaqin yo‘lolmas yomon

Sensan millat oshyoni

Kezib topmadim dunyoni

Seningdek go‘zal bo‘ston

Men tug'ilgan guliston
Chor taraf chaman bog'lar
O'rgan azim tog'lar
Go'zallikda yagona
Har kuni shodiyona
Buyuk yurt O'zbekiston
Men yaralgan guliston

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek tili 5 sinf darsligi 3-7 betlar A.Rafiyev

RUS TILI DARSLARIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR

Sodiqova Ra'no Usmonovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 12-maktab

Rus tili fani o'qituvchisi

Telefon: +998 91 335 46 30

Annotatsiya: Ushbu maqola rus tili darslari jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayoniga ta'siri, zamonaviy texnologiyalar orqali egallayotgan bilimlarining o'quvchilarga foydali jihatlari, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatishi, Keys texnologiyasi va insert usullari haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: rus tili, zamonaviy texnologiyalar, metod, usul, interfaol o'yinlar, keys.

Ayni paytda mamlakatimizda turli sohalarda ator o'zgarishlar bo'lmoqda. Xususan, ta'lim sohasida qator-qator islohotlar amalga oshmoqda. Chunki ertangi kunimizning gullab-yashnashi, rivojlanishi aynan bilimli yoshlarimizning qo'lidadir. Shunday ekan, har bir o'qituvchidan katta mas'uliyat talab etiladi, ya'ni o'qituvchi har bir darsini tashkil qilishda an'anaviy darslardan voz kechib, turli innovatsion texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalardan foydalangan holda darsni tashkil qilishi maqsadga muvofiqdir. Shuning uchun ham hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayoniga qiziqish ortmoqda. Chunki shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda oquvchilarni faqat tayyor bilimlarini egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotga bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi.

Interfaol ta'lim texnologiyalari orasida keys texnologiyalari tobora ommalashib bormoqda. Keys texnologiyasi, ya'ni keys usuli – bu bilimlarni o'zlashtirishga emas, balki real yoki xayoliy vaziyatlarga asoslangan interaktiv ta'lim texnologiyasi, o'quvchilarda yangi sifat va ko'nikmalarni shakllantirish uchundir. Uning asosiy maqsadi, muammolarni ishlab chiqish va yechim topish qobiliyatini rivojlantirish, axborot bilan ishlashni o'rganishdir. Bunda asosiy e'tabor tayyor bilim olishga emas, balki ularni rivojlantirishga, o'qituvchi va o'quvchining birgalikdagi ijodiga qaratiladi.

Rus adabiyotining badiiy asarlarini keys texnologiyasidan foydalangan holda o'rganish uchun mos keladi. Chunki ularning g'oyaviy mazmuni tashqi tarkibiy qism emas, balki qahramonlarning chuqur ichki dunyosi, izlanishlari, harakatlarining axloqiy va axloqiy asoslari. Ular rus adabiy ijodining asosiy farqlovchi xususiyati gumanizmga asoslanadi. Keys usuli nomaqbul va zerikarli muammoli savollarga yangi tovush berishga yordam beradi. Masalan, “Menga Natasha Rostova yoqadi (yoqmaydi), Yevgeniy Onegin – o'rtachalik yoki shaxsiyat” kabilar.

Case-metod loyiha usuli, rolli o'yin, vaziyatni tahlil qilish va boshqalar kabi yaxshi tasdiqlangan usullarni birlashtiradi. Rus tili va adabiyoti darslarida umumiy muammoni hal qilishda barcha o'quvchilarga o'quv materialini, qo'shimcha ma'lumotlarni to'liq tushunish va o'zlashtirish, eng muhimi, birgalikda va mustaqil ishlashni o'rganish imkonini beradigan birgalikdagi faoliyat foydali bo'ladi.

Rus tili darslarida o'tishda eng samarali usullardan biri – insert usuli. Bu usul tushunishni kuzatish vositasidir. Insert - bu o'quv jarayonida o'z o'z anglashini faol kuzatish uchun o'quvchilarga imkoniyat beradigan kuchli vositadir, chunki shunday hollar borki, odam matnni oxirigacha o'qib, u yerda nima yozilganligini eslab qololmasligi mumkin. Bu esa o'quvchi nima o'qiyotganini tushunmay, o'qish jarayonida faol bo'lishga qatnashmaydigan va o'z anglashini kuzatmaydigan hollarning misolidir. O'quvchi matn bilan ishlayotganda bir qator belgularni qo'yib boradi, ular esa quyidagi ma'nolarni bildiradi:

V - bilganlarimni tasdiqlaydi

+ - yangi axborot

- bilganlarimga zid keladi

? – meni o`ylantirib qo`ydi

Rus tili darslarida interfaol usullar orqali darsni tashkil qilish samarali usullardan ekanligi uchun o`quvchilarning bu fanga qiziqishini ortadi va lug`at boyligini oshiradi.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro`yxati:

1. M. Meliqo`ziyeva. Ta`limning interfaol metodlari vositasida darso`tish bo`yicha o`qituvchilar uchun metodik tavsiya. Toshkent. 2014-yil.

2. A. Absalamov. Rus tilini o`rganishning eng samarali usullari. O`quv metodik qo`llanma. Toshkent. 2013-yil.

GAMING TECHNOLOGIES AT THE ENGLISH LESSONS

To'xtasinova Dildora Mashrabboy qizi,
an English teacher of Namangan region,
Uychi district, school № 3 Tel +998050045

Annotation: The use of game technologies in English lessons increases students' interest in the subject being studied, that is, it helps to positively motivate the student to learn English.

Keywords: communicative competence, communication, motivation, teaching

Modern methods of teaching a foreign language have recently been enriched with the latest technologies, the purpose of which is to significantly facilitate the learning process itself, make it entertaining and not burdensome. It has become a good tradition to create video presentations for lessons, use Internet resources, interactive whiteboards, computers and smartphones, audiobooks and other gadgets are widely used. The form of the lesson has also changed. Modern teachers rarely use the form of a lecture when explaining new material, or a simple survey when testing knowledge. It has been noticed that the effectiveness of teaching is noticeably improved if game technologies are used in foreign language lessons.

It is most convenient to distinguish two main groups of games:

Linguistic (phonetic, lexical, grammatical).

Speech (listening, reading and writing).

The purpose of the game techniques from the first group is to consolidate grammatical material, repeat new words and practice pronunciation.

Games of the second group are used to simulate life situations and develop the practical use of language material. When using gaming technologies in the classroom, the following conditions must be met:

1. Compliance of the game with the educational goals of the lesson;
2. Accessibility for students of this age;
3. Moderation in the use of games in the classroom.

These are the ones I use in English lessons. In English lessons, to achieve my goals, I use the following games:

Activity 1. “Find the stranger”. Offer students groups of words (from three to five words in one group) that would be logically related to each other. But one word should be superfluous. Students need to find an extra word and explain why it is not suitable for this category. Thus, you will be able to fix the words on a new topic and repeat the words on already passed topics. During the game, the skills of speaking, logical thinking and constructing arguments are activated and developed.

For example: Zoo, dog, mouse, cock, cat;

Cheese, coffee, hungry, soup, sausage;

Grey, nose, hair, ear, foot.

Activity 2. “Finish the word”. The teams sit down against each other and throw the ball. The student throwing the ball says half a word, for example: class..... . A student from another team catches the ball and pronounces the whole word completely - classroom.

Activity 3. “Describing Season”. Thus, the use of gaming technologies significantly increases interest in the subject, helps to diversify lessons. The class should be divided into two groups. Each group receives a picture with different seasons, the group members describe their time of year: typical weather, nature features peculiar to this season, but the time of year itself should not be called. The second group according to the description should guess what time of year we are talking about. You can ask additional questions if the group can't guess right away. Then the groups switch roles.

Activity 4. “Hot Seat”. Hot Seat helps to develop Speaking skills and English phonetics. Such lexical games in English lessons are very popular among students. How to play Hot Seat? Students are divided into two teams. Moreover, one sits facing the class and with his back to the blackboard; A group of words for each team is written on the blackboard; Then the students one by one sit in front of the student on the Hot Seat and try to help him guess the word on the blackboard; You can describe the word and suggest synonyms, but you cannot name it or draw on paper; Time is

allotted for each student. The winner is the team that first guessed all the words on the board.

In conclusion, it can be concluded that gaming technologies have a huge potential in teaching younger students in English lessons. The main thing for a foreign language teacher is to take into account not only the age, but also the psychological characteristics of children. We need to look for new ways, improve the methodology and system of our work for a high level of English proficiency. The use of games in education has received much attention from educators who perceive games as a motivational tool that can enhance their teaching and learning practice. Games have been used effectively with language learners to develop their skills in speaking, listening, writing, reading, and grammar.

References:

1. Carini, R. M., Kuh, G. D., & Klein, S. P. (2006). Student engagement and student learning.
2. Dicheva, D., Dichev, C., Agre, G., & Angelova, G. (2015). Gamification in education.
3. Schunk, D. H., Meece, J. R., & Pintrich, P. R. (2013). Motivation in Education: Theory, Research, and Applications (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

ONA TILI VA ADABIYOT MASHG'ULOTLARI- O'QUVCHILAR SO'Z BOYLIGINI OSHIRISHNING BOSH OMILI

Tojiyeva Aziza Qurolboyevna

Urganch tuman 19- sonli maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ona tili va adabiyot mashg'ulotlari- o'quvchilar so'z boyligini oshirishning bosh omili haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Kuy va qo'shiqlarning , ohangdor va intanatsion , qo'shiq, she'r , musiqiy did

Dunyodagi qadimiy va boy tillardan biri bo'lgan o'zbek tili xalqimiz uchun milliy o'zligimiz va mustaqil davlatchiligimiz timsoli, bebaho ma'naviy boylik, buyuk qadriyatdir.

Shavkat Mirziyoyev Miromonovich

Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy o'zining “Mahbub ul-qulub” kitobining uchinchi qismida tilni ko'ngil xazinasining kaliti deb ta'riflaydi. Haqiqatda insonning ichki dunyosi, ma'naviy qiyofasi, odob-axloqi, ma'daniyati uning tili orqali nomoyon bo'ladi. Ona tilimizga hurmat va muhabbatimiz jism-u jonimizga onamizning oq suti bilan kirgan, qalbimizga allaning so'zlari, ilk muallimimiz o'rgatgan alifbo timsolida singib, kattalar-u ustozlardan eshitganlarimiz, kitoblardan o'qib olganlarimiz orqali qalbimizga jo bo'lgan. O'z tilini yaxshi bilgan, uning har bir so'zini e'zozlaguvchi kishi millati va zalqini sevadigan, odobli tarbiyali bo'ladi. Inson so'ziga, gapirayotgan gapiga qarab hurmat- e'tibor topadi. Adib Yusuf xos Hojib “Qutadg'u bilig” asarida shunday deydi.

Erkim so'z va'jidan taxtga egadir,

So'z kim, er boshini pastga egadir.

Globalashuv asrida so'zning qudrati cheksiz. O'quvchilarning so'z boyligini oshirishda ona tili ta'limi asosiy omil ekanligi, shubhasiz. Bugun mustaqil O'zbekistonimizda ona tili va xorijiy tillarni o'qitishga nihoyatda katta ahamiyat berilmoqda. Tilning, xususan ona tilining shaxs kamolotidagi o'rnini hech narsa bilan qiyoslab bo'lmaydi. Birinchi prezidentimiz I.A. Karimovning mana bu so'zlarini hech kim, ayniqsa til va adabiyot o'qituvchisining unutishga haqqi yo'q: “Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga avvalo, ona allasi, onatiling betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili-bu millatning ruhidir. O'z tilini yo'qotgan har qanday millat o'zligidan judo bo'lishi muqarrar. Hech kimga sir emaski ta'lim va tarbiya jarayonlarini bir-biridan ajratib bo'lmaydi. Albatta, ta'limga aqliy idrok birlamchi bo'lsa, tarbiyaga ruhiy idrok yetakchidir. Bugun ona tili ta'limi va ta'limning sifati hamda samaradorligi dolzarb masaladir. Bu hol yurtimizdagi ona tili va adabiyot o'qituvchilardan yanada teran ma'sulyat, fidoiylilik va faol ijodiy izlanishni talab etadi. Ta'limda, ayniqsa, ona tili ta'limida o'qituvchi nutqining sifati hal qiluvchi ahamiyatga molikdir. O'qituvchi ma'daniy nutqning barcha sifatlarini qanchalik to'liq egallagan bo'lmasin, nutq texnikasi yetarli bo'lmasin, uning darsimaqsadga erishmaydi. Jonli tovushli nutq va uning barcha unsurlarini to'g'ri voqealantirish ko'nikma va malakalarning jami nutq texnikasi demakdir. Bunda ovozning sifati, nutq jarayonida to'g'ri nafas olish, tovush va tovush qo'shilmalarini aniq talaffuz qilish, aniq diksiya kabi bir qator hodisalar nazarda tutiladi. Adabiyot fanidan o'quvchilarda o'qilgan asarni tushunish, undan ta'sirlanish, uni estetik tahlil qilib, badiiy ma'no chiqara olish malakasini shakllantirishdir. Badiiy asarga faol yondashuv o'quvchida fuqorolik pozitsiyasini shakllanishiga yordam beradi. O'quvchilarda qaysi qahramonning boshidan qanday voqealar o'tganini bilish ahamiyatsizdir. Ularga qahramon ruhiyatidagi o'zgarishlar, hissiyotidagi jilvalar, iztirob-u hayratlar ko'lamini ilg'ash muhimroqdir. Chunki o'quvchi ma'naviyati voqealarni bilish tufayli emas, balki personajlar ruhiyati tovlanishlarini tuyish, o'y va sezimlarini anglash natijasida shakllanadi. O'shanda bolaning tuyg'ulari tozarib, ruhiyati yuksaladi. SHu bois adabiyot o'qitishda asosiy e'tibor o'tilayotgan matnning badiiy jozibasini ochishga qaratishga e'tibor qaratish lozim. Buning uchun matnning o'quvchilar tomonidan bevosita idrok etishiga erishish, ularga qiziqarli va o'ylantiradigan savollar berish hamda ularni bu so'roqlarga javob topishga yo'naltira bilish zarurdir. Badiiy matndan ta'sirlanadigan, uning jozibasi qayerdaligini aniqlay biladigan o'quvchining ruhiyati uyg'oq bo'lib, go'zallikka hayrat bilan qaray oladi. Matnni jozibasini tuyish bolada emosional faollik uyg'otadi. Hissiy faollik, o'z navbatida, uni mantiqiy harakatga undaydi. Adabiyot o'qitishdagi

o'ziga xos jihatlardan yana biri, o'rganilgan bir asar yuzasidan sinfdagi o'quvchilar turlicha xulosaga kelishi mumkin. Adabiyot mashg'ulotlarida yetarli samaraga erishmoqchi bo'lgan o'qituvchi o'quvchilarga ta'lim jarayonining tehg huquqli ijrochisi, o'zining sherigi sifatida munosabatda bo'lishi shart. Mamlakatimizning buyuk kelajagini ta'minlash uchun, o'sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalashni samarali yo'lga qo'yishimiz kerak. Maktablarda ona tili va adabiyot mashg'ulotlarda o'quvchilarni har tomonlama tarbiyalash, so'z boyliklarini oshirish kabi tomonlariga etibor qaratish hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Chunki, adabiyot bevosita o'quvchi shaxsini shakllantirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Zero, buyuk kelajagimiz yoshlarimiz qo'lidadir!

TA'LIM BOSHQA TILLARDA OLIB BORILADIGAN IQTIDORLI O'QUVCHILARNING YOZMA SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA MATN YARATISHNING AHAMIYATI

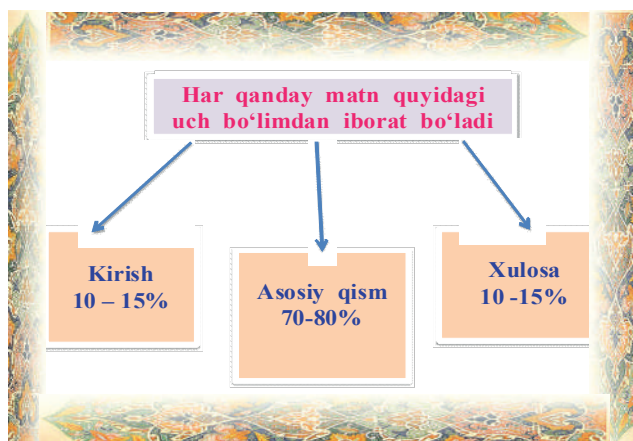
Turayeva Mashhura Ravshanovna

Navoiy viloyati, Zarafshon shahar
10-umumiy o'rta ta'lim maktabi o'zbek tili o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirishda matn yaratishning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'z: savodxonlik, matn yaratish, tuzish, grammatik, ilmiy, murakkab...

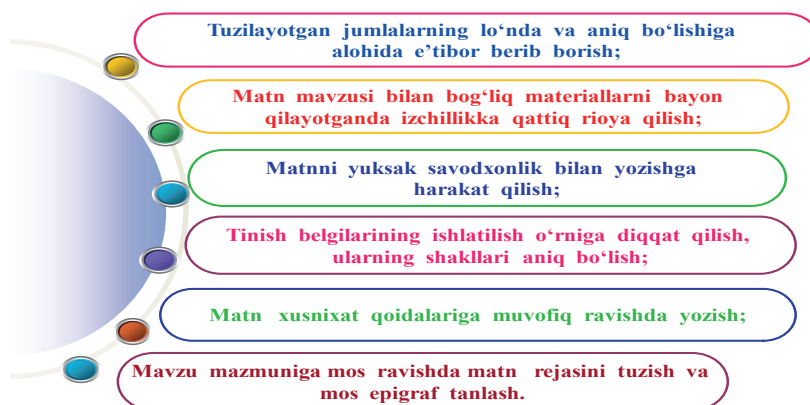
Ta'lim sohasida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar, ta'lim mazmunini takomillashtirishga oid qabul qilingan qarorlar ta'limni hayot bilan bog'lashni, o'qitish samaradorligini oshirishni, tez taraqqiy etib borayotgan jamiyat uchun har tomonlama rivojlangan barkamol avlodni tarbiyalab yetishtirishni talab qilayapti. Keng qamrovli islohotlar ta'lim-tarbiya masalalari mohiyatini oshirib, barkamol shaxsni shakllantirishga jiddiy e'tibor qaratishni taqazo etmoqda. Ayniqsa, ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan iqtidorli o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirish borasida qator tanlovlar, fan olimpiadalari tashkil etilganligi fikrimizning dalilidir.

Ma'lumki, savodxonlik darajasini tekshirishning sinalgan usullaridan biri “matn yaratish”(insho) sanaladi. Lekin o'quvchilar uni yozishda muammolarga duch keladi. Matn yaratish jarayonida o'quvchilar reja tuzishga, mavzuga mos epigraf tanlashda, reja bandlarini izchil yoritishda, tinish belgilarini to'g'ri qo'llashda qiynaladi. Matn yaratishda quyidagi holatlarga e'tibor berish tavsiya etiladi:

- ijodiy mehnatning oliy ko'rinishi murakkab aqliy mehnat jarayoni ekanligiga;
- u muallifdan fikrlarni zarur dalillar asosida mantiqan izchil va badiiy tarzda, grammatik va uslubiy jihatdan to'g'ri izhor etishni talab qilishiga...

Matn yaratish uchun asosiy yo'l-yo'riqlar:

Sodda ko‘rinishdagi reja namunasi

Do‘st bilan obod uying...

Reja:

1. Do‘stlik so‘zining ma‘nosini men qanday tushunaman?
2. Do‘st boshga kulfat tushganda sinaladi.
3. Do‘stlik, birodarlik insoniyatni taraqqiyotga yetaklaydi.

Matn yaratishda epigraf tanlash

Ta'kidlash joizki, ta'lim sifatini oshirishda dars jarayonida o'qituvchi faqatgina darslik bilan chegaralanib qolmasdan, ijodkorlik va ijodiy muhitni shakllantirishi muhim omillardan sanaladi. O'zbek tilini o'rgatishda darslikda berilayotgan materiallarni yetkazib berishda o'quvchilarning qobiliyati va iste'dodini hisobga olgan holda tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirish ko'zda tutiladi. Bu esa o'qituvchidan ko'plab ijodiy ishlashni talab qiladi. Jumladan:

- tinglab tushunish ko'nikmalarini rivojlantirishda materiallarni matn yoki surat holida, balki multimedia imkoniyatlaridan foydalanib boshqa ko'plab shakllarda yetkazib berish imkoniyati mavjud.

- o'quvchilarni gapirishga o'rgatishda dialogik va monologik nutqni o'stirishga e'tibor qaratish;
- o'quvchilarning so'z boyligini oshirish maqsadida o'zbek tili lug'at boyligidan faol foydalanish, o'quvchilar nutqini yangi so'zlar bilan boyitish uchun lug'at bilan ishlash mashqlarini izchil yo'lga qo'yish;

- rasm va fotoalbomlar, diafilmlar yordamida ko'rganlarini hikoya qilishga, har bir darsda o'zbekcha gazeta va jurnallardan kichik hajmli xabarnomalarni ifodali o'qish va hikoya qilib berishga o'rgatish, notanish so'zlarning lug'atini tuzish va ularni yod olishni talab qilish;

- nutqiy mavzu mazmuniga mos metod va usullardan soddadan murakkabga ko'ra foydalanish;
- bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchini iqtidorli o'quvchiga biriktirib qo'yish va olib borilayotgan ishlarni kuzatib borish;

- o'quvchilarning bilimidagi bo'shliqlarni o'qituvchi oldindan belgilab olishi va eng qulay metodlar yordamida uni bartaraf etishi tavsiya etiladi.

Xullas, ta'lim bir-biridan ajralmagan holda biri birini to'ldirib boradi. Shuni to'g'ri anglagan holda o'zbek tili darslarida iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda ularning yozma savodxonligini oshirish bizdan katta mas'uliyatni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Ma’rifat” gazetasi. 2019-yil, 14-son.
2. Metodik qo'llanmalar va internet saytlari.

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA QO‘LLANILADIGAN ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR.

Turdiyeva Feruza Ibodullayevna
Qiziltepa tumani 39- AFChO‘IMI
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi

Zamonaviy ta’limni tashkil etishga qo‘yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Bugunki kunda bir qator mamlakatlarda o‘quvchilarning o‘quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta’lim tarbiya jarayonini samaradorligini kafolatlovchi interfaol metodlarni qo‘llash borasida katta tajriba to‘plangan bo‘lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan kiritilmoqda. Quyida ta’lim amaliyotida foydalanilayotgan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish borasida so‘z yuritiladi:

Interfaol usullar asosida dars jarayonini tashkil etilganda:

1. O‘quvchining o‘zaro faolligi oshadi, hamkorlik, ijodkorlikda ishlash ko‘nikmalari shakllanadi.
2. Ta’lim mazmunini, ma’ruzasini mustaqil o‘rganish, ishlash, o‘zlashtirish kundalik shaxsiy ishlariga aylanadi.
3. O‘quvchi erkin fikr bildirish, o‘z fikrini himoya qilish, isbotlay olish, tasdiqlay olishga odatlanadi.
4. Eng muhimi o‘quv jarayonida didaktik motivlar vujudga keladi.

Ya’ni, o‘quvchining ehtiyoji qondiriladi. O‘quv-biluv jarayonida o‘quvchining manfaatdorligi oshadi. Bu holat o‘quvchini o‘quv maqsadlariga erishishda yuqori bosqichga ko‘taradi. Darsni interfaol metodlarda tashkil etishning qanday afzalliklari mavjud. O‘qitish mazmuni yahshi o‘zlashtirishga olib keladi. —O‘z vaqtida o‘quvchi-o‘qituvchi-o‘quvchilar orasida ta’limiy aloqalar o‘rnatiladi. O‘qitish usullari ta’lim jarayonida turli xil ko‘rinishlarda kechadi.

O‘quv jarayonida o‘quv ehtiyojini qondirish bilan birgalikda yuqori motivatsiyaga ega bo‘ladi. O‘quvchilarda o‘zaro axborot berish, olish, qayta ishlash orqali o‘quv materialiy yahshi o‘zlashtiriladi.

O‘quvchida o‘zaro muloqotga kirishish, fikr bildirish, fikr almashinish ko‘nikmalari shakllanadi.

“BUMERANG” TEXNOLOGIYASI. Bu texnologiya o‘quvchi (yoki o‘quvchi)larni dars jarayonida, darsdan tashqarida turli adabiyotlar, matnlar bilan ishlash, o‘rganilgan materialni yodida saqlab qolish, so‘zlab berish, fikrini erkin holda bayon eta olish, qisqa vaqt ichida ko‘p ma’lumotga ega bo‘lish hamda dars mobaynida o‘qituvchi tomonidan barcha o‘quvchilarni baholay olishga qaratilgan.

Maqsad-o‘quv jarayoni mobaynida tarqatilgan materiallarni o‘quvchilar tomonidan yakka va guruh holatida o‘zlashtirib olishlari hamda suhbat-munozara va turli savollar orqali tarqatma materiallardagi matnlar qay darajada o‘zlashtirilganligini nazorat qilish va baholash hamda o‘quv jarayoni mobaynida har bir o‘quvchi tomonidan o‘z baho (ball)larini egallashga imkoniyat yaratishdan iboratdir.

Texnologiyaning qo‘llanishi – amaliy mashg‘ulotlar, seminar yoki laboratoriya mashg‘ulotlari hamda suhbat-munozara shaklidagi darslarda yakka tartibda, kichik guruh va jamoa shaklida foydalanishi mumkin. Mashg‘ulotda foydalaniladigan vositalar. O‘quvchi dars jarayonida mustaqil o‘qishlari, o‘rganishlari va o‘zlashtirib olishlari uchun mo‘ljallangan tarqatma materiallar (o‘tilgan mavzu yoki yangi mavzu bo‘yicha qisqa matnlar, suratlar, ma’lumotlar).

Mashg‘ulotni o‘tkazish tartibi:

Ushbu texnologiya bir necha bosqichda o‘tkaziladi:

- o‘quvchilar kichik guruhlariga ajratiladi;
- o‘quvchilar dars (mashg‘ulot)ning maqsadi va tartibi bilan tanishtiriladi;
- o‘quvchilarga mustaqil o‘rganish uchun mavzu bo‘yicha matnlar tarqatiladi;
- berilgan matnlar o‘quvchilar tomonidan yakka tartibda mustaqil o‘rganiladi;
- har bir guruh a’zolaridan yangi guruh tashkil etiladi;
- yangi guruh a’zolarining har biri guruh ichida navbati bilan mustaqil o‘rgangan matnlari bilan axborot almashadilar, ya’ni bir-birlariga so‘zlab beradilar, matnni o‘zlashtirib olishlarishga erishadilar;
- berilgan ma’lumotlarni o‘zlashtirilganlik darajasini aniqlash uchun guruh ichida ichki

nazorat o'tkaziladi, ya'ni guruh a'zolari bir-birlari bilan savol-javob qiladilar;

- yangi guruh a'zolari dastlabki holatdagi guruhlariga qaytadilar;
- darsning qolgan jarayonida o'quvchilar bilimlarini baholash yoki to'plagan ballarini hisoblab borish uchun har bir guruhda “guruh hisobchisi” tayinlanadi;
- o'quvchilar tomonidan barcha matnlar qay darajada o'zlashtirilganligini aniqlash maqsadida o'qituvchi o'quvchilarga savollar bilan murojaat etadilar, og'zaki so'rov o'tkazadilar;
- har bir guruh a'zosi tomonidan guruhdagi matnning mazmunini hayotga bog'lagan holda bittadan savol tuziladi;
- guruhlar tomonidan tayyorlangan savollar orqali savol-javob tashkil etiladi (“guruh hisobchilari” berilgan javoblar bo'yicha ballarni hisoblab boradilar);
- guruh a'zolari tomonidan to'plangan umumiy ballar yig'indisi asosida g'olib guruh aniqlanadi.

Namuna:

Adabiyot fanining 6-sinf dasturida berilgan E.Vohidovning “O'zbekim” qasidasini o'tishda “Bumerang” texnologiyasidan quyidagicha foydanish mumkin. “Bumerang” texnologiyasini qo'llashdan maqsad shuki, o'quvchilar bevosita she'riy misralardagi g'oyalarni so'zlarda bayon etishga, bir-birlarining fikriga tanqidiy munosabatda bo'lishga, aniq, ma'noli so'zlarni yozish uchun ijodiy yondoshishga, o'zlarining bilimni baholashga erishiladi, shuningdek, mavzuning mohiyatini to'laroq anglashi uchun zamin yaratiladi. Bu texnologiyani qo'llash tartibi quyidagicha tashkil etiladi. Guruh a'zolariga ish tartibini, vaqtni tushuntirishi bilan o'z stollaridagi A. Navoiy, Beruniy, Farobiy, Mashrab, Ulug'bek, Xorazmiy kabi buyuk allomalar (tarqatma materiallardan namuna: Forobiy o'z zamonasi ilmlarning barcha sohasia kata hissa qo'shganligi, Sharq mamlakatlarida uning nomi ulug'lanib, “Al-Muallim as-soniy” – “Ikkinchi muallim” “Sharq Arastusi” deb yuritilgan. Forobiy turkiy qabilalardan bo'lgan harbiy xizmatchi oilasida, Sirdaryo qirg'og'idagi Forob – O'tror degan joyda tug'ilgan. Forobiy boshlang'ich ma'lumotni ona yurti, so'ng Toshkent (Shosh), Buxoro, Samarqandda o'qidi. U 160 dan ortiq asar yaratgan. Buyuk vatandoshimiz Abu Nasr Farobiyni ijtimoiy- siyosiy hayot, davlatni boshqarish masalalariga, fiqxsunoslik, etika, pedagogikaga doir asarlari,

“Baxt saodatga erishuv yo'llari” (“Risola fi-t tanbex ola asbob as- saodat ”), “Shaharni boshqarish” (“As-siyosat an-madaniya”), “Urush vat inch turmush

haqida kitob” (“Kitob fitoyii va-l xurub”), “Fazilatli xulqlar” (“Asashrat al-Fazila”) shular jumlasidandir) haqida ma'lumotlarni o'qib chiqishadi va har bir guruh teng bo'linishib, yangi guruh tashkil etishadi. Yangi guruhlar ikkinchi stoldagi ma'lumotlar bilan ham tanishadi va o'zlarining bilgan ma'lumotlari asosida bir-birlariga so'zlab berishadi.

So'ngra yangi guruh a'zolari dastlabki holatdagi guruhlariga qaytadilar va qasida g'oyasidan kelib chiqqan holda, o'qigan, eshitganlari asosida 1-guruh “O'zbekiston allomalar yurti”, 2-guruh “Adib ijodiyotiga bir nazar”, 3-guruh “Kuy avjida uzilmasin tor”, 4-guruh “Shoir-u she'r-u shuur” mavzularida o'z taqdimotlarini yaratishga kirishadilar. Taqdimot guruhdagi ixtiyoriy o'quvchi tomonidan tinglanadi, umumiy baholanadi. O'qituvchi mavzuni mustahkamlashi bosqichida “munozara” usulidan foydalanilib, qasidada tilga olingan buyuk allomalar haqida o'zaro suhbatlashishlari mumkin. O'qituvchi adabiyot fani bilan boshqa fanlar orasidagi aloqasiga ham alohida e'tibor qaratadi.

Og'zaki so'rov uchun savollarni quyidagicha tuzish mumkin.

1. Beruniyning ilmiy ishlari, asarlari haqida nima bilasiz?
2. Hozirdagi yurtimizdagi eng katta globus qaerda saqlanadi?
3. Forobiyni “Fozil odamlar shahri” nomli mashhur asarida xalq rahbari quyidagi 12 ta fazilat (sog'lik, farosatli, zehnli, pok niyatli, haqgo'y bo'lishi kabi)ga ega bo'lishi tilga olingan. Shu fazilatlarining qaysi biri haqida asosli fikr ayta olasiz?
4. Ulug'bek nechanchi yil Movarounnahr va Turkistonning hokimi etib tayinlangan?
5. Sirdaryo va Amudaryolarning qadimiy nomlarini bilasizmi? Savollar berilgach, guruh a'zolari o'qigan bilganlari asosida bahslashadilar. O'qituvchi savol-javob davomida yaxshi qatnashgan

ANIQ FANLARNI O'QITISH JARAYONIDA CLIL METODIDAN FOYDALANISH

Umirova Dilnoza Baxtiyarovna,
Navoiy viloyati, Navbaxor tumani
2-umumta'lim maktab Ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada muallif CLIL metodi, uning kelib chiqish tarixi, turlari va dars jarayonida qay tarzda foydalanish haqida batafsil tushuncha berilgan va aynan CLIL usuli til o'rganishda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini kuchaytirish kerakligi aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: CLIL, soft CLIL, hard CLIL, aqliy hujum

CLIL (Content and Language Integrated Learning) – bu mazmunni chet tillar orqali o'rganishning innovatsion metodi, ya'ni barcha fanlarni chet tili bilan birgalikda o'rgatish metodidir. Ushbu metoddan ko'zlangan asosiy maqsad o'quvchilarni chet tillarini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshirishdir. Shu bilan birga o'z bilimini chet tilida ifodalay olishiga ko'maklashishdir. Ushbu metod ancha oldindan o'qituvchilar tomonidan foydalanilgan bo'lsada fanga CLIL termini bilan 1994 yil David Marshem tomonidan kiritilgan. Va u bu metodni ikki turga : Soft CLIL va Hard CLIL ga ajratgan. Soft (ya'ni Oson) CLIL – bu chet tili o'qituvchisini o'z darsida boshqa fanlarga oid ma'lumotlardan foydalanishidir. Hard (ya'ni Qiyin) CLIL – aksincha boshqa fan o'qituvchisining o'z darslarida mavzu yoritishda chet tilidan foydalanishidir.

Metodist olimlar Ch.Friz va R.Ladoning o'quvchilar avval og'zaki nutqda ishlatiluvchi strukturalarning yig'indisini eslab qolishlari kerak, keyinchalik esa shu strukturalar asosida yangi-yangi gaplar tuza olishni o'rganishlari lozim degan fikrlari Hard Clil metodida tashkillashtirilgan darslarda foydalanishga mosdir. Bu metoddan foydalanish uchun oldindan puxta tayyorgarlik ko'rish talab etiladi. Masalan geografiya darsida CLIL metodidan foydalanish uchun mavzuga oid so'zlardan lug'at tuzilishi, audio matn yoki jurnal, gazeta, internet manbalaridan matn topish va ularga aloqador mashqlarni saralash lozim bo'ladi. Qo'yida Hard CLIL metodida dars o'tganda foydalanish uchun bir qancha mashqlar ro'yxatini keltirib o'taman. Bunda yana geografiya fanini misol tariqasida olishga harakat qildim. Masalan mavzu “O'zbekiston Respublikasining geografik joylashuvi” bo'lsa lug'at uchun taxminan shunday so'zlarni tanlash mumkin:

Square, Approximately, Mountains, Rivers, Deserts, South, West, East, North, long, high

Ushbu so'zlarning hammasi ham o'quvchilar uchun notanish emas albatta, lekin ularni takrorlab olish maqsadga muvofiqdir. Dars avvalida Speaking (ya'ni nutq) mashqlari bilan boshlash mumkin, bunda “ aqliy hujum” metodidan foydalanib o'quvchilardan mavzuga oid qanday ma'lumotlarga ega ekanliklarini so'rab bilish mumkin. Faqat bunda o'quvchilarning Grammatik xatolari qattiq tanqid qilinmasligi kerak. O'quvchilar o'z fikrlarini ifodalashayotganda o'zlarini erkin his qilishlari juda muhim. Mavzuga oid lug'at takrorlanib olingach, shu mavzuga oid chet tilida yozilgan matn o'quvchilar diqqatiga havola etiladi. Bunda vaqtni tejash maqsadida matnni bir necha qismga ajratib, guruxlarga bo'linib ko'rib chiqish ham mumkin. Bu mashq davomida o'quvchilarda Reading (ya'ni o'qish) va Listening (ya'ni tinglash) qobiliyatlari mustahkamlanadi.

Writing (ya'ni yozuv) ni rivojlantirish uchun guruxlar boshqa guruxlar o'qigan matndan eslab qolgan ma'lumotlarini qisqacha yozma bayon etishlari, yoki shu mavzuga oid qo'shimcha ma'lumotlarni yozishlari, matn asosida tuzilgan savollarga yozma javob qaytarishlari mumkin.

Va nihoyat dars so'ngida Speaking (ya'ni gapirish) mashqlarini tashkillashtirish mumkin. Bunda gurux a'zolari prezentatsiyalar qilishi, mavzudan olgan bilimlarini og'zaki qayta ifodalashlari, savol-javob mashqlarini bajarishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Marsh D. CLIL. The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential Public Services Contract DG EAC: European Commission, 2002.

МАКТАБДА О‘ЗБЕК ТИЛИ ФАНИДАН 5 SINFLAR UCHUN “YANGI FANLARNI
O‘RGANAMIZ” MAVZUSIDA NAMUNAVIY DARS ISHLANMASI

Xatamova Rashida Normuradovna,
Navoiy shahar, 1 – AFCHO‘IM
I toifali o‘zbek tili fani o‘qituvchisi

DARS MAVZUSI: YANGI FANLARNI O‘RGANAMIZ.
(Belgilash olmoshlari)

Darsning maqsadi: .

Ta’limiy maqsadi: o‘zbek tilida belgilash olmoshlari va so‘roq yuklamalari haqida umumiy ma’lumot berish.

Tarbiyaviy maqsadi: o‘quvchilarga o‘quvchilarni har bir fanga bo‘lgan qiziqishini ,hurmatini uyg‘otish .

Rivojlantiruvchi maqsadi: og‘zaki va yozma nutqiy ko‘nikmalarini rivojlantirish, mustaqil fikrlashga, o‘z fikrini bayon etishga o‘rgatish, xotira va tasavvurlarini rivojlantirish.

Dars turi: yangi tushuncha va bilimlarni shakllantiruvchi dars.

Dars uslubi: zamonaviy.

Dars jihozi: mavzuga oid rasmlar, tarqatmali materiallar.

DARSNING BORISHI:

I. Tashkiliy qism. (2daqqa).

O‘qituvchining o‘quvchilar bilan salomlashishi, o‘quv xonasining tozaligini, o‘quvchilarning darsga tayyorgarligini (o‘quv qurollari, tashqi ko‘rinishi) ko‘zdan kechirish, davomatni tekshirish.

II.O‘tilgan mavzularni so‘rash. (3 daqiqa) O‘tilgan darslar yuzasidan o‘quvchilar bilimini savol-javob asosida aniqlash, uy vazifasini so‘rash.). 6-topshiriqdagi matnni o‘qib, gapirib berish va matn yuzasidan berilgan yangi so‘zlarni yod olish.

III.Yangi mavzu bayoni (15 daqiqa).

1.Nutqiy mavzu: “Yangi fanlart” matni orqali o‘quvchilar yangi mavzu bilan tanishadilar va quyidagi savollarga javob beradilar:1.Qanday yangi fanlarni o‘rganyapsiz? 2. Qaysi fan siz uchun qiziqarli? 3.Qaysi fanni qiynalib o‘zlashtiryapsiz?

2.Grammatik mavzu: Hamma,barcha,bari,butun,har kim,har nima,har qaysi so‘zlari belgilash olmoshlari sanaladi. : **Hamma,barcha,bari,butun,jami** belgilash olmoshlari shaxs,narsa va ularning belgisini jamlab,umumlashtirib ko‘rsatadi. **Har kim,har nima,har qaysi,har qanday,har bir,ba’zi** olmoshlari esa shaxs va narsalar,ularning belgisini ajratib,yakkalab ko‘rsatish uchun qo‘llanadi.M:**Hamma fanlarni chuqur o‘rganamiz.-Bu savolga har kim**javob bera olmaydi.

IV. Yangi mavzuni mastahkamlash. (20 daqiqa)

1.1- topshiriq (og‘zaki) rasmlar asosida tayanch so‘zlarda foydalanib gaplar tuziladi.

2. 2-mashq (yozma).

3. 3-4-mashq (yozma)

V. Darsni yakunlash va baholash. (3 daqiqa)

O‘qituvchi o‘tilgan yangi dars mavzusi bo‘yicha tushunmagan savollarga javob beradi, darsni mustahkamlashdagi o‘quvchilar javobini muhokama qilib, o‘quvchilar bilimini baholaydi va darsni yakunlaydi.

VI.Uyga vazifa: (2 daqiqa). Yangi so‘zlarni yod olish va ”Fanlar bahsi” she’rini ifodali o‘qish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbek tili 5 sinf darsligi 51-55 betlar A.Rafiyev

SOME HELPFUL IDEAS FOR TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS

Xudoykulova Ozoda Baxodirovna
Qiziltepa tumani 7– umumta’lim
maktabi ingliz tili fani o’qituvchisi

Annotatsiya: Teaching English to young learners has become its own field of study as the age of compulsory English education has become lower and lower in countries around the world. It is widely believed that starting the study of English as a Foreign Language before the critical period - 12 or 13 years old – will build more proficient speakers of English. However, there is no empirical evidence supporting the idea that an early start in English language learning in foreign language contexts produces better English speakers. Levels of proficiency seem to be dependent on other factors-type of program and curriculum, number of hours spent in English class, techniques and activities used. If an early start alone is not the solution, then what can EFL teachers of young learners do to take advantage of the flexibility of young minds and the malleability of young tongues to grow better speakers of English? As the age for English education lowers in classrooms across the globe, EFL teachers of young learners struggle to keep up with this trend and seek effective ways of teaching.

Key words: EFL teachers, young Learners, ideas, **visuals, realia, movement**, a particular storytelling, an online TEYL.

This article contains some helpful ideas to incorporate into the Teaching English to Young Learners classroom. These ideas come from the discussions and assignments done in an online EFL teacher education course designed for teachers, teacher supervisors, and other TEYL professionals. The participants in the online course came from a number of different classroom situations and countries in the Middle East, Central Asia and Southeast Asia. Some of teachers worked in immersion classrooms; others saw their students in class two to three hours per week. Regardless of the country and the types of classrooms these teachers of young learners came from, the list of helpful ideas below seemed to be applicable to most situations.

The ideas given below can be applied to learners ranging from approximately 5 to 12 years old and can be used for various proficiency levels.

1. **Supplement activities with visuals, realia, and movement.**

Young learners tend to have short attention spans and a lot of physical energy. In addition, children are very much linked to their surrounding and are more interested in the physical and the tangible. As Scott and Ytreberg describe, “Their own understanding comes through hands and eyes and ears. The physical world is dominant at all times.”

One way to capture their attention and keep them engaged in activities is to supplement the activities with lots of brightly coloured visuals, toys, puppets or objects to match the ones used in the stories that you tell or songs that you sing. These can also help make the language input comprehensible and can be used for follow-up activities, such as re-telling stories or guessing games.

2. **Involve students in making visuals and realia.**

One way to make the learning more fun is to involve students in the creation of the visuals and realia. Having children involved in creating the visuals that are related to the lesson helps engage students in the learning process by introducing them to the context as well as to relevant vocabulary items. In addition, language related to the arts and crafts activities can be taught while making or drawing the visuals. Certainly students are more likely to feel interested and invested in the lesson and will probably take better care of the materials.

You can have students draw the different animal characters for a story or even create puppets. If you cannot spare the time in class to make the visuals you want to use, another idea is to consult the art teacher at your school and combine your efforts. If the art teacher is making some objects, pictures, or puppets, you can ask the teacher to make them for use in a particular storytelling or game in your class.

3. **Move from activity to activity.**

As stated before, young learners have short attention spans. For young students, from ages 5 to 10 especially, it is a good idea to move quickly from activity to activity. Do not spend more than

10 or 15 minutes on any one activity because children tend to become bored easily. As children get older, their ability to concentrate for longer periods of time increases. So for students ages 5-7, you should try to keep activities between 5 and 10 minutes long. Students ages 8-10 can handle activities that are 10 to 15 minutes long. It is always possible to revisit an activity later in class or in the next class.

For example, if you are teaching a song or telling a story, don't stay on that song or story the whole class time. Follow up the song or story with a related TPR activity to keep the momentum of the class going. Then have students play a quick game in pairs. As shown in this brief example, varying the types of activities also helps to keep young learners interested. Scott and Ytreberg suggest creating a balance between the following kinds of activities: quiet/noisy exercises; different skills: listening/talking/reading/writing; individual/pairwork/groupwork/whole class activities; teacher-pupil/pupil-pupil activities.

4. **Teach in themes.**

When you plan a variety of activities, it is important to have them connect to each other in order to support the language learning process. Moving from one activity to others that are related in content and language helps to recycle the language and reinforce students' understanding and use of it. However, moving from activity to activity when the activities are not related to each other can make it easy to lose the focus of the class. If students are presented with a larger context in which to use English to learn and communicate, then attainment of language objectives should come more naturally. Thematic units, which are a series of lessons revolving around the same topic or subject, can create a broader context and allow students to focus more on content and communication than on language structure.

It is a good idea to use thematic unit planning because it builds a larger context within which students can learn language. When teaching English to young learners this way, you can incorporate many activities, songs, and stories that build on students' knowledge and recycle language throughout the unit. This gives students plenty of practice using the language learned and helps them scaffold their learning of new language.

As this article demonstrates, the ideas that come out of a collaborative learning situation like an online TEYL course whose participants come from many different countries around the world can be very helpful towards improving classroom practice. All of the ideas given above stood out-after reflection by and discussion among many professionals in the field-as some of the more helpful ideas for teaching EFL to young learners. These activities should prove helpful to all teachers of English to young learners.

Literature:

1. Kids' English teacher's book series(1-4) S.Khan and others. Tashkent 2013-2016

О'ЗБЕК ТИЛИ ФАНИНИ О'QITISHDA YANGICHA USULLARDAN FOYDALANISH

Xujakulova Dilbar Tuxtapulatovna,
Navoiy shahar, 1 – AFCHO'IM
I toifali o'zbek tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolaning mazmun mohiyati quyidagicha, ta'lim sifatini oshirishda pedagog tomonidan yangicha g'oya metodlarning dars jarayonida qo'llanishi, o'quvchilarni dars jarayoniga qiziqitirishda samarali usullar va mashg'ulotlarni qo'llashda zarur tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy pedagogik texnologiyalar, nutqiy, orfografik

Mamlakat kelajagi, uning go'zal istiqboli saloyihatli yoshlarning ilg'or va innovatsion g'oyalari asosida yuksaladi. Bunaqangi taraqqiy topgan davlat barpo etish uchun esa, bugungi kun juda ham mas'uliyatli va shijoatli pedagog hodimlarimizdan intiluvchan, bilimga chanqoq o'quvchilarni voyaga yetkazishimizni talab qiladi. Shiddat bilan rivojlanib borayotgan zamon uchun yosh avlodni munosib ravishda tayyorlab borish, tarbiyalash, zamonaviylik tushunchasi

bilan, insoniylik xususiyatlarini chambarchaslikda ular onggiga singdira olish ota-ona bilan bilan teng qatorda o'qituvchilardan ham ko'p mehnat talab qiladi. Izlanish, intilish va xohish bo'lsagina bu kabi vaziyatlar ijobiy tus oladi. Ona tili o'qitish metodikasining predmeti zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida ta'lim berish jarayonida ona tilining mavzusiga ko'ra, nutq, yozuv, o'qish grammatika va fonetikasi o'zlashtirish asosida shakllanadi. Ona tili metodikasi o'zbek tilidan ko'nikma va malakalarni shakllashtirish, grammatikadan va til haqidagi fanning

boshqa bo'limlaridan ilmiy tushunchalar tizimini o'zlashtirish qonuniyatlarini o'rgatadi. Bunday o'rganishning eng oson tizimini ishlab chiqish uchun puxta zamin vazifasini bajaradi. Bu tizim har bir o'quvchini tilga oid bilim, ko'nikma va malakaning zaruriy minimumi bilan ta'minlashi lozim Metodika ta'limga qo'yilgan qator talablarni ya'ni ta'lim berish bilan bir vaqtda o'quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, ularning tafakkurini o'stirishda yetarli yordam berish shuningdek ta'limning foydali ixcham bo'lishini ta'minlashga oid talabarniham hisobga oladi. Yangi pedagogik texnologiyalar asosida ona tili o'qitish metodikasi ta'limning turli bosqichlarida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarni darajasini o'rganish yangi xulosalar asosida ta'limni takomillashtirish siklini yaratadi. Shunday qilib, ona tili o'qitish metodikasi ta'lim berish jarayonida o'quvchilarning bilish faolligini va mustaqilligini, tafakkur va nutqini yaxshi o'stirish bilim, ko'nikma va malakalarning puxta bo'lishini ta'minlaydi, yangi metodik yondashuvlarga asoslanadi. O'zbek tili o'qitishning har bir bosqichi o'z xususiyatlariga ega bo'lib, maktabgacha tarbiya metodikasi ona tilini o'rganishda, asosan, bolalarning nutqini o'stirishni, nutqiy mustaqillikni shakllantirishga asoslanadi.

O'qish metodikasi. O'quvchilarda o'qishning vazifasi, birinchi navbatda, bolalarni tez (me'yorida) to'g'ri, ongli va ifodali o'qish malakalari bilan qurollantirish hisoblanadi.

Grammatika va imlo metodikasi. Bu bilim elementar to'g'ri yozuvga va xusnixat o'rgatishni, grammatik tushunchalarni, boshlang'ich imlo malakalarini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

O'quvchilar nutqini o'stirish metodikasi. Bu bo'lim boshlang'ich sinflarda alohida o'rin tutadi. Bolalar birinchi marta tilni, nutqni o'quv predmeti sifatida anglaydilar, ular xohlagan va qiziqqan narsalarnigina emas, balki zaruriy narsa va hodisalar haqida o'ylab, rejalashtirib nutq tuzish zarurligini tushuna boshlaydilar, o'z-o'zlarining grafik shakli bilangina emas, balki leksika, sintaktik va morfologik shakli bilan ham og'zaki nutqdan farq qiladigan yozma nutqni egallaydilar. Metodika bolalarning nutqini boyitishni, sintaksisi va bog'lanishni, nutqini o'stirishni ham ta'minlash kerak. Shijoat va tinimsiz mehnat asosida qilingan har bir ish o'z mevasini albatta beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xasanov J, Saribaev H, Niyozov G, Hasanbaeva O, Usmonboeva M. Pedagogika fanidan izohli lug'at. – T. : Fan va texnika, 2009

2. Kurbanov Sh. Ye, Seytxalilov Ye. A. Ta'lim sifatini boshqarish. – T. : Shark, 2006. -592 bet

INGLIZ TILI FANINI O'TISHDA QIZIQARLI O'YINLARDAN FOYDALANISH

Yunusova Dilsora G'afforovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani 12-maktab

Ingliz tili fani o'qituvchisi

Telefon: +998 90 730 00 89

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz tili fanini o'qitishda turli xil o'yinlar orqali o'rgatishning o'rni, turli o'yinlar haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: ingliz tili, didaktik o'yinlar, pedagogic texnologiya,

Ingliz tili fanini o'qitishda turli xil o'yinlar orqali o'rgatishning o'rni beqiyosdir. Dars davomida har xil o'yinlar o'ynatib turish sinfda fanni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni yanada oshiradi, passiv o'quvchilarni ham darslarda yaxshiroq qatnashishga undaydi, sinfda o'quvchilar o'rtasida raqobat, ayni paytda jamoadoshlik muhitini hosil qiladi. Shuningdek, o'quvchilarning ustozlariga bo'lgan hurmatini oshiradi. Quyida sizga ingliz tili darslari davomida o'qitish samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiluvchi o'yinlar taqdim etiladi.

Last Man Standing (Oxirgi qolgan odam). Bu o'yin tezkor o'yin hisoblanadi. Lekin o'quvchilarga o'ylash uchun biroz vaqt beradi. Bu o'yin birgalikda o'rganishga undaydi, ya'ni boshqa o'quvchilar so'zlayotganida qolgan o'quvchilar o'zlari so'z o'ylayotgan bo'lishadi. O'yin o'ynash uchun sizga koptokcha kerak bo'ladi. Va hamma o'quvchilar doira shaklida turib olishlari kerak. Birorta mavzu tanlashingiz kerak bo'ladi. Masalan, Things found in a kitchen (oshxonada topiladigan buyumlar), food, profession va hokazo.

Biror o'quvchiga to'pni uloqirish orqali o'yin boshlanadi. O'sha o'quvchi mavzuga doir biror inglizcha so'z aytadi va to'pni keying o'quvchiga uloqtiradi. To'pni qabul qilgan har bir o'quvchi shu mavzuga doir biror so'z aytishi kerak bo'ladi. Agar ular aytilgan so'zlarni qayta aytga yoki bir necha soniya ichida so'z topa olmasa, ular o'yindan chiqadi va o'yinni o'tirgan holda kuzatadi. Havotir olmang, ular baribir o'rganayotgan bo'ladi.

Bu o'yin biroz boshqacharoq qilib o'zgartirsangiz ham bo'ladi. Biror mavzuga so'z aytish o'rniga, har bir o'quvchi biror boshqa mavzu aytishi mumkin. Masalan, siz “say something red” (biror qizil narsani ayting) deb o'yinni boshlashingiz mumkin. Koptokni ushlab olgan birinchi o'quvchi “strawberry” deb keyin o'zi biror mavzu tanlab koptokni boshqasiga uloqtirishi mumkin. Bu o'yinni biroz murakkablashtiradi, sababi o'quvchi biror so'z haqida o'ylashidan oldin, qaysi mavzuga doir so'z o'ylashi kerakligini ham bilishi lozim.

Charades o'yini Pictionary o'yiniga oxshash lekin asosiy farqi bunda so'z ifodalash uchun rasm emas harakatlardan foydalaniladi. Bu o'yin o'quvchilar sust, zerikkan uyqusi kelgan vaqtlarda juda qo'l keladi. Ularni uyg'otish va harakatlantirish! O'quvchilar tanlashi uchun bir necha to'rtburchak qilib qirgilgan qog'ozlarga so'zlar yozing. Fe'llarni ifodalash ancha oson. Lekin siz biroz murakkabroq, shunday bo'lsada hamma o'quvchilar biladigan so'zlardan foydalanishingiz mumkin.

Sinfni ikki jamoaga bo'ling va har bir jamoadan bir o'quvchi so'z yozilgan qog'ozni tanlaydi va harakat bilan ifodalab beradi. Jamoadagilar esa uch daqiqa ichida o'sha so'zni topishi kerak bo'ladi. Har bir to'g'ri javob uchun, bir ball beriladi. 10 ball jamlagan jamoa g'olib hisoblanadi.

Taboo words (Ta'qiqlangan so'zlar). Taboo words o'quvchilarga sinonim so'zlar va so'zlarni tariflarini qo'llashga yordam beradi. Sinfni ikkiga bo'linadi va jamoalar bir birlariga qarama-qarshi holda o'tiradigan. Har bir jamoa o'z jamoasidan bir kishini ro'parasidagi stulga o'tirish uchun tanlaydi. O'qituvchi esa o'quvchilar ortiga o'tib turadi va katta qog'ozda yozilgan so'z ushlab turadi. O'rindiqda o'tirgan o'quvchilar bu so'zni ko'ra olmasligi kerak bo'ladi. Jamoaning o'rindiqda o'tirgan a'zosiga siz ushlab turgan so'zni aytirish uchun 3 daqiqa vaqti bo'ladi. Eng asosiysi ular shu so'zni nima bo'lganda ham ishlatmasligi kerak bo'ladi.

Ingliz tili darslarida o'yin texnologiyalaridan foydalanishda o'qituvchining vazifasi – ingliz tilini o'rganishga undash. Turli o'yinlarga bo'lgan qiziqish uyg'otish sababi, birinchi navbatda, an'anaviy shakllar va an'anaviy o'qitish usullaridan voz kechish. Shuni ham ta'kidlash kerakki, yetarli darajada yuqori motivatsiyani davom ettirishda pasayish kuzatiladi

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jamol Jalilov. Chet tilini o'qitish metodikasi. Toshkent. 2008-yil.
2. Hasanboy Rasulov. O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma kitoblari.

К ВОПРОСУ СРАВНЕНИЯ КОРЕЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ИДИОМ

Уктам Урокович Ахмедов

Магистратура, «Лингвистика»

Узбекский государственный университет
мировых языков Ташкент, Узбекистан

Аннотация: Речь любого народа трудно представить без фразеологизмов, устойчивых выражений и пословичных изречений. Красочность, многозначность, емкость речи и богатство языка проявляются именно в этих элементах. Эти языковые средства лаконичны. Их изучение составляет необходимое звено в усвоение языка, в повышение культуры речи. Правильное и уместное использование идиом и устойчивых выражений придает речи неповторимое своеобразие, особую выразительность, меткость и образность.

Ключевые слова: идиом, устойчивые, выражения, корейский язык, значение, фразеологические единицы.

Большинство авторов, занимающихся разработкой различных теоретических и практических вопросов фразеологии, отмечают, что импульсом для развития этой отрасли языкознания послужили работы академика В.В. Виноградова и профессора А.И. Смирницкого, в которых был поднят вопрос об её основных понятиях, объёме и задачах¹.

Основной словарь корейских идиом включает в себя общенародную лексику, употребительную в разных стилях речи. Уже по одному словарю идиом можно было бы составить представление о предметах, явлениях и идеях, в которых отражена жизнь корейского народа в разные периоды его истории. Среди них немало назидательных, в которых запечатлены этические взгляды народа на семейные устои, брак, любовь, воспитание детей и т.д. Изречения учат молодое поколение - относится с уважением к старшим, к родителям, любить родных и близких, быть верными друзьями.

Как и все корейские идиомы разнообразны по своему содержанию и обладают неотразимой, убедительной силой мысли. К тому же, благодаря некоторым особенностям грамматического построения предложений, корейские идиомы кратки и лаконичны. В них заключено сжатые, и вместе с тем исчерпывающие определения предмета или ситуации, фиксирующие накопленный опыт общественной жизни, окружающей человека реальности.

Разумеется, все отмеченные, в работе, особенности семантической характеристики идиом далеко не исчерпывают их языковой специфики.

В корейском языке под идиомами понимается устойчивые в своём составе и употреблении фразеологизмы, состоящие целиком из слов со свободными значениями, которые, однако, в процессе общения не образуются говорящим, а воспроизводятся как готовые единицы, к примеру;

손이 크다 – Щедрый по характеру, действию

어떤 일을 하는데 돈이나 물건의 쓰임새가 넉넉하고 크다.

눈이 낮다 – заниженная самооценка к действию, критериям

승급은 눈이 낮아서 웬만한 여자는 다 예뻐 보인다고 말했다.

눈이 높다 – иметь завышенную самооценку к ситуации, к условиям.

정도 이상의 수준 높고 좋은 것만 찾다. 예: 언니는 남자를 보는 눈이 높아서 웬만한 남자는 성에 차지 않는다.

눈을 끌다 – что увлекает к чему-то.

이 동화책에는 어린이들의 눈을 끄는 흥미로운 내용과 그림이 가득했다.

입이 무겁다 – молчаливый, хорошо хранящий секреты

김 과장은 입이 무거워서 뭐든 믿고 얘기할 수 있다.

입이 가볍다 – болтливый, не хранящий секреты

입이 가벼운 누나는 한시간도 가만히 있지 못하고 이야기를 한다.

1 Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. М., 1946; Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. «Труды юбилейной сессии ЛГУ», Л., 1946; Смирницкий А.И. К проблеме о слове/проблема «отдельности слова»/. Вопросы теории и истории языка», М., 1952.

Сфера, откуда черпается материал для образования новых слов и выражений, определяется в значительной мере, историей и условиями жизни общества. Существуют универсальные источники пополнения языков новыми словами, выражениями и значениями. Во всех языках большим семантическим и словообразовательным потенциалом обладают слова, обозначающие части тела, явления окружающего мира (солнце, небо, вода), родственные отношения, названия домашних животных, орудия и предметы домашнего обихода. В частности, это слова 머리 «голова», 발 «нога», 마음 «душа», 손 «рука» и др.¹ Такие фразеологизмы чаще всего обозначают качество характера человека, способности, эмоции, состояние, как например,

눈을 붙이다 – 잠깐 동안 잠을 자다. – «приклеить глаза» - вздремнуть. Описывает состояние человека, только что сомкнувшего глаза. Такого рода фразеологизмы довольно часто встречаются в корейской устной речи, художественной литературе, которые придают языку лаконичность, художественность. Рассмотрим идиому:

눈코 뜰 새 없다 – 아주 바쁘다. – «некогда и глаза сомкнуть» в значении быть очень занятым. В данном случае описывается не только состояние недостаточности времени, но представляется картина человека, который все делает суетливо, постоянно находится в эмоциональном возбужденном состоянии или

다리를 뻗고 자다 – 마음이 편하게 되다. – «спать, вытянув ноги» - на душе стало легко», возникает образ успокоившего человека, который после трудового дня лег спать.

Нередко такие образования бывают эквивалентными, то есть полноценными и равнозначными в структурно-семантическом отношениях. Например:

돌다리도 두드려 건너라 (кор.).

Етти ўлчаб, бир кес (узб.).

종이장도 맞들면 더 쉽다. (кор.).

Юз сўм пулинг бўлмасин, юзта дўстинг бўлсин.

Для сравнения подобных выражений можно использовать несколько источников, в частности, «Узбекско-русский словарь афоризмов». М.Абдурахимова, «Толковый фразеологический словарь узбекского языка» Ш.Рахматуллаева и др. Например, в узбекском языке «Ойнинг ўн беш қоронғибўлса, ўн бешиёруг». –Хотя пятнадцать дней месяца и темны, зато вторые пятнадцать светлы. – 쥐 구멍도 햇빛이 온다.

Идиомы, являясь результатом длительного развития, фиксируют и передают от одного поколения к другому общественный опыт, поэтому они важны не только как источник различных общественно значимых сведений. Можно также утверждать, что национально-культурная семантика языка – это продукт истории, и чем богаче история народа, тем ярче и содержательнее фразеологизмы. Корейские фразеологизмы в их подавляющем большинстве – мысли выраженные в образах. Предметы, входящие в такие изречения, служат знаками (символами) вещей, явлений, и их качеств.

Литература:

1. Абдурахимова М. Узбекско-русский словарь афоризмов». – Ташкент, 1998.
2. Рахматуллаев Ш. Толковый фразеологический словарь узбекского языка. – Ташкент, 1994.
3. 박기덕. 한국어 문법론. – 서울: 한국문화사, 2003.
4. 박영순. 한국어 문장의미론. – 서울: 도서출판, 2001.

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОБУЧЕНИЯ ИЗЛОЖЕНИЯ И СОЧИНЕНИЯ

Бабаджанова Дилбар Гуломалиевна,
Учитель русского и языка I категории
Навоийская область,
СОШУИОП №1 города Навои

Аннотация: В данной статье говорится о месте сочинения и изложения в школе, какое место они занимают в системе речевых упражнений.

Ключевые слова: Сочинения, изложения, синтаксические конструкции, связный текст.

Сочинения и изложения в школе занимают особое место: им в известном смысле подчинены все другие речевые упражнения. В сочинении школьник приближается к естественным условиям порождения речевых высказываний – к таким условиям, какие складываются в жизни. Сочинения и изложения перерастают в серьезную планируемую умственную работу, имеющую не только учебно-воспитательное значение, но и служащую самовыражению,

становлению личности учащегося. Они служат эффективным средством формирования личности, возбуждают эмоции, умственную самостоятельность, приучают детей осмысливать, оценивать и систематизировать виденное, пережитое и усвоенное, развивают наблюдательность, учат находить причинно-следственные связи, сопоставлять и сравнивать, делать выводы.

Сочинение – это упражнение, с помощью которого учитель пытается сделать более совершенной естественную монологическую речь учащихся, стремится обогатить их опыт речевой деятельности. В начальных классах дети постепенно учатся выражать устно и письменно в связном тексте свои мысли и знания, все усложняющиеся и по содержанию, и по форме.

Готовясь к устному рассказу и письменному сочинению, школьники планируют свою деятельность и учатся:

- понимать заданную тему;
- раскрывать тему и основную мысль;
- передавать в тексте рассказа или сочинения свою позицию;
- располагать материал в определенной последовательности, выделять смысловые части в тексте;
- озаглавливать части (составлять план) и придерживаться его в конструировании связного текста, а в случае необходимости поменять последовательность;

Сочинения как устные, так и письменные различаются по источникам материала, степени самостоятельности, по способам подготовки, по жанру. По степени самостоятельности, по методам подготовки различаются изложения и сочинения коллективные, проводимые на общую тему для всех и требующие общеклассной подготовки. В процессе работы над текстом школьники учатся анализировать, синтезировать, выделять главное, сосредотачивать внимание на одних явлениях и абстрагироваться от других.

Изложение (устное и письменное) формирует умение в разных видах речевой деятельности. с одной стороны, умение воспринимать текст на слух (аудирование) или зрительно (чтение), с другой – умение пересказывать текст устно (говорение) или письменно. При работе над выборочным изложением важно правильно отобрать материал, сохранив при этом стиль автора. Во время подготовительной работы по отбору материала важным повторить изученные средства выразительности, провести словарную работу, составить план будущего изложения. Выборочное изложение – это такой вид изложения, при котором учащиеся передают содержание по одному из освещенных в тексте вопросов. При проведении выборочного изложения сначала находят главы, в которых описываются определённые явления или события (например, из жизни какого-либо героя), затем выделяют в них части и озаглавливают каждую часть. Отсюда следует вывод, что этап планирования своих действий при работе над изложением и сочинением в структуре речевого действия незаменим и отсутствие его приводит к нарушению единой системы развития связной речи в речевой деятельности.

Использованная литература:

1. В. Маяковский. Полное собрание сочинений. В 13-ти т. М. 1959 т 12
2. Вопросы литературы, 1986 № 10.

РАБОТА В МАЛЫХ ГРУППАХ КАК ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ СОТРУДНИЧЕСТВА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Болтаева Нигора Нуруллаевна

учительница русского языка и
литературы школы №-19 Ургенский района

Аннотация: в этой статье в процессе обучения работайте в маленькой группе как использовать технологии сотрудничества на уроках русского языка упомянуто.

Ключевые слова: развитие современных педагогических технологий, знания и умения.

Действительно, сегодня вопрос знания нашей молодежью иностранных языков становится одним из актуальных проблем современности. Вернемся к прошлому, к духовному наследию наших великих предков. Наши выдающиеся предки – ученые, мыслители, просветители знали по несколько языков (А.Навои, М.Улугбек, Абу Али Ибн Сино, Абу Рейхан Беруни, З.М.Бабур и др.) Всем известно, что Абу Наср Фароби знал более 70 языков своего времени и за собой оставил потомкам великие творения. В интенсификации процесса обучения иностранным языкам молодежи в школе приоритетное место принадлежит учителю. Что же способствует интенсификации процесса обучения иностранным (русскому) языкам? Каждый учитель может самостоятельно придумать новые формы работы склассом. Работа в малых группах - это одна из самых популярных стратегий, так как она дает всем учащимся (в том числе и стеснительным) возможность участвовать в работе, практиковать навыки сотрудничества, межличностного общения (в частности, умение активно слушать, вырабатывать общее мнение, разрешать возникающие разногласия). Все это часто бывает невозможно в большом коллективе. Работа в малой группе - неотъемлемая часть многих интерактивных методов, например таких, как мозаика, дебаты, общественные слушания, почти все виды имитаций, судебный процесс и др. Групповая форма работы – одна из любимых форм работ наших учеников. Самое главное для них – это преодоление страха ошибиться, возможность почувствовать себя увереннее. Эта форма удобна тем, что учащиеся лучше усваивают материал, она помогает развивать их творческие способности, в конце концов, групповая форма помогает сделать урок интереснее. Но групповая форма работы может иметь и ряд недостатков. Таким образом, используя групповую работу, мы должны исходить из её целесообразности. Я часто использую работу в группах на уроках русского языка и литературы при создании оригинальных и стилизованных текстов. Например, на итоговых уроках литературы после завершения темы «Сказки» в 6 классе ребята создают собственные книги. Одни придумывают текст, другие оформляют обложку и иллюстрации, третьи готовят сообщение о том, как создавалась их книга, т.е. защиту проекта. Таким образом, каждый находит возможность для применения своих способностей. Конечно, при делении на группы следует учитывать психологическую совместимость, желания, потенциальные возможности – всё для того, чтобы ребятам работалось комфортно и они выполнили поставленную учителем задачу.

Групповая форма работы

1. Основные признаки групповой формы организации учебной работы учащихся:

- класс делится на группы для решения конкретных учебных задач;
- каждая группа получает определенное задание (либо одинаковое, либо дифференцированное) и выполняет его сообща под непосредственным руководством учителя или лидера (спикера, группового представителя, старосты, консультанта) группы;
- в ходе работы членам группы разрешается совместное обсуждение хода и результатов работы, обращение за советом друг к другу.

2. Величина групп.

Величина групп различна. Она колеблется в пределах 3-6 человек. Оптимальное количество человек, как показывает опыт, – 4-5 человек, что позволяет «видеть» работу каждого члена группы, в такой группе сложнее просто отсидеться, потому что твое задание никто не будет выполнять. Состав группы меняется в зависимости от содержания и характера предстоящей работы.

3. Объединение учащихся в группы. Подбор состава учебной группы можно осуществлять с учетом:

- уровня обученности школьников, внеурочной информированности по данному предмету;
- характера взаимоотношений учащихся, их совместимость (симпатии или антипатии), мотивы межличностных предпочтений, готовность к сотрудничеству. В группе не должно быть негативно настроенных друг к другу учащихся. Члены группы должны взаимно дополнять друг друга и компенсировать недостатки.

4. Лидер группы. Выбор лидера, т.е. ответственного за работу в группе, может сделать сам учитель или, начиная с 7-го класса, сами ребята. Методы обучения в сотрудничестве, применяемые на уроках русского языка. На уроках русского языка я использую следующие методы:

1. «Вертушка» (метод Славина)

Организация обучения в сотрудничестве в малых группах (по методу Славина) предусматривает группу учащихся, состоящую из четырех человек (мальчики и девочки разного уровня подготовленности). Структура урока по этому методу предполагает поэтапную деятельность:

1. Объяснение нового материала.

2. Закрепление (отработка в группах ориентировочной основы действий каждым учеником). Группам дается задание и необходимые опоры. Причем задание выполняется по «вертушке» (каждое последующее задание выполняется следующим учеником). Выполнение любого задания объясняется вслух учеником и контролируется всей группой.

3. Общее обсуждение работы.

4. Индивидуальная проверка достигнутого на основе тестирования (здесь учащиеся трудятся вне групп). При этом сложность заданий дифференцируется.

5. Выставление оценок. Оценки суммируются в группе, и объявляется общая.

6. Рефлексия

Вопросы:

Удалось ли группе выполнить задание? Легко ли работать в группе?

Кто ощущал себя некомфортно? Почему?

Всегда ли прав тот, кто берет на себя руководящую роль в группе?

К какому результату приводит позиция тех, кто предпочитает отмалчиваться?

Что испытывает человек, которому не дают высказаться?

Таким образом, соревнуются не сильные со слабыми, а каждый сам с собой, т. е. со своими ранее достигнутыми результатами. И сильный, и слабый ученики при таком подходе могут принести группе одинаковые оценки. Итак, очевидно, что разница между рассмотренными методами не столь существенна. Главное, что основные принципы (одно задание на группу, одно поощрение на группу, распределение ролей) соблюдаются во всех случаях. Кроме того, совокупность всех указанных вариантов решения конкретных дидактических задач позволяет экономить время учителя и ученика, интенсифицировать процесс обучения русскому языку и тем самым расширить возможности для речевого развития на уроках, создать условия для гибкого конструирования информации, учебного материала, что развивает креативность восприятия; формирует реальную субъективную позицию учащихся в учении и обучении, повышает интерес к предмету, который проявляется не только на уроках русского языка, но и во внеучебной деятельности.

МЕТОДИЧЕСКАЯ РЕКОМЕНДАЦИЯ: ИНТЕГРИРОВАННОЕ ОБУЧЕНИЕ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРЫ

Джумаева Надежда Нарпулатовна,
Учитель русского языка
и литературы I категории,
СОШУИОП №1, г.Навои

Аннотация. В данной статье дана информация о роли интегрированных уроков литературы для развития творческого потенциала учителей с целью эффективного воздействия на учащихся.

Ключевые слова: интеграция, интегрированное обучение, литература, межпредметные связи, интегрированный урок, мастерство.

Мечта каждого учителя – воспитать ученика знающего, умеющего самостоятельно мыслить, задавать себе вопросы и находить на них ответы. Воспитать человека не только знающего, широко мыслящего, но и чувствующего, нравственного, способного видеть, ценить и преумножать богатства окружающего мира поможет интегрированное обучение. Как известно, новое – это хорошо забытое старое. Литература – один из предметов, который помогает учащимся почувствовать единство мира и человека. Интеграция может осуществляться как со смежными, так и далекими от литературы предметами. В последнее время много говорят об интеграции предметов. На мой взгляд, слияние русского языка и литературы в единый предмет нельзя. Цель обучения русскому языку – научить грамотному выражению своих мыслей устно и письменно. Цель обучения литературе – воспитать внимательного читателя, побудить интерес к художественному слову. На уроках русского языка часто предлагаются для работы над грамматикой фрагменты текстов художественных произведений, попутно мы говорим об их авторе, содержании и т.п.

Художественная литература дает широкую возможность использовать музыкальные произведения. Иногда музыка может быть только фоном, как музыкальные пьески П. Чайковского «Времена года» при чтении стихотворений русских поэтов о природе или вальс А. Грибоедова при рассказе учителя о судьбе драматурга. Но может быть и своеобразным действующим лицом, как соната Бетховена при изучении повести А. Куприна «Гранатовый браслет», песни и романсы на стихи русских поэтов при изучении их творчества. Вряд ли можно говорить о произведениях А. Пушкина и ничего не сказать об операх, написанных по этим сюжетам замечательными русскими композиторами. Уроки развития речи предполагают такой вид творческих работ, как рассказ по картине, или описание картины. Но не только так приходит живопись на уроки русского языка и литературы. Изучая имена прилагательные, можно предложить ученикам рассмотреть репродукции живописных полотен и назвать имена прилагательные обозначающие цвета. Такая работа обогащает словарный запас, учит наблюдательности. На уроках литературы репродукции картин русских живописцев не только помогут создать определенный настрой, стать своеобразным фоном при изучении, например, пейзажной лирики Фета или Тютчева, но дать представление о быте, нравах, обычаях.

Интегрированный урок также требует от учителя профессионального мастерства и одухотворенности личностного общения, когда дети положительно воспринимают учителя (уважают, любят, доверяют), а учитель расположен к детям (вежлив, ласков, внимателен). Педагог больше даст детям, если откроется им как личность многогранная и увлеченная. Интеграция предметов в современной школе – одно из направлений активных поисков новых педагогических решений, способствующих улучшению дел в ней, развитию творческого потенциала педагогических коллективов и отдельных учителей с целью более эффективного и разумного воздействия на учащихся.

Использованная литература:

1. Кульневич С.В., Лакоценина Т.П. Современный урок. Ч. 1 и 2. -Ростов-наДону:Учитель. - 2006.

МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ РУССКОГО ЯЗЫКА

Жабборова Юлдуз Мусоевна
Учительница русского языка
Школа № 42 Кызылтепинского
района Навоийской области

Аннотация: Данная статья описывает методику обучения грамматических конструкций и грамматики в общем ученикам во время процесса изучения русского языка. Кроме того, данное исследование направлено на идентификацию грамматической структуры русского языка.

Ключевые слова: методика, преподавание, преподавание русского языка, грамматическая система языка, ученики, модели обучения, лингвистическая модель, методическая модель.

Обучение школьников-нефилологов грамматике русского языка является одной из наиболее сложных и актуальных проблем современной методологии, прежде всего из-за ее центральной роли в русской речи и всей коммуникативной стратегии обучения русскому языку как иностранному; во-вторых, потому что усвоение грамматической структуры русского языка - трудоемкий процесс. Об этом можно судить по количеству времени, затраченному на изучение грамматики русского языка, выбранных, систематизированных и представленных материалам, а также по конкретному созданию и развитию грамматических (языковых и речевых) способностей в различных формах речевой деятельности. Гуманизация и гуманитаризация образования, успехи в изучении «языковой личности», развитие личностно-ориентированного подхода к обучению русскому языку как иностранному, а также применение лингвистических и когнитивных подходов к анализу иностранной речи позволяют решить проблему обучения грамматических конструкций учеников.

Освоение русского языка в школе направлено на формирование и развитие коммуникативных компетенций учеников на основе осознанного усвоения ими языковой системы и правил ее речевого функционирования. Таким образом, специфическим стратегическим методом является принцип учета системно-функциональных свойств языка и речи (Филиппова, 2012).

Общий дидактический принцип преемственности и специфический методический принцип системно-функционального подхода к изучению. изучение языковых единиц рассматривается в тесной взаимосвязи и взаимозависимости с:

1) дидактическими принципами научности и доступности, последовательности и системности, осознанности, активности и стойкости;

2) специфическими методическими принципами преподавания русского языка как иностранного: коммуникативность, аспектно-комплексный подход к обучению русскому языку как иностранному, его лексике и морфологии на синтаксическом уровне с учетом особенностей родного языка учащегося (Филиппова, 2012).

Особенностью системно-функционального подхода к изучению языковых единиц является создание комплексов упражнений, направленных на постепенное формирование и развитие коммуникативных навыков, общих для второстепенной языковой личности, поэтому для каждой из них были включены языковые, относительно-речевые и речевые упражнения. образовательный этап и лексико-грамматическую тему в экспериментальный комплекс, что позволило создать эффективную образовательную систему.

Классификация методов и приемов экспериментальной образовательной программы, постепенно формирующей и развивающей вторичную языковую личность школьников в системе овладения русской грамматикой, основана на:

- Систематическая минимизация базовых единиц обучения (языка и речи), способов их выбора и изложения в соответствии с формированием грамматических компетенций, общих для вторичной языковой личности будущих специалистов;

- Психологические особенности овладения иностранным языком взрослыми учащимися (этапы формирования навыков и умений, механизмы восприятия, понимания и генерации речи и др.);

- Подбор адекватных методов, приемов и других средств управления процессом обучения школьника как «сдвоенной» языковой личности.

По характеру познавательной деятельности эти методы могут быть пояснительно-иллюстративными или частично-поисковыми и реализовываться в процессе обучения различными приемами (сравнение, сопоставление, наблюдение и др.) (Кузнецова, 2015). Образовательная деятельность гарантирует, что ученики усваивают и получают теоретические знания о конкретном грамматическом явлении и в основном используют теоретико-познавательные методы, сочетающие вербальную проблемно-поисковую дедуктивную и индуктивную деятельность под руководством учителя (Иванова, 2012).

Таким образом, программа и цели обучения базовой грамматической структуре русского языка интерпретируются с точки зрения лингводидактики, которая обосновывает компоненты образования, обучения и преподавания в их связи с характером обучения. язык и общение как социальный феномен, не определяющий деятельность сущность речи и основанный на социальных и коммуникативных взаимодействиях индивидов. Это дает методологическую основу для решения актуальных вопросов, связанных с формированием вторичной языковой личности учащегося в процессе усвоения базовой грамматики иностранного языка (Козорог, 2008).

Использованная литература

1. Зайдман Ирина Наумовна Полимодальное учебное занятие по русскому языку: изучение грамматики // Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Наука и социум». 2020. №XI.
2. Жернакова, М. В. Обучение грамматике английского языка на начальном этапе / М. В. Жернакова. — Текст : непосредственный // Теория и практика образования в современном мире : материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, июль 2015 г.). — Санкт-Петербург : Свое издательство, 2015.—С.191-193.
3. Телкова В. А. Методические начала в преподавании русского языка в XVIII в // Ученые записки ОГУ. Серия: Гуманитарные и социальные науки. 2011. №1.

SIGNIFICANCE OF IMPLICATION OF VARIOUS LEARNING STRATEGIES IN TEACHING AND LEARNING PROCESS OF FOREIGN LANGUAGES.

Mamajonova Manzura Ne‘matjon qizi

manzurawebster94@gmail.com

The teacher of Uzbekistan State
World Languages University

Annotation. Learning strategies serve to improve the effectiveness of receiving and understanding any new information. This article devoted to the study of the learning strategies which influence to learner effectiveness as every learner individual and need various strategies to improve learning process. According to Horwitz (2000, p. 532) learners categorized into good and bad, intelligent and dull, motivated and unmotivated learners. And learning strategies can deal with different learners as Oxford stated (1990, p. 8) using various strategies make learning process easier, more enjoyable, faster and more effective.

Key words: *analytical, authority-oriented, communicative competence, authentic, learning strategy, second language acquisition.*

Myriad of teaching methods, techniques and strategies were created in order to make lessons more sufficient. There exist several researches which prove it's effectiveness with reliable data. According to survey on identifying learning strategies' importance in second language acquisition, researchers used 40-item questionnaire which consisted of 2 parts. And they chose 224 male and 217 female, overall 441 participants to examine the results of more effective and less effective foreign language learners. During this survey observers selected 441 students who were first year students of undergraduate program at East Azerbaijan Province (Iran) university. These students were at the age ranging from 18 to 22. In order to examine participants on the General English chosen participants were divided into two groups such as more effective who got 66 grade and less effective who obtained 33 grade from 100 point. Then researchers designed two-part 40-item questionnaire. In the first part questions were about learners' personal life and second one which was introduced by Willing (1994) and utilized by Wong & Nunan (2011) included attitude of participants on 30-items which were served to identify their learning strategies. Wong and Nunan (2011) pointed that learning strategies can be divided into four main types such as communication, analytical, authority-oriented, concrete. According to Pallant (2007) the results of this questionnaire were adequate averaging 84 coefficient which was based on The Cronbach's Alpha statistical analysis.

After achieving results, researchers used chi-square test to analyze the collected data. They analyzed participants' chosen answers such as No, A Little, Good, Best which were designed basing on how often they use these items. With the help of this test they managed to define the differences between more and less effective learners in terms of using learning strategies during acquiring language.

According to research, the more effective learners preferred communicative learning strategies while less effective learners preferred auditory-oriented learning strategies. As Willing (1994) claimed, success of more effective learners depends on field independence and autonomy during language acquisition process. It is obvious that, it is the reason of why more effective learners achieve more success as they are field independent and try to interact with others in order to learn language. In addition less effective learners are field dependent, need clear structure which is given by teacher and passive during the lessons. Moreover, Wong and Nunan (2011) stated that authentic use also may contribute to successful language learning. They mentioned that more effective learners practice authentic conversations by communicating with their peers and enlarging vocabulary with help of authentic materials. Contrary to this, less effective learners rely on their teacher and prefer more reading materials. Therefore, communicative competence is more developed in more effective learners than less ones.

Learning strategies are so significant and noticeably influence to learning language. Therefore every teacher should introduce effective learning strategies to the learners as it greatly improves learning process. Especially, acquiring English language may lead to expected results when learners use various strategies according to their personality and learning style as every person

unique and need different learning strategies to achieve high results. I realized the importance of using strategies during learning process after reading this article. Since, it is easier and more effective to acquire language with the help of these strategies.

Reference

1. Horwitz, E.K. (2000). *Teachers and Students, Students and Teachers:An Ever-Evolving Partnership*. Modern Language Journal 84(4):523-535
2. Oxford, R. L. (1990). *Language learning strategies:What every teacher should know*. New York: Newbury House.
3. Pallant, J. (2007). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using SPSS for windows* (3rd Ed.). Berkshire: McGraw-Hill House.
4. Willing, K. (1994). *Learning strategies in adult migrant education*. Sydney: National Centre for English Language Teaching and Research.
5. Wong, L. L. C., & Nunan, D. (2011). The learning styles and strategies of effective language learners. *System*, 39, 144-163.

РЕЧЕВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Мухамадиева Махбуба Нормураатовна,
Учитель начальных классов
СОШУИОП №1, г.Навои

Аннотация: В данной статье рассматриваются такие понятия, как «речевая деятельность», «устная речь», «аудирование», «говорение» и т.д. Также изучается развитие устной речи учащихся на уроках русского языка как иностранного.

Ключевые слова: речь, речевая деятельность, устная речь, аудирование, говорение.

У человека наряду с трудовой, научной, государственной, политической и другими существует самая распространенная - речевая деятельность. Речевая деятельность - это деятельность, имеющая социальный характер, в ходе которой высказывание формируется и используется для достижения определенной цели. Другими словами, речевая деятельность состоит в порождении или восприятии речи средствами языка с целью обмена информацией. Это система умений творческого характера, которая направлена на решение различных коммуникативных задач. Основным средством существования, оформления и выражения мысли выступает язык.

Устная речь - это любая звучащая речь. В устной речи большую роль играют место логического ударения, степень четкости произношения, наличие или отсутствие пауз. Устная речь обладает таким интонационным разнообразием речи, что может передать все богатство человеческих переживаний, настроений и т.п. Устную форму речи характеризуют:

- большая доля паралингвистической информации (мимика, жесты, позы);
- линейность во времени;
- необратимость отзвучавшего отрезка речи;
- темп, задаваемый говорящим;
- высокая степень автоматизированности.

Устную речь составляют аудирование и говорение. Аудирование и говорение - это такой вид речевой деятельности, который нацелен на восприятие, прием информации и последующую ее переработку, поэтому их относят к рецептивным видам речевой деятельности.

В процессе обучения аудированию преподаватель должен развивать у учащихся навыки: - интонационного и фонетического слуха; - слуховой памяти; - прогнозирования.

Второй вид устной речевой деятельности - это говорение. Говорение - продуктивный вид речевой деятельности, это вид речевой деятельности, который реализуется, когда в сознании говорящего возникает потребность в речевом воздействии на собеседника. Это процесс, обратный аудированию - при аудировании происходит восприятие чужой речи, а при говорении происходит воспроизведение своих мыслей. Если в аудировании процесс шел от восприятия формы к осмыслению, то при говорении процесс идет от содержания к форме.

Говорение имеет несколько уровней:

1. Начальный (ответы на вопросы при отсутствии или наличии опор, но обязательно с участием преподавателя);
2. Средний (опора на текст, средства наглядности);
3. Самостоятельный (отсутствие опор, кроме знаний по предмету высказывания; использование в речи сложных предметно-смысловых конструкций). Умение говорить предполагает выработку умений выражать свою мысль коммуникативно осмысленно, грамматически правильно.

Список использованной литературы:

1. Вятютнев М.Н. Теория учебника русского языка как иностранного (методические основы). - М.: Русский язык, 1984. - 144 с.
2. Бубнова Г. И., Гарбовский Н. К. Письменная и устная коммуникации: Синтаксис и просодия. - М., 1991.

СМЕШАННОЕ ОБУЧЕНИЕ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Умедова Умеда

Преподаватель русского языка Школа №42
Школа №8 Кызылтепинского района Навоийской области

Аннотация: В статье раскрываются преимущества внедрения «смешанного обучения» в практику преподавания русского языка как иностранного на начальном этапе. В статье представлен краткий анализ современного состояния проблемы, описаны причины недостаточного распространения смешанного обучения в образовательном пространстве и в сфере изучения русского языка как иностранного.

Ключевые слова: обучение, методика, русский язык, преподавание русского языка, смешанное обучение, изучение русского языка, язык, методика русского языка.

Смешанное обучение (СО) в современной педагогике нельзя назвать инновацией. Возникнув на основе дистанционного обучения (ДО), к 2010 году смешанное обучение, по сравнению с его «родителем», стало еще более распространенным. Основоположники развития в этом направлении (Торн, 2003; Грейм, 2006; Пиккиано, 2009) убеждены, что в будущем ВЛ станет настолько обыденным, что потеряет свой особый статус, а термин «смешанное обучение» исчезнет. Все, так как это будет сильно ассоциироваться с обучением в целом.

Универсальность использования смешанного обучения отделяет его от дистанционного обучения, которое может оказаться неэффективным при изучении каждой академической дисциплины. Например, при изучении иностранного языка, когда успех усвоения материала во многом зависит от множества коммуникативных тренингов с носителями языка, дистанционное обучение заметно уступает смешанному обучению по показателям успеваемости, несмотря на использование различных средств интернет-общения (Skype, Viber и др.) в дистанционном обучении. Это продиктовано активным использованием в современной методике принципов смешанного обучения в практике обучения иностранным языкам.

Модель смешанного изучения русского языка на уровнях А1-В1 (от начального уровня до первого сертификационного) основана на тесной взаимосвязи двух компонентов: самостоятельной и аудиторной работы учеников. Самостоятельная работа проходит в электронной среде при поддержке наставника-преподавателя. Аудиторная работа предполагает коммуникативную деятельность школьников в группе под руководством преподавателя (на основе знаний, полученных в ходе самостоятельной работы, и на материале, тесно связанном с содержанием электронной среды). Специфика русского языка прежде всего проявляется в его флексии (разнообразии форм). Именно эта функция требует выполнения многих предварительных коммуникативных упражнений, которые традиционно выполняются на уроке под руководством учителя. Избежать этой «рутинной» работы до сих пор было невозможно, потому что только на ее основе можно было реализовать обучающее общение.

Такой подход позволяет учителю, минуя этап предварительного общения, организовать учебно-коммуникативную деятельность в классе, во время которой ученики отвечают на вопросы и участвуют в диалогах и обсуждениях. Эта работа должна быть основана на дидактических материалах, тесно связанных с содержанием электронных ресурсов для самостоятельной работы. Важно подчеркнуть, что взаимосвязь этапов обучения в модели смешанного обучения мотивирует учеников в процессе самостоятельной работы. Они делают это с установкой, что сформированная компетенция поможет им лучше всего проявить себя в коллективе. Завершающим этапом работы с учебной темой является контроль качества обучения, который в свою очередь делится на два вида: 1) автоматизированный контроль в электронной среде, проверка знания грамматики и лексики; 2) контроль со стороны учителя. Такая организация проверки знаний учеников позволяет осуществлять комплексный контроль усвоения темы, диагностировать уровень достигнутой компетенции по всем видам речевой деятельности и одновременно готовит учеников к сдаче государственного экзамена.

Существуют принципы смешанного обучения русского языка:

Принцип доступа к информации, необходимой для достижения целей обучения, считался определяющим, поскольку, согласно нашей концепции, после подготовительного этапа ученик должен быть готов перейти к коммуникативной работе, т.е. лексико-грамматический материал темы должен быть освоен в автономном режиме работы в полном объеме. Это подразумевает, помимо системы учебных упражнений, подробный грамматический комментарий на языке учащегося (или промежуточного языка), словари, грамматические таблицы и другие справочные материалы, а также возможность доступа к ним. Для реализации этого принципа были максимально использованы возможности гипертекста.

Принцип оказания всесторонней помощи в учебном процессе чрезвычайно важен для начинающих при самостоятельном изучении иностранного языка, особенно, если он характеризуется такими чертами, как флексия, косвенный порядок слов и специфические конструкции, нехарактерные для родного языка или языка-языковой посредник. Для этого на основе прогнозирования возможных ошибок и трудностей была разработана система переменной общей и контекстной помощи, позволяющая ученику успешно выполнять тренировочные упражнения. Общая помощь в решении всей задачи, как правило, предоставляется в виде грамматического комментария или грамматической таблицы. Если отдельные позиции упражнения могут быть трудными, ученику предлагается контекстная помощь: это может быть отрывок из грамматического комментария, перевод непонятного слова, культурная справочная информация, а иногда и рисунок или анимация.

Школьники, приступающие к изучению русского языка, по объективным причинам (коммуникативный подход учебных материалов, история развития русского языка) сталкиваются с множеством трудностей, преодоление которых возможно только при постоянном повторении и закреплении материала в процессе выполнения многочисленных упражнений. Компьютер - это инструмент, позволяющий развить у учащихся умение грамотно использовать лексические элементы в речи и, наконец, довести умение до автоматизма. Однако использование этого мощного инструмента должно быть тесно связано с обучением общению в классе.

Использованная литература:

1. Горина, А.П. 2016. Проблемы и перспективы модернизации рынка образовательных услуг. Журнал европейских исследований, 19 (3) Часть В, 227-238.
2. Грэм, С. 2006. Система смешанного обучения: определения, текущие тенденции и будущие направления. В C.J. Bonk and C.R. Graham (Eds.), The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs. Сан-Франциско, Калифорния, Прейфер.
3. Гуськова Д.Н., Вдовин М.С., Краковская Н.И., Слушкина Ю.Ю. 2016. Качество образования как первоочередная задача устойчивого развития. Журнал европейских исследований, 19 (3) Часть В, 239-257.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Файзиева Наталья Рудиковна,
Учитель русского и языка I категории
Навоийская область,
СОШУИОП №1 города Навои

Аннотация: Целью данной работы показать, что обучение - это не только накопление учеником определённой суммы знаний, умений, навыков, но и подготовка школьника как самостоятельного субъекта образовательной деятельности. В основе современного образования лежит активность и учителя, и, что не менее важно

Ключевые слова: Инновационный подход, уроки-диспуты, пресс-конференция, дифференцированный урок, гаджеты, википедия, контакт.

Инновационный подход к обучению позволяет так организовать учебный процесс, что ребёнку урок и в радость, и приносит пользу, не превращаясь просто в забаву или игру. И, может быть, именно на таком уроке, как говорил Цицерон, «зажгутся глаза слушающего о глаза говорящего».

Рассмотрим реализацию системно-деятельностного подхода: пути, поиск, находки. В основе деятельностного подхода к обучению: рекомендуются разнообразные приемы и методы, «включающие» школьников в совместную работу - решение задач и заданий практического характера, разгадывание ребусов, загадок, игры, уроки-путешествия, уроки-семинары, уроки- диспуты и др. Для выстраивания новой системы работы и достижения качественных

результатов учебной деятельности целесообразно использовать наиболее эффективные приемы и формы ее организации:

1. Использование дифференцированных заданий.

Необходимо включать дифференцированную работу на различных этапах урока в зависимости от его целей и задач.

2. Включение в образовательный процесс ИКТ.

Включение в образовательный процесс информационных и коммуникативных технологий является средством обучения, воспитания и развития.

Использование информационно-коммуникативных технологий дает возможность учащимся для осуществления следующих видов деятельности:

- проведение урока с мультимедиа выступлением (сопровождение рассказа учителя; демонстрации при объяснении нового материала; заранее подготовленное выступление — доклад ученика по определенной теме;
- подготовка к выступлению, выполнение домашнего задания — поиск информации, работа над текстом, написание мультимедиа сочинения.

Такая форма организации работы позволяет в большей степени осуществлять индивидуальный подход к обучению.

Применение ИКТ—это не только компьютер и мультимедийная доска, но и еще электронные учебные пособия: диски, видеоуроки, вебинары. На уроках русского языка и литературы мы с учащимися просматриваем учебные фильмы, обсуждаем их; проводим уроки с помощью готовых видеоуроков, учебных дисков. Домашнее задание ребята получают в виде ссылки в контакте либо в электронном дневнике.

3. Использование метода проектов.

В начальной школе особое место занимает проектная деятельность, в основе которой лежит развитие познавательных навыков учащихся, умений самостоятельно конструировать свои знания, ориентироваться в информационном пространстве, развивать творческое мышление, умение увидеть и решить проблему, а также направлено на обучение детей

элементарным приемам совместной деятельности в ходе проектов.

Выводы: Эти методы не только мотивирует учащихся, но показывает технологии с точки зрения инструментов обучения. Данная работа способствует социализации учащихся в обществе, развивает личность, обучает работе с гаджетами и приложениями, что не мало важно в компьютеризированном мире.

Использованная литература

1. Баев Л. Э. Создание развивающей среды на уроках в начальных классах. - «ИДР», 2009

КАТЕГОРИИ ГЛАГОЛОВ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Фахриддинова Гульчирой

Учитель русского языка
Школа №8 Кызылтепинского
района Навоийской области

Аннотация: Данная статья описывает глагол как самостоятельную часть речи русского языка и представляет особенности грамматических конструкций связанных с глаголами. Кроме того, данное исследование основано на категоризации глаголов по их общим признакам.

Ключевые слова: русский язык, лингвистика, глагол, части речи, категория методика, категории глагола, лицо, время, наклонение, вид.

В. В. Виноградов характеризует глагол как «наиболее сложную и емкую грамматическую категорию русского языка». Согласно Грамматике-80, глагол описывается как часть речи, которая «обозначает процесс и выражает его значение в категориях типа, голоса, настроения, времени и человека». Гендерная категория также присутствует в версиях глагола в прошедшем времени и сослагательном наклонении. Отношения между соответствующими грамматическими категориями глаголов (вид, залог, наклонение, время, лицо) сложны и в конечном итоге определяются их вкладом в процедурность, которая является общим значением всех слов в классе глаголов. В современных российских исследованиях широко признано следующее определение грамматической категории (ГК): «Грамматическая категория понимается как система противопоставленных друг другу грамматических форм с однородным значением, как единство известного семантического содержания и системы грамматических форм его выражения».

При классификации грамматических категорий глагола вид и залог обычно помещаются вместе, но категории наклонения, времени и лица обычно бывают в раздельности. Категории второй категории являются флексивными и напрямую связаны с выражением предикативности. Предикативные категории наклонения и лица в целом пассивны по отношению к процессам словообразования, что связано с их преобладающим флексивным выражением, тогда как категории вида и залога, которые выражаются преимущественно словообразовательными формантами, задают глагольный алгоритм словообразования. Глагол отличается от других частей речи многогранными и разнообразными связями, которые существуют между его морфологическими категориями. Группировка этих категорий как особый вид единства с признаком системы характеризуется параметрическими и функциональными связями между категориями глагола ... Категории наклонения и времени, а также вида и времени имеют самые сильные систематические связи. Категории наклонения и лица, лица и рода, вида и залога, лица и числа, имеют систематические связи. Категории вида и наклонения, времени и лица, лица и залога, наклонения и залога, наклонения и рода, времени и рода, рода и числа имеют одно или несколько проявлений системных связей. Следующие ниже особенности связи категорий глаголов осуществляются: 1) во взаимодействии значений (например, частного и временного); 2) В парадигматике и построении вербальных парадигм возможность или невозможность образования определенных словоформ (СФ) глагола по существу продиктована семантикой, категорией или лексикой глагола; 3) в функционировании глагольных словоформ в речи и тексте.

Категория лица «отражает отношение производителя к речевой деятельности». Говорящий или его собеседник могут быть продюсером (исполнителем) действия. В основе семантики категории лица лежит одно из самых основных значений падежной семантики - субъективное, что чрезвычайно важно для образования словообразовательных значений; однако в данном случае отсутствует взаимное влияние или влияние грамматической категории на словообразовательные значения: категория лица реализует свою семантику на морфологическом (в парадигматике) и синтаксическом (как часть предложения) уровнях, а также на уровне деривации.

Как в парадигматическом, так и в семантико-функциональном аспектах категория типа наиболее тесно взаимодействует с категорией времени. Однако парадигматическая

организация категории времени не имеет ничего общего с процессами словообразования в русском языке; если категория времени связана с этими процессами, то только в силу своей семантической основы, неразрывной смысловой связи с семантикой вида (ср. одно из самых замечательных определений внутренней сущности вида, определение А.М. Пешковского: «Категория типа обозначает, как процесс протекает во времени или как процесс, указанный в основе глагола, распределяется во времени»). Категория наклонения является наиболее абстрактной семантически грамматической категорией, прочно связанной с категорией модальности. С парадигматической точки зрения наклонение больше, чем лицо и время. «Морфологическая категория наклонения - это система противостоящих рядов форм, передающих отношение действия-реальности и имеющих значение актуальности (указательное наклонение), мотивации (повелительное наклонение) или гипотезы, потенциала» (сослагательное наклонение). Изъявительное наклонение тесно связано с категорией времени: настоящее, прошедшее и будущее время указывают на значение этого настроения. Повелительное и сослагательное наклонения лишены временных выражений.

Использованная литература:

1. Абдуллаева, Ш. Д. Грамматические категории глагола в словообразовательной системе современного русского языка / Ш. Д. Абдуллаева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2017. — № 16.2 (150.2). — С. 42-44
2. Атамова Саидахон Мирзоджоновна Грамматическая категория наклонения глаголов знания таджикского и русского языков // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки. 2016. №3 (48).
3. Лаврентьев Виталий Александрович Категория лица и категория времени // Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. 2009. №11.

INGILIZ TILIDA PREDLOGLARNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

**Bekchanova Manzura Qadamboyevna,
Asqarova Nargiza Sobirjanovna**
Urganch tuman 19- sonli maktab o'qituvchisi

Annotatsiya: Inliz tilida predloglarning fe'llarga birikishi orqali hosil qiladigan frazali fe'llar tarkibi ko'pchilikni tashkil etadi

Kalit so'zlar: about, above, across, after, against, along, among, around, at, before, behind, below, beneath, beside, between, beyond, by, down, during, except, for, from, in, into, like, of, off, on, over, past, since, through, throughout, to, toward, under

Predloglar sintaksis doirasida funksional kategoriya sifatida baholanadi. Ular predlogli birikmalar, frazalarning asosiy birligi sanalishadi. Unda predloglar otli birikmalarda dominant vazifasini bajarishadi. Shuningdek, predloglar ma'lum tarkiblarda semantik aloqadorlikga ham ega. Ular fe'l, sifat yoki nominal birlikning ma'nosiga ta'sir etish xususiyatlariga ham ega. Mazkur aloqadorlik ma'lum tilshunoslar tomonidan konseptual munosabat sifatida ham qaraladi. Predloglar o'z xususiyatlariga qarab leksik kategoriya sifatida ham tan olinadi. Ushbu holda ular ham kategorial (struktura sathida) ham semantik (semantik sathda) tanlovga ega bo'lishadi. Boshqa predikativ kategoriyalardan farqli o'laroq, predloglar argumentlarga nisbatan cheklov vazifalarini bajaradi, ya'ni ular tematik xususiyatni kasb etadi. Mazkur tarkibda predloglar semantik mazmunga ham o'z ta'sirini o'tkazishadi. Predloglarning boshqa ot, sifat, fe'l kabi kategoriyalardan farqli jihati shundaki, ularda morfologik ko'rsatgichlarning aniq belgilari ko'zga tashlanmaydi. Ushbu jihatlar predloglarning predikativ kategoriyalardagi o'rni muhimligini ko'rsatadi. Ma'lumki, ingliz tilidagi predloglar mavjud bo'lgan sakkizta til birligining oltinchisi sanaladi: ot, olmosh, sifat, fe'l, ravish, predlog, bog'lovchi, undalma. Predloglar ot yoki olmoshni gapdagi boshqa so'zlar bilan bog'lash uchun xizmat qiladigan til birligi sifatida tushuniladi. Predloglar yoki predlogli frazalar odatda otli ob'ekt olishadi. Lekin, ingliz tili predloglarining qo'llanilish imkoniyatlari kengligi ularni sifat, olmosh, fe'li birikmalardagi ishtiroklari bilan ham ajralib turadi. Ingliz tilida keng qullaniladigan predloglarga quyidagilar tashkil qiladi: Aboard, about, above, across, after, against, along, among, around, at, before, behind, below, beneath, beside, between, beyond, by, down, during, except, for, from, in, into, like, of, off, on, over, past, since, through, throughout, to, toward, under, underneath, until, up, upon, with, within, without Umum qabul tan olingan fikrlarga ko'ra predlog relyativ birlik sanaladi. U o'zida ham leksik ham grammatik ma'nolarni qamrab olgan. Predlog, shuningdek, otli konstruksiyalar bilan birikkanda hol yoki aniqlovchi tarkibga ega bo'ladi. Shu bilan birga, u birikadigan fe'lning semantik xususiyatini ochib berish uchun ham xizmat qiladi. Uning o'ziga xos jihatlaridan yana biri, predlog temporal semantikani ifodalovchi vosita sifatida ham amal qiladi. Predlog nominativ birikmalar tarkibida fe'l bo'lmagan semantik maydonning yaqin bo'lgan funksional-semantik vazifasini bajaradi. Inliz tilida predloglarning fe'llarga birikishi orqali hosil qiladigan frazali fe'llar tarkibi ko'pchilikni tashkil etadi. Frazali fe'l birikmalaridagi ikkinchi komponentni aniqlash, ularning funksional vazifasini belgilash borasida olimlarning fikrlari bir xilda emas. Umuman olganda predlog “preposition” so'zi ingliz tiliga lotin tilidan o'zlashgan bo'lib “oldinda joylashgan” ma'nosini anglatadi. Mazkur birliklarning frazali fe'li birikmalarda postpozitiv joylashuvi ushbu komponentlarning noto'g'ri talqin etilishiga ham sabab bo'lgan. Ko'plab tadqiqotchilar frazali fe'lning ikkinchi komponentini ravish (E.A. Zonensheyn, P. Roberts, R.V. Pens, D.V. Emeri), gap tarkibidagi ravish (A.I. Smirnitkiy, O.S. Axmanova, V.N. Makeenko), predlogdan yasalgan ravish (V.N. Yarseva), postpozitiv (I.P. Ivanova), yuklama (R. Kuirk, S. Grinbaum), ravishli yuklama (L.I. Zilberman, I.A. Gruzinskaya), deb nomlash hollariga duch kelish mumkin. Ingliz tilidagi predloglarning grammatik qo'llanilishi borasida ham turlicha qarashlarni uchratish mumkin. Jumladan, Kyormning keltirishicha, ingliz tilida predloglar o'zi boshqaradigan ot yoki olmoshning ma'lum xususiyatini, olmosh va ot munosabatini ko'rsatish uchun xizmat qiladi. Olimning ta'kidlashicha, predloglar faqatgina ot va olmoshni boshqarib qolmasdan boshqa til birliklar, xususan fe'l, sifatlarni ham boshqarish imkoniyatiga ega. Kyorm predlogli birikma tushunchasida predlog+predlogli ob'ekt tarkibli birikmalar yotishini aytib o'tadi. Buning natijasida

predlogli birikma va predlogli birlik tushunchalari yuzaga keladi. Predlogli birikma atamasi predlogli fraza nazarda tutilsa, predlogli birlik tushunchasida predlogning ob'ekti yakka so'z bo'lishi e'tiborga olinadi. Olimning keltirishicha, predlogli birlik adverbial, ob'ekt sifatida, predikativ va attributiv munosabatlarda sifat elementi bo'lib keladi. Kyorm, shuningdek, inflektiv predloglar deb nomlanuvchi maxsus predloglar sinfi haqida ham so'z yuritib o'tadi. Uning fikricha inflektiv predloglar tarixiy taraqqiyoti jarayonida o'zlarining original, tub ma'nolarini yo'qotishgan va ayni damda predlog ma'nolari sezilmaydi. Natijada, ular qadimgi inflektiv qo'shimchalarni o'rnini egallagan, ma'lum grammatik munosabatlarni anglatadigan inflektiv yuklamalar darajasiga taraqqiy etishgan. Bu, qadimgi ingliz tili davridagi ot, sifatlar o'zlarining qadimgi inflektiv qo'shimchalarini yo'qotgandan so'ng ma'lum predloglar chiqish, jo'nalish kelishigi ma'nolarini anglatish, shakllarini yasash uchun ham qo'llanila boshlangan. Fe'l sistemasi doirasida fe'ldan keyinda turgan predlog o'timsiz fe'lga o'timli xususiyat kasb etish uchun foydalanilgan.

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA О‘QUVCHILAR OG‘ZAKI NUTQINI О‘STIRISHDA MULTIMEDIA VOSITALARINING О‘RNI

Boyjanova Muborak Boltayevna,
Qo‘shchanova Maqsuda Raimberganovna
Urganch tuman 19-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarining mantiqiy fikr, tafakkur qila olish, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashini, kommunikativ qobiliyati, erkin fikrlay olish, o‘zgalar fikrini anglash, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish haqida

Kalit so‘zlar: Zamonaviy pedagogik texnologiya, bilimlar va ko‘nikmalarning hosil bo‘lishi va to‘planishi topshiriqlarni, nutqiy faoliyat tajribasini shakllantirish

Bugungi kundagi eng asosiy vazifamiz, ona tili o‘qituvchisini davlat ta‘lim standarti asosida bolalarning mantiqiy fikr, tafakkur qila olish, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashini, kommunikativ qobiliyati, savodxonligi va o‘z-o‘zini anglash salohiyatini shakllantirishga, erkin fikrlay olish, o‘zgalar fikrini anglash, o‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish ko‘nikmalarini egallashlari uchun qulay shart-sharoitlarni ta‘minlashimiz lozim. Ona tilini o‘qitishdan ko‘zlanadigan asosiy maqsadlardan biri o‘quvchilarni shu tilda gapirishga o‘rgatish-ularning og‘zaki nutqini o‘stirishdir. Dasturda nutq o‘stirishga alohida bo‘lim ajratilgan. Bu o‘rinda shuni alohida ka‘kidlash joizki, nutq o‘stirish barcha mavzularning tarkibiy qismiga aylanmas ekan, uning samaradorligiga umid bog‘lab bo‘lmaydi. Ona tili mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning ko‘p hollarda tutilishi, to‘xtab qolishi, so‘zni aniq talaffuz eta olmasligi, yozishda ba‘zan harf, bo‘g‘in, so‘zlarning tushib qolishi mana shu fiziologik holat tufayli sodir bo‘ladi. Ona tilini o‘qitish mazmunini ishlab chiqish hamda metodikasini yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini yaratish maqsadi bilan tadqiq qilishni yangi sifat bosqichiga xos davlat buyurtmasi deb hisoblash kerakligi ana shular bilan izohlanadi. Ta‘lim rus va qardosh tillarida olib boriladigan maktablarning boshlang‘ich sinflarida ona tili darslarini to‘g‘ri, samarali tashkil etish o‘quv materialining o‘quvchilar yoshi va bilim saviyasiga mos bo‘lishiga, o‘quv topshiriqlarining mazmuni, izchilligi va izlanuvchanligiga, darslarning metodik qurilishiga bog‘liq. O‘qituvchilar dars qurilishini topshiriqlar doirasida rejalashtiradilar, ba‘zi holatlarda ularga muayyan o‘zgartirishlar kiritadilar, o‘zlari ishlab chiqqan qo‘shimcha materiallardan foydalanadilar. Ona tili darslarida o‘quvchilarning shu tildagi nutqini o‘stirishda darslikdagi matnlarda qo‘llangan leksik birliklarning ma‘nosini tushuntirish, talaffuzi va imlosini o‘rgatish, nutqda qo‘llash malakalarini egallashlariga qaratilgan o‘quv topshiriqlari tizimini ishlab chiqish va qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Qo‘shimcha ta‘limiy topshiriq hamda ish turlari vaqt imkoniyatidan va o‘quvchilarning qobiliyatidan kelib chiqib bajartiriladi. Ona tili darslarida o‘quvchilarning shu tildagi nutqini o‘stirishda darslikdagi matnlarda qo‘llangan leksik birliklarning ma‘nosini tushuntirish, talaffuzi va imlosini o‘rgatish, nutqda qo‘llash malakalarini egallashlariga qaratilgan o‘quv topshiriqlar tizimini ishlab chiqish va qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Qo‘shimcha ta‘limiy topshiriq hamda ish turlari vaqt imkoniyatidan va o‘quvchilarning qobiliyatidan kelib chiqib bajartiriladi. Xulosa qiladigan bo‘lsak, har bir so‘z nutqiy faoliyatning to‘rtala turi uchun xizmat qila oladigan zahira sifatida alohida-alohida ish turlarini amalga oshirish natijasidagina nutqqa singadi. Ta‘kidlash joizki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning ona tilidagi og‘zaki nutqini o‘stirish uchun ularni shu tilda so‘zlash va o‘zaro so‘zlashish mashqlariga ko‘proq jalb etish, bu bilan birga multimedia vositalaridan dars jarayonida foydalanish kutilayotgan natijaga erishishning eng samarali usullaridan hisoblanadi. Shuni ta‘kidlash lozimki, ona tili darslarida zamonaviy axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ona tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishni, orttirish va ona tilida ravon so‘zlash, erkin fikrlash imkoniyatini yaratib beradi. Bunday imkoniyat ta‘lim tizimida ham o‘z aksini topish zarur.

ABOUT THE DEFINITION OF THE CONCEPT “TERM”

Adambaeva Feruza Rustambekovna
Senior teacher, Urgench Branch of TUIT
+998905783809
Feruza.adambaeva@mail.ru

Abstract: This article studies the views of various scholars on the concept “term” and provides different approaches to the definition of the concept “term” as well as describing the role of the term in linguistics and terminology.

Keywords: term, terminology, definition, concept, vocabulary, phrase, linguistics,

The constant reforms and development in all spheres of life are increasing the number of international terms entering the lexical level of the language. In the areas, which use new technologies most, terminology is constantly expanding. It requires people engaged in the field to acquire thorough and accurate knowledge of the terms and concepts of their profession.

In modern linguistics, more and more attention is being paid to the linguistic analysis of special vocabulary in various fields of knowledge. Special vocabulary denotes categories, concepts, and realities of different areas of knowledge, methods and techniques of research, processes, properties, and parameters. Terms prevail in special vocabulary. Terms express various special names that form term systems. Moreover, each terminological system denotes a system of concepts of individual sciences, scientific areas, the realities of different areas of knowledge.

Terminology is a part of the special vocabulary, which contains words and phrases that name objects and concepts of different spheres of professional activity of a person and not in common use. Comprehensive study of special vocabulary as the main component of a language for special purposes started in the early XX century. It becomes apparent that this is a special area of vocabulary, a system organized by its own laws and requiring its own methods and learning techniques.

Despite the huge number of studies dedicated to terms one of the key issues of understanding and studying the term as a linguistic category in modern linguistics is its definition. As a result of numerous studies of the features of the term and terminology, an enormous number of definitions of the concept “term” have accumulated.

The word “term” is originated from the Latin word “terminus”, which means “end”, “boundary”. According to A.A.Reformatsky: “A term is a word that is limited to its individual and special features, it is a single, clear word in the fields of science, technology, economics, politics and diplomacy. It is free of expressiveness, expresses a specific subject or concept, and possesses its own definite and definite semantic boundaries and interpretations”. V.P. Danilenko defines the term as follows: “A term (s) is a part of the vocabulary, a definite name, a definition of lexical units of a particular science and field”. As B.N. Golovin explains: from a professional point of view, the term itself means certain professional concepts. A similar definition can be found in the work of V.M. Leichik. In his perspective, a term is a lexical unit of a particular language that expresses general, explicit, or abstract concepts in the science and practice of specific and specific fields.

A.N. Baranov states that the multiplicity of conceptual approaches to the interpretation of the concept of “term” predetermines the diversity of its definitions that exist in linguistics [1]. In turn, V.M. Leichik explained it by the fact that the term is an object of a number of sciences and each science seeks to highlight in the term features that are essential from its point of view. The unsatisfactory nature of most of the definitions lies in an attempt to combine the diverse features of the term [2]. The presence of many definitions of the concept “term” in linguistic literature, according to A.V. Superanskaya, can be explained by the fact that in different disciplines this concept is associated with its own special concepts and ideas, has an unequal volume of content and is determined in its own way [3]. It should be noted that the concept “term” is difficult to give one precise definition. The concept “term” is voluminous in meaning. V.M. Leichik writes in his work that “V.P. Danilenko gave 19 definitions of the term, and B.N. Golovin - seven definitions of these concepts” [4]. Each scientific study gives a different definition of the term. L.A. Kapanadze notes that “if we sum up all the studies devoted to scientific terminology, then we can come to the conclusion that there is no more multifaceted unit indefinite than the term”. The term as a complex phenomenon, from different points of view, is determined depending on the selected

aspect. As a sign, the term is defined by V.A. Zvegintsev and G.A. Dianova [5], as a definition - by P.A. Kapanadze, y S.V. Grinev, the term is considered as an element of sign systems and sign situations [6], V.M. Leichik defines the term as a unit of language for special purposes [2]. The above definitions complement each other, since in one definition it is impossible give an comprehensive description of the concept “term”.

Each science includes in the definition of the term its understanding and its own signs. Therefore, the logician believes that a term is any word if given strict definition. This understanding of the term originated in ancient Greek science since Plato. Philosophers understand the term as an abbreviation definition, thereby equating both concepts. Linguists understand under the term the naming of the concept, and under the definition – expanded interpretation of this name. Sociologists consider as a term any special word, especially if it is related to science or production, regardless of its origin and whether it has a strict definition. There are many other approaches to the definition of the term. Here are we have listed some of them.

In the Big Encyclopedic Dictionary, such a definition of the term can be found: “A term is a word or phrase denoting a concept special area of knowledge or activity”. O.S. Akhmanova defines the term as “a word or phrase special (scientific, technical, etc.) language created (accepted, borrowed, etc.) for the precise expression of special concepts and designations of special subjects” [7].

Z.I. Komarova, highlighting the nominative character of the term, gives the following definition of the term: “A term is an invariant (a word or phrase), which denotes a special subject or scientific a concept limited by definition and place in a certain terminology” [8].

B.N. Golovin clarifies the term as follows “A term is a separate word or noun-derived subordinate a phrase denoting a professional concept and designed to meet the specific needs of communication in the field a certain profession (scientific, technical, industrial, managerial)” [9].

V.M. Leichik gives the following definition of the term: “The term - lexical unit of a specific language for special purposes, denoting a general - concrete or abstract - concept of a theory a certain special area of knowledge or activity” [2].

It seems that this definition emphasizes the highly specialized nature of term and represents the term as an element of a certain terminology system and, finally, as an integral part of natural language. Based on the above-mentioned definitions and opinions, we can conclude that the term is a word or phrase that has a definition and denotes a special concept or subject of a certain field of knowledge, or human activity.

References

1. Baranov A.N. Introduction to Applied Linguistics. -M.: 2001. -P.360.
2. Leichik V.M. Terminology. Subject, methods, structure. -M.: 2014. -P.264.
3. Superanskaya A.V., Podolskaya N.V., Vasilyeva N.V. General terminology: theoretical questions / ed. T.L. Kandelaki. 5th ed. -M.: -Librokom, 2009.-P.248.
4. Konstantinovna T. The Term as an object of research in linguistics // Historical and social educational ideas. Tom 7. #5 part 1, 2015. DOI: 10.17748/2075-9908.2015.7.5/1.234-237
5. Zvegintsev V.A. History of linguistics of the XIX-XX centuries in essays and extracts in 2 parts. -M.: Enlightenment, 1964.
6. Grinev S.V. Introduction to terminology. -M.: MSU, 1993. -P.309.
7. Akhmanova O.S. Dictionary of linguistic terms. -M.: Sov. Encyclopedia, 1966. -P.607.
8. Komarova Z.I. The semantic structure of a special word and its lexicographic description. -Sverdlovsk, 1991. -P.156.
9. Golovin B.N. Linguistic foundations of the doctrine of terms. -M.: 1987. -P.103.

CHEGARALANGAN LEKSIKANING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Gulshoda Ismoilova Baxromjonovna

Buxoro davlat universiteti filologiya fakulteti talabasi

Аннотация: Ushbu maqola chegaralangan leksikaning pragmatik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Unda badiiy asarlardagi, kinofilmdagi chegaralangan leksikaning ko'rinishlari, ya'ni jargon va argonlarning xususiyatlari aniqlangan, misollar bilan izohlangan. Bunday so'zlarning ta'sir doirasini, ya'ni pragmatikasini ilmiy jihatdan o'rganish zarurati haqida fikr yuritilgan. Maqolada jargon va argon so'zlar va ular bilan bog'liq ma'lumotlar ilmiy asoslangan. Nutqimizdagi so'zlarning qudrati naqadar kuchli ta'sir vositasi ekanligi yoritilgan.

Калитso'zlar: chegaralangan leksika, pragmatic, leksema, jargon argon, nutq, professional, dialektal leksika, terminologik leksika, sotsial jargon.

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОГРАНИЧЕННОГО СЛОВАРНОГО ЗАПАСА

Гулшода Исмоилова Бахромжоновна

Студентка филологического факультета
Бухарского государственного университета

Аннотация. Данная статья посвящена изучению прагматических особенностей ограниченного словарного запаса. Это объясняет ограниченный словарный запас художественных фильмов, такой как жаргон и аргон. Обсуждалась необходимость научного исследования сферы применения таких слов, то есть прагматики. Статья научно основана на сленге и аргонных словах и связанной с ними информации. Подчеркивает, насколько сильна сила слов в нашей речи.

Ключевые слова: ограниченный словарный запас, прагматичный, лексема, жаргона, аргон, речь, профессиональный, диалектная лексика, терминологический словарь, социальный жаргон.

PRAGMATIC FEATURES OF LIMITED VOCABULARY

Gulshoda Ismoilova

Baxromjonovna is a student of
Bukhara State University, Faculty of Philology

Annotation. This article is devoted to the study of the pragmatic features of limited vocabulary. It explains the limited vocabulary in feature films, such as jargon and argon. The scope of such words, that is, the need for a scientific study of their pragmatics, was discussed. The article is scientifically based on jargon and argon words and related information. Highlights how powerful the power of words in our speech is.

Key words: limited vocabulary, pragmatic, lexeme, jargon, argon, speech professional, dialectal lexicon, terminological vocabulary, social jargon.

Leksik birliklar qo'llanish chastotasiga ko'ra farqlanadi. Ko'pgina leksemalar cheklanmagan qo'llanishga, ba'zilar esa tor qo'llanishga ega bo'ladi:

a) qo'llanilishi chegaralangan leksika;

b) qo'llanilishi chegaralanmagan leksika.

Qo'llanilishi chegaralangan leksemalarni ham ikki tipga bo'lish mumkin:

a) q'llanish davriga ko'ra chegaralangan leksika;

b) qo'llanish doirasi chegaralangan leksika.

Qo'llanish davriga ko'ra chegaralangan leksika. Davr taraqqiyoti, ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlar tilning barcha sohalarida u yoki bu darajada o'zgarishlar bo'lishiga olib keladi. Bunday o'zgarishlar tilning leksik sathida ancha sezilarli kechadi.

Qo'llanish doirasi chegaralangan leksikani uchga bo'lib o'rganish mumkin:

1. Dialektal leksika;
2. Terminologik leksika;
3. Argo va jargonlar.

Qo'llanish doirasi chegaralangan leksikaning birturi argo va jargonlardir. Argolar dastlab (o'g'rilar jargon sifatida) XIX asrdan boshlab, professional jargon sifatida qo'llanila boshlagan. Argotizmlar o'zaro so'zlashuvda biror uslubiy maqsad yo'lida ishlatilishi mumkin. Ayrim guruhlar o'zlarini yuqori tutish va o'z maqsadlarini boshqalardan sir tutish niyatida argolardan foydalanganlar. Argo va jargonlar biror ijtimoiy guruh yoki toifalarning, masalan, sportchilar, o'g'rilar,

olib sotarlar, poraxo'rlar va boshqalarning „yasama tili“dir. Shuning uchun argo va jargonlar ijtimoiy dialektlar deb ham yuritiladi. Argotizmlar yashirin ma'no ifodalaydi, masalan, otarchilar orasida yakan-(„pul“), ichuvchilar orasida novcha-(„aroq“), qizil-(„vino“) kabi so'zlar mavjud. Argotizmlar ham asli jargonizmning bir ko'rinishi bo'lib, tarbiyasi buzuvchi, qo'li egri shaxslar orasida shu guruhning o'zigagina tushunarli ma'noda ishlatiladigan leksemalar yig'indisidan iborat (fr. argot-, lahja-). Masalan, loy-(„pul“), xit-(„xavf“) ma'nosida qo'llanadi.

Jargon jamoadagi tabaqalanish bo'yicha o'z tabaqasi va qarshi argon jamoadagi tabaqalanish bo'yicha o'z tabaqasi va qarshi tabaqaga qo'llanadigan terminlardir. Masalan, aslzoda,

oqsuyak, yalangoyoq, qoracha, xo'ja, janob, xazrati oliy kabi terminlarni ko'rsatish mumkin. X. Jamolxonov ishlatilish doirasi chegaralangan leksemalarga dialektga, kasb-hunar leksemasiga, va jargon-argonlarga xos so'zlarni kiritgan holda „argotizm“ va „jargonizm“ terminini qo'llaydi va ularga quyidagicha ta'rif beradi: „Argotizm va jargonizmlar biror argo yoki toifalarning, masalan, olib sotarlar, poraxo'rlar yoki boshqalarning „yasama tili“dir. Ko'rinib turibdiki, tilshunoslikda jargon va argon haqidagi ilmiy ishlar tadqiqi chegaralangan holda bo'libgina qolmay, bu borada yagona bir fikrga kelingani yo'q. Jumladan, termin qo'llanishida ham shu holatni kuzatamiz. Buni tilshunoslikka oid darslik va qo'llanmalarda ishlatilayotgan terminlar misolida ko'rish mumkin. Ayrim olimlar „jargon“ va „argo“ terminlarini qo'llashsa, ayrimlari „jargonizm“ va „argotizm“ deb ishlatilmoqda. Bizning fikrimizcha, „jargon“ va „argo“ so'zlarini qo'llash ma'qulroq.

Shuningdek, jargon va argo orasida ma'lum chegara qo'yish maqsadga muvofiq. Chunki jamiyat a'zolari turli sotsial qatlamga mansubligini bugungi kunda e'tirof etmaslik oddiy haqiqatdan ko'z yumish bo'lar edi. Shuni hisobga olgan holda „jargon“ va „argo“ terminlarini tilshunos oli M. M. Mirtojiyev tavsiya qilgan tarzda qabul qilish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz.

Demak, jargon-jamoadagi tabaqalanish bo'yicha o'z tabaqasi va qarshi tabaqaga (nisbatan) qo'llanadigan terminlar.

„Jargon“ fransuzcha so'z bo'lib, o'zining leksikasi va iboralari bilan umumxalq so'zlaridan farq qilib, so'z birikmalarining qo'llanishida ekspressiv xususiyatiga ega, o'ziga xos fonetik va grammatik xususiyatlariga ega bo'lgan sotsiolektidir. Jargon so'zlar yoki iboralar, „jargonizmlar“ deyiladi. Jargonlar ikki xil ko'rinishda bo'ladi: sotsial va kasb.

Sotsial jargonlar birinchi marta XVIII asrda dvoryan-zodagonlar nutqida qo'llanilgan. Kasbiy jargonlar termin va tushunchalarning ma'nosini qisqartirgan holda ma'lum bir doiradagi kishilar nutqida qo'llanadi. Barcha kasb egalarining o'ziga xos jargonlari bor. Bunday jargonlar nutq tejamlorligi va o'zaro muloqotga tez kirishi uchun qo'llanadi. Masalan: harbiylar jargon, jurnalistlar jargon....

Yoshlar nutqidagi jargonlar o'zining ta'sirchanligi, obrazlilik bilan ajralib turadi. Ularni quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

1. Oliy ma'lumotli yoshlar nutqidagi jargonlar: tanka-talabani qo'llab-quvvatlovchi, yopmoq-sessiyani tugatmoq, vozdux-stipendiya, yaxlamoq-imtihondan qaytmoq, chizmoq-qochmoq, quloq-chaqimchi, obshyaga-yotoqxona.

2. O'rta ma'lumotli yoshlar nutqidagi jargonlar: harip-axmoq, sindiraman-biror ishni bajarmoq yoki do'ndirmoq, chig'atoy-firma yoki uyushma, tanka mashina, zaryatka qilib bering-o'rta tushing, bazar-shovqin, urish-janjal, bio-biologiya, litte-literatura, direx-direktor, hamtovoq-hamkor bo'lgan kishi, jigar-homiy, kalla tshlamoq-yiqilmoq, dumbil besh-ikki, po'stagini qoqmoq-yiqitmoq, sardor-yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi shaxs.

3. O'rta ma'lumotli o'g'ri, qimorboz yoshlar nutqidagi jargonlar: qaradori-narkotik modda, soqqa-pul, choy puli-pora, kukun-gerain (narkotik modda), oqidan-aroq, qizil-vino, quritmoq yoki gum qilmoq-o'ldirmoq, bexit-hech kim bo'lmagan obloq joy, jon ildi-qarzdor, o'tirib chiqqan-

qamalgan, kusok-ming so'm pul, bratan-birodar, paxan-ota, cho'tal-foyda, salom-alik qilmoq-oldi-berdi, ugro-jinoyat, qidiruv, arra qilmoq-o'g'irlangan narsalarni bo'lib olmoq, tulki-qo'lga tushmas o'g'ri, zamri-jim -to'xtab tur, yelkasini silamoq-kaltaklamoq, mehmonga kuzatmoq-o'ldirmoq, bedanani sayratmoq-otib tashlamoq.

Yuqoridagi qayd qilingan har bir to'da (guruh) jargon o'z spesifik xususiyatiga ega. Shuning uchun ularning leksikasi bir-biridan o'z semantic tuzilishi bilan farqlanadi.

Masalan, -Him, straus, -deb orqasini qilib chiqib ketdi Zaynab.

Sayoq sozandalar, o'g'rilar, bezorilarning yashirin so'zlari argolar deb yuritiladi. Bunday so'zlar keng xalq ommasiga uchun tushunarli bo'lmaydi. Masalan, otarchilar argosiga otar(to'y), otarkas(to'y egasi), so'kichak(otarchilarni olib boruvchi mashina), danap(o'yinchi xotin), yakan(pul), so'kichak(otarchilarni to'yga olib boruvchi mashina), so'kichakchi(shafyor), noyi udak(to'yni to'xtatish) kabilarni; o'g'rilar, bezorilar argosiga deg'oloy (pul), ligavi(militsiya), zamri(jim tur), atanda(qoch), singarilarni misol qilib keltirish mumkin.

Hov, andi, yakta choy keltir! Ziqlalik qilma, chumoli yursa, oyog'i botmaydigan otangni arvoyi... Xudo haqqi galavam aynidi. Ha, Tuyamo'yinga nima qilibdi. (S. Siyoyev). Qirmizixon, chetroqqa o'tdi, uning orqasidan mahliyo bo'lganicha yurib, Bashirjon ham. "Oyog'i butilichniy ekan!" -lip etib, hayolidan kechdi uning (N. Aminov).

Zamonaviy mavzuda yozilgan asrlardagi jargonlar: ayrim guruhga oid shaxslarning xarakterini ochishda (masalan, ichkilikbozlik) jargonlardan foydalaniladi: Quying, qizil ichaman, dedi Salimboyvachcha (Oybek).

Qanaqasidan bo'lsin, oqidanmi, qizilidanmi? (., Mushtu").

-Endi shuni ichasiz, Hamid aka.

-Yo'q, Sodiqboy inim, men juda ham bo'lib qoldim, o'zi ham juda kuchli chiqqan ekan.

-Ichmasangiz, quymayman.

Nikin!..

-Bitta-ya. Yarimta uch-to'rt-t-t-anga qarzlari bor edi (A. Qodiriy).

Argo va jargonlar badiiy asarlarda ham qo'llaniladi. Bundan maqsad, asarda tasvirlanayotgan voqea-hodisa kitobxon tasavvurida namoyon bo'la olishi, kitobxonda ma'lum bir tushuncha paydo bo'lishidir, masalan, bunga misol qilib Tohir Malikning „Alvido bolalik“ qissasida o'g'ri va jinoyatchilar nutqida jargonlarni keltirishimiz mumkin:

-Demak, gap bunday bratishka, hamma qayerdaligini biladi.

„bratishka 'so'zi-, uka' ma'nosida.

-Bilib qo'y: bashkangni yo'qotma. „bashka' so'zi-, bosh' ma'nosida.

Xulosa qilib aytganda, argolar ham buzilgan til, lekin jargonlar kabi o'zgalar so'zi, balandparvoz, dabdabali so'zlar bo'lmay, o'zbek tili so'zlariga turli qo'shimchalar: -za, -zi, -fa, -ran, -zan, -gaza, -ru, -fu, -bizir, -zap qo'shimchalarini qo'shish orqali hosil qilinadiki, bu hol aynan so'zlashuv nutqi hodisasidir. Masalan, -Maraq sarangara bizir gazal azaytazamazan. (Men senga bir gap aytaman).

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirtojiyev M.M. O'zbek tili leksikologiyasi va leksikografiyasi (O'quv qo'llanma). Toshkent. 2000. -B. 54-58
2. Hozirgi o'zbek adabiy tili. -Toshkent. "Talqin", 2005. -B. 202.
3. "Kelgindi kuyov" kinofilmidan.

“ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ”

(7-қисм)

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.12.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000
